

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
EKONOMSKI FAKULTET

MR GORANA KRUNIĆ

**OPTIMIZACIJA IZNOSA FONDA ZA
OSIGURANJE DEPOZITA U FUNKCIJI
STABILNOSTI BANKARSKOG SEKTORA**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Banja Luka, 2025.

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF ECONOMICS

MA GORANA KRUNIĆ

**DEPOSIT INSURANCE FUND OPTIMIZATION
AS A FUNCTION OF THE BANKING SECTOR
STABILITY**

DOCTORAL DISSERTATION

Banja Luka, 2025.

Informacije o mentoru i disertaciji

Mentor: Prof. dr Dragana Bašić, redovni profesor, Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

Naslov doktorske disertacije: Optimizacija iznosa fonda za osiguranje depozita u funkciji stabilnosti bankarskog sektora

Rezime:

Za očuvanje bankarske i finansijske stabilnosti ključno je postojanje odgovarajuće mreže finansijske sigurnosti. To je potvrđeno dosadašnjim istraživanjima čiji rezultati su pokazali da je neadekvatno uspostavljena mreža finansijske sigurnosti često bila uzrok bankarskih i finansijskih kriza. Sistem osiguranja depozita kao jedan dio mreže finansijske sigurnosti može ugroziti efikasno djelovanje tržišne discipline i time doprinijeti krizama. Ovo se dešava u situacijama kada on nije na adekvatan način uspostavljen. Jedan od elemenata sistema osiguranja depozita koji je veoma značajan za ispunjenje njegove osnovne uloge je fond za osiguranje depozita. Fond za osiguranje depozita predstavlja kapitalnu snagu sistema osiguranja depozita. Suštinsko pitanje je koliki je iznos fonda za osiguranje depozita neophodan za efikasnu zaštitu osiguranih depozita. Zahtjevi za prevelikim iznosom fonda za osiguranje depozita bespotrebno opterećuju banke i utiču na smanjenje njihovog kapaciteta za finansiranje. Sa druge strane, prenisko postavljen iznos fonda za osiguranje depozita onemogućava efikasnu zaštitu deponenata i može da doprinese bankarskim i finansijskim krizama. Pored traženja najboljeg načina za definisanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita, ovim istraživanjem se traže i najbolji načini njegovog finansiranja. Optimalno postavljen iznos fonda za osiguranje depozita sa odgovarajućim izvorima finansiranja doprinosi očuvanju stabilnosti bankarskog sektora.

Ključne riječi: mreža finansijske sigurnosti, sistem osiguranja depozita, fond za osiguranje depozita

Naučna oblast: Društvene nauke

Naučno polje: Poslovne finansije

Klasifikaciona oznaka: S 180

Tip odabrane licence Kreativne zajednice: Autorstvo – nekomercijalno - bez prerade

Mentor and dissertation information

Mentor: Prof. dr Dragana Bašić, Full Professor, Faculty of Economics, University of Banja Luka

PhD thesis title: Deposit Insurance Fund Size Optimisation in Function of Banking Sector Stability

Abstract:

The existence of an adequate financial safety net is key to safeguarding banking and financial stability. This was confirmed by the previous researches, whose results demonstrated that inadequately established financial safety net was often a cause of banking and financial crises. As part of the financial safety net, the deposit insurance system can undermine the efficient market discipline, thus contributing to crises. This happens when the system is inadequately established. One of the elements of the deposit insurance system, essential for meeting its primary role, is the deposit insurance fund. The deposit insurance fund represents the capital strength of the deposit insurance system. The fundamental question is what size of the deposit insurance fund is required for the efficient protection of the insured deposits. Requirements for an excessive size of the deposit insurance fund unnecessarily burden banks, leading to a decrease in their financing capacities. On the other hand, setting the size of the deposit insurance fund too low prevents efficient depositor protection, possibly contributing to banking and financial crises. In addition to determining the best approach to defining the optimal size of the deposit insurance fund, this research aims to identify the most effective approaches for its financing. The optimally set deposit insurance fund with appropriate sources of financing contributes to safeguarding the banking sector stability.

Keywords: financial safety net, deposit insurance system, deposit insurance fund

Scientific area: Social Science

Scientific field: Business Finance

Classification mark: S180

The type of Creative Community licence: CC BY-NC-ND

S A D R Ź A J

UVOD.....	1
1 OSIGURANJE DEPOZITA KAO DIO MREŽE FINANSIJSKE SIGURNOSTI.....	8
1.1 Značaj i oblici sistema osiguranja depozita.....	9
1.2 Prednosti sistema osiguranja depozita.....	13
1.3 Nedostaci sistema osiguranja depozita.....	17
1.3.1 Moralni hazard.....	18
1.3.2 Negativna selekcija.....	20
1.3.3 Agencijski problemi	21
2 OSIGURANJE DEPOZITA I STABILNOST BANKARSKOG SEKTORA.....	23
2.1 Faktori koji dovode do bankarskih kriza	26
2.2 Povezanost sistema osiguranja depozita sa bankarskim krizama.....	33
2.2.1 Uticaj osiguranja depozita na pojavu bankarskih kriza	33
2.2.2 Uticaj osiguranja depozita na sprečavanje ili ublažavanje bankarskih kriza.....	35
2.3 Finansijski aspekt sistema osiguranja depozita	38
3 FOND ZA OSIGURANJE DEPOZITA	40
3.1 Pojmovno određenje fonda za osiguranje depozita	40
3.2 Finansijski integritet sistema osiguranja depozita i načini njegovog finansiranja ...	43
3.2.1 Kreditne linije koje se ugovaraju sa tržišnim učesnicima	46
3.2.2 Kreditne linije sa centralnom bankom, državom ili nekim drugim javnim izvorom sredstava	47
3.2.3 Emisija obveznica.....	47
3.2.4 Pozajmljivanje novčanih sredstava između institucija za osiguranje depozita	48
3.2.5 Repo transakcije	48
3.2.6 Uvođenje „ex post“ premija	48

3.3	Finansiranje sistema osiguranja depozita u državama Evropske unije i državama Zapadnog Balkana	49
3.3.1	Osnovni izvori finansiranja sistema osiguranja depozita u državama Zapadnog Balkana i Evropske unije.....	51
3.3.1.1	Početna premija	51
3.3.1.2	Redovna premija.....	53
3.3.1.3	Prihodi od investiranja.....	54
3.3.1.4	Obeštećenje u postupku likvidacije ili stečaja banaka.....	55
3.3.1.5	Obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka	56
3.3.1.6	Donacije.....	56
3.3.1.7	Ostalo.....	56
3.3.2	Alternativni izvori finansiranja u državama Zapadnog Balkana i Evropske unije	56
3.3.2.1	„Ex post“ i vanredna premija	57
3.3.2.2	Zaduženje na tržištu uz ili bez garancije države.....	60
3.3.2.3	Zaduženje kod međunarodnih finansijskih institucija.....	60
3.3.2.4	Postojanje kreditne linije sa centralnom bankom ili drugim javnim izvorima	61
3.3.2.5	Pozajmice od drugih fondova za osiguranje depozita	61
3.3.3	Izvori finansiranja i kredibilitet fonda za osiguranje depozita	62
3.4	Finansijsko planiranje u instituciji koja upravlja sistemom osiguranja depozita	64
4	OPTIMIZIRANJE FONDA ZA OSIGURANJE DEPOZITA	69
4.1	Pojam ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita.....	69
4.2	Odnos raspoloživog i ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita	76
4.3	Metodološki pristup za razvoj modela za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita	78

4.3.1	Kratkoročni i dugoročni pristup u koncipiranju metoda za utvrđivanje odgovarajućeg nivoa fonda za osiguranje depozita.....	82
4.3.2	Procjena propasti banaka	85
4.3.3	Metoda za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita u evropskim državama	87
5	ANALIZE I REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	91
5.1	Faktori koji determinišu bankarsku nestabilnost.....	91
5.1.1	Promjene depozita banaka uslovljene kretanjima bruto domaćeg proizvoda.....	93
5.1.2	Depoziti stanovništva u bankarskom sektoru Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine	106
5.1.2.1	Smanjenje depozita stanovništva u toku globalne finansijske krize u 2008-oj godini	110
5.1.2.2	Smanjenje depozita stanovništva usljed prestanka poslovanja „Sberbank Europe AG“	110
5.1.2.3	Smanjenje depozita stanovništva u početnom periodu pandemije COVID-19	112
5.1.2.4	Smanjenje depozita stanovništva prouzrokovano propašću banaka.....	113
5.1.2.4.1	Likvidacija Bobar banke a.d. Bijeljina	114
5.1.2.4.2	Likvidacija Banke Srpske a.d. Banja Luka	115
5.1.3	Promjene kapitala banaka uslovljene kretanjima bruto domaćeg proizvoda	117
5.1.4	Promjene finansijskog rezultata banaka uslovljene kretanjima bruto domaćeg proizvoda.....	123
6	DISKUSIJA.....	126
	ZAKLJUČAK.....	137
	LITERATURA	156
	POPIS TABELA	170
	POPIS GRAFIKONA.....	171

PRILOZI.....	172
BIOGRAFIJA AUTORA	192

UVOD

Osiguranje depozita predstavlja dio mreže finansijske sigurnosti koje kroz zaštitu osiguranih depozita u bankama doprinosi očuvanju finansijske stabilnosti. Ono je posljednjih decenija doživjelo svoju ekspanziju, jako je rasprostranjeno na međunarodnom nivou, ali nedovoljno istraživano, posebno u pogledu fonda za osiguranje depozita kao njegovog sastavnog dijela.

Dobro uspostavljen sistem osiguranja depozita, zajedno sa ostalim dijelovima mreže finansijske sigurnosti, jača povjerenje u bankarski sektor i smanjuje rizik nastanka finansijskih kriza. Posebnu važnost sistem osiguranja depozita ima kod sprečavanja panike deponenata tj. situacije kada deponenti u strahu da će izgubiti vlastita sredstva žele ista da povuku iz banaka.

Istorija je pokazala važnost sistema osiguranja depozita u kriznim situacijama i njegov doprinos finansijskoj stabilnosti. Prepoznato je da efikasan sistem osiguranja depozita svoj značajan doprinos finansijskoj stabilnosti može dati ukoliko je on, kao i ostali dio mreže finansijske sigurnosti, prije svega bankarska regulativa i supervizija, uspostavljen na adekvatan način. Ukoliko to nije tako dolaze do izražaja osnovni nedostaci sistema osiguranja depozita koji se prvenstveno odnose na odsustvo adekvatnog djelovanja tržišne discipline, te na jačanje moralnog hazarda. Djelovanje moralnog hazarda se može pojaviti u ponašanju deponenata, banaka, regulatora, pa i određenih nivoa vlasti u državi.

Ukoliko nedostaci sistema osiguranja depozita dođu do izražaja oni mogu da dovedu čak i do finansijskih kriza. Neadekvatno uspostavljen sistem osiguranja depozita, sistem bez zaštitnih mehanizama za ublažavanje djelovanja moralnog hazarda, kao i negativne selekcije i agencijskih problema, može da bude uzročnik problema u finansijskom sektoru.

Postoje različiti modeli sistema osiguranja depozita pri čemu je eksplicitan sistem najšire prihvaćen i predstavlja nezaobilazan dio savremene mreže finansijske sigurnosti. Eksplicitan sistem osiguranja depozita podrazumjeva postojanje regulatornog uređenja osnovnih elemenata sistema osiguranja depozita kao što su: kvalifikovanost depozita za osiguranje, nivo osiguranog depozita, način na koji se vrši isplata osiguranih depozita, način na koji se uspostavlja institucija

koja upravlja sistemom osiguranja depozita, način finansiranja sistema osiguranja depozita, i dr.

Bitan element sistema osiguranja depozita je njegov finansijski aspekt. Finansijska snaga sistema osiguranja depozita se ogleda u postojanju odgovarajućeg iznosa fonda za osiguranje depozita.

Fond za osiguranje depozita se može porediti sa kapitalom nekog preduzeća. Što je kapital preduzeća snažniji ono je sigurnije, stabilnije i olakšano mu je preuzimanje postojećih i budućih rizika u poslovanju. Dodatan značaj fond za osiguranje depozita ima zbog činjenice da se sistem osiguranja depozita, a samim tim i fond za osiguranje depozita, uspostavlja radi javnog interesa koji se ogleda u potrebi očuvanja finansijske stabilnosti.

Kao i u ocjenjivanju adekvatnosti kapitala u preduzećima tako i u slučaju sistema osiguranja depozita adekvatnost fonda za osiguranje depozita se ne procjenjuje na osnovu njegovog apsolutnog iznosa već procenta koji odražava pokriće rizika kojem se fond za osiguranje depozita izlaže. U slučaju sistema osiguranja depozita to je odnos između apsolutnog iznosa fonda za osiguranje depozita (dostupna finansijska sredstva u okviru bilansa institucije koja njime upravlja) i ukupno osiguranih depozita u bankama koji predstavljaju potencijalnu obavezu za fond za osiguranje depozita u slučaju kada banke nisu u mogućnosti da nastave sa poslovanjem.

Jedan od glavnih elemenata efikasnog funkcionisanja sistema osiguranja depozita je obezbjeđenje finansijskog integriteta institucije koja upravlja sistemom, a sa tim u vezi i definisanje načina uspostavljanja optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita i načina njegovog finansiranja. Stoga je bitno utvrditi, s jedne strane, koji je to optimalan nivo fonda za osiguranje depozita dovoljan za ispunjenje osnovnog zadatka sistema osiguranja depozita, a sa druge strane koji se izvori finansiranja fonda za osiguranje depozita mogu koristiti.

Optimalan iznos fonda za osiguranje depozita se u praksi posmatra kao ciljana veličina fonda za osiguranje depozita koju institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita žele da

postignu kako bi na adekvatan način zaštitile depozite u bankama i na takav način doprinjele finansijskoj stabilnosti. Ciljana veličina fonda za osiguranje depozita se definiše kao zahtijevan (željen, ciljan, optimalan) nivo „koeficijenta pokrivenosti“ izražen kao odnos ukupnih „ex ante“ potrebnih sredstava (sredstva koja se planiraju akumulirati u fond za osiguranje depozita u predviđenom vremenskom periodu) i ukupne izloženosti sistema osiguranja depozita prema bankama članicama programa osiguranja depozita (ukupno osigurani depoziti u bankama).

Ciljan iznos fonda za osiguranje depozita se može značajno razlikovati između sistema za osiguranje depozita u zavisnosti od nivoa finansijske razvijenosti, koncentracije u bankarskom sektoru, regulatornog okruženja i drugih faktora u državi. Tako npr. u Sjedinjenim Američkim Državama ciljan koeficijent pokrivenosti na duži rok iznosi 2%, dok je na nivou država Evropske unije 0,8% pri čemu se ne zabranjuje postavljanje i većeg koeficijenta. U sistemima osiguranja depozita u državama Zapadnog Balkana ciljani koeficijenti pokrivenosti se postavljaju na još većem nivou i kreću se čak do 10% (sistem osiguranja depozita u Crnoj Gori).

Postoje različiti metodološki pristupi u određivanju ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita i to od onih koji se odnose na diskrecioni pristup zasnovan na određenim mišljenjima eksperata i donosioca odluka do složenih pristupa kao što su pristup raspodjele gubitka i pristup kreditnog portfolia.

Pristup određivanju ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita razlikuje se i po tome da li je namjera da se on određuje u kratkoročnom ili dugoročnom periodu. Kratkoročni period je period kada su scenariji izvjesniji i kada se može vršiti finansijsko planiranje sa većim stepenom izvjesnosti nego u dugoročnom periodu.

Bez obzira koji pristup se koristi kod definisanja ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita bitno je uzeti u obzir faktore koji određuju odlive i prilive sredstava u fond za osiguranje depozita. Odlivi sredstava iz fonda za osiguranje depozita se pojavljuju u obliku isplate osiguranih depozita u bankama koje su u procesu likvidacije ili stečaja, te isplate novčanih sredstava koja se koriste za procese finansiranja restrukturiranja onih banaka za koje je utvrđeno da neće moći nastaviti sa redovnim poslovanjem. Sa druge strane, prilivi novčanih sredstava u

fond za osiguranje depozita odnose se na naplatu premija osiguranja depozita od banaka, na prilive novčanih sredstava po osnovu investiranja fonda za osiguranje depozita, kao i prilive sredstava koje fond za osiguranje depozita ostvaruje naplatom iz likvidacione ili stečajne mase banaka nad kojima je pokrenut proces likvidacije ili stečaja, a po osnovu izvršene isplate osiguranih depozita u navedenim bankama.

Dosadašnja istraživanja ukazuju na faktore koji utiču na određivanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita, ali ono što nije dovoljno istraženo je kako, na koji način i u kom obimu pojedini faktori determinišu određivanje njegovog optimalnog iznosa. Da li sistemi osiguranja depozita koji su uspostavljeni u državama sa manjim stepenom institucionalnog razvoja kakvim se mogu smatrati države Zapadnog Balkana imaju potrebu za većim zahtjevima u pogledu utvrđivanja optimalnog iznosa fonda osiguranja depozita? Da li sistemi osiguranja depozita koji imaju državne budžete kao zakonsko regulisano “posljednje utočište” imaju olakšanu poziciju u uspostavljanju optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita? Ovo je posebno bitno za sisteme osiguranja depozita, kao što je sistem u Bosni i Hercegovini, gdje fond za osiguranje depozita nema zakonski propisanu podršku budžeta kao „posljednjeg utočišta“.

Utvrđivanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita je bitno zbog potrebe definisanja strategije, načina i oblika njegovog finansiranja. Prenisko utvrđen optimalan iznos fonda za osiguranje depozita može da ugrozi povjerenje javnosti u sistem osiguranja depozita, da ugrozi finansijsku stabilnost, te stvori dodatne troškove za poreske obveznike. Planiranje iznosa fonda za osiguranje depozita iznad optimalnog nivoa stvara dodatno, nepotrebno opterećenje za bankarski sektor, a što se na kraju manifestuje preko cijena bankarskih usluga. Izazov za sisteme osiguranja depozita je i u kom periodu je potrebno dostići optimalno definisan iznos fonda za osiguranje depozita.

Snaga sistema osiguranja depozita je određena načinom i oblicima finansiranja fonda za osiguranje depozita. Jedna od podjela oblika finansiranja fonda za osiguranje depozita je na osnovne i alternativne izvore finansiranja.

Osnovni izvori finansiranja sistema osiguranja depozita, odnosno institucija koje upravljaju sistemima i fondovima za osiguranje depozita, proizilaze iz usluga koje one pružaju svojim bankama članicama. Najznačajniji osnovni izvor finansiranja su premije osiguranja koje banke plaćaju institucijama koje upravljaju sistemom osiguranja depozita za uslugu osiguranja njihovih depozita. To plaćanje može da bude na tzv. „ex ante“ osnovi koja podrazumjeva naplatu novčanih sredstava prije prekida poslovanja banke. Suprotno od „ex ante“ finansiranja „ex post“ finansiranje podrazumjeva da se naplata novčanih sredstava vrši nakon što banka prestane sa radom, a ne postoje sredstva za isplatu osiguranih depozita.

U slučaju da sistem osiguranja depozita ne raspolaže odgovarajućim iznosom novčanih sredstava obezbijeđenih kroz osnovne izvore finansiranja za pravovremenu i efikasnu isplatu osiguranih depozita u bankama ili za finansiranje procesa restrukturiranja banaka on na raspolaganju može da ima i alternativne izvore. Ti izvori mogu biti kreditne linije ili krediti, obveznice, repo poslovi, „ex post“ uplate od banaka i ostali izvori pri čemu alternativni izvori finansiranja mogu biti iz javnog i privatnog sektora.

Kako bi se ostvarili naučni ciljevi istraživanja u ovom radu definiše se značaj sistema osiguranja depozita kao dijela mreže finansijske sigurnosti, prednosti i nedostaci postojanja sistema osiguranja depozita, definiše se fond za osiguranje depozita kao ključna komponenta sistema osiguranja depozita, značaj utvrđivanja njegovog optimalnog iznosa, kao i načina njegovog finansiranja. U radu se identifikuju oblici finansiranja koje fond za osiguranje depozita može da ima na raspolaganju i vrši se njihova klasifikacija. Naučni cilj istraživanja je da se definiše model koji bi na najbolji način mogao da utvrdi optimalan iznos fonda za osiguranje depozita.

U okviru dijela istraživanja koji se provodi putem korelacione i regresione analize utvrđuje se veza između bruto domaćeg proizvoda i parametara banaka koji se povezuju sa likvidnošću i solventnošću banaka, a to su ukupni depoziti i depoziti stanovništva, s jedne strane, te kapital i poslovni rezultat banaka, s druge strane. Stabilnost bankarskog sektora se mjeri preko likvidnosti i solventnosti banaka, dok su faktori rizika definisani kroz promjene bruto domaćeg proizvoda kao makroekonomskog pokazatelja. Dakle, sistem osiguranja depozita je zainteresovan za istraživanje kako promjene bruto domaćeg proizvoda utiču na likvidnost

banaka mjerenu preko ukupnih depozita i depozita stanovništva, te na solventnost banaka mjerenu preko kapitala i finansijskog rezultata banaka.

Dio istraživanja koji je sproveden putem anketnog istraživanja otkriva kakva je praksa kod 24 evropske države u pogledu načina i oblika finansiranja sistema osiguranja depozita, koji su raspoloživi i ciljani iznosi fondova za osiguranje depozita, koje se metode primjenjuju za izračune ciljanih iznosa fondova za osiguranje depozita u navedenim državama i drugo.

Društveni ciljevi ovog istraživanja su doprinos jačanju kompletne mreže finansijske sigurnosti, te stabilnosti bankarskog i finansijskog sektora. Kroz definisanje faktora koji utiču na optimizaciju fonda za osiguranje depozita olakšava se kreatorima politika izrada najboljih regulatornih rješenja koja predstavljaju okvir za funkcionisanje sistema osiguranja depozita i mreže finansijske sigurnosti. Kroz proces ovog istraživanja akademskoj zajednici se približava koncept sistema osiguranja depozita, fonda za osiguranje depozita kao njegovog sastavnog dijela, te daju smjernice za dalja istraživanja. Cjelokupna javnost se informiše o značaju sistema osiguranja depozita što je veoma bitno sa stanovništa jačanja svjesnosti javnosti o ovom dijelu mreže finansijske sigurnosti.

Rezultati istraživanja treba da doprinesu unapređenju sistema osiguranja depozita, ali i kompletne mreže finansijske sigurnosti kako u Bosni i Hercegovini tako i šire. Istovremeno, rezultati istraživanja otvaraju prostor za dalji naučno istraživački rad.

Glavna hipoteza istraživanja je:

Optimizacija iznosa fonda za osiguranje depozita doprinosi očuvanju stabilnosti bankarskog sektora.

Zavisna promjenjiva predstavlja stabilnost bankarskog sektora mjerena preko solventnosti i likvidnosti banaka. U ovom istraživanju likvidnost banaka se mjeri preko nivoa ukupnih depozita i depozita stanovništva kao jednih od determinanti likvidnosti, a solventnost banaka preko njihovog kapitala i poslovnog rezultata.

Nezavisna promjenjiva predstavlja bruto domaći proizvod kao makroekonomski pokazatelj koji može da dovede do aktiviranja fonda za osiguranje depozita.

Za ovo istraživanje provedena je korelaciona i regresiona analiza koja je dala odgovore na stepen zavisnosti posmatranih varijabli. Za potrebe analize korišćen je ekonometrijski program Eviews.

Za predmetno empirijsko istraživanje korišćeni su podaci banaka i podaci o nivou bruto domaćeg proizvoda na godišnjem nivou u periodu od 2000. godine do 2021. godine za istraživanje sprovedeno u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, u periodu od 2000. godine do 2018. godine u Hrvatskoj, te od 2009. godine do 2019. godine u Srbiji. Raspoloživost javno dostupnih podataka je uslovlila da su za bankarske sektore u Hrvatskoj i Srbiji periodi istraživanja kraći, ali su dovoljno duge serije podataka za utvrđivanje korelacije između definisanih varijabli.

Pomoćne hipoteze su:

1. Makroekonomska kretanja i rizičnost banaka utiču na poslovni rezultat banaka, odnosno na stabilnost bankarskog sektora što uslovljava potrebu za optimizacijom fonda za osiguranje depozita
2. Optimalan nivo fonda za osiguranje depozita je lakše postići ukoliko se definiše više oblika i načina njegovog finansiranja, uključujući i „back-up“ finansiranje („posljednje utočište“)
3. Finansijsko planiranje je od suštinskog značaja za optimizaciju iznosa fonda za osiguranje depozita
4. Zakonsko ograničenje maksimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita ugrožava stabilnost bankarskog sektora.

Koristeći regresionu i korelacionu analizu vršene su i provjere postavljenih pomoćnih hipoteza. Dodatna provjera pomoćnih hipoteza je izvršena i kroz anketno istraživanje kod 24 evropske države koje je sprovedeno u drugoj polovini 2023. godine.

1 OSIGURANJE DEPOZITA KAO DIO MREŽE FINANSIJSKE SIGURNOSTI

Osnovni zadatak mreže finansijske sigurnosti (eng. financial safety net) u nekoj državi je očuvanje finansijske stabilnosti. Mrežu finansijske sigurnosti u najužem smislu čini sistem osiguranja depozita, bankarska regulativa i supervizija, okvir za restrukturiranje banaka, te centralno bankarstvo sa funkcijom „posljednjeg utočišta“ (eng. lender of last resort). U širem smislu mreža finansijske sigurnosti se proširuje na ministarstva finansija, parlamente, predsjedništva. Potreba za postojanjem mreže finansijske sigurnosti u širem smislu postoji iz razloga što u određenim sistemskim krizama moguće je da mreža finansijske sigurnosti u užem smislu nije u mogućnosti da adekvatno djeluje, te je neophodno uključivanje i ostatka mreže (npr. intenzitet finansijske krize je takav da zahtijeva značajna finansijska sredstva koja se mogu obezbijediti samo uz podršku državnih budžeta).

Kako bi se smanjili rizici pojave velikih finansijskih kriza neophodno je uspostaviti odgovarajuću mrežu finansijske sigurnosti. U nedostatku odgovarajuće mreže finansijske sigurnosti čak i obične glasine o problemima solventnosti ili likvidnosti neke finansijske institucije mogu da prouzrokuju dodatne probleme i dovedu do finansijske krize. Odgovarajuća mreža finansijske sigurnosti jača povjerenje u bankarski sektor i doprinosi smanjenju rizika nastanka finansijske krize (Sebastian, 2009).

U okviru provođenja svojih nadležnosti učesnici mreže finansijske sigurnosti na različite načine pristupaju problemu solventnosti i likvidnosti banaka. Centralne banke posmatraju solventnost i likvidnost banaka u smislu uticaja na monetarnu politiku i ekonomsku stabilnost, supervizorske institucije su zainteresovane za kvalitet pojedinačnih banaka i s tim u vezi finansijsku stabilnost, dok se sistemi osiguranja depozita fokusiraju na zaštitu depozita i održavanje povjerenja u bankarski sektor koje doprinosi finansijskoj stabilnosti.

Glavni poslovi osiguranja depozita su određivanje cijene osiguranja, finansiranje, rješavanje bankarske propasti i upravljanje investicionim portfoliom, pri čemu postoji čvrsta povezanost između navedenih poslova (Kusaya, O Keefe & Ufier, 2022).

1.1 Značaj i oblici sistema osiguranja depozita

Sistem osiguranja depozita se uspostavlja sa osnovnim ciljem zaštite osiguranih depozita u bankama¹ i na taj način doprinosi očuvanju finansijske stabilnosti. Poseban značaj sistem osiguranja depozita ima u sprečavanju panike deponenata tj. u situacijama kada se bankarski sektor u cjelini susreće sa velikim povlačenjem depozita, a što može da dovede do bankarskih kriza.

Značaj osiguranja depozita proizilazi iz specifičnosti poslovanja banaka u odnosu na ostala pravna lica. Tako npr. neadekvatno upravljanje i rukovođenje nekom kompanijom, koja nije sistemski značajna za neko društvo, može da dovede do propasti same kompanije, ali isto neće imati značajan uticaj na ostale učesnike u sistemu. S druge strane, kada su u pitanju banke i sama informacija da bi moglo da dođe do njene propasti, čak i kada se radi o bankama koje nemaju značajno učešće u bankarskom sektoru neke države, može da ima negativan uticaj na funkcionisanje i ostalih banaka iz sektora. Panika deponenata (situacija kada deponenti u strahu da će izgubiti vlastita sredstva ista povlače iz banaka) može da dovede do pritiska ne samo na banke sa problemima u poslovanju, već i na najzdravije banke („domino efekat“) koje ne bi mogle preživjeti neograničeno povlačenje depozita (Krunic, 2014).

Postoje različiti modeli zaštite depozita u bankama. U okviru literature se prepoznaje šest oblika sistema osiguranja depozita i to (Garcia, 2000):

1. eksplicitno odbijanje osiguranja i potpuno oslanjanje na transparentnu i tržišnu disciplinu
2. odbijanje osiguranja depozita, ali davanje zakonske prednosti potraživanjima deponenata u odnosu na ostala potraživanja u toku procesa likvidacije propale banke
3. dvosmislenost u pogledu osiguranog iznosa
4. implicitno osiguranje
5. eksplicitno limitirana pokrivenost

¹Zaštita osiguranih depozita može postojati i kod drugih oblika štednih institucija, ali u ovom radu ćemo radi jednostavnosti navoditi samo banke.

6. puno eksplicitno osiguranje

Ipak, dva osnovna oblika su implicitno i eksplicitno osiguranje depozita (Garcia, 2000).

Implicitno osiguranje depozita se pojavljuje kada javnost očekuje neki oblik zaštite u situaciji propasti banke, kada osiguranje nije formalizovano, kada je zasnovano na ponašanju vlasti države iz ranijih perioda, te na izjavama državnih zvaničnika. Kod implicitnog osiguranja nema zakonskih odredbi u vezi sa kvalifikovanošću bankarskih depozita za osiguranje, nivoom osiguranih depozita, niti načinom na koji će se moguća isplata osiguranih depozita u situaciji propasti banke vršiti.

Sistem eksplicitnog osiguranja depozita je sistem koji zahtijeva zakonsko regulisanje kvalifikovanosti bankarskih depozita za osiguranje, nivoa osiguranog iznosa depozita, načina finansiranja sistema osiguranja depozita, načina na koji će se vršiti proces isplate osiguranih depozita, kao i uspostavljanja i funkcionisanja institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita.

Na međunarodnom nivou eksplicitan sistem osiguranja depozita je široko prihvaćen i u savremenim uslovima postao je nezaobilazan dio mreže finansijske sigurnosti. Širenje eksplicitnog sistema osiguranja depozita na međunarodnom nivou je često bilo posljedica finansijskih kriza.

Najraniji sistemi osiguranja potiču još iz 1829. godine kada je američka država New York uspostavila sigurnosni fond za banke koje su poslovale na njenoj teritoriji. Sigurnosni fond je bio namijenjen za osiguranje računa i većih obaveza banaka. Ovaj fond nije obezbijedio zaštitu tokom panike iz 1837. godine. U narednim godinama su još neke američke države osnivale određene oblike sistema osiguranja depozita, ali svi ti sistemi nisu bili uspješni iz različitih razloga. Velika depresija sa početka 20-og vijeka dovela je do propasti hiljada banaka u Sjedinjenim Američkim Državama što je rezultiralo uspostavljanjem Federalne korporacije za

osiguranje depozita (Federal Deposit Insurance Corporation - FDIC²) 1933. godine (Anginer & Demircuc-Kunt, 2018).

U to vrijeme regulator bankarskog sektora je uveo sistem osiguranja depozita kako bi povećao povjerenje javnosti u banke i uopšte u sigurnost i stabilnost cjelokupnog finansijskog sektora (Kandžija & Živko, 2014).

Do 1960. godine, ne uzimajući u obzir Sjedinjene Američke Države, niti jedna država nije imala eksplicitan sistem osiguranja depozita. U periodu od 1960. do 1980. godine taj broj je povećan na oko 20 da bi nakon 1980. godine došlo do naglog povećanja broja država koje su uvele eksplicitne sisteme osiguranja depozita, a što je bilo uzrokovano bankarskim krizama iz 80-ih i 90-ih godina. Finansijska kriza iz 2007. i 2008. godine je, takođe, dovela do porasta broja sistema osiguranja depozita pa je tako na kraju 2013. godine od posmatranih 189 država njih 112 (ili 59%) imalo eksplicitno osiguranje depozita (2003. godine taj broj je bio 83) (Demircuc-Kunt, Kane & Laeven, 2014).

Sistemi osiguranja depozita se uspostavljaju na različite načine u zavisnosti od ciljeva koje određuju države u pogledu načina uspostavljanja mreže finansijske sigurnosti. Sisteme osiguranja depozita, prema širini ovlašćenja koje institucije koje upravljaju takvim sistemima imaju, možemo klasifikovati u četiri grupe (Financial Stability Board, 2012):

- sistem osiguranja depozita sa užim ovlašćenjima koji je odgovoran samo za isplatu osiguranih depozita ili tzv. „isplatna kutija“ (eng. paybox)
- sistem osiguranja depozita sa funkcijom „isplatne kutije“ i dodatnim odgovornostima kao što su funkcije rješavanja problematičnih banaka, npr. finansiranje restrukturiranja banaka (eng. paybox plus)

² FDIC je samostalna agencija sa dosta širokim kompetencijama u provođenju opštih načela osiguranja depozita i operacionalizaciji zaštitnog mehanizma u Sjedinjenim Američkim Državama, a koja utvrđuje Kongres (Ćirović, 2007)

- sistem osiguranja depozita koji, pored svoje osnovne funkcije, ima i funkciju „minimizatora gubitka“ (eng. loss minimiser) koja podrazumjeva aktivno učestvovanje u pronalasku najpogodnijeg načina rješavanja problematičnih banaka
- sistem osiguranja depozita koji, pored svoje osnovne funkcije, ima i funkciju „minimizatora rizika“ (eng. risk minimiser) koja podrazumijeva sveobuhvatnu funkciju nadgledanja poslovanja banaka i načina rješavanja problematičnih banaka.

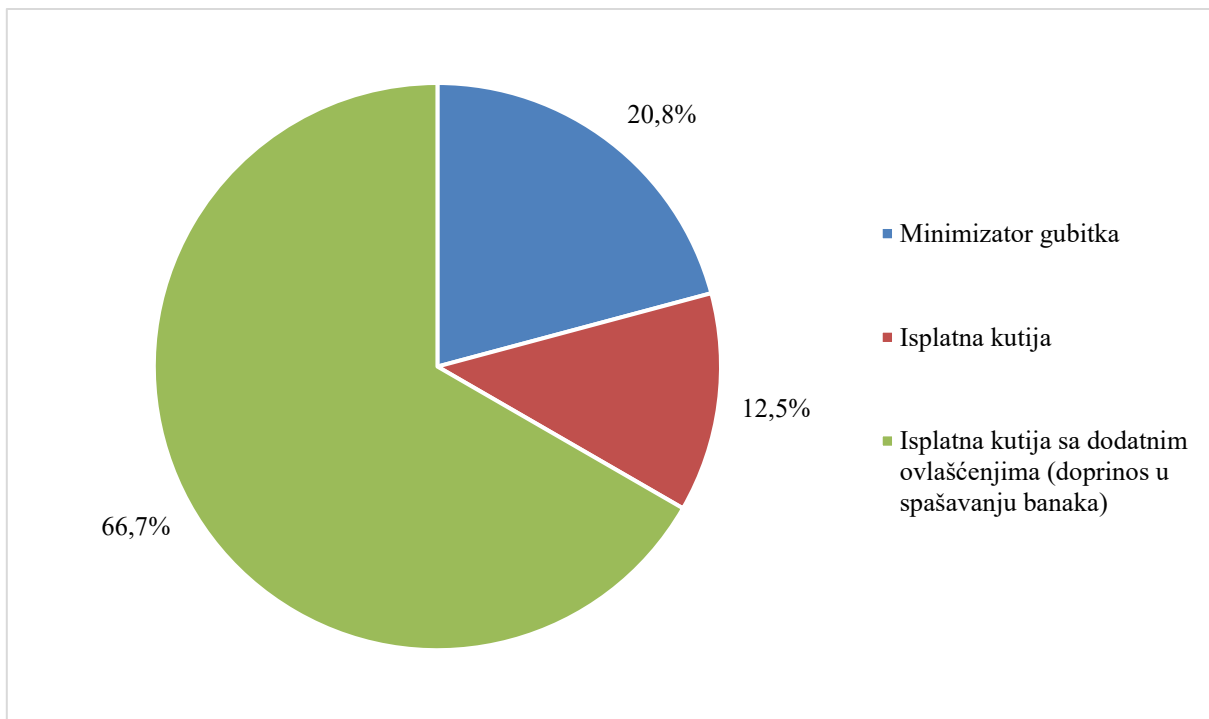
U toku posljednje dekade uočava se jasan trend proširenja mandata institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita u smislu dodatnih funkcija u pogledu podrške procesima restrukturiranja banaka tj. povećanja broja sistema osiguranja depozita sa funkcijom „paybox plus mandate“ (IADI, 2023).

Istraživanje koje je sprovedeno u okviru ovog rada u drugoj polovini 2023. godine kod 24 evropske države je pokazalo da se najznačajniji procenat sistema osiguranja depozita upravo odnosi na „isplatne kutije“ sa određenim dodatnim odgovornostima kao što su funkcije rješavanja problematičnih banaka. Od ukupnog broja ispitanih sistema osiguranja depozita 66,7% ili 16 sistema osiguranja depozita su „isplatne kutije“ sa dodatnim ovlašćenjima (Grafikon 1). Najznačajnije učešće ovih sistema osiguranja depozita kod ukupno ispitanih je rezultat primjene direktive Evropske unije o sistemima osiguranja depozita 2014/49/EU (European Parliament, 2014), te direktive Evropske unije o uspostavljanju okvira za oporavak i restrukturiranje kreditnih institucija, investicionih preduzeća i investicionih firmi 2014/59/EU (European Parliament, 2014). Navedene direktive, između ostalog, postavljaju zahtjeve u pogledu učešća sistema osiguranja depozita u finansiranju procesa restrukturiranja kreditnih institucija.

Na sisteme osiguranja depozita koji u okviru svog mandata aktivno učestvuju u pronalasku najkvalitetnijeg rješenja za problematičnu banku („minimizator gubitka“) se odnosi 20,8% ukupno ispitanih ili 5 sistema osiguranja depozita, dok se na klasične isplatne kutije odnosi 12,5% ukupno ispitanih ili 3 sistema osiguranja depozita. Niti jedan sistem osiguranja depozita nema sveobuhvatnu funkciju nadgledanja poslovanja banaka i načina rješavanja problematičnih banaka kao što je to npr. u slučaju FDIC u Sjedinjenim Američkim Državama. Navedeno

istraživanje je pokazalo da su u Evropskoj uniji razdvojene funkcije supervizije (nadgledanja poslovanja) banaka i funkcije restrukturiranja banaka od sistema osiguranja depozita.

Rezultati istraživanja u pogledu oblika sistema osiguranja depozita u evropskim državama su prikazani u okviru grafikona 1.

Grafikon 1. Forme sistema osiguranja depozita

Izvor: Analiza autora (Prilog 1)

S obzirom da je u posljednjih nekoliko decenija došlo do intenzivnog širenja sistema osiguranja depozita na međunarodnom nivou, kao i da su na evropskom nivou proširena ovlašćenja sistema osiguranja depozita bitno je navesti prednosti koje sistem osiguranja depozita obezbjeđuje, ali i njegove nedostatke.

1.2 Prednosti sistema osiguranja depozita

Osiguranje depozita treba da zaštiti osigurane deponente na način da im u situaciji propasti banaka obezbijedi blagovremeni pristup njihovim sredstvima i na takav način spriječi paniku

deponenata koja može da se pojavi. Sprečavanjem panike deponenata i povlačenja depozita iz bankarskog sektora osiguranje depozita daje svoj doprinos u održanju stabilnosti cjelokupnog finansijskog sektora.

Osiguranje depozita štiti male deponente tj. deponente koji nisu dovoljno sofisticirani da vrše procjenu rizika banaka, odnosno nemaju dovoljno ekspertize da bi radili takve procjene. Na ovaj način sistem osiguranja depozita sprečava „navalu“ na banke takvih deponenata u određenim kriznim situacijama, te im šalje poruku da su njihova novčana sredstva u bankama sigurna.

Pored navedenih funkcija osiguranja depozita (zaštita deponenata i prevencija juriša na banke) može se dodati još jedan razlog koji opravdava njegovo postojanje. Osiguranje depozita omogućava vlastima da lakše zatvore propale banke jer je to politički prihvatljivije usljed manje socijalizacije takve akcije (Krstić & Radojičić, 2012).

Razlozi uspostavljanja sistema osiguranja depozita se nalaze u tome što ono povećava stabilnost bankarskog sektora, štiti male deponente, te povećava konkurentnost u bankarskom sektoru (Protić, 2002).

Ekonomске teorije ukazuju na značaj sistema osiguranja depozita u pogledu očuvanja javnog interesa kroz ublažavanje sistemskog rizika u bankarskom sektoru³ prouzrokovanog rizikom smanjenja likvidnosti. Prema ovom pristupu, da bi osiguranje depozita bilo preporučljivo potrebno je da njegova neto korist – razlika između bruto koristi osiguranja depozita koja proizilazi iz ublažavanja troškova rizika likvidnosti i bruto troškova prouzrokovanih zbog djelovanja negativne selekcije i moralnog hazarda – bude pozitivna. Taj uslov zavisi od sposobnosti prudencijalnog regulatornog sistema da efikasno ograniči zloupotrebe osiguranja depozita od strane osiguranih banaka (Calomiris & Jaremski, 2016).

U okviru Svjetske banke urađena su određena istraživanja koja su pokazala da „stabilizacioni efekat“ osiguranja depozita dominira u turbulentnim periodima. U ovoj studiji izučavao se

³ U bankama, sistemski rizik je predstavljen domino efektom u propadanju banaka, što obično rezultuje finansijskom nestabilnošću na nacionalnom i međunarodnom nivou. Nasuprot tome, nesistemski rizik je specifičan za svaku banku pojedinačno i odnosi se na rizike koje banka može izbjeći ili smanjiti svojim poslovnim strategijama (Kandžija & Živko, 2014).

odnos između osiguranja depozita i bankarskog rizika i fragilnosti sistema u toku globalne finansijske krize i perioda koji joj prethodi. Autori su pokazali da izdašna mjera finansijske sigurnosti povećava bankarske rizike i fragilnost sistema u godinama koje dovode do krize. Međutim, rizici pojedinačnih banaka i sistemski rizici su manji u toku globalne finansijske krize u državama sa osiguranjem depozita. Rezultati istraživanja ukazali su da je osiguranje depozita ponudilo značajne stabilizacione efekte u toku bankarskih kriza. Ipak, sveobuhvatan uticaj osiguranja depozita na bankarske rizike u toku cijelog perioda uzorka (2004-2006 prije kriznog perioda i 2007-2009 krizni period) ostao je negativan, pošto stabilizacioni efekat u toku kriznog perioda ima tendenciju da bude manji od destabilizirajućeg efekta osiguranja u periodu koji vodi ka krizi. Autori su takođe utvrdili da dobra bankarska supervizija može ublažiti štetne posljedice osiguranja depozita na sistemske rizike u dobrim vremenskim periodima (Anginer, Demirguc-Kunt & Zhu, 2014).

Istraživanja su ukazala i na važnost fundamentalnog regulatornog i institucionalnog okvira u održavanju sistemske stabilnosti. Ironično, vladina sigurnosna mreža, koja je utemeljena kako bi spriječila rizike zaraze čini se da je postala primarni izvor sistemske nestabilnosti u bankarstvu (Calomiris, 2007).

Istorija je pokazala važnost osiguranja depozita u kriznim situacijama i njegov doprinos održanju finansijske stabilnosti. Prva država koja je uvela nacionalni sistem osiguranja depozita i koja ima najduže iskustvo u funkcionisanju formalne šeme osiguranja depozita su Sjedinjene Američke Države.⁴

U periodu od 1930. do 1933. godine, tj. u periodu neposredno prije osnivanja FDIC-a, godišnje je propadalo oko 2.000 banaka. Nakon što je 1934. godine osnovan FDIC, broj banaka koje su propadale u toku jedne godine smanjio se na manje od 15, i tako je bilo sve do 1981. godine. Ovdje treba napomenuti da su, odmah nakon prvog formalnog uspostavljanja institucije za osiguranje depozita koja upravlja sistemom osiguranja depozita u svijetu, banke bile podložene

⁴Formalno osiguranje depozita u Sjedinjenim Američkim Državama je uvedeno 1933. godine. Interesantno je da su u to vrijeme predsjednik Ruzvelt, kao i ostali nadležni autoriteti bili protivnici uvođenja sistema osiguranja depozita. Oni su smatrali da je to regulativa koja se uspostavlja kako bi korist imale samo male banke i nisu je smatrali značajnom. Kasnije je vrijeme pokazalo da je osnivanje FDIC i uspostavljanje sistema osiguranja depozita u Sjedinjenim Američkim Državama jedna od najznačajnijih Ruzveltovih „zaveštaja“.

ispitivanju njihove kvalifikovanosti za uključenje u sistem osiguranja depozita tako da su samo banke sa određenim kvalitetom mogle biti u sistemu (Mishkin, 2010).

Sistem osiguranja depozita predstavlja samo jedan dio mreže finansijske sigurnosti i adekvatno ispunjavanje ciljeva sistema osiguranja depozita koje se prevashodno odnose na zaštitu osiguranih deponenata je uslovljeno efikasnim funkcionisanjem kako sistema osiguranja depozita tako i cjelokupne mreže finansijske sigurnosti. Ukoliko ostali dio mreže finansijske sigurnosti nije uspostavljen na adekvatan način svi nedostaci sistema osiguranja depozita dolaze do izražaja.

Od samih začetaka uspostavljanja sistema osiguranja depozita shvaćeno je da osiguranje depozita može da doprinese finansijskoj stabilnosti, ali samo uz čvrstu kontrolnu i supervizorsku funkciju banaka. Prednosti sistema osiguranja depozita ne mogu doći do izražaja i sistem osiguranja depozita čak može doprinijeti krizama ukoliko se ne razvije na način koji će uobziriti sve njegove nedostatke, sa jedne strane, te ukoliko osiguranje depozita ne posluje u okviru adekvatno uspostavljene cjelokupne mreže finansijske sigurnosti (Krunić, 2014).

Osiguranje depozita nije samo po sebi negativno ili pozitivno, već ga treba posmatrati u kontekstu šireg okruženja. Ako se u državi sa osiguranjem depozita odvija finansijska liberalizacija, a to nije praćeno dobro dizajniranim i efektivnim sistemom prudenčijalne regulacije i supervizije, moguće je da banke preuzmu prekomjerni rizik, što će u krajnjem povećati vjerovatnoću nastanka bankarske krize (Krstić & Radojičić, 2012).

Države često imaju prevelika očekivanja od osiguranja depozita. Dobro uspostavljen sistem osiguranja depozita, u najboljem slučaju, je samo jedna komponenta „zdravog“ finansijskog sistema (Garcia, 2000).

Osiguranje depozita je imalo značajnu ulogu i u smirivanju „navale“ na banke koja je uslijedila nakon straha i panike koji su zavlitali nakon propasti „Lehman Brothers“. U međuvremenu su države širom svijeta, u cilju zaštite deponenata i održanja finansijske stabilnosti, usvojile hitne

mjere koje su se odnosile, prije svega, na rast osiguranog iznosa depozita, pa čak i na potpunu garanciju depozita u bankama.⁵

U prvoj polovini 2023. godine američko bankarsko tržište je uzdrmala propast ne tako malih banaka gdje je institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita u Sjedinjenim Američkim Državama tj. FDIC imala presudnu ulogu. Kroz procese rješavanja propalih banaka zaštićeni su kako osigurani tako i ostali depoziti, te su banke na određeni način restrukturirane (FDIC, 2023).

1.3 Nedostaci sistema osiguranja depozita

Osnovni nedostatak sistema osiguranja depozita je taj što on može da dovede do eliminisanja djelovanja tržišne discipline čije postojanje treba da sprečava određene „izopačene“ podsticaje (Calomiris, 1990).

Nedostatak tržišne discipline prouzrokuje osnaživanje djelovanja moralnog hazarda (eng. moral hazard), kao i pojavu negativne selekcije (eng. adverse selection) i agencijskih problema (eng. agency problems).

Pojava moralnog hazarda i negativne selekcije, generalno gledano, je uslovljena poslovanjem u okruženju sa asimetričnim informacijama. U takvom okruženju funkcioniše finansijski, a time i bankarski sektor.

Kada bi svi učesnici na tržištu bili savršeno informisani o kvalitetu dobara i usluga koja se prodaju na tržištu i tržišta bi savršeno funkcionisala. Međutim, vrlo često jedna strana nema dovoljno ili ima manje tačnih informacija u odnosu na drugu stranu što otežava donošenje dobrih odluka (Varijan, 2003).

⁵ Tako je npr. Irska vlada krajem septembra 2008. godine u jeku globalne finansijske krize neočekivano dala garancije za sve depozite njenih šest najvećih banaka. U roku od par dana nekoliko banaka članica Evropske unije odgovorile su, takođe, povećanjem nivoa osiguranih depozita. Njemačka je početkom oktobra 2008. godine dala garanciju za sve depozite koji su bili deponovani u domaćim bankama. Donošenje ovakvih mjera ukazalo je na nekooperativnost između država članica Evropske unije, pojačalo djelovanje moralnog hazarda, a što je sve uticalo na destabilizaciju evropskog bankarskog sektora.

Finansijske krize se često pojavljuju kada u finansijskom sistemu postoje poremećaji koji osnažuju djelovanje negativne selekcije i moralnog hazarda (Mishin, 2010).

1.3.1 Moralni hazard

Moralni hazard je fenomen koji se prožima kroz ekonomiju. One ekonomije u kojima su prisutni problemi moralnog hazarda sadrže brojne oblike potencijalnih neefikasnosti (Stiglitz & Arnott, 1990).

U ekonomskoj teoriji on se posmatra kao situacija u kojoj pojedinci ili institucije preuzimaju rizik zato što vjeruju da će eventualne gubitke snositi druga strana tj. pojedinci ili institucije vjeruju da neće snositi negativne posljedice vlastitih odluka. U slučaju njihovih dobrih odluka oni ostvaruju prinos, dok u slučaju loših odluka gubici se prenose na nekog drugog.

Tipičan primjer moralnog hazarda je ponašanje velikog broja vlasnika privatizovanih preduzeća u Bosni i Hercegovini čiji motiv poslovanja je profit, ukoliko ga ima, a rizik poslovanja je državni. Privatno vlasništvo nad kapitalom, a društveni rizik poslovanja sa privatnim kapitalom predstavlja najvišu fazu zarobljenosti resursa iz koje slijedi najniži nivo efikasnosti njihove upotrebe (Tomaš, 2013).

U bankarstvu moralni hazard se može posmatrati sa različitih aspekata. U slučaju neadekvatno uspostavljenog okvira za funkcionisanje bankarskog sektora moralni hazard može da bude osnažen u ponašanju banaka, njihovih menadžera, povjerilaca banaka, korisnika kredita u bankama, pa i bankarskih regulatora.

Moralni hazard se u situaciji postojanja osiguranja depozita može pojaviti u ponašanju deponenata, banaka, regulatora, pa i vlasti u jednoj državi (Krunić, 2014).

U situaciji postojanja osiguranja depozita osigurani deponenti nisu toliko zainteresovani za kvalitet poslovanja banaka kao u slučaju kada sistem ne postoji. Njihova odluka o tome gdje uložiti sredstva često može biti vođena isključivo prinosom koji mogu ostvariti na uložena sredstva i drugim pogodnostima koje banke obezbjeđuju, a manje kvalitetom samih banaka. Za kvalitet banaka nisu toliko zainteresovani iz jednostavnog razloga što su svjesni da će oni svoja

potraživanja naplatiti i ukoliko banke propadnu. Dakle, deponenti su svjesni da neće pretrpjeti gubitke ukoliko banke propadnu pa bankama i ne nameću tržišnu disciplinu. U takvim slučajevima deponenti ne povlače depozitna sredstva iz banaka kada posumnjaju da se pojedine banke izlažu prevelikim rizicima i tada se dešava hazardsko ponašanje deponenata.

I u ponašanju banaka može da postoji hazardsko djelovanje. U situaciji postojanja osiguranja depozita menadžeri banaka ne očekuju paniku deponenata, čak i u kriznim vremenima, te se mogu izlagati i većim rizicima kako bi ostvarili bolji prinos. U krajnjem slučaju dobit koju bi takvi menadžeri ostvarili pripada samo njima, odnosno njihovim bankama, dok u slučaju gubitka on biva prenesen na neku drugu instituciju i u konačnici se prevlađuje na poreske obveznike.

Moralni hazard se posebno javlja u situaciji postojanja velikih, sistemski važnih banaka u finansijskom sistemu neke države. S obzirom da prekid poslovanja velikih banaka povećava mogućnost za nastajanje većih finansijskih poremećaja regulatori nerado dopuštaju njihovo propadanje. Frazu „prevelika da propadne“ (eng. too big to fail) prvo je upotrijebio američki kongresmen McKinney da bi kasnije ona počela da označava politiku u sklopu koje država za velike, sistemski značajne banke garantuje isplatu ne samo osiguranih, već i svih deponenata velikih banaka (Mishkin, 2010).

Moguće je da se desi da regulatori u očekivanju da će se stvari poboljšati u bankama, u želji da izbjegnu lošu reputaciju, pa i zbog namjere da zaštite svoje karijere ublažavaju regulatorne zahtjeve prema bankama kako one ne bi ušle u probleme neusklađenosti poslovanja sa regulatornim zahtjevima. Takvo ponašanje je hazardsko jer gubitke snose deponenti, a u konačnici poreski obveznici (Mishkin, 2010).

Zbog nedostataka koje sistemi osiguranja depozita imaju bitno je da se prilikom njihovog uspostavljanja u okviru kompletne mreže finansijske sigurnosti ugrade elementi koji će ublažiti djelovanje moralnog hazarda i omogućiti osiguranju depozita da doprinese finansijskoj stabilnosti države (IADI, 2013).

Dobro uspostavljen sistem osiguranja depozita, prije svega sistem sa ugrađenim elementima za ublažavanje djelovanja moralnog hazarda, može da doprinese finansijskoj stabilnosti, ali isto tako loše uspostavljen sistem osiguranja depozita, sistem bez gore navedenih elemenata, može da prouzrokuje i određene negativne efekte. Negativan efekat se, prije svega, odnosi na odsustvo djelovanja tržišne discipline što doprinosi narušavanju cjelokupne finansijske stabilnosti.

Djelovanje moralnog hazarda, kao jednog od osnovnih nedostataka sistema osiguranja depozita, se može ublažiti kroz: eksplicitno definisanje sistema osiguranja depozita u zakonu i sprovođenje kampanje svjesnosti javnosti o sistemu osiguranja depozita, definisanje depozita koji se isključuju iz osiguranja, limitiranje osiguranih depozita, odgovarajući obuhvat deponenata koji se osiguravaju, netiranje (umanjenje depozita za dospjele kredite), dobar supervizorski i regulatorni okvir (rana detekcija, pravovremeno djelovanje i efikasno restrukturiranje banaka), efikasan sistem razmjene informacija i podataka između učesnika mreže finansijske sigurnosti (Garcia, 2000).

1.3.2 Negativna selekcija

Negativna selekcija je problem koji je povezan sa postojanjem asimetričnih informacija i koji nastaje prije donošenja odluke i provođenja transakcije. Način na koji problem negativne selekcije utiče na efikasnost funkcionisanja tržišta najbolje se opisuje „problemom mačka u vreći“ (eng. lemons problem) na tržištu polovnih automobila (Akerlof, 1978).

U bankarskom sektoru problem negativne selekcije se manifestuje na način da potencijalni zajmoprimci koji su najrizičniji istovremeno su i najuporniji u traženju kredita od banaka. Ukoliko banke posluju u okruženju sa asimetričnim informacijama one mogu da smanje zainteresovanost za kreditne aktivnosti iako na tržištu postoje klijenti sa prihvatljivim kreditnim rizikom. Ovo sve dovodi do pada investicija i ukupne kreditne aktivnosti. I sa aspekta povjerenja banaka se može na sličan način posmatrati problem negativne selekcije. Banke koje su najrizičnije vrlo često nastoje da prikupe depozite putem visokih pasivnih kamatnih stopa i na takav način privremeno riješe probleme sa kojima se susreću. U okruženju sa asimetričnim informacijama deponenti bi mogli da se odluče da ne deponuju sredstva niti kod jedne banke,

iako na tržištu postoje i kvalitetne banke. Ovo je situacija kada deponenti nemaju povjerenje u bankarski sektor.

Negativna selekcija u smislu postojanja osiguranja depozita nastaje kada najlošije banke odlučuju da se priključe dobrovoljnom osiguranju depozita, dok najsnažnije banke ostaju van njega. Takav sistem bi bio teško održiv sa finansijskog aspekta i ne bi mogao na adekvatan način da zaštiti osigurane deponente.

Način izbjegavanja negativne selekcije u ovom kontekstu je postojanje obaveznog članstva u programu osiguranja depozita gdje bankama nije dopušten izlazak iz sistema kada one to poželeti im se omogućava refundiranje uplaćenih premija osiguranja. Istovremeno, ovakva situacija bi trebala da prati uspostavljanje premije na bazi rizika kako bi se „nagradile“ kvalitetne banke (Garcia, 2000).

Postojanjem obaveznog članstva banaka u sistemu osiguranja depozita obezbjeđuje se odgovarajuća zaštita osiguranih deponenata u bankama, jednaki tržišni uslovi za sve banke, te se sprječava regulatorna arbitraža tj. prelazak poslovanja banaka iz strožeg u slabije regulisana tržišta (Krunić, 2018).

1.3.3 Agencijski problemi

Posebna vrsta moralnog hazarda u bankarskom sektoru je tzv. odnos agenta i principala. Razdvajanje funkcije upravljanja i rukovođenja uz postojanje asimetričnih informacija dovodi do problema odnosa između vlasnika banaka (principala) i menadžera banaka (agenta). Nezadovoljni poticajima koja imaju od vlasnika menadžeri banaka nisu zainteresovani za maksimizaciju dobiti jednako kao i sami vlasnici banaka i, u namjeri da ostvare lične koriste, mogu da se odluče i na sprovođenje određenih aktivnosti sa kojima vlasnici banaka nisu upoznati niti saglasni. Kao i kod svih drugih oblika moralnog hazarda i problem agenta i principala je prouzrokovao asimetričnošću informacija. Kada bi vlasnici banaka imali tačne informacije o namjerama menadžera banaka potreba za njihovom kontrolom ne bi postojala niti bi se događale prevare.

Problem principala i agenta koji ima značajan uticaj na efikasno funkcionisanje bankarskog tržišta se može posmatrati i u odnosu političara (bankarskog regulatora) i glasača (poreskih obveznika). Na propast štedno kreditnih institucija 80-ih godina prošlog vijeka u Sjedinjenim Američkim Državama značajno je uticala ova vrsta moralnog hazarda. Umjesto da pravovremeno isključe loše štedno kreditne institucije iz sistema, što po pravilu obezbjeđuje najmanji trošak za poreske obveznike, regulatori i političari su se opredjelili za „popuštanje regulative“ čime su omogućili jačanje hazardskog ponašanja takvih institucija (Mishkin, 2010).

U slučaju sistema osiguranja depozita „agent“ je institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita, a principal mogu biti banke (ako banke finansiraju i upravljaju sistemom osiguranja depozita) ili banke i vlada (ako banke finansiraju sistem osiguranja depozita, ali njime upravlja država radi bolje zaštite poreskih obveznika).

Ublažavanje agencijskih problema se omogućava obezbjeđenjem preduslova za nezavisno, ali odgovorno funkcionisanje institucije koja osigurava depozite, te omogućavanjem bliske saradnje sa bankarskom supervizijom i funkcijom „posljednjeg utočišta“ (Garcia, 2000).

2 OSIGURANJE DEPOZITA I STABILNOST BANKARSKOG SEKTORA

Uloga banaka u ekonomiji je veoma značajna zbog funkcija koje one vrše, a koje se odnose na njihovu uključenost u platni sistem, na ulogu banaka kao posrednika između deponenata i korisnika kredita, te na posredovanje u sprovođenju monetarne politike.

Internacionalizacija poslovanja, globalizacija, pojava novih finansijskih proizvoda, tehnološki razvoj, inovacije, sve snažnija konkurencija su uticali da savremene banke dobiju i neke nove funkcije i novu suštinu svog poslovanja (Plakalović, 2004).

Značaj bankarskog sektora je potvrđen i brojnim analizama koje su pokazale da su bankarska bankrotstva štetnija za privredu od bankrotstava drugih vrsta finansijskih institucija, jer se likvidacija jedne ili više banaka brzo širi na realan sektor države, podstiču se krize platnog bilansa i povećavaju se troškovi bruto domaćeg proizvoda (Hoelscher, 2016).

Jedan od najvećih rizika sa kojim se banke susreću je opasnost da deponenti masovnu pokrenu povlačenje depozita iz banaka. U savremenim uslovima ovaj problem je dodatno osnažen činjenicom da nove tehnologije omogućavaju deponentima da na jednostavan način „povuku“ svoja sredstva iz banaka i dovedu ih u ozbiljne likvidnosne probleme. Panika deponenata može da prouzrokuje da se čak i solventne banke suoče sa problemima u poslovanju i da na kraju moraju biti isključene iz sistema. U ovakvim okolnostima prvi zaštitni mehanizam koji postoji su likvidnosne rezerve koje banke imaju na raspolaganju. Ipak, takve rezerve u situacijama panike deponenata često nisu dovoljne.

Nadalje, u okviru mreže finansijske sigurnosti funkcija „zajmodavca u krajnjoj instanci“ (eng. lender of last resort)⁶ može da ima značajnu ulogu u situaciji kada se solventne banke suoče sa problemom likvidnosti prouzrokovanim naglim povlačenjem depozita. „Zajmodavac u krajnjoj

⁶ Definicija koju koristi Evropska centralna banka za navedeni pojam je da je „zajmodavac u krajnjoj instanci“ onaj kome se obratite kada vam hitno zatrebaju sredstva i kada ste iscrpili sve ostale opcije. Banke se obično obraćaju svom zajmodavcu u krajnjoj instanci kada nemaju dovoljno sredstava potrebnih za redovno poslovanje. Ovo se može dešavati u periodima krize kada banke zbog neizvjesnosti nisu voljne da pozajmljuju sredstva jedna drugoj, a mnogi deponenti žele iznenada da povuku svoja sredstva iz banaka (www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-me-more/html/what-is-a-lender-of-last-resort.en.html).

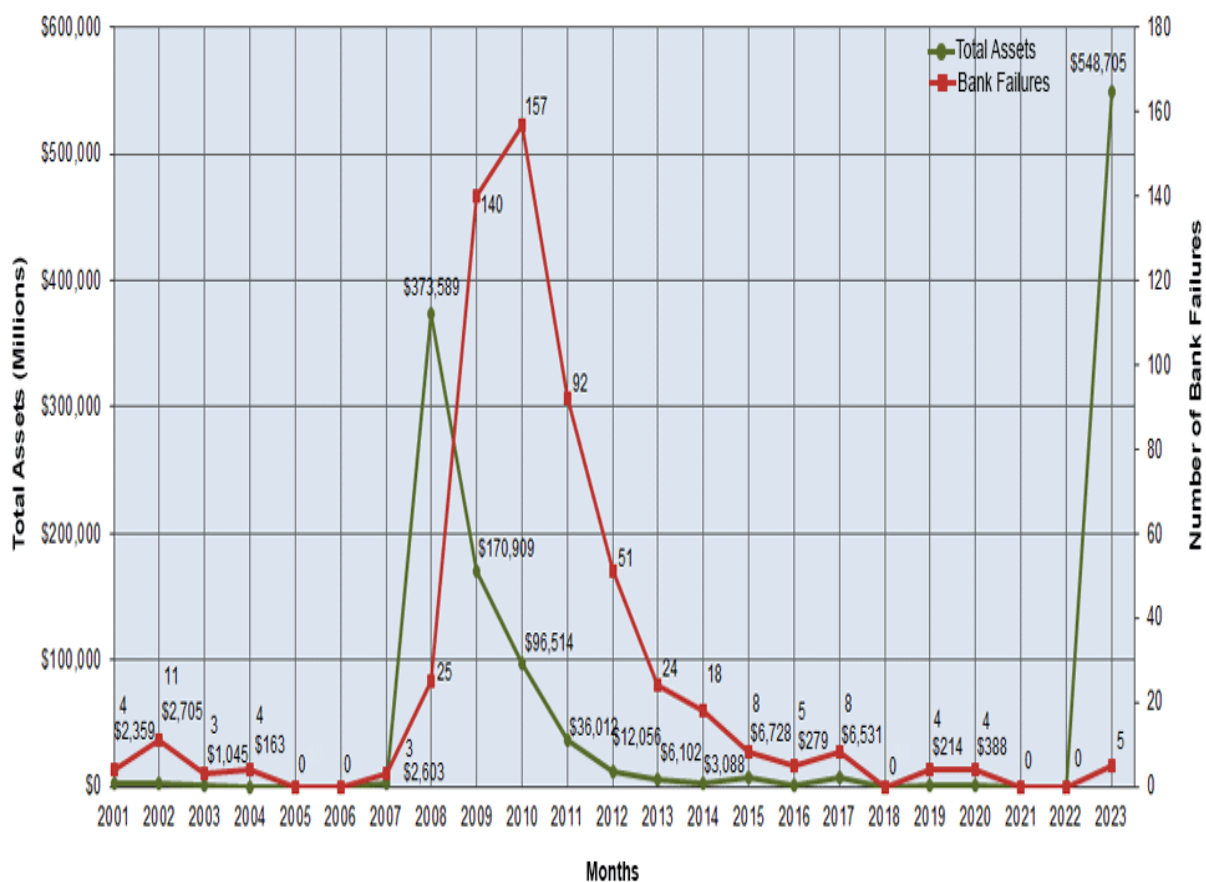
instanci“ koji ima funkciju posljednjeg utočišta bi trebao da doprinese ublažavanju panike deponenata i obezbijedi dovoljno vremena solventnoj banci za rješavanje problema likvidnosti. Bankarski sektori koji nemaju na raspolaganju ovu funkciju vjerovatno su oprezniji kod upravljanja likvidnošću nego što je to slučaj kod bankarskih sektora koji navedenu funkciju imaju na raspolaganju (Krunić, 2024).

Pored likvidnosnih rezervi banaka i korišćenja funkcije „zajmodavca u krajnjoj instanci“ dodatni zaštitni mehanizam za sprečavanje panike deponenata predstavlja sistem osiguranja depozita. Sistem osiguranja depozita sa svojom osnovnom ulogom treba da spriječi paniku deponenata i na taj način doprinese finansijskoj stabilnosti. To je i osnovni razlog zbog čega se sistemi osiguranja depozita uspostavljaju i zbog čega su doživjeli ekspanziju na međunarodnom nivou.

Istorija je pokazala koliko odgovarajuća mreža finansijske sigurnosti može biti značajna u očuvanju povjerenja u bankarski sektor. U periodu od 19-og vijeka do danas identifikovano je nekoliko globalnih finansijskih kriza. One su se pojavljivale u različitim okolnostima kao što su npr. period globalizacije u trgovini i kapitalu u toku 19-og vijeka, u vrijeme zlatnog standarda i fiksnog kursa prije prvog svjetskog rata, ali i u periodu između dva svjetska rata kada se desila velika ekonomska kriza koja je do tog perioda ocijenjena kao najgori krizni period, kada je serija panike deponenata uticala na propast velikog broja banaka. Nakon drugog svjetskog rata globalne finansijske krize nisu bile tako učestale kao ranije, a razlozi su se nalazili i u čvrstoj finansijskoj regulaciji. Ipak, popuštanje regulative je prouzrokovalo ozbiljne finansijske krize 80-ih godina 20-og vijeka, kao i početkom 21-og vijeka. Od 1880. godine svijet je zahvatilo 5 globalnih finansijskih (bankarskih) kriza. Posljednja velika finansijska kriza 2007. i 2008. godine, prema broju država koje su bile u navedenu krizu uključene, bila je manja u odnosu na neke ranije krize, ali uključenost Sjedinjenih Američkih Država i ostalih velikih, razvijenih, država ukazala je na važnost krize u smislu broja i veličine država koje su bile obuhvaćene navedenom krizom (Bordo & Landon-Lane, 2010).

U periodu od 1970. do 2018. godine identifikovana je 151 sistemska bankarska kriza (Laeven & Valencia, 2018).

U periodu od 2001. do 2023. godine u Sjedinjenim Američkim Državama propalo je 566 banaka, pri čemu se najveći broj propadanja banaka desio u toku 2009., 2010. i 2011. godine tj. neposredno nakon posljednje velike finansijske i ekonomske krize, a što je bilo inicirano nelikvidnošću i/ili nesolventnošću banaka. Vrijednost aktive propalih banaka u navedenim godinama je bila mnogo manju u odnosu na 2008. i 2023. godinu kada je propao manji broj banaka, ali sa značajno većom imovinom. Broj propalih banaka u Sjedinjenim Američkim Državama u periodu od 2001. do 2023. godine i vrijednost njihove aktive je prikazana u okviru grafikona 2.

Grafikon 2. Propast banaka 2001-2023

Izvor: (FDIC, 2023)

2.1 Faktori koji dovode do bankarskih kriza

Bankarska kriza ne mora nužno da znači i finansijsku krizu koja je širi pojam i koja može biti uzrokovana raznim faktorima kao što su kriza zaduženosti države, depresijacija valute, pad cijena nekretnina, pad cijena na berzama i dr. Problemi koji se mogu pojavljivati unutar bankarskog sektora kao što su pogoršanje kvaliteta aktive banaka, smanjenje depozitne osnove banaka, pa i propast jedne ili dvije banke ne mora da znači nužno da je nastupila bankarska, a pogotovu ne i finansijska kriza.

Pojedini autori analiziraju i uslove koji moraju biti ispunjeni da bi se neki događaji mogli smatrati bankarskim krizama. Bankarske krize se definišu kao događaji koji ispunjavaju dva uslova. Prvi uslov je da postoje važni znakovi finansijskih problema unutar bankarskog sektora (ti problemi se mogu ogledati kroz povlačenje depozita iz banaka, gubitke u bankarskom sektoru i/ili bankarske likvidacije). Drugi uslov se odnosi na značajne interventne mjere za bankarski sektor kao odgovor na velike gubitke unutar takvog sektora (Laeven & Valencia, 2018).

Interventne mjere unutar bankarskog sektora se smatraju značajnim ukoliko se koriste najmanje tri od sljedećih mjera: proglašenje nedostupnosti depozita, značajne nacionalizacije banaka, troškovi restrukturiranja banaka najmanje u procentu od 3% bruto domaćeg proizvoda, značajna likvidnosna podrška u iznosu od najmanje 5% depozita i obaveza prema nerezidentima, postojanje značajnih garancija i značajna kupovina imovine od najmanje 5% bruto domaćeg proizvoda (Laeven & Valencia, 2020).

Finansijske krize koje se međusobno razlikuju imaju jednu zajedničku karakteristiku, a to je da negativno utiču na ekonomski i privredni razvoj. Taj negativan uticaj se može manifestovati kroz smanjenje kreditne podrške banaka privredi koja dalje produbljuje probleme u ekonomiji. Direktna problem za sredstva poreskih obveznika predstavlja situacija kada su države primorane da dio javnih sredstava usmjeravaju ka ublažavanju posljedica finansijskih kriza.

Mnoga istraživanja pokazuju da glavni faktori koji dovode do bankarskih i finansijskih kriza se odnose na neadekvatan regulatorni okvir. Loše postavljena struktura i podsticaji bankarskom

sektoru objašnjavaju i sklonost panikama deponenata i sklonost značajnim talasima propadanja banaka (Calomiris, 2009).

Razlog finansijske krize koja se dogodila 2008. godine i koja je bila praćena bankarskom krizom sistemskog karaktera u pojedinim evropskim državama se pronalazi u neodgovarajućem regulatornom i supervizorskom okviru, odnosno liberalizaciji (deregulaciji). Neefikasnost tada važeće Direktive o sistemima osiguranja depozita i posljedice finansijske i bankarske krize u pojedinim državama Evropske unije rezultirale su stvaranjem bankovne unije (Nikolaj, Drazenović & Buterin, 2019).

Analizirajući prethodne bankarske krize uočava se da se uzroci kriza najčešće pojavljuju u okviru makroekonomskog okruženja, ali i specifičnosti bankarskog sektora. Istorija je pokazala da su države koje su imale zdrav finansijski sistem, efikasnu funkciju posljednjeg utočišta i efikasnu finansijsku superviziju i regulaciju uspješnije podnosile finansijske krize (Bordo & Landon-Lane, 2010).

Primjer finansijske krize u Islandu iz 2008. godine je pokazao kako nagla ekspanzija bankarskog sektora, te precijenjenost domaće valute bez odgovarajuće kontrole države može da prouzrokuje nesagledive negativne posljedice po privredu i ekonomiju. Nakon izvršene privatizacije banaka 2003. godine islandske banke počele su sa agresivnim pristupom na tržištu, značajno koristeći priliv stranog kapitala. To širenje bankarskog sektora Islanda nije se zadržalo samo unutar države već i van njenih granica, posebno u sjevernom dijelu Evrope. Koliko brzo je rastao bankarski sektor Islanda pokazuje i podatak da je 2003. godine udio ukupne aktive tri najveće banke u bruto domaćem proizvodu bio oko 200%, da bi četiri godine poslije tj. na kraju 2007. godine taj procenat iznosio približno 900% (IMF, 2008).

Pored navedenih trendova u bankarskom sektoru precijenjenost domaće valute je dodatno uticala na produbljivanje krize. Zbog rasta ponude kreditiranja došlo je do veće ponude domaće valute na tržištu, pojave inflacije, centralna banka je ragovala na način da je povećala kamatnu stopu, zbog veće kamatne stope porastao je interes za kupovinom domaće valute i ona je u jednom trenutku postala precijenjena. To je nadalje dovelo do skupljeg izvoza i jeftinijeg uvoza

što je za ekonomiju koja je, prethodno uz aktivnost bankarskog sektora, doživjela „balon“ ekonomskog rasta predstavilo veliki udar. Najvećim dijelom preko finansijskog sektora stvoren je ogroman spoljni dug koji je bio 8 puta veći od bruto domaćeg proizvoda (Spruk, 2010).

Iako se u literaturi navodi da su ekspanzija bankarskog sektora i precijenjenost valute glavni uzrok krize u Islandu istoj je doprinjela i korupcija, iako se do tada smatralo da Island kao dio sjeverne Evrope pripada državama sa ocjenom niskog nivoa korupcije i nepotizma (Gylfason, 2014). Nema sumnje da je i Centralna banka Islanda bila pod političkim uticajem gdje su dva od tri guvernera bila imenovana direktno od politike (Bagus & Howden, 2011).

Interesantno je uočiti da je fond za osiguranje depozita u Islandu u procesu spašavanja banaka u potpunosti zaštitio depozite rezidenata i u domaćoj i stranoj valuti, ali ne i depozite u filijalama islandskih banaka u inostranstvu što je uzrokovalo narušavanje diplomatskih odnosa sa Ujedinjenim Kraljevstvom i Holandijom (Centonze, 2011). U navedenim državama njihovi fondovi osiguranja depozita su isplatili štediše u filijalama islandskih banaka, te kasnije potraživali ta sredstva od Islanda. Ipak, u slučaju jedne islandske banke (Landesbanki) koja je otvorila štednju putem interneta u inostranstvu Ujedinjeno Kraljevstvo nije uspjelo ostvariti povrat od države Island već je svoje potraživanje formirala kod Landesbanki u likvidaciji (Loftsdóttir, 2014).

Neki autori smatraju da su ekonomska kretanja izazvana u velikoj mjeri socijalno psihološkim faktorima. Širenje optimizma da će cijene nekretnina rasti povećalo je potražnju za hipotekarnim kreditima u godinama koje su prethodile finansijskoj krizi iz 2007-e i 2008-e godine u Sjedinjenim Američkim Državama (Shiller, 2008). Sa druge strane, pojedini autori smatraju da je veliko povećanje potražnje za nekretninama bilo posljedica upravo lako dostupnih dugoročnih hipotekarnih kredita. Kredite za kupovinu kuća su dobijali čak i ona lica koja nisu imala nikakav dokaz da će te kredite moći i vraćati (Mishkin, 2010). Pojedini autori prepoznaju i negativan uticaj državnih politika koje su bile usmjerene na omogućavanje socijalnim staležima sa nižim nivoima dohotka da dođu do vlastite imovine čime je država svojom politikom doprinijela da bude uzrok, a finansijska kriza posljedica (Wallison, 2009).

Jedna od rijetko pozitivnih stvari globalne finansijske krize jeste da je još jednom potvrđeno da limiti zaduživanja zavise od kvantiteta, kvaliteta i stabilnosti novčanih tokova zajmoprimca, a ne od vrste i sredstva obezbjeđenja kredita, ili čak od visine iznosa kojeg je banka spremna da pozajmi (Kester & Radivojac, 2013).

U okviru bankarskog sektora Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 80-ih godina prošlog vijeka bili su zabilježeni ozbiljni funkcionalni poremećaji koji su uslovili pojavu bankarske i finansijske krize. Netržišna alokacija kredita, politika mekanog novca, povlašćen položaj pojedinih dijelova privrede u odnosu s bankama, prelijevanje finansijskih sredstava od stanovništva prema privredi, te realno negativne kamate dovele su do toga da je ukupna aktiva banaka između 1980. i 1989. godine više nego prepolovljena. Na karakterističnu putanju razvoja bankarstva na području država koje su nastale iz Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije uticalo je zamrzavanje deviznih štednih uloga, visoka stopa inflacije s periodima hiperinflacije, te vanredne okolnosti – oružani sukob (Jović, 2010).

Neki autori definišu dva aspekta bankarskih kriza i to: talasi bankarske nesolventnosti (epizode u kojima gubici banaka rezultiraju propašću mnogih banaka) i panika deponenata (period kada bankarski sektor u cjelini strada zbog iznenadnih velikih povlačenja depozita) (Calomiris, 2009).

Kao jedan od faktora koji karakteriše sistemsku finansijsku krizu je panika deponenata. Ona nastaje kada, usljed gubitka povjerenja u bankarski sektor, nastupi pritisak deponenata na banke takvog intenziteta da one nisu u mogućnosti da svim deponentima na njihov zahtjev izvrše isplatu novčanih sredstava. To praktično znači da zbog gubitka povjerenja u bankarski sektor se dešava „navala“ na veći broj banaka koje imaju značajno učešće u određenom bankarskom sektoru. Postoje situacije kada određeni razlozi mogu da utiču da deponenti žele da povuku sredstva iz samo jedne banke. Takva situacija ne mora nužno da znači pojavu panike deponenata.

Panike deponenata su se pojavljivale na određenim tržištima i u određenim vremenskim periodima. Istraživanja su pokazala da su se panike deponenata u Sjedinjenim Američkim

Državama dešavale prije, ali i između američkog građanskog rata i prvog svjetskog rata. U navedenim periodima panika deponenata se dešavala blizu vrhunca poslovnog ciklusa ili je bila povezana i sa posljedicama ratnih dešavanja. Za razliku od navedenog perioda, u toku Velike depresije panike deponenata su imale drugačiji karakter i nisu bile vezane sa blizinom poslovnog ciklusa, a rezultovale su propašću velikog broja banaka i velikim gubicima po deponente (Calomiris & Gorton, 1991).

Panike deponenata koje su se dešavale prije 1914. godine u kojima funkcija „zajmodavca u krajnjoj instanci“ nije postojala ili nije bila uspješna su „rušile“ banke zbog problema sa likvidnošću dok u kasnijim periodima postojanje navedene funkcije i osiguranja depozita nije dovodilo do problema likvidnosti banaka već bankarske nesolventnosti (Bordo & Landon-Lane, 2010).

U pogledu uticaja povlačenja depozita na stabilnost bankarskog sektora u teoriji postoje dva pristupa koja na različite načine definišu uzrok pogoršanja stanja u bankama. Prvi pristup, tzv. panični pogled (eng. panic view), ukazuje da su banke krhke i visoko podložne panici deponenata i drugi tzv. fundamentalistički pristup (eng. fundamentalist view) koji naglašava da su banke stabilne i generalno nisu predmet neopravdanog povlačenja depozita velikih razmjera. Prema fundamentalističkom pristupu na pogoršanje stanja u bankama utiču određeni eksterni faktori. Dodatno, empirijska istraživanja o pogoršanju stanja u bankarskom sektoru jasno pokazuju da panike deponenata nisu slučajni događaji i nisu nerazdvojivi od funkcionisanja banaka i strukture njihovog bilansa stanja. Panike deponenata prouzrokovane su asimetričnošću informacija koje su rezultat već postojećih problema u bankama (Calomiris, 2007).

Vršena su istraživanja karakteristika banaka koje su propale za vrijeme „Čikaške panike“ iz 1932. godine gdje se došlo do zaključka da one banke koje su propale u toku panike, po određenim kategorijama poređenja, su bile slične bankama koje su propale i različite od onih koje su preživjele (Calomiris & Mason, 1994).

Bankarske krize nastaju kao rezultat ili panike deponenata ili bankarskih propasti širokih razmjera (Calomiris, 2010).

Propasti banaka u toku bankarskih kriza nastaju kao rezultat ili neopravdanog povlačenja depozita u periodu tzv. zaraze (eng. contagion) ili panike deponenata, ili kao rezultat osnovne bankarske nesolventnosti (Calomiris, 2007).

U uslovima postojanja osiguranja depozita panika deponenata ne bi trebalo da bude generisana od strane vlasnika osiguranih depozita. Međutim, u takvim uslovima paniku mogu da izazovu „velike“ štediša. To se upravo i desilo u toku posljednje velike finansijske krize iz 2007. i 2008. godine. Velike deponentne sistem osiguranja depozita nije osiguravao, te su oni tražili od banaka određen kolateral za posuđivanje svojih sredstava, a taj kolateral je bio u obliku hartija od vrijednosti zasnovanih na hipotekarnim kreditima. Dok su cijene nekretnina na tržištu rastle deponent je prihvatao takav kolateral. Međutim, kada je došlo do pada cijena nekretnina i povećanog nevraćanja kredita deponenti, u strahu da će izgubiti svoja sredstva, su željeli da ista povuku iz banke. Kada se pojavio veliki broj takvih deponenata nastupila je panika deponenata koja je dodatno produbila finansijsku krizu (Gorton, 2010).

Panika deponenata je dala svoj doprinos i nedavnim propadanjima banaka u Sjedinjenim Američkim Državama i Švajcarskoj, a primjeri su propast Silicon Valley Bank, tada šesnaeste banke po veličini u Sjedinjenim Američkim Državama i Credit Suisse iz Švajcarske koja je bila jedna od 30 sistemski značajnih svjetskih banaka.

Propast Silicon Valley Bank u martu 2023. godine bio je najveći pad pojedinačne banke u Sjedinjenim Američkim Državama nakon velike finansijske krize iz 2008 godine. U 2008. godini uzroci propasti banaka su se nalazili u smanjenju vrijednosti imovine u obliku nekretnina, a u slučaju Silicon Valley Bank u smanjenju vrijednosti tehnoloških kompanija. Istraživanja navode nekoliko mogućih uzroka propasti Silicon Valley Bank i to: loše upravljanje rizicima od strane banke, promjene u bankarskoj regulativi koje su ublažile pravila za banke kao što je Silicon Valley Bank, slab nadzor bankarskog regulatora, jako koncentrisani klijenti u jednoj industriji (tehnologija, posebno „startups“) i jednoj regiji, te snažno korišćenje društvenih medija od strane klijenata banke (Metrick, 2024). Ova banka je imala visoko koncentrisanu bazu deponenata koja se, između ostalih, sastojala od male grupe vlasnika „startup“ kapitala. Ovakva koncentracija deponenata predstavljala je veliki rizik za banku u smislu rizika

povlačenja depozita iz banke. Istraživanje je u ovom slučaju pokazalo da se banka suočava sa značajnim gubicima kada rastu kamatne stope i kada veliki deponenti povuku svoja sredstva iz banke (Vo & Le, 2023). Iako prvobitno planirano spašavanje samo osiguranih deponenata FDIC se na kraju odlučio na oblik restrukturiranja banke koji je podrazumjevao spašavanje svih depozita, kako osiguranih tako i neosiguranih (FDIC, 2023).

Panika u američkom bankarstvu 2023. godine se proširila i u Evropu. U martu 2023. godine propala je Credit Suisse koja je time postala najveća pojedinačna propast banke ikada u svijetu (Metrick, 2024).

Credit Suisse je bila više od dva puta veća od Silicon Valley Bank, pri čemu je poslovala na globalnom nivou, posebno zastupljena u Evropi. Sigurno je da je masovno povlačenje depozita iz banke podstaklo njenu propast, ali ipak Credit Suisse je imala i dugu istoriju lošeg upravljanja. Neki od primjera su upletenost u poslove sa bugarskom mafijom od 2004. do 2007. godine, sumnjivi poslovi koji uključuju britansku filijalu u Mozambiku 2011. i gubitke u hedge fondovima Archegos i Greensill 2021. godine. Greške su se nalazile i kod samog regulatora i eksternog revizora koji nisu na vrijeme otkrili probleme u banci (Bofinger, 2023). Panika deponenata koja je nastala u slučaju Credit Suisse bila je rezultat ozbiljnih problema sa kojima se banka susretala u ranijem periodu, uključujući ogromne gubitke u 2022. godini (Rossi, 2023). Banka je spašena na način da ju je uz posredovanje regulatora kupila UBS Group AG, te je stvorena još veća banka koja je sa svojom imovinom duplo veća od švajcarskog bruto domaćeg proizvoda. Zombi je nestao, ali se čudovište pojavljuje (Eisenring, 2023).

Kada kriza nastupi traže se načini da se kroz odgovarajući okvir uspostavljene mreže finansijske sigurnosti spriječi panika deponenata koja može biti uzrok dalje eskalacije problema. To je i razlog zašto države uspostavljaju određene regulatorne okvire koji omogućavaju postojanje odgovarajućih alata za obuzdavanje panike kao što je likvidnosna podrška bankama kroz aktiviranje „zajmodavca u krajnjoj instanci“ ili funkcije „posljednjeg utočišta“, kroz određene mjere monetarne politike, odgovarajuće zaštite deponenata kroz sistem osiguranja depozita, vladine garancije, neke administrativne mjere i sl.

2.2 Povezanost sistema osiguranja depozita sa bankarskim krizama

Povezanost sistema osiguranja depozita sa bankarskim krizama možemo posmatrati u smislu njegovog uticaja na pojavu bankarskih kriza, sa jedne strane, te njegovog djelovanja na sprečavanje ili ublažavanje bankarskih kriza kroz efikasan proces zaštite deponenata, sa druge strane.

U prvom slučaju uticaj osiguranja depozita na pojavu bankarskih kriza se može dešavati zbog nedostataka koje sistem osiguranja depozita ima, a koji se ogledaju u, prije svega, moralnom hazardu, ali i negativnoj selekciji i agencijskim problemima.

U drugom slučaju, sistem osiguranja depozita kroz efikasnu zaštitu osiguranih depozita može da utiče na sprečavanje bankarskih kriza, te na njihovo ublažavanje.

2.2.1 Uticaj osiguranja depozita na pojavu bankarskih kriza

Ukoliko nedostaci sistema osiguranja depozita nisu na adekvatan način identifikovani, te ukoliko ne postoje odgovarajući zaštitni mehanizmi za njihovo ublažavanje tako uspostavljen sistem osiguranja depozita može značajno da doprinese bankarskim krizama, što su dosadašnja istraživanja i potvrdila.

Krajem 20-og vijeka u bankarstvu su se dešavale značajne promjene (finansijske inovacije, deregulacija, liberalizacija koja je uslovila značajan rast kamatnih stopa) koje su uticale na češću pojavu finansijskih kriza. U svom poslovanju banke su se opredjeljivale na visoko rizično poslovanje koje je njima i njihovim menadžerima donosilo značajne prihode ukoliko se rizici nisu realizovali, ali ukoliko jesu, gubici u poslovanju su se prebacivali na deponente ili njihove osiguravatelje. Dakle, moralni hazard je došao do izražaja.

Tako su se razvojem finansijskih inovacija banke u Sjedinjenim Američkim Državama susrele sa problemom profitabilnosti u poslovanju i to dijela koji se odnosi na tzv. tradicionalno bankarsko poslovanje. U treći za profitabilnošću banke su počele da pronalaze nove i rizične

poslove koji su po pravilu nosili veće rizike u odnosu na dotadašnje tradicionalne bankarske aktivnosti. Banke su se izlagale značajnom riziku dok tržišna disciplina od strane deponenata nije bila prisutna zbog postojanja sistema osiguranja depozita. Deponenti nisu bili zainteresovani za kvalitet poslovanja banaka s obzirom na garancije koje su imali od strane FDIC.

Nakon krize u finansijskom sektoru Sjedinjenih Američkih Država 80-ih i ranih 90-ih godina 20. vijeka vršeno je nekoliko studija koje su lošu strukturu šeme osiguranja depozita i pojavu moralnog hazarda upravo identifikovale kao uzrok nestabilnosti u bankarskoj industriji. Postavljeno je pitanje da li je državna mreža osiguranja depozita u kombinaciji sa kreditima za likvidnost centralne banke odgovorna za raširenu pojavu moralnog hazarda. Bankarski menadžeri su ulazili u suviše rizične plasmane jer su znali da u slučaju neuspješnog ishoda rizičnih operacija imaju iza sebe državnu mrežu za osiguranje stabilnosti finansijskog sistema. Moralni hazard je označen kao uzrok američke finansijske krize 80-ih godina 20-og vijeka, a koji je nastao kao rezultat kombinacije „izdašnog“ osiguranja depozita, finansijske liberalizacije i regulatornih propusta (Demirgüç-Kunt & Detragiache, 2002).

Dakle, upravo je moralni hazard imao značajan uticaj na propadanje banaka i nestabilnost u bankarskoj industriji Sjedinjenih Američkih Država 80-ih godina prošlog vijeka.

Mnogi autori vjeruju da je moralni hazard imao značajnu ulogu u događajima koji su prethodili i posljednjoj velikoj finansijskoj i ekonomskoj krizi iz 2007. i 2008. godine. Tražio se odgovor na pitanje da li je mehanizam osiguranja depozita u Sjedinjenim Američkim Državama u kombinaciji sa aktivnostima rezervi u pogledu kredita za likvidnost pod povoljnijim uslovima uslovio ekspanziju moralnog hazarda na američkom finansijskom tržištu (Bašić, 2010).

Isuviše veliko prepuštanje banaka operativnom riziku, odnosno moralnom hazardu dovelo je svjetsku ekonomiju na rub ekonomskog sloma, sa slabim izgledima da će ikada više dostići nivo koji je nekada imala (Bašić, 2012).

Pod određenim političkim pritiscima moguće je da ne postoji namjera da se sistem osiguranja depozita, kao dio mreže finansijske sigurnosti, uspostavi na adekvatan način koji bi spriječio

bankare na prekomjerno preuzimanje rizika. Takav pristup može da podstakne pojavu bankarskih kriza.

Političke teorije osiguranje obaveza banaka posmatraju u službi interesa bankara, zajmoprimaca i deponenata. Politička teorija osiguranja depozita ukazuje da ako su sistemi osiguranja depozita uspostavljeni kako bi išli u korist pobjedničkih političkih koalicija dozvoljavajući bankarima i zajmoprimcima da preuzimaju rizik na teret javnih troškova, onda ne treba očekivati da će takve političke koalicije biti zainteresovane za uspostavljanje prudencionalnog regulatornog okvira koji bi ograničavao stepen preuzimanja rizika (Calomiris & Jaremski, 2016).

Istraživanja su pokazala da je u bankarskom sektoru Bosne i Hercegovine postojalo djelovanje moralnog hazarda od strane pojedinih banaka i deponenata, te da je prisustvo moralnog hazarda negativno uticalo na kvalitet bankarskog sektora i na cjelokupnu finansijsku stabilnost (Krunić, 2014).

2.2.2 Uticaj osiguranja depozita na sprečavanje ili ublažavanje bankarskih kriza

Kada se u ekonomiji pojave određeni poremećaji to se u većoj ili manjoj mjeri reflektuje na finansijski, kao i na bankarski sektor kao njegov sastavni dio. U nekim slučajevima takvi poremećaji mogu dovesti i do panike deponenata koja nastavlja da produbljuje krizu unutar bankarskog sektora. Uloga osiguranja depozita treba da bude da kroz sprečavanje panike deponenata doprinese ublažavanju poremećaja na tržištu i na taj način doprinese sveukupnoj finansijskoj stabilnosti. Istraživanja su pokazala da je osiguranje depozita odlučujući faktor u sprečavanju „navala“ na banke (Diamond & Dybvig, 1983).

U periodima kada se ne dešava propast banaka sistem osiguranja depozita putem slanja poruka javnosti da su njihovi depoziti osigurani doprinosi finansijskoj stabilnosti, kako kroz sprečavanje panike deponenata u slučaju da postoje informacije da bi neka banka mogla da propadne, tako i kroz podršku jačanju depozitne osnove banaka kao izvora finansiranja bankarskih aktivnosti.

Istraživanja pokazuju da osiguranje depozita daje svoj doprinos u jačanju depozitne osnove banaka kao izvora njihovog finansiranja (Krunić, 2016).

Doprinos osiguranja depozita kao dijela mreže finansijske sigurnosti bankarskim lomovima je značajan u nerazvijenom okruženju, dok pomenutog efekta nema ukoliko je okruženje u kojem banke posluju razvijeno (Demirguc-Kunt & Kane, 2002).

Uticaj sistema osiguranja depozita na finansijsku stabilnost zavisi uglavnom od karakteristika bankarskog sektora, ali i od ostalih faktora kao što su karakteristike sistema osiguranja depozita, razvijenost države, supervizija, pravni i kulturološki okvir (Nikolaj, Draženović & Buterin, 2022).

Osiguranje depozita je u toku finansijske krize iz 2007. i 2008. godine prepoznato kao dio mreže finansijske sigurnosti koje je imalo značajnu ulogu u smirivanju panike deponenata, ali istovremeno uzroci kriza i mjere koje su pojedine države preduzimale u cilju smirivanja stanja su ukazale na potrebu izmjena i unapređenja sveukupne mreže finansijske sigurnosti pa samim tim i sistema osiguranja depozita.

Svjetska finansijska kriza je podstakla regulatorne reforme na međunarodnom nivou koje bi trebalo da unaprijede mrežu finansijske sigurnosti i osiguraju njenu široku primjenu na međunarodnom nivou. Glavni stub ovog odgovora je bio razvoj međunarodnih standarda u pogledu restrukturiranja finansijskih institucija i osiguranja depozita (Moretti, Dobler & Chavarri, 2020).

Unutar Evropske unije harmonizovan je iznos osiguranog depozita, eliminisano je koosiguranje, podržana brža isplata osiguranih depozita, podstaknuto jačanje svjesnosti javnosti o sistemima osiguranja depozita, uvedeno obavezno „ex ante“ finansiranje, propisane restrikcije u pogledu finansiranja rješavanja banaka iz fonda osiguranja depozita, osim u procesu restrukturiranja banaka, te podržano jačanje razmjene informacija i saradnje sa ostalim učesnicima mreže finansijske sigurnosti (Moretti, Dobler & Chavarri, 2020).

Sistemi osiguranja depozita država članica Evropske unije postali su „velikodušniji“⁷. Po izbijanju krize 2008. godine došlo je do inicijalnog povećanja iznosa osiguranog depozita, a dvije godine kasnije navedeni iznos se ujednačio na 100 hiljada evra za sve članice (osim Danske, Slovačke i Irske koje su primjenjivale neograničene iznose zaštite do kraja 2010., odnosno 2013. godine). Sistemi osiguranja depozita su unaprijeđeni i uvođenjem dodatnih obilježja kao što su „paybox plus“ oblik zaštite i „backstop“ podrška (Nikolaj, Draženović & Drezgić, 2019).

Ne međunarodnom nivou uspostavljeni su osnovni principi za efikasne sisteme osiguranja depozita koji predstavljaju dobrovoljni okvir koji podržava efikasne prakse osiguranja depozita. Navedeni principi se koriste za utvrđivanje nedostataka sistema osiguranja depozita i procjenu njihovog kvaliteta (IADI, 2014).

Bankarski stresovi iz 2023. godine koji su se desili u Sjedinjenim Američkim Državama i u Švajcarskoj⁸ podstakli su donosioce politika da ponovo pregledaju regulatorne, supervizorske i politike restrukturiranja banaka kako na državnim tako i na međunarodnim nivoima. Sve je to dovelo osiguranje depozita na vrh međunarodne politike. Definisana su pitanja i izazovi sa kojima bi se trebali suočiti donosioci odluka o budućim reformskim aktivnostima (IADI, 2023).

⁷ Pojam „velikodušan“ sistem osiguranja depozita se definiše kao sistem koji ima visoku pokrivenost depozita po deponentu, kao i koji pokriva širi opseg deponenata (Cull, Senbet & Sorge, 2005).

⁸U prvoj polovini 2023. godine u vrlo kratkom roku desile su se propasti ne tako malih banaka u Sjedinjenim Američkim Državama (Silicon Valley Bank, Signature Bank, First Republic) i Švajcarskoj (Credit Suisse) koje su uzburkale finansijska tržišta i otvorile pitanja uzroka propasti tih banaka, ali i najboljeg načina njihovog rješavanja uz najmanje troškove poreskih obveznika.

2.3 Finansijski aspekt sistema osiguranja depozita

U situaciji kada depoziti u bankama postanu nedostupni⁹ zadatak sistema osiguranja depozita je da zaštiti sredstva osiguranih deponenata i na taj način spriječi paniku deponenata. Sprečavanje panike može biti obezbijeđeno na način isplate osiguranih depozita deponentima kada su im njihova osigurana sredstva nedostupna, ali i na način efikasnog procesa restrukturiranja banaka, pod uslovom da su osigurani depoziti takvih banaka dostupni deponentima. U prvom slučaju banke su se susrele sa propašću, pokreće se nad njima postupak likvidacije ili stečaja, depoziti se proglašavaju nedostupnim i isplaćuje ih sistem osiguranja depozita njihovim vlasnicima.¹⁰ U drugom slučaju banke koje su se susrele sa propašću, a isuviše su velike da bi se nad njima pokrenuo postupak likvidacije ili stečaja, ulaze u procese restrukturiranja i takve procese sistem za osiguranje depozita može da podrži kroz postupak finansiranja¹¹.

Bez obzira na način kako sistem osiguranja depozita štiti osigurane deponente suštinski element kod njegovog uspostavljanja i kod održavanja njegove pouzdanosti je njegov finansijski aspekt. Ukoliko finansiranje sistema osiguranja depozita nije odgovarajuće pojavljuje se problem njegove finansijske snage i mogućnosti davanja punog doprinosa u ispunjavanju mandata sistema osiguranja depozita. U slučaju nedovoljne finansijske snage fonda za osiguranje depozita otvara se pitanje mogućnosti sistema osiguranja depozita da djeluju brzo u isplati osiguranih depozita ili u finansiranju restrukturiranja banaka, a što može imati negativan uticaj na stabilnost bankarskog sektora.

Prema međunarodnom udruženju osiguravatelja depozita najbolja mjera adekvatnosti fonda osiguranja depozita je njegov ciljan omjer koji se definiše kao odnos raspoloživog iznosa fonda

⁹ Nedostupan depozit je onaj depozit koji je dospio i koji treba biti isplaćen, ali koji kredina institucija nije isplatila prema primjenjivim zakonskim i ugovorenim obavezama (European Parliament, 2014).

¹⁰ Međunarodno iskustvo poznaje mogućnost proglašenje nedostupnosti depozita i u nekim drugim okolnostima drugačijim od likvidacije ili stečaja kada sistem za osiguranje depozita, takođe, može djelovati (European Parliament, 2014).

¹¹ Direktiva o uspostavi okvira za oporavak i restrukturiranje kreditnih institucija predviđa nekoliko potencijalnih izvora finansiranja kao podršku procesu restrukturiranja banaka. Ti izvori mogu da budu obezbijeđeni iz šema osiguranja depozita, okvira za restrukturiranje banaka, kao i iz javnih sredstava (Restoy & Vrbaski & Walters, 2020).

za osiguranje depozita i ukupnih ili osiguranih depozita u nekom budućem periodu (IADI, 2009).

Ciljan iznos fonda za osiguranje depozita je onaj koji je dovoljan da na odgovarajući način zaštiti osigurane depozite (O'Keefe & Ufier, 2017).

Optimalan ili odgovarajući iznos fonda za osiguranje depozita je onaj koji osigurava odgovarajuće finansijske resurse u odnosu na potencijalnu obavezu sistema osiguranja depozita (Ognjenovic, 2017).

Dakle, sa jedne strane postoji potreba da se utvrdi odgovarajući, optimalan ili ciljan iznos fonda za osiguranje depozita koji je potreban da se zaštite deponenti, a sa druge strane da se definišu načini njegovog finansiranja.

3 FOND ZA OSIGURANJE DEPOZITA

3.1 Pojmovno određenje fonda za osiguranje depozita

Fond za osiguranje depozita u okviru sistema osiguranja depozita bi mogao da se upoređuje sa kapitalom nekog preduzeća. Što je kapital preduzeća snažniji ono je sigurnije, stabilnije i olakšano mu je preuzimanje postojećih i budućih rizika sa kojima se susreće u poslovanju. Jačanje fonda za osiguranje depozita dovodi do snažnijeg i kredibilnijeg sistema osiguranja depozita, kao i kompletne mreže finansijske sigurnosti. Bez obzira na sličnosti i razlike u terminima jasno je da je fond za osiguranje depozita u svojoj suštini kapital sistema osiguranja depozita (Ognjenović, 2017).

U okviru direktive Evropske unije o sistemima osiguranja depozita fond za osiguranje depozita se pojmovno određuje kao dostupna finansijska sredstva (eng. available financial means) koja se odnose na gotovinu, depozite, te nisko rizičnu imovinu koja može biti prodana (likvidirana) u roku od 7 dana, kao i obaveze plaćanja banaka članica programa osiguranja depozita koje mogu biti realizovane u roku od 7 dana (European Parliament, 2014).

Osnovni principi za efikasne sisteme osiguranja depozita pojmovno određuju veličinu ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita, kao odnos iznosa „ex ante“¹² fonda za osiguranja depozita i osnovice koja uključuje ukupne ili osigurane depozite, dovoljnog da ispuni očekivane buduće obaveze i pripadajuće troškove osiguravatelja depozita (IADI, 2009).

¹² „Ex ante“ u ovom kontekstu podrazumjeva finansiranje fonda za osiguranje depozita kroz proces prikupljanja sredstava od institucija članica programa osiguranja depozita prije nego što dođe do eventualne propasti, odnosno bankrotstva institucija članica programa. Ovakav način finansiranja sistema osiguranja depozita omogućava prikupljanje i jačanje sredstava institucije koja vrši osiguranje depozita u situacijama povoljnih ekonomskih prilika i stvaranje određenog nivoa zaštite kada dođe do propadanja institucija članica programa. Takođe, ovakav način finansiranja obezbjeđuje smanjenje zavisnosti sistema osiguranja depozita od države u situacijama određenih finansijskih poremećaja i kriza. Suprotan oblik je „ex post“ sistem finansiranja koji podrazumjeva prikupljanje sredstava od institucija članica programa osiguranja depozita u fond za osiguranje depozita nakon što dođe do propasti, odnosno bankrotstva institucije članice tj. tek onda kada se pojavi potreba za isplatom potraživanja deponenata. Problem kod „ex post“ sistema finansiranja je u tome što sistemi osiguranja depozita kod takvog načina finansiranja imaju vrlo malo vlastitih sredstava ili gotovo ni malo, te da bi bili uspješni zahtijevaju trenutni pristup rezervnim sredstvima (IADI, 2009). Zbog prednosti koje ima „ex ante“ sistem finansiranja isti je posljednjih decenija jako proširen, a na nivou Evropske unije je i obavezan.

Fond za osiguranje depozita se može posmatrati na dva načina i to kao (Ognjenovic, 2017):

I) dugoročni izvor finansiranja (prikazuje se u okviru pasivne strane bilansa stanja institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita i to pod nazivom kapital ili rezerve fonda)

II) finansijska imovina (u formi gotovine i finansijskih investicija) koja proističe iz prikupljanja premija od banaka i ostalih izvora.

Kao i u slučaju drugih institucija, kada je u pitanju njihova snaga kapitala, adekvatnost fonda za osiguranje depozita se ne procenjuje na osnovu njegovog apsolutnog iznosa već procenta koji odražava pokriće rizika kojem se fond za osiguranje depozita izlaže. U slučaju sistema osiguranja depozita to je odnos između apsolutnog iznosa fonda za osiguranje depozita (dostupna finansijska sredstva u okviru bilansa institucije koja njime upravlja, a koja proističu iz premija osiguranja od banaka i ostalih izvora) i ukupno osiguranih depozita u bankama koji u stvari znače potencijalnu obavezu za fond za osiguranje depozita u slučaju propasti banke. Taj odnos se definiše kao raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita

Iznosi u tabeli 1 pokazuju u kom procentu su ukupno osigurani depoziti u bankama u prikazanim državama pokriveni raspoloživim apsolutnim iznosom fonda za osiguranje depozita, tj. prikazano je koliki je raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita. Možemo uočiti da je sa 31.12.2022. godine, posmatrano na nivou Evropske unije, najveći raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita imala Rumunija sa 2,68%, a najmanji Češkoj sa 0,42%.

Tabela 1. Raspoloživi iznosi fondova za osiguranje depozita u državama Evropske unije

Države	Raspoloživi iznosi fondova za osiguranje depozita (31.12.2022.)
Rumunija	2.68%
Švedska	1.98%
Bugarska	1.88%
Poljska	1.77%
Letonija	1.66%
Belgija	1.45%
Estonija	1.44%
Grčka	1.25%
Luksemburg	1.19%
Litvanija	1.06%
Danska	1.00%
Hrvatska	1.00%
Portugal	0.94%
Finska	0.93%
Malta	0.82%
Slovačka	0.81%
Mađarska	0.78%
Španija	0.75%
Kipar	0.69%
Austrija	0.66%
Irska	0.64%
Njemačka	0.63%
Holandija	0.62%
Slovenija	0.59%
Italija	0.55%
Francuska	0.45%
Češka	0.42%

Izvor: European Banking Authority, 2022

U odnosu na sisteme osiguranja depozita koji posluju u državama članicama Evropske unije, sistemi osiguranja depozita u državama regiona koje nisu članice Evropske unije imaju znatno veće iznose raspoloživog iznosa fonda za osiguranje depozita, prikazanog kao odnos raspoloživog apsolutnog iznosa fonda za osiguranje depozita i ukupno osiguranih depozita u bankama.

Iz tabele 2. je vidljivo da od posmatranih sistema osiguranja depozita u državama Zapadnog Balkana najveći raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita od 8,92% ima sistem osiguranja depozita u Sjevernoj Makedoniji, zatim u Crnoj Gori 7,32%, Albaniji 7%, Bosni i Hercegovini 5,44%, te Srbiji 4,90%.

Tabela 2. Raspoloživi iznosi fondova za osiguranje depozita u državama Zapadnog Balkana

Institucija za osiguranje depozita	Raspoloživi iznosi fondova za osiguranje depozita sa 31.12.2022. (odnos raspoloživih sredstava fonda za osiguranje depozita i ukupno osiguranih depozita)
Fond za osiguranje depozita (Sjeverna Makedonija)	8.92%
Fond za zaštitu depozita (Crna Gora)	7.32%
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	7.00%
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	5.44%
Agencija za osiguranje depozita (Srbija)	4.90%

Izvor: Analiza autora

Očigledno je da se raspoloživi iznosi fondova za osiguranje depozita razlikuju značajno između sistema osiguranja depozita u različitim državama, a razlika se posebno uočava između država članica Evropske unije i onih koje to nisu.

3.2 Finansijski integritet sistema osiguranja depozita i načini njegovog finansiranja

Jedan od glavnih elemenata efikasnog funkcionisanja sistema osiguranja depozita je obezbjeđenje finansijskog integriteta institucije koja upravlja sistemom, a sa tim u vezi i definisanje načina uspostavljanja optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita, te oblika i načina njegovog finansiranja.

Značaj i potreba odgovarajućeg finansijskog integriteta sistema osiguranja depozita proizilazi iz činjenice da javnost očekuje zaštitu svojih osiguranih sredstava u bankama na način da će joj biti omogućen brz i jednostavan pristup sredstvima u slučaju propasti banke. Uspostavljanje i

održavanje kredibilnog fonda za osiguranje depozita je preduslov za svaki sistem osiguranja depozita, bez obzira na mandat i političke razloge njegovog uspostavljanja (Ognjenovic, 2017).

Finansijski integritet sistema osiguranja depozita može biti siguran samo ukoliko se obezbijedi njegovo adekvatno finansiranje. Odgovarajući aranžmani finansiranja su suštinski za efikasnost i kredibilitet sistema osiguranja depozita (Sebastian, 2008).

Istraživanja pokazuju da se izvori finansiranja sistema osiguranja depozita mogu podijeliti na osnovne i alternativne izvore (EFDI, 2018).

Osnovni izvori finansiranja proizilaze iz usluga koje sistem osiguranja depozita pruža svojim bankama članicama, a koje se odnose na osiguranje njihovih depozita. Za navedenu uslugu članice sistema osiguranja depozita plaćaju redovne premije osiguranja i takva plaćanja mogu da se vrše na tzv. „ex ante“ osnovi koja podrazumijeva naplatu novčanih sredstava prije prekida poslovanja članica sistema osiguranja depozita ili „ex post“ finansiranje koje podrazumijeva da se naplata novčanih sredstava vrši nakon što članica sistema osiguranja depozita prestane sa radom, a ne postoje sredstva za isplatu osiguranih depozita. Izvori finansiranja sistema osiguranja depozita koji se koriste za prikupljanje sredstava u fond za osiguranje depozita u slučaju nedovoljnosti sredstava za ispunjenje mandata sistema osiguranja depozita ulaze u grupu alternativnih izvora finansiranja.

Podjelu načina finansiranja sistema osiguranja depozita međunarodno udruženje osiguravatelja depozita vrši na nešto drugačiji način i dijeli ih na interne, eksterne i alternativne izvore finansiranja (IADI, 2015). Interni izvori finansiranja se odnose na naplatu premija osiguranja depozita na „ex ante“ osnovi, dok eksterni izvori finansiranja su likvidnosne potrebe za slučaj da ne postoji odgovarajući iznos raspoloživih sredstava naplaćenih iz internih izvora. Kod eksternih izvora finansiranja bitno je da se unaprijed, u regulatornom smislu, pripreme okviri za takve vrste „aranžmana“ kako bi u slučaju potrebe za dodatnim sredstvima sistem osiguranja depozita mogao na što jednostavniji i brži način doći do dodatnih finansijskih sredstava (npr. zaduženja iz privatnih ili javnih izvora). Alternativni izvori finansiranja podrazumijevaju da u određenim slučajevima zaštita osiguranih depozita može da se izvrši i bez neposredne potrebe

za dodatnim likvidnim sredstvima već kroz određene mjere usmjerene na održanje stabilnosti sistema (npr. davanje garancije za depozite iznad nivoa osiguranih depozita u bankama kako bi se spriječilo povlačenje depozita iz banaka). U pripremi alternativnih mjera finansiranja osiguranja depozita mora se voditi računa o moralnom hazardu u bankarskom sektoru koje takve mjere mogu da prouzrokuju (IADI, 2015).

Odluka o obliku, načinu, iznosu „ex ante“ finansiranja fonda za osiguranje depozita je čvrsto povezana sa iznosom fonda za osiguranje depozita koji se smatra odgovarajućim za efikasnu zaštitu osiguranih depozita u bankama.

Nakon velike finansijske i ekonomske krize iz 2007. i 2008. godine na evropskom nivou postavljen je zahtjev da se usluge osiguranja depozita u bankama plaćaju kroz premije osiguranja depozita na „ex ante“ osnovi. Finansiranje sistema osiguranja depozita vrši se kroz uplate kreditnih institucija, članica sistema osiguranja depozita, pri čemu se dopušta finansiranje i iz drugih izvora (European Parliament, 2014).

Istraživanje na međunarodnom nivou je pokazalo da se više od 90% sistema osiguranja depozita finansira na „ex ante“ osnovi pri čemu je preostali broj sistema u značajnom broju u procesu implementacije „ex ante“ finansiranja (IADI, 2022).

Razlozi značajnog procenta „ex ante“ oblika finansiranja proizilaze iz prednosti koje ovakav sistem ima i to (IADI, 2015):

- Omogućava instituciji za osiguranje depozita lakše finansijsko planiranje
- Omogućava instituciji za osiguranje depozita dostupnost sredstvima za slučaj isplate osiguranih depozita
- Pruža sigurnost štedišama u pogledu zaštite njihovih sredstava čime se jača javno povjerenje u sistem osiguranja depozita i stabilnost finansijskog sistema.
- Ima anticiklične karakteristike u smislu da se „punjenje“ fondova za osiguranje depozita vrši u stabilnim ekonomskim uslovima, uplate vrše sve banke i tako se stvara „zaštitni jastuk“ koji se koristi u „lošim vremenima“. U slučaju „ex post“ finansiranja tog efekta

nema već se naplata novčanih sredstava vrši u vremenskim periodima kada banke bivaju zatvorene, pri čemu plaćanje ne vrše banke koje su zatvorene, a dodatno se opterećuju banke koje su opstale na tržištu.

- Troškovi se odnose na sve banke članice sistema osiguranja depozita, njihovi troškovi su stabilni, lakše se predviđaju i planiraju u okviru budžeta banaka članica sistema osiguranja depozita.
- Pravedniji je sistem jer plaćanje vrše i članice sistema osiguranja depozita koje su prestale sa radom, a što nije slučaj kod „ex post“ finansiranja.

U slučaju da sistem osiguranja depozita ne raspolaže odgovarajućim iznosom novčanih sredstava obezbijđenih kroz osnovne izvore finansiranja za pravovremenu i efikasnu isplatu osiguranih depozita u bankama on na raspolaganju ima i alternativne izvore finansiranja. Vrste alternativnih izvora finansiranja i načini korišćenja tih izvora definišu se unutar regulatornog okvira na osnovu kojeg sistem osiguranja depozita funkcioniše. Ti izvori mogu biti kreditne linije ili krediti, obveznice, repo poslovi, „ex post“ uplate od banaka i ostali privatni izvori pri čemu izvori finansiranja mogu biti iz javnog i privatnog sektora (EFDI, 2018).

3.2.1 Kreditne linije koje se ugovaraju sa tržišnim učesnicima

Uspostavljanje kreditnih linija između institucija koje upravljaju sistemom osiguranja depozita i kreditora su izvori finansiranja koji zahtijevaju određene pregovaračke aktivnosti kako bi se, prije potpisivanja ugovora o kreditu, dogovorila međusobna prava i obaveze. Ovo je bitan element koji je potrebno uzeti u obzir jer u slučaju nedovoljnosti sredstava u fondu za osiguranje depozita i potrebe da se izvrši efikasna i pravovremena isplata osiguranih depozita, navedena činjenica predstavlja nedostatak ovog alternativnog izvora finansiranja zbog mogućeg usporavanja procesa isplate. Nadalje, kod razmatranja ove opcije alternativnog izvora finansiranja potrebno je uzeti u obzir i dodatne elemente i to:

- Institucija za osiguranje depozita mora voditi računa o mogućnostima preuzimanja obaveza iz ugovora kao što su redovna razmjena informacija sa kreditorima ili redovno izmirenje obaveza prema kreditorima.

- Preuzete obaveze od strane institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita imaju uticaj na njen finansijski položaj (minimalno se plaćaju naknade za mogućnost korišćenja sredstava, a u slučaju korišćenja kredita i ugovorene kamatne obaveze, zajedno sa glavnicom kredita)
- Postoji određen stepen rizika da kreditor, zbog npr. eventualnog prestanka rada, ne bude u mogućnosti ispuniti obaveze iz ugovora o kreditnom odnosu.

3.2.2 Kreditne linije sa centralnom bankom, državom ili nekim drugim javnim izvorom sredstava

Kreditne linije sa centralnom bankom, državom ili nekim drugim javnim izvorom sredstava se obično ugovaraju na „ad hoc“ osnovi i to onda kada sistemi za osiguranje depozita nisu u finansijskoj mogućnosti da zaštite osigurane deponente u bankama. Prednost ovog oblika alternativnog izvora finansiranja sistema osiguranja depozita je ta što zaštita osiguranih depozita predstavlja javni interes i otuda postoji spremnost države da podrži sistem osiguranja depozita. Sa druge strane, ovakva odluka mora da bude donesena na najvišim državnim nivoima vlasti što ponekad može da bude otežavajuća okolnost, prije svega zbog brzine procesa.

3.2.3 Emisija obveznica

Alternativni oblik finansiranja sistema osiguranja depozita može da bude i kroz zaduženje institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita putem emisije obveznica. Korišćenje ovakvog oblika alternativnog finansiranja podrazumijeva potrebu za provođenjem određenih pripremnih radnji kako bi se finansiranje na ovaj način ubrzalo, ukoliko za istim bude bilo potrebe. Potrebna je priprema prospekta sa odgovarajućim informacijama o instituciji koja upravlja sistemom osiguranja depozita, kao i uslovima emisije. Kao i kod kreditnih linija koje se uspostavljaju sa tržišnim učesnicima i u ovom slučaju alternativnog izvora finansiranja sistema osiguranja depozita problem može da bude brzina procesa.

3.2.4 Pozajmljivanje novčanih sredstava između institucija za osiguranje depozita

Evropskom direktivom omogućava se pozajmljivanje novčanih sredstava između institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita (European Parliament, 2014). Ovaj oblik alternativnog izvora finansiranja sistema osiguranja depozita se navodi samo kao mogućnost, ali ne i obaveza i isti se može ocijeniti kao neizvjestan u uslovima kada nastupa kriza i kada i druge institucije koje osiguravaju depozite mogu imati problem sa finansiranjem.

3.2.5 Repo transakcije

Kao i u slučaju obveznica, tako i u pogledu repo transakcija potrebne su pripremne aktivnosti koje treba da provode institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita kako bi se proces skratio u slučaju da se aktivira potreba za ovim oblikom alternativnog finansiranja. Te aktivnosti podrazumijevaju pripremu dokumentacije koja bi definisala koji finansijski instrumenti bi se koristili (to je najčešće visoko kvalitetna imovina), kao i koji su to repo parametri (npr. rok dospeljeća). Repo transakcije se mogu ugovarati kako sa privatnim tako i javnim sektorom, ukoliko za to postoji interes i zakonska mogućnost.

3.2.6 Uvođenje „ex post“ premija

U slučaju da sistem osiguranja depozita ne može da izvrši svoje obaveze koje se odnose na isplatu osiguranih depozita jedna od alternativnih metoda finansiranja je naplata „ex post“ premija ili vanrednih premija kako bi se kroz dodatno finansiranje sistema obezbijedila adekvatna zaštita deponenata. Ovaj izvor finansiranja je prihvatljiv, ali ima značajno ograničenje s obzirom na nivo troškova banaka koji bi tada mogao nastati. Kada se desi bankarska kriza tada mogu da budu ugrožene sve banke, te u takvim uslovima uvođenje novih nameta bankama u značajnijim iznosima može ih dodatno oslabiti i ugroziti njihovu ionako lošu poziciju prouzrokovanu takvom krizom.

3.3 Finansiranje sistema osiguranja depozita u državama Evropske unije i državama Zapadnog Balkana

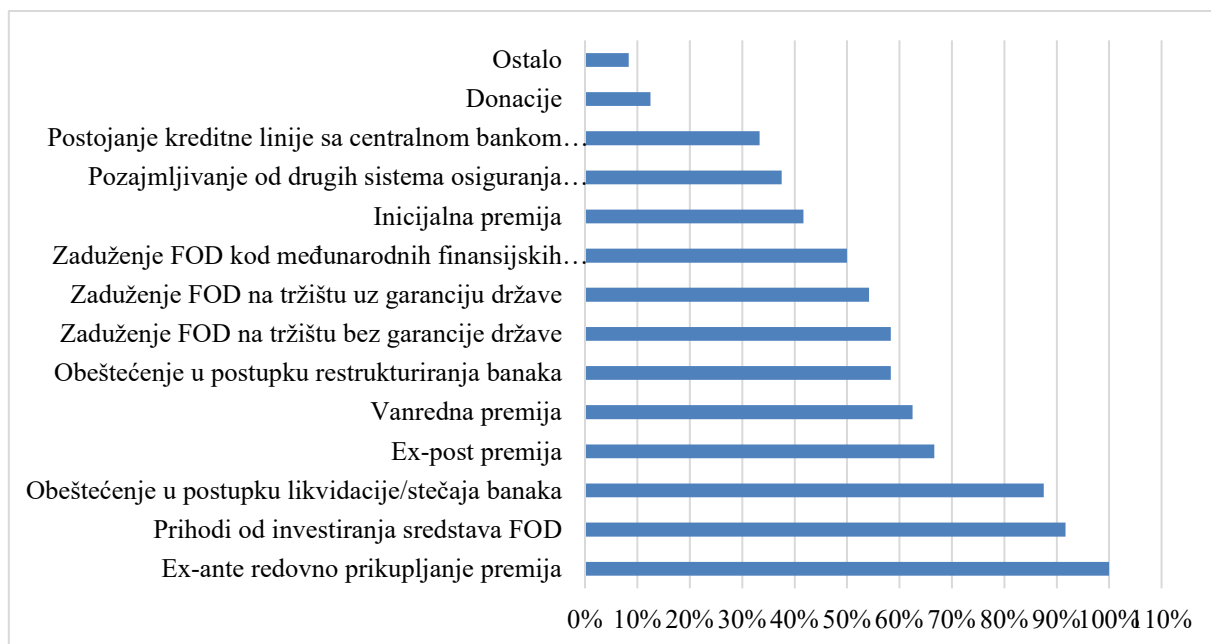
Istraživanje na evropskom nivou koje je sprovedeno 2017. godine je pokazalo da postoje različiti pristupi u pogledu alternativnih izvora finansiranja sistema osiguranja depozita u Evropi i da su oni značajnim dijelom određeni činjenicom da li sistem osiguranja posluje u okviru Evropske unije, kao i kakvo ono ima regulatorno mjesto i ulogu u sveukupnoj mreži finansijske sigurnosti. Istraživanje je pokazalo da 40% ispitanika ima uspostavljene određene oblike alternativnog finansiranja, dok 40% planira isto uraditi. Od navedene obe grupe 70% preferira kreditne linije, 20% favorizuje dodatne premije, dok manje od 10% planira izdavanje obveznica. Što se tiče kreditnih linija više od 50% bi tražili kreditne linije kod komercijalnih banaka, jedna trećina od države, a manji dio od centralne banke (EFDI, 2018).

Na osnovu izvršenog empirijskog istraživanja koje je u okviru ovog istraživanja sprovedeno u drugoj polovini 2023. godine kod 24 sistema osiguranja depozita u Evropi je pokazalo da svi sistemi osiguranja depozita imaju „ex ante“ redovnu naplatu premija kao osnovni izvor finansiranja fonda za osiguranje depozita (Tabela 3 i Grafikon 3). Od ukupnog broja ispitanih 92% ili 22 sistema osiguranja depozita kao izvor finansiranja imaju prihode od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, a 88% ispitanih ili 21 sistem osiguranja depozita ima pravo na obeštećenje u postupku likvidacije ili stečaja. Iznad 60% ispitanih sistema osiguranja depozita imaju pravo uvođenja „ex post“ i vanrednih premija. Interesantno je uočiti da tek 33% ukupno ispitanih sistema osiguranja depozita ili njih 8 imaju kreditnu liniju sa centralnom bankom ili drugim javnim izvorima sredstava, a 8% ili 2 sistema osiguranja depozita su se našla u kategoriji „ostalo“.

Tabela 3. Raspoloživi aranžmani izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita

Izvori finansiranja fonda za osiguranje depozita	Broj država	Učešće izvora finansiranja
„Ex ante“ redovno prikupljanje premija	24	100%
Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita	22	92%
Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka	21	88%
„Ex post“ premija	16	67%
Vanredna premija	15	63%
Obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka	14	58%
Zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države	14	58%
Zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države	13	54%
Zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija	12	50%
Inicijalna premija	10	42%
Pozajmljivanje od drugih sistema osiguranja depozita	9	38%
Postojanje kreditne linije sa centralnom bankom ili drugi javni izvori („posljednje utočište“)	8	33%
Donacije	3	13%
Ostalo	2	8%

Izvor: Analiza autora (Prilog 2)

Grafikon 3. Raspoloživi aranžmani izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita

Izvor: Analiza autora

Pored sprovedenog empirijskog istraživanja na evropskom nivou u pogledu osnovnih i alternativnih izvora finansiranja fondova za osiguranje depozita, dodatno je izvršeno i istraživanje kod pet institucija koje upravljaju sistemima za osiguranje depozita na području Zapadnog Balkana. Kao izvor podataka za istraživanje korišćene su odredbe zakona koji uređuju oblast osiguranja depozita u posmatranim državama, kao i zvanični sajtovi posmatranih institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita.

3.3.1 Osnovni izvori finansiranja sistema osiguranja depozita u državama Zapadnog Balkana i Evropske unije

Istraživanje načina i oblika finansiranja institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita u državama Zapadnog Balkana pokazalo je da je osnovni izvor finansiranja u najvećem dijelu isti kod svih institucija. U određenim slučajevima postoje razlike i one potiču iz različitih mandata koje pojedine institucije imaju (Prilog 1).

Prema odredbama regulativa koje uređuju oblast osiguranja depozita u posmatranim državama Zapadnog Balkana postoje sljedeći izvori finansiranja sistema osiguranja depozita:

- Početna premija
- Redovna premija
- Prihodi od investiranja
- Obeštećenje u postupku likvidacije ili stečaja banaka
- Obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka
- Donacija
- Ostali prihodi.

3.3.1.1 Početna premija

Početna ili inicijalna premija je obaveza koju banke plaćaju jednokratno po pristupanju sistemu osiguranja depozita. To su sredstva koja se koriste za finansiranje troškova institucija koje upravljaju sistemom osiguranja depozita i sve posmatrane države je imaju propisane

zakonskom regulativom kao obaveze banaka. Iznosi početne premije mogu biti različiti što je prikazano u okviru tabele 4.

Tabela 4. Početna premija osiguranja depozita

Naziv institucije	Iznos početne premije
Agencija za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine	Odluka Upravnog odbora
Fond za osiguranje depozita Crne Gore	50.000,00 EUR
Agencija za osiguranje depozita Srbije	0,3% novčanog dijela minimalnog osnivačkog kapitala
Fond za osiguranje depozita Sjeverne Makedonije	1% osnivačkog kapitala
Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka Hrvatske	0,3% inicijalnog kapitala

Izvor: Analiza autora

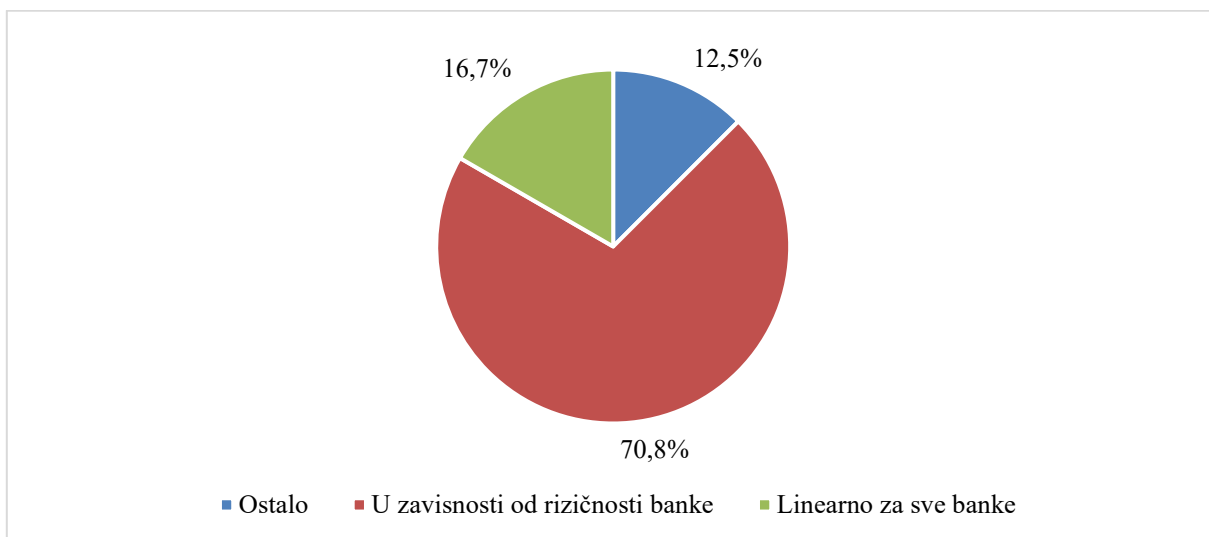
U Bosni i Hercegovini iznos početne premije, odnosno naknade za članstvo banaka u programu osiguranja depozita određuje Upravni odbor Agencije za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine, a predviđeno je da je taj iznos isti za sve banke članice sistema osiguranja depozita. Kod ostalih institucija za osiguranje depozita zakonski je određen iznos početne premije i to u nekim slučajevima kao što je u Crnoj Gori u apsolutnom iznosu, a u ostalim u postotku od kapitala banke.

S obzirom da početna premija kao oblik finansiranja fonda za osiguranje depozita nije obavezujuća Direktivom Evropske unije o sistemima osiguranja depozita (European Parliament, 2014) otuda samo pojedine države imaju ovaj oblik finansiranja (Prilog 2)

3.3.1.2 Redovna premija

Sve institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita u državama Zapadnog Balkana, kao i na nivou Evropske unije, za osnovni izvor finansiranja fonda za osiguranje depozita koriste redovnu „ex ante“ premiju (Tabela 3 i Grafikon 3).

Kod 17 sistema osiguranja depozita ili 71% ispitanih obračun redovne premije se vrši na osnovu rizičnosti poslovanja banaka (Grafikon 4). Razlog značajnom učešću ovakvog načina obračuna premije nalazi se u činjenici da su sve države članice Evropske unije u obavezi da primjene obračun premije na bazi rizika banaka, shodno Direktivi Evropske unije o sistemima osiguranja depozita (European Parliament, 2014). Sistemi osiguranja depozita u Bosni i Hercegovini, Sjevernoj Makedoniji, Albaniji i Srbiji obračun premije osiguranja depozita vrše na linearnoj osnovi.

Grafikon 4. Način obračuna premije osiguranja depozita

Izvor: Analiza autora (Prilog 3)

S obzirom da Direktiva Evropske unije o sistemima osiguranja depozita nalaže da osnovica za obračun premije budu ukupni osigurani depoziti otuda to predstavlja obavezu za sve države članice Evropske unije.

Sa druge strane, sve institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita na području Zapadnog Balkana ne obračunavaju premiju na osnovicu osiguranih depozita. Način obračunavanja premije u sistemima osiguranja depozita u državama Zapadnog Balkana je prikazan u okviru tabele 5.

Tabela 5. Redovna premija osiguranja depozita

Naziv institucije	Iznos redovne premije
Agencija za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine	Odluka Upravnog odbora (0,26% od prikladnih depozita-kvartalno) ¹³
Fond za osiguranje depozita Crne Gore	Odluka Upravnog odbora (maksimalno 0,8% od ukupnih depozita-kvartalno)
Agencija za osiguranje depozita Srbije	Odluka Upravnog odbora (maksimalno 0,2% od osiguranih depozita-kvartalno)
Fond za osiguranje depozita Sjeverne Makedonije	Odluka Upravnog odbora (maksimalno 0,7% od ukupnih depozita-godišnje)
Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka Hrvatske	Odluka Upravnog odbora

Izvor: Analiza autora

3.3.1.3 Prihodi od investiranja

Posmatrano na nivou Zapadnog Balkana sve institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita novčana sredstva naplaćena po osnovu premija osiguranja od banaka investiraju u skladu sa zakonskom regulativom i po tom osnovu ostvaruju određen prihod.

¹³ <https://aod.ba/odluka-o-premiji/>

Od posmatrane 24 institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita na evropskom nivou samo dvije ne ostvaruju prihode od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita i to institucije koje posluju u Luksemburgu i Švajcarskoj (Prilog 2).

Osnovna vodilja institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita prilikom investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita je likvidnost i sigurnost investiranih sredstava. Ovo iz razloga što je osnovna misija sistema osiguranja depozita pravovremena i efikasna zaštita osiguranih deponenata u slučaju da se banka nađe u određenim finansijskim neprilikama. Stoga, ne postavlja se u prvi plan profitabilnost već potreba da sredstva budu likvidna i sigurna kako bi institucija ostvarila svoju misiju zbog koje je osnovana. Izuzev institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita u Bosni i Hercegovini koja, prema relevantnoj zakonskoj regulativi, sredstva može plasirati samo na inostrano tržište i to u izrazito sigurne hartije od vrijednosti, ostale posmatrane institucije država regiona mogu takve investicije dijelom ili u cjelosti investirati i na domaće tržište hartija od vrijednosti.

3.3.1.4 Obeštećenje u postupku likvidacije ili stečaja banaka

Osnovni zadatak institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita je da izvrše pravovremenu i efikasnu isplatu osiguranih depozita u slučaju da se desi prekid poslovanja banaka. Nakon isplate osiguranih depozita navedene institucije se pojavljuju kao prioritetni povjerioci banke u likvidaciji ili stečaju. Naplata iz likvidacione ili stečajne mase banaka u takvim slučajevima predstavlja izvor sredstava za fond za osiguranje depozita.

Izvršeno istraživanje na evropskom nivou je pokazalo da tri institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita ili 13% ispitanih nemaju pravo na obeštećenje u procesu likvidacije ili stečaja banke i to u Švajcarskoj, Gibraltaru i Sjevernoj Makedoniji, dok ostale institucije to pravo imaju (Prilog 2).

3.3.1.5 Obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka

Izvor finansiranja fonda za osiguranje depozita u smislu obeštećenja u postupku restrukturiranja banaka može da se pojavi kod onih institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita, a koje imaju zakonski mandat finansiranja postupaka restrukturiranja banaka. Prema izvršenom istraživanju na evropskom nivou 58% ispitanih ili 14 institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita imaju pravo obeštećenja u postupku restrukturiranja banaka (Tabela 3 i Grafikon 3).

3.3.1.6 Donacije

Kao izvor finansiranja fonda za osiguranje depozita mogu se pojaviti i donacije. Prema izvršenom istraživanju na evropskom nivou samo tri institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita mogu imati donaciju kao izvor sredstava fonda za osiguranje depozita i to u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Grčkoj (Tabela 3 i Grafikon 3).

3.3.1.7 Ostalo

Prema izvršenom istraživanju na evropskom nivou (Tabela 3 i Grafikon 3) dvije institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita su, pored gore navedenih, imale i dodatne izvore finansiranja fonda za osiguranje depozita kao što su sredstva iz likvidne aktive propalih banaka kod sistema za osiguranje depozita u Litvaniji i naplata sredstava koja se vrši od banaka unaprijed do iznosa premije koju su banke platile u prethodnoj godini, a koja će im biti kasnije odbijena od ukupne premijske obaveze u slučaju sistema osiguranja u Turskoj (Prilog 2).

3.3.2 Alternativni izvori finansiranja u državama Zapadnog Balkana i Evropske unije

Ukoliko institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita ne raspolaže sa odgovarajućim iznosom finansijskih sredstava za ispunjenje osnovne misije koja se odnosi na zaštitu osiguranih depozita ona tada poseže za obezbjeđenjem alternativnih izvora finansiranja.

Postoje određeni oblici alternativnih izvora finansiranja koji su uobičajeni za sve sisteme osiguranja depozita (npr. „ex post“ i/ili vanredna premija osiguranja depozita koja se naplaćuje od banaka članica sistema osiguranja depozita), ali postoje i oni izvori koji zavise od samog načina na koji je sistem osiguranja depozita uspostavljen (npr. pozajmice iz budžeta ili nekih drugih javnih izvora sredstava).

Prema izvršenom istraživanju na evropskom nivou identifikovani su sljedeći oblici alternativnih izvora finansiranja sistema osiguranja depozita (Tabela 3):

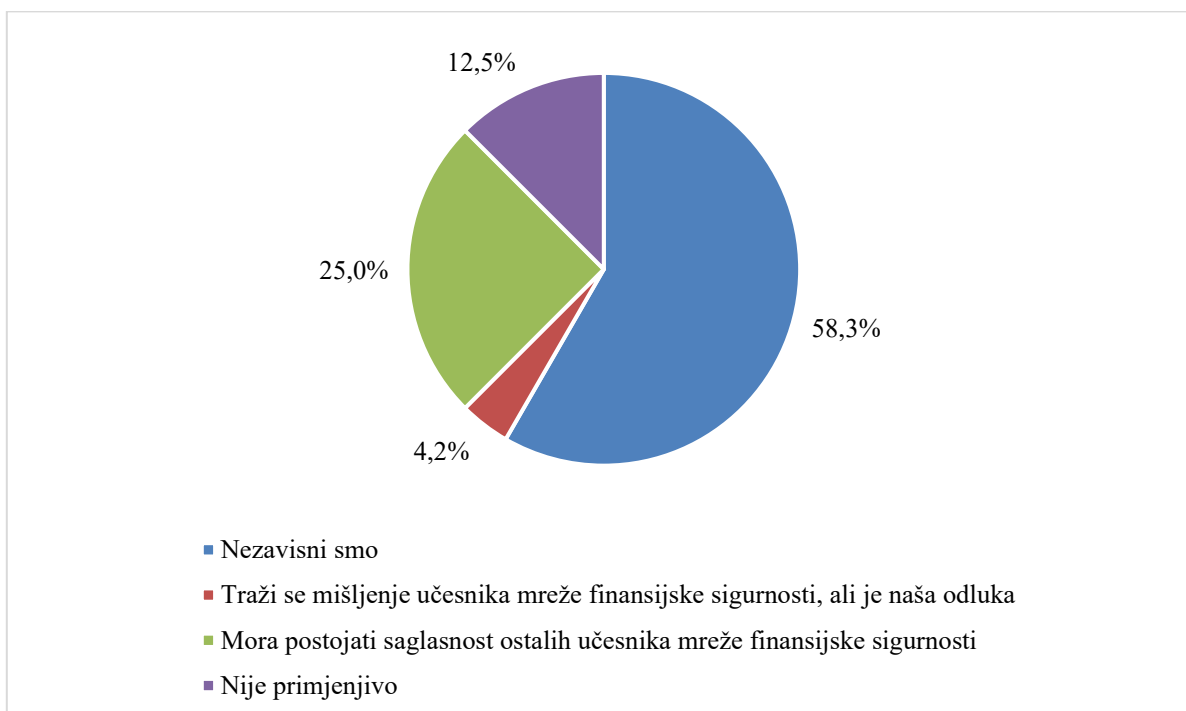
- Vanredna i „ex post“ premija
- Zaduženje na tržištu uz ili bez garancije države
- Zaduženje kod međunarodnih finansijskih institucija
- Postojanje kreditne linije sa centralnom bankom ili drugim javnim izvorima
- Pozajmice od drugih fondova za osiguranje depozita

3.3.2.1 „Ex post“ i vanredna premija

Sprovedeno istraživanje je pokazalo da 16 institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita ili 67% ispitanih na evropskom nivou imaju mogućnost uvođenja „ex post“ premije, dakle premije koja se naplaćuje nakon što se aktivira obaveza isplate osiguranih depozita u bankama ili finansiranja procesa restrukturiranja banaka (Tabela 3 i Grafikon 3).

Uvođenje vanredne premije može da se desi kako poslije tako i prije aktiviranja obaveze isplate osiguranih depozita u bankama ili finansiranja procesa restrukturiranja banaka. Uvođenje vanredne premije prije aktiviranja obaveze isplate osiguranih depozita u bankama ili finansiranja procesa restrukturiranja banaka se može uvesti ukoliko se procijeni da raspoloživa sredstva fonda za osiguranje depozita nisu dovoljna za odgovarajuću zaštitu deponenata, odnosno ukoliko se procijeni da ciljani iznos fonda za osiguranje depozita treba ranije dostići. Od posmatranih institucija na evropskom nivou njih 15 ili 63% ispitanih imaju mogućnost uvođenja vanredne premije (Tabela 3 i Grafikon 3).

Najveći procenat institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita na evropskom nivou (14 sistema osiguranja depozita ili 58%) potpuno nezavisno imaju mogućnost uvođenja vanredne i/ili „ex post“ premije dok 6 institucija ili 25% prije uvođenja navedenih premija moraju imati saglasnost nekih od ostalih učesnika mreže finansijske sigurnosti. Samo jedna institucija je odgovorila da traži savjet od učesnika mreže finansijske sigurnosti, ali da je konačna odluka na samoj instituciji (Grafikon 5).

Grafikon 5. Nezavisnost u uvođenju vanrednih i/ili „ex post“ premija osiguranja depozita

Izvor: Analiza autora (Prilog 4)

Institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita na području Zapadnog Balkana imaju mogućnost uvođenja vanredne premije kao alternativnog izvora finansiranja, a razlike postoje u pogledu zakonskog ograničenja mogućeg iznosa vanredne premije. Maksimalan iznos vanredne premije osiguranja depozita koje navedene institucije mogu uvesti prikazane su u okviru tabele 6.

Tabela 6. Maksimalan iznos vanredne premije osiguranja depozita

<i>Naziv institucije</i>	<i>Maksimalan iznos vanredne premije</i>
Agencija za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine	Nije određen zakonom
Fond za osiguranje depozita Crne Gore	0,5% osiguranih depozita svih banaka članica u tekućoj godini
Agencija za osiguranje depozita Srbije	0,5%, u posebnim okolnostima 1% osiguranih depozita svih banaka članica u tekućoj godini
Fond za osiguranje depozita Sjeverne Makedonije	Trostruki iznos premija uplaćenih mjesec dana prije zatvaranja banke
Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka Hrvatske	0,5% osiguranih depozita svih banaka članica u tekućoj godini

Izvor: Analiza autora

Sve institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita na području Zapadnog Balkana, osim one koja posluje u Bosni i Hercegovini, u okviru zakonskih rješenja imaju definisanu gornju granicu, odnosno maksimalan iznos vanredne premije koja se može obračunati bankama kako bi se obezbijedila nedostajuća sredstva za isplatu osiguranih depozita u bankama koje su prestale sa radom.

Ovaj oblik alternativnog izvora finansiranja je najprihvatljiviji jer se opterećuju banke, a ne direktno poreski obveznici i čini se da je najjednostavniji za realizaciju. Ipak, vanredna premija, kao oblik alternativnog finansiranja, ima određena ograničenja u pogledu sposobnosti banaka da se optereće dodatnim troškovima. Ovo pogotovu kada banke posluju u okruženje gdje je došlo do snažnih poremećaja na tržištu, a što može biti slučaj kada se dešava propast banaka. U takvim uslovima uvođenje vanredne premije predstavlja dodatno opterećenje bankama i ono može da doprinese ugrožavanju i onako krhkog poslovanja bankarskog sektora.

3.3.2.2 Zaduženje na tržištu uz ili bez garancije države

Istraživanje na evropskom nivou je pokazalo da 58% ispitanih ili 14 sistema osiguranja depozita imaju mogućnost zaduženja bez garancije države, a 54% ili 13 sistema osiguranja depozita imaju mogućnost da se zaduže uz garanciju države (Tabela 3 i Grafikon 3).

Sve institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita i koje posluju na Zapadnom Balkanu imaju mogućnost da se, u slučaju nedostatka sredstava za isplatu osiguranih depozita, zaduže na tržištu, bilo uz ili bez garancije države.

Osnovni problem kod ovog oblika alternativnog izvora finansiranja sistema osiguranja depozita je brzina procesa jer svako zaduženje zahtijeva sprovođenje određenih postupaka kroz koje kreditor ocjenjuje stepen rizičnosti svog plasmana. U situaciji kada se desi da banka prestane sa radom, a da institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita treba u određenom vremenskom periodu staviti na raspolaganje iznose osiguranih depozita deponentima banke onda procesi pregovaranja mogu biti isuviše dugi da bi sistem osiguranja depozita mogao da ispuni svoju osnovnu ulogu efikasno i pravovremeno. To je i razlog zašto pojedine institucije dogovaraju i potpisuju određene vrste kreditnih linija sa finansijskim institucijama koje se aktiviraju u slučaju potrebe. Primjer su kreditne linije koje su imale ili imaju na raspolaganju institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita u Bosni i Hercegovini¹⁴ i u Srbiji¹⁵.

3.3.2.3 Zaduženje kod međunarodnih finansijskih institucija

Sprovedeno istraživanje na evropskom nivou je pokazalo da 50% ispitanih ili 12 sistema osiguranja depozita imaju mogućnost zaduženja kod međunarodnih finansijskih institucija (Tabela 3 i Grafikon 3).

¹⁴ <http://sllist.ba/glasnik/2014/broj45/Glasnik045.pdf>

¹⁵ <https://www.blic.rs/vesti/ekonomija/kredit-ebrd-a-od-200-miliona-evra-za-osiguranje-depozita/58cwfvvg>

Na primjeru sistema osiguranja depozita u Bosni i Hercegovini je vidljivo da su se u različitim vremenskim periodima i u različitim oblicima finansijske podrške i/ili kreditnog zaduženja pojavljivale USAID, KfW, EBRD, Evropska komisija.¹⁶

3.3.2.4 Postojanje kreditne linije sa centralnom bankom ili drugim javnim izvorima

Sprovedeno istraživanje je pokazalo da tek 33% ispitanih ili 8 sistema osiguranja depozita na evropskom nivou imaju kreditnu liniju sa centralnom bankom ili drugi raspoloživ javni izvor sredstava kao „posljednje utočište“ (Tabela 3 i Grafikon 3).

Izostanak ove vrste alternativnog izvora finansiranja ima određene prednosti, ali i nedostatke. Prednost se ogleda u činjenici da nepostojanje zakonske mogućnosti oslanjanja na državu znači veću opreznost u upravljanju i planiranju sredstvima fondova za osiguranje depozita od strane institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita tj. ublažava se djelovanje moralnog hazarda u poslovanju takvih institucija. Ipak, u slučaju ozbiljnijih poremećaja na tržištu otežan je pristup državnim sredstvima kada ne postoje zakonske pretpostavke za pozajmice iz državnog budžeta kao oblika alternativnog finansiranja sistema osiguranja depozita.

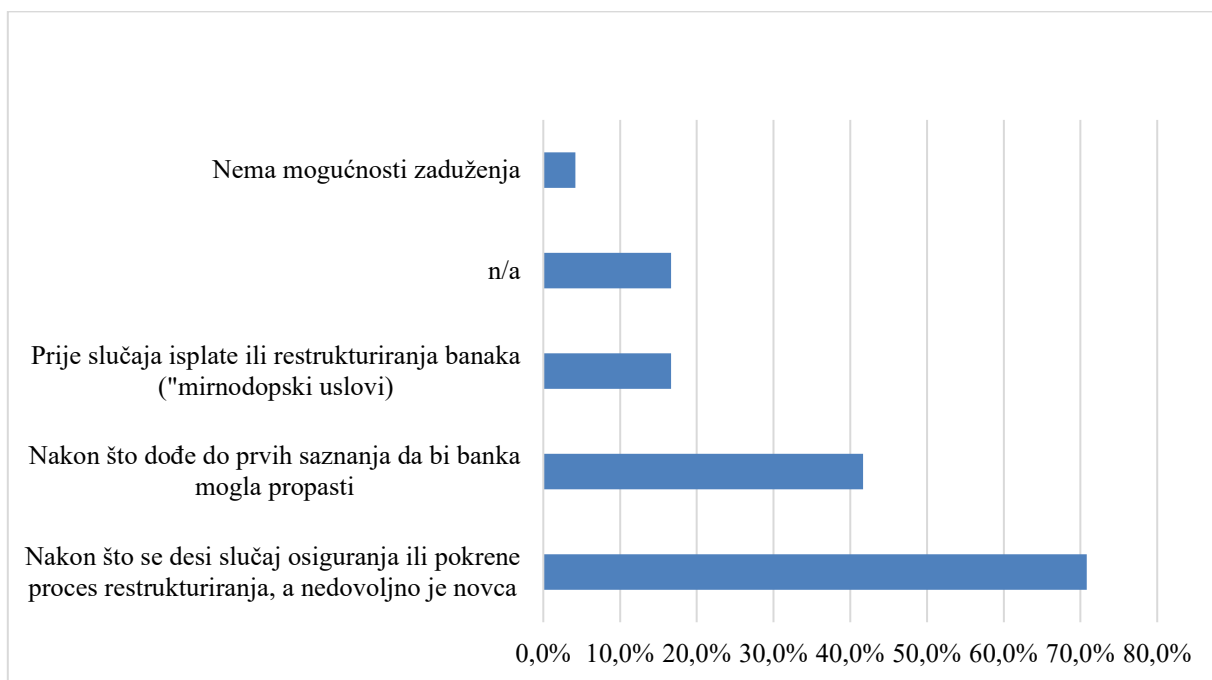
3.3.2.5 Pozajmice od drugih fondova za osiguranje depozita

Direktiva Evropske unije o sistemima osiguranja depozita dala je mogućnost pozajmljivanja sredstava između fondova za osiguranje depozita (European Parliament, 2014). Ipak, izvršeno istraživanje je pokazalo da ovaj oblik alternativnog izvora finansiranja nije u potpunosti uobičajen imajući u vidu da tek 9 institucija za osiguranje depozita ili 38% ispitanika imaju navedenu mogućnost na raspolaganju (Tabela 3 i Grafikon 3).

Sprovedeno istraživanje je pokazalo da institucije koje upravljaju sistemom za osiguranje depozita se u najvećem procentu zadužuju nakon što se desi propast banke, a nema dovoljno sredstava u fondu za osiguranje depozita za isplatu osiguranih depozita ili za proces finansiranja

¹⁶ <http://www.aod.ba/index.php/bhs/donatori>

restrukturiranja takve banke. Od ukupno 24 institucije koje su bile predmet istraživanja na evropskom nivou njih 17 ili 71% ukupno ispitanih je odgovorilo da se zadužuje nakon što se desi propast banke, 10 institucija ili 42% ima mogućnost da se zaduži nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti, a da su sredstva nedovoljna, a tek 4 institucije ili 17% ukupno ispitanih se može zaduživati i u uslovima kada se propast banaka ne dešava niti ima najava za isto (Grafikon 6)

Grafikon 6. Vremenski period zaduženja fonda za osiguranje depozita

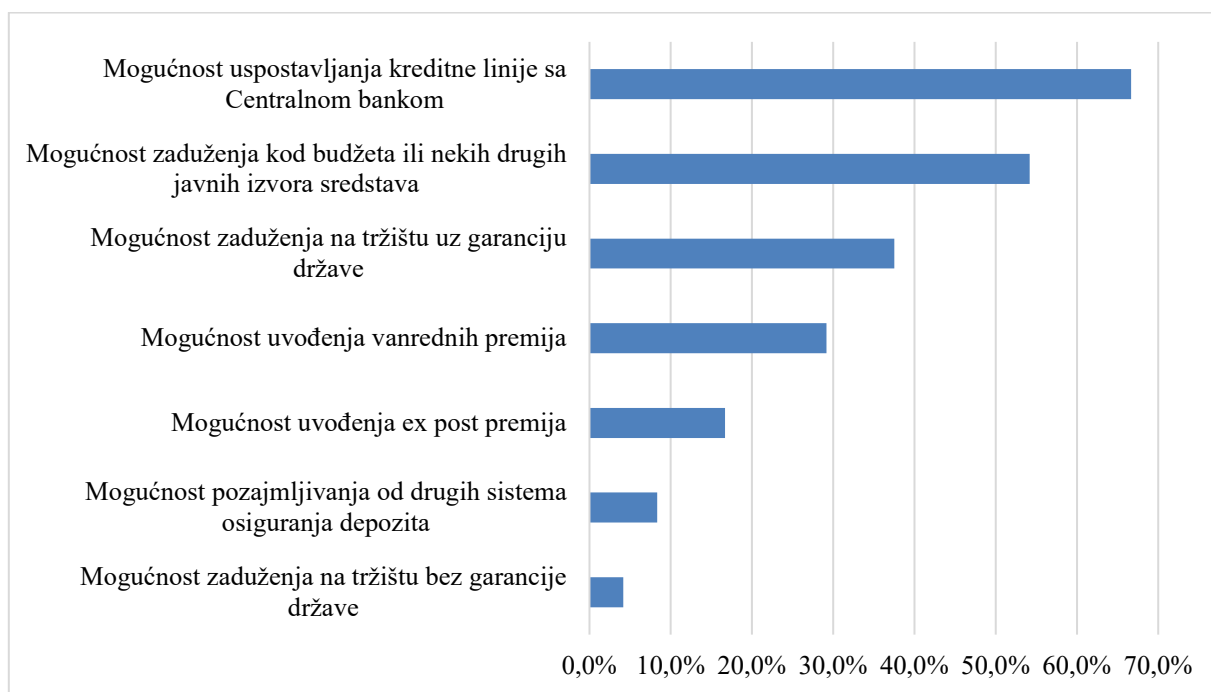
Izvor: Analiza autora (Prilog 5)

3.3.3 Izvori finansiranja i kredibilitet fonda za osiguranje depozita

Istraživanje sprovedeno na evropskom nivou kod 24 institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita u 24 evropske države je potvrdilo da je kredibilitet fonda za osiguranje depozita, a samim tim i kompletnog sistema osiguranja depozita u navedenim državama određena različitostima izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita, kako osnovnih tako i alternativnih. Naime, 92% ukupno ispitanih ili 22 institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita su u navedenom istraživanju potvrdno odgovorile na upit da li je kredibilitet

fonda za osiguranje depozita veći ukoliko je na raspolaganju više izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita.

U pogledu kvaliteta alternativnih izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita istraživanje je pokazalo da je kredibilitet fonda za osiguranje depozita veći ukoliko fond za osiguranje depozita ima na raspolaganju mogućnost uspostavljanja kreditne linije sa centralnom bankom, kao i mogućnost zaduženja kod budžeta ili nekih drugih javnih izvora sredstava. Prema izvršenom istraživanju ove dvije mogućnosti su ocijenjene kao najstabilniji/najpouzdaniji alternativni izvor finansiranja fonda za osiguranje depozita. Sa druge strane, najmanje pouzdan alternativni izvor finansiranja je mogućnost zaduženja fonda za osiguranje depozita bez garancije države, kao i mogućnost pozajmljivanja od drugih sistema osiguranja depozita (Grafikon 7).

Grafikon 7. Najstabilniji/najpouzdaniji alternativni izvor finansiranja fonda za osiguranje depozita

Izvor: Analiza autora (Prilog 6)

3.4 Finansijsko planiranje u instituciji koja upravlja sistemom osiguranja depozita

Kako bi se institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita i samim tim fondom za osiguranje depozita efikasno pripremila za ispunjavanje postavljenih ciljeva jako je bitno da se uspostavi adekvatno upravljanje i planiranje fonda za osiguranje depozita. Pored upravljanja i planiranja fonda za osiguranje depozita koji suštinski predstavlja kapital sistema osiguranja depozita bitno je vršiti i odgovarajuće planiranje novčanih tokova koji omogućavaju funkcionisanje institucije koja upravlja cjelokupnim sistemom osiguranja depozita (Ognjenovic, 2017).

Uvažavajući raspoložive izvore finansiranja sistema osiguranja depozita i fonda za osiguranje depozita kao njegovog sastavnog dijela, kao i odlive novčanih sredstava koji se mogu pojaviti u redovnom poslovanju sistema osiguranja depozita, u okviru tabele 7. prikazana je projekcija novčanog toka institucije koja upravlja sistemom za osiguranje depozita. Projekcija je urađena za period od jedne godine i uz pretpostavke kako slijedi:

- Sistem osiguranja depozita je u formi „isplatne kutije“ tj. odgovoran je samo za isplatu osiguranih depozita u slučaju likvidacije ili stečaja banke.
- Na početku perioda fond za osiguranje depozita raspolaže sa iznosom od 150 miliona KM.
- Ukupno osigurani depoziti koji predstavljaju osnovicu za obračun premije na posljednji dan prethodne godine iznose 5.500 miliona KM (rast u odnosu na godinu prije za 10%).
- Redovna stopa premije koja se naplaćuje iznosi 0,20% od ukupno osiguranih depozita na posljednji dan prethodne godine (banke vrše uplatu na kvartalnom nivou).
- Investiranje sredstava fonda za osiguranje depozita u hartije od vrijednosti se vrši dva puta godišnje i investira se cjelokupno naplaćena premija osiguranja depozita.
- Na finansijskim tržištima u posmatranom periodu rast kamatnih stopa je uticao na smanjenje tržišne vrijednosti ukupnog portfolija na kraju godine za 5% (nerealizovani gubici).
- Planira se na kraju godine pozitivan finansijski rezultat od 9.000 KM.
- U toku posmatrane godine (u junu mjesecu) očekuje se da će se na tržištu otvoriti nova banka koja je u obavezi da izvrši uplatu inicijalne ili početne premije osiguranja u iznosu od 50 hiljada KM.

- Prinos na investirana sredstva se očekuje u iznosu od 0,25% na godišnjem nivou.
- Procijenjeni odlivi novčanih sredstava po osnovu operativnog poslovanja institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita za posmatranu godinu procjenjuju se u iznosu od 660 hiljada KM.
- Na tržištu nema banke koja je u postupku likvidacije ili stečaja niti se očekuje u posmatranoj godini da bi mogla da se desi propast neke banke.
- U posmatranoj godini ne dospijevaju hartije od vrijednosti u koje su uložena sredstva fonda za osiguranje depozita.

Tabela 7. Projekcija novčanog toka

Projekcije novčanog toka	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	UKUPNO
Novčani prilivi													
Inicijalna premija						50,000							50,000
"Ex ante" redovno prikupljanje premija osiguranja			2,750,000			2,750,000			2,750,000			2,750,000	11,000,000
Prilivi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita												402,500	402,500
Obeštećenje u postupku likvidacije ili stečaja banaka													0
Obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka													0
Vanredna premija													0
"Ex post" premija													0
Zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države													0
Zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države													0
Zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija													0
Povlačenje kreditne linije sa centralnom bankom ili drugi javni izvori (posljednje utičište)													0
Pozajmljivanje od drugih sistema osiguranja depozita													0
Donacije													0
Ostalo													0
Ukupni novčani prilivi	0	0	2,750,000	0	0	2,800,000	0	0	2,750,000	0	0	3,152,500	11,452,500
Novčani odlivi													0
Odlivi sredstava iz operativnog poslovanja	55,000	55,000	55,000	55,000	55,000	55,000	55,000	55,000	55,000	55,000	55,000	55,000	660,000
Investiranje sredstava fonda za osiguranje depozita u hartije od vrijednosti	2,500,000			2,750,000			2,750,000			2,750,000			10,750,000
Isplata osiguranih depozita za banku nad kojom je pokrenut postupak likvidacije ili stečaja													0
Isplata osiguranih depozita za banku za koju bi mogao biti pokrenut postupak likvidacije ili stečaja													0
Ostalo													
Ukupni novčani odlivi	2,555,000	55,000	55,000	2,805,000	55,000	55,000	2,805,000	55,000	55,000	2,805,000	55,000	55,000	11,410,000
Neto prilivi/odlivi	-2,555,000	-55,000	2,695,000	-2,805,000	-55,000	2,745,000	-2,805,000	-55,000	2,695,000	-2,805,000	-55,000	3,097,500	42,500

Izvor: Analiza autora

Koristeći navedene pretpostavke iz tabele 7 je vidljivo da institucija koja upravlja fondom za osiguranje depozita u jednogodišnjem periodu ima ukupne prilive iz novčanog toka u iznosu od

11.452,5 hiljada KM, dok su ukupni odlivi novčanih sredstava 11.410 hiljada KM. Dakle, na kraju posmatrane godine novčani tok institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita pokazuje da su prilivi novčanih sredstava veći od odliva za iznos od 42,5 hiljada KM.

Prilivi sredstva su ostvareni po osnovu inicijalne premije koju je uplatila novoosnovana banka (50 hiljada KM), te po osnovu obračunate i naplaćene premije osiguranja depozita od banaka (11.000 hiljada KM = osigurani depoziti 5.500 miliona KM x stopa premije 0,20%). Dodatan priliv novčanih sredstava je ostvaren i po osnovu investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita i isti iznosi 402,5 hiljada KM (stanje fonda za osiguranje depozita na početku perioda uvećano za povećanje kroz naplatu premije osiguranja depozita iznosi 161.000 hiljada KM x prinos na investirana sredstva 0,25%).

Odlivi novčanih sredstava su ostvareni po osnovu potreba iz operativnog poslovanja institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita (660 hiljada KM), te po osnovu investiranja novčanih sredstava prikupljenih putem premije osiguranja depozita u hartije od vrijednosti (10.750 hiljada KM¹⁷).

Projekcija novčanog toka iz tabele 7 pokazuje da pod navedenim pretpostavkama nije ugroženo operativno poslovanje institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita i da se operativno poslovanje može finansirati iz redovnog poslovanja.

U okviru tabele 8 je prikazano stanje fonda za osiguranje depozita u jednogodišnjem periodu, a uzimajući u obzir gore navedene pretpostavke. Stanje fonda za osiguranje depozita na kraju posmatrane godine se uvećava sa 150.000 hiljada KM na 153.000 hiljada KM, a uvećanje je iz naplaćene premije osiguranja depozita u toku godine (11.000 hiljada KM), te ostvarenog dobitka na kraju poslovne godine (9 hiljada KM). Istovremeno, smanjenje iznosa fonda za osiguranje depozita od 8.050 hiljada KM je rezultat značajnije ostvarenih nerealizovanih gubitaka prouzrokovanih stanjem na finansijskim tržištima (stanje fonda za osiguranje depozita na početku perioda uvećano za povećanje kroz naplatu premije osiguranja depozita iznosi

¹⁷ U prvom mjesecu posmatrane godine investiran je manji iznos jer je prikupljeno manje premije u prethodnoj godini zbog manje osnovice osiguranih depozita, kako je u okviru pretpostavki i navedeno.

161.000 hiljada KM x smanjenje vrijednosti fonda za osiguranje depozita za 5% po osnovu nerealizovanih gubitaka).

Tabela 8. Stanje fonda za osiguranje depozita

Stanje Fonda za osiguranje depozita na početku perioda	150,000,000
Povećanje kroz naplatu premije osiguranja depozita	11,000,000
Povećanje/smanjenje kroz nerealizovane dobitke/gubitke	-8,050,000
Povećanje/smanjenje kroz ostvarenu dobit/gubitak	9,000
Stanje Fonda za osiguranje depozita na kraju perioda	152,959,000

Izvor: Analiza autora

Finansijsko planiranje fonda za osiguranje depozita je posebno izazovno imajući u vidu da odlivi sredstava iz fonda za osiguranje depozita često mogu biti vezani za neočekivane događaje kao što su iznenadne propasti banaka.

Kada bi na sve gore navedene pretpostavke dodali novu, a to je da se dešava propast banke i da je institucija koja upravlja fondom za osiguranje depozita dužna da isplati sve osigurane depozite u ukupnom iznosu od 200 miliona KM u periodu od 15 dana tada se projekcije novčanih tokova, kao i stanje fonda za osiguranje depozita potpuno mijenjaju. Institucija koja upravlja fondom za osiguranje depozita je u tom slučaju prinuđena da hartije od vrijednosti koje se nalaze u portfoliu fonda za osiguranje depozita na tržištu likvidira u što kraćem roku i na takav način ostvari novčani priliv koji joj omogućava isplatu osiguranih depozita. U konkretnom slučaju, zbog stanja na finansijskom tržištu, prilikom prodaje realizovaće se i do tada nerealizovani gubici, te će se dodatno morati tražiti načini kako da se obezbijede sredstva koja nedostaju za isplatu ukupno osiguranih depozita. U ovom slučaju od alternativnih načina i izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita kojima institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita raspolaže zavisi koliko će se isplata osiguranih depozita efikasno i brzo izvršiti. Zbog mogućnosti panike deponenata isplata osiguranih depozita mora da se završi u što kraćem roku.

Aдекватno finansijsko planiranje fonda za osiguranje depozita znači da institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita treba da uzme u obzir mogućnost propasti pojedinih banaka koje dovode do aktiviranja fonda za osiguranje depozita kako bi se pravovremeno pronašli dodatni izvori finansiranja fonda za osiguranje depozita ukoliko je to neophodno.

Stoga je kod finansijskog planiranja bitno utvrditi iznos fonda za osiguranje depozita koji se teži postići u određenom trenutku (ciljan iznos), sa jedne strane, te način finansiranja fonda za osiguranje depozita u svrhu dostizanja njegovog ciljanog iznosa, sa druge strane.

4 OPTIMIZIRANJE FONDA ZA OSIGURANJE DEPOZITA

4.1 Pojam ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita

U skladu sa međunarodno prihvaćenim najboljim praksama mjera za ocjenjivanje adekvatnosti fonda za osiguranje depozita se određuje kao odnos između raspoloživog iznosa fonda za osiguranje depozita i nivoa osiguranih depozita (IADI, 2009). Ciljana veličina fonda za osiguranje depozita se definiše kao zahtijevan (željen, ciljan, optimalan) nivo „koeficijenta pokrivenosti“, izražen kao odnos ukupnih „ex ante“ potrebnih sredstava (sredstava koja se planiraju prikupiti u fond u predviđenom vremenskom periodu) i ukupne izloženosti sistema osiguranja depozita prema bankama članicama programa osiguranja depozita (ukupno osiguranim depozitima u bankama).

Koeficijent pokrivenosti u okviru sistema osiguranja depozita je koncept sličan konceptu adekvatnosti kapitala banaka, a njegova ciljana veličina predstavlja željen kapacitet isplate sistema osiguranja depozita u nekom trenutku u budućnosti, a koji se određuje u ovom trenutku (Ognjenovic, 2017).

Određivanje ciljanog, odnosno optimalnog iznosa fonda osiguranja depozita predstavlja jednu od glavnih aktivnosti institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita. Pitanje koje se postavlja je koliki iznos fonda za osiguranje depozita se može smatrati odgovarajućim, odnosno koji je to optimalan iznos fonda za osiguranje depozita kojem teži institucija koja njime upravlja.

Ciljan iznos fonda za osiguranje depozita bi trebao biti dovoljan da pokrije sve gubitke osiguravatelja depozita koje on može da ima u normalnim okolnostima (O Keefe & Ufier, 2017).

Države bi trebale izabrati ciljan iznos fonda za osiguranje depozita koji je dovoljan za isplate u normalnim okolnostima, te koji je dovoljan da „pokrije“ osigurane depozite kod određenog broja malih banaka, ili npr. kod dvije srednje ili jedne velike banke (Garcia, 2000).

Određivanje optimalnog nivoa fonda za osiguranje depozita je suštinsko u očuvanju povjerenja u finansijski sistem (IADI, 2018).

Aдекватnost fonda za osiguranje depozita zavisi od specifičnosti države u kojoj sistem za osiguranje depozita funkcioniše, iznosa osiguranog depozita, strukture depozita u bankarskom sektoru, karakteristika bankarskog sektora - koncentrisanost i drugo (Moretti, Dobler & Chavarri, 2020).

Istraživanja pokazuju da se ciljan iznos fonda za osiguranje depozita na državnim nivoima može značajno razlikovati u zavisnosti od nivoa finansijske razvijenosti, koncentracije u bankarskom sektoru, regulatornog okruženja (O Keefe & Ufieri, 2017).

Na evropskom nivou postavljen je regulatorni procenat ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita pri čemu nije zabranjeno državama Evropske unije da postave i više procenat ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita, a pod određenim okolnostima postoji mogućnost i definisanja nižeg koeficijenta i postavljanja dužih rokova za njegovo dostizanje (European Parliament, 2014).

Za sisteme osiguranja depozita koji posluju u državama Evropske unije definisan je ciljan iznos fonda za osiguranje depozita na nivou od 0,8% od ukupno osiguranih depozita. Iz tabele 9. je vidljivo da od svih država Evropske unije čiji sistemi za osiguranje depozita imaju „ex ante“ finansiranje najveći ciljan iznos fonda za osiguranje depozita ima Rumunija (2,71%), dok je većina drugih država članica Evropske unije prihvatila iznos definisan Direktivom Evropske unije o sistemima osiguranja depozita (0,8%).

Tabela 9. Ciljani iznosi fondova za osiguranje depozita u zemljama Evropske unije

Države	Ciljani iznosi fondova za osiguranje depozita
Rumunija	2.71%
Hrvatska	2.50%
Estonija	1.66%
Luksemburg	1.60%
Poljska	1.60%
Grčka	1.33%
Malta	1.30%
Bugarska	1.00%
Belgija	0.80%
Češka	0.80%
Danska	0.80%
Njemačka	0.80%
Irska	0.80%
Španija	0.80%
Italija	0.80%
Kipar	0.80%
Letonija	0.80%
Litvanija	0.80%
Mađarska	0.80%
Holandija	0.80%
Austrija	0.80%
Portugal	0.80%
Slovenija	0.80%
Slovačka	0.80%
Finska	0.80%
Švedska	0.80%
Francuska	0.50%

Izvor: European Banking Authority, 2023

Sistem osiguranja depozita u Sjedinjenim Američkim Državama zahtijeva minimalan ciljan iznos fonda osiguranja depozita (eng. Designated Reserve Ratio) u iznosu od 2% osiguranih depozita (FDIC, 2023).

U odnosu na sisteme osiguranja depozita koji posluju u državama članicama Evropske unije i u Sjedinjenim Američkim Državama, sistemi osiguranja depozita u državama Zapadnog Balkana koje nisu članice Evropske unije imaju znatno veće definisane ciljane iznose fonda za osiguranje depozita. Iz tabele 10. je vidljivo da od posmatranih sistema osiguranja depozita najveći ciljan iznos fonda za osiguranje depozita od 10% ima sistem osiguranja depozita u Crnoj Gori, zatim u Bosni i Hercegovini 7,7%, Srbiji 7,5%, Albaniji 7%, te u Sjevernoj Makedoniji 4%.

Tabela 10. Ciljani iznosi fondova za osiguranje depozita u državama Zapadnog Balkana

Pun naziv institucije	Ciljani iznosi fondova za osiguranje depozita (u %)
1	3
Fond za zaštitu depozita (Crna Gora)	10.00%
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	7.70%
Agencija za osiguranje depozita (Srbija)	7.50%
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	7.00%
Fond za osiguranje depozita (Sjeverna Makedonija)*	4.00%

* omjer za ciljan iznos fonda za osiguranje depozita se računa u odnosu na ukupne depozite stanovništva

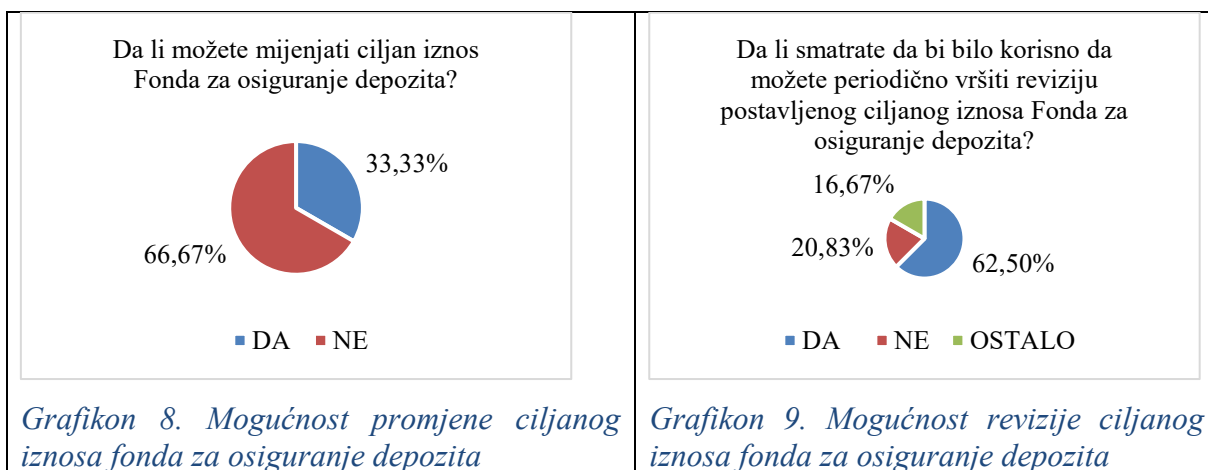
Izvor: Analiza autora

Istraživanje je pokazalo da se ciljan iznos fonda za osiguranje depozita razlikuje značajno između sistema osiguranja depozita u različitim državama. Takođe je primjetno da se od sistema osiguranja depozita država članica Evropske unije zahtijevaju niži procenti u pogledu postizanja ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita, dok su kod npr. država Zapadnog Balkana ti zahtjevi mnogo veći.

Istraživanje je pokazalo da većina institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita u evropskim državama nemaju mogućnost da mijenjaju ciljan iznos fonda za osiguranje depozita (Grafikon 8). Od ukupnog broja sistema osiguranja depozita 67% (16 država) je odgovorilo da ne može mijenjati ciljan iznos fonda za osiguranje depozita, dok 33% je odgovorilo potvrdno (8 država). Istovremeno, 62,5% institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita (15 država) smatraju da bi za osiguravatelje depozita bilo korisno da im se omogući periodično vršenje revizije ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita (Grafikon 9).

Činjenica da većina institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita smatra da bi trebala imati mogućnost revizije ciljanog iznosa fonda osiguranja depozita ukazuje na prepoznavanje zavisnosti optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita određenim faktorima kao što su: oblici sistema osiguranja depozita, troškovi koje je fond za osiguranje depozita pretrpio u bankarskim krizama, procjenama mogućih propasti banaka u narednom periodu, kao i troškovi koje bi fond za osiguranje depozita po navedenom osnovu mogao imati.

Iskustvo sistema osiguranja depozita u Sjedinjenim Američkim Državama i sprovedena istraživanja potvrđuju da zakonsko definisanje gornje granice ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita može da ugrozi finansijsku stabilnost. U periodu prije finansijske krize iz 2007. i 2008. godine FDIC je prestala sa naplatom premija osiguranja od banaka jer je bio dosegnut ciljan iznos fonda za osiguranje depozita. Finansijska kriza i posljedično aktiviranje fonda za osiguranje depozita je uticalo da je raspoloživ koeficijent pokrivenosti smanjen na 0,4%, te je čak i propast malih banaka prijetila da će uništiti sistem. Sistem plaćanja premija koji je dizajniran na ovakav način nije dobar i potrebno je učiniti ga efikasnijim kroz uključivanja sistemskog rizika u modele obračuna premija (Acharya, Santos & Yorulmazer, 2009).

Izvor: Analiza autora (Prilog 7)

Pet institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita je odgovorilo koliko često mogu revidirati ciljan iznos fonda za osiguranje depozita (Tabela 11). Sistemi osiguranja depozita koji posluju u Albaniji i Mađarskoj su potvrdili da reviziju ciljanog iznosa fonda za osiguranje

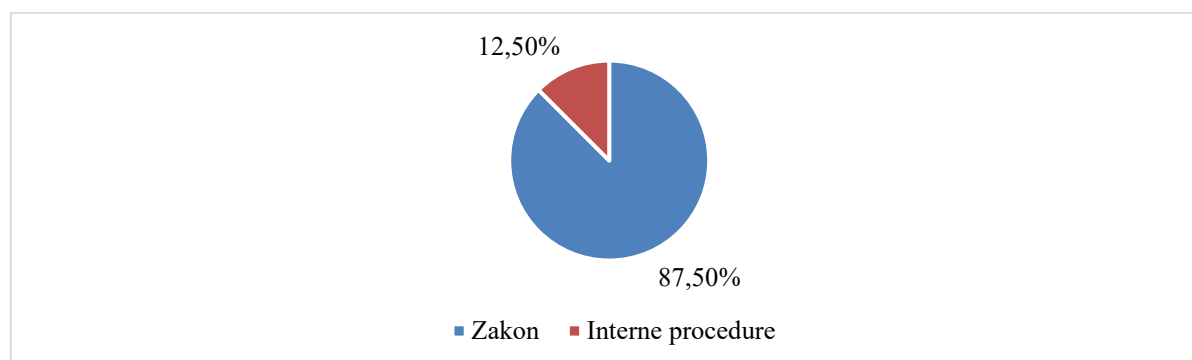
depozita mogu vršiti u dugoročnom periodu, dok sistemi osiguranja depozita u Poljskoj i Bosni i Hercegovini navedenu reviziju mogu da vrše i na kratkoročnoj osnovi.

Tabela 11. Period u kojem se vrši revizija ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita

Pun naziv institucije	Koliko često vršite reviziju ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita
Osiguranje depozita (Austrija)	Osiguranje depozita bi moglo izabrati viši ciljan nivo fonda za osiguranje depozita, ali to nije neophodno zbog činjenice da postoji neograničena obaveza banaka da obezbijede dodatno finansiranje
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	Kratkoročno (godišnje ili češće)
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	Dugoročno (preko tri godine)
Bankarski garantni fond (Poljska)	Kratkoročno (godišnje)
Državni fond za osiguranje depozita (Mađarska)	Dugoročno (preko tri godine)

Izvor: Analiza autora

Kod većine sistema osiguranja depozita (88% ukupno ispitanih u 21 državi) ciljan iznos fonda za osiguranje depozita je definisan zakonskom regulativom (Grafikon 10). To podrazumjeva da eventualne izmjene ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita u tim državama zahtijevaju izmjene zakona, a što može predstavljati problem u pogledu brzine procesa izmjena.

Grafikon 10. Način definisanja ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita

Izvor: Analiza autora (Prilog 7)

Prema izvršenom istraživanju rokovi koji su određeni za postizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita su prikazani u okviru tabele 12.

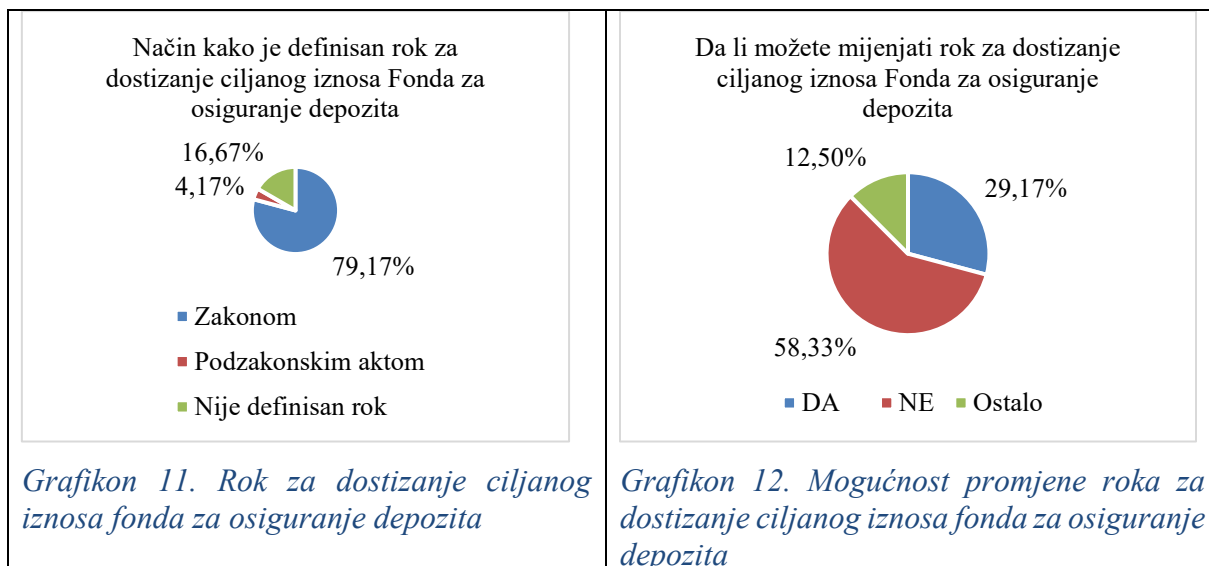
Tabela 12. Rokovi za postizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita

Pun naziv institucije	Rok za postizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita
Fond za zaštitu depozita i restrukturiranje banaka (Francuska)	01.07.2024
Osiguranje depozita (Austrija)	03.07.2024
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	n/a
Kancelarija za državni dug (Švedska)	-
Šema osiguranja depozita (Malta)	01.01.2024
Fond za osiguranje depozita (Sjeverna Makedonija)	n/a
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	n/a
Fond za osiguranje štednih uloga (Turska)	n/a
Fondacija za osiguranje depozita i obeštećenje investitora (Linhenshtajn)	31.12.2028
Osiguranje depozita i investicija (Litvanija)	03.07.2024
Šema osiguranja depozita njemačkih banaka (Njemačka)	03.07.2024
Fond za zaštitu depozita i investitora (Island)	n/a
Bankarski garantni fond (Poljska)	31.12.2034
Šema za osiguranje depozita (Gibraltar)	03.07.2024
Fond za osiguranje depozita (Bugarska)	03.07.2024
Hrvatska agencija za osiguranje depozita (Hrvatska)	07.03.2024
Fond za zaštitu depozita (Crna Gora)	31.12.2024
Agencija za osiguranje depozita (Srbija)	01.01.2030
Norveški bankarski garantni fond (Norveška)	-
Fond za osiguranje depozita kreditnih institucija (Španija)	03.07.2024
Grčki fond za osiguranje depozita i investicija (Grčka)	03.07.2024
Esisuisse (Švajcarska)	30.11.2023
Fond za osiguranje depozita (Luksemburg)	31.12.2018
Državni fond za osiguranje depozita (Mađarska)	03.07.2024

Izvor: Analiza autora

Kod većine sistema osiguranja depozita (79% ispitanih u 19 država) rok za postizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita je definisan zakonskom regulativom (Grafikon 11). Kao i u slučaju određivanja ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita tako i u slučaju eventualne potrebe izmjene roka za dostizanje ciljanog iznosa izmjene zakona mogu zahtijevati duži

vremenski period i usporiti procese izmjena ranije definisanih rokova. Nadalje, preko 58% ispitanika (14 država) je potvrdilo da nije u mogućnosti da mijenja jednom definisan rok za postizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita (Grafikon 12).

Izvor: Analiza autora (Prilog 7)

4.2 Odnos raspoloživog i ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita

Istraživanja na međunarodnom nivou su pokazala (srednja vrijednost/medijana) da osiguravatelji depozita raspolažu sredstvima fonda za osiguranje depozita u iznosu od oko 80% ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita pri čemu je ovaj procenat znatno niži u državama sa nižim stepenom privrednog razvoja (IADI, 2023).

Kada se posmatra odnos između raspoloživog i ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita na nivou Evropske unije primjetno je da, prema podacima sa 31.12.2022. godine, 37% ispitanih (10 sistema osiguranja depozita) imaju raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita veći od definisanog ciljanog iznosa, dok 63% ispitanih (17 sistema osiguranja depozita) nisu na posmatrani datum postigle ciljan iznos fonda za osiguranje depozita (Tabela 8.).

Tabela 13. Odnos raspoloživog i ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita

Države	Ciljan iznos fonda za osiguranje depozita	Raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita (31.12.2022.)	Raspoloživ/ciljan iznos fonda za osiguranje depozita
Rumunija	2.71%	2.68%	99
Hrvatska	2.50%	1.00%	40
Estonija	1.66%	1.44%	87
Luksemburg	1.60%	1.19%	74
Poljska	1.60%	1.77%	111
Grčka	1.33%	1.25%	94
Malta	1.30%	0.82%	63
Bugarska	1.00%	1.88%	188
Belgija	0.80%	1.45%	181
Češka	0.80%	0.42%	53
Danska	0.80%	1.00%	125
Njemačka	0.80%	0.63%	79
Irska	0.80%	0.64%	80
Španija	0.80%	0.75%	94
Italija	0.80%	0.55%	69
Kipar	0.80%	0.69%	86
Letonija	0.80%	1.66%	208
Litvanija	0.80%	1.06%	133
Mađarska	0.80%	0.78%	98
Holandija	0.80%	0.62%	78
Austrija	0.80%	0.66%	83
Portugal	0.80%	0.94%	118
Slovenija	0.80%	0.59%	74
Slovačka	0.80%	0.81%	101
Finska	0.80%	0.93%	116
Švedska	0.80%	1.98%	248
Francuska	0.50%	0.45%	90

Izvor: European Banking Authority, 2023 i analiza autora

Kada se posmatra odnos raspoloživog i ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita u državama Zapadnog Balkana koje nisu članice Evropske unije primjetno je da Sjeverna Makedonija ima značajno veći raspoloživ iznos fonda osiguranja depozita u odnosu na ciljan, u Albaniji su

procenti isti, dok u preostale tri posmatrane države (Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora) raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita je ispod ciljanog utvrđenog nivoa (Tabela 9.).

Tabela 14. Odnos raspoloživog i ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita u državama Zapadnog Balkana

Institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita	Raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita 31.12.2022. (odnos raspoloživih sredstava fonda za osiguranje depozita i ukupno osiguranih depozita)	Ciljan iznos fonda za osiguranje depozita (u %)	Indeks
1	2	3	4=2/3
Fond za zaštitu depozita (Crna Gora)	7.32%	10.00%	73
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	5.44%	7.70%	71
Agencija za osiguranje depozita (Srbija)	4.90%	7.50%	65
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	7.00%	7.00%	100
Fond za osiguranje depozita (Sjeverna Makedonija)*	8.92%	4.00%	223

* omjer za ciljan i raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita se računa u odnosu na ukupne depozite stanovništva

Izvor: Analiza autora

4.3 Metodološki pristup za razvoj modela za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita

Različita uređenja sveukupne mreže finansijske sigurnosti u nekoj državi, razvijenost država u kojima sistemi posluju, karakteristike bankarskih sektora u takvim državama mogu značajno da utiču na određivanje optimalnog iznosa fonda osiguranja depozita. U takvim okolnostima jasno je da se ne mogu u potpunosti koristiti iste metode za utvrđivanje optimalnog, odnosno ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita za svaki sistem osiguranja depozita i na isti način.

U određivanju metodološkog pristupa za razvoj modela za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita jako je bitno uzeti u obzir faktore koji utiču na nivo fonda za osiguranje depozita.

Potreban iznos fonda za osiguranje depozita bi trebao da se određuje na osnovu rizika kojem se on izlaže, a taj rizik je spremnost fonda za osiguranje depozita da u određenom roku izvrši isplate osiguranih depozita, te da doprinese procesu rješavanja problematičnih banaka.

Navedeni rizik je određen sa pet faktora i to: vjerovatnoća propasti banke, iznos osiguranih depozita u banci kod koje postoji obaveza isplate osiguranih depozita, stvarni iznos sredstava koji fond za osiguranje depozita mora isplatiti, uvažavajući i iznos koji će naplatiti od propale banke, potencijal diverzifikacije fonda za osiguranje depozita, te efekti „zaraze“ i „prelijevanja“ u finansijskom i ekonomskom sistemu (Bernet & Walter, 2009).

Metode za određivanje ciljanog iznosa fonda osiguranja depozita mogu da budu zasnovane na diskrecionom pristupu, ali i na statističkom modeliranju zasnovanom na analizama rizika. Pristup modeliranja zasnovanog na riziku uzima u obzir rizik propasti banaka i potrebu za efikasnom isplatom osiguranih depozita u takvim bankama. Diskrecioni pristup ne uzima u obzir analizu rizika kojima je fond za osiguranje depozita izložen već se oslanja na ekspertske procjene i arbitražne odluke (Ognjenovic, 2017).

Ekspertska procjena ne podrazumijeva procjenu mogućnosti propasti banaka zasnovanu na određenim modelima koji uvažavaju karakteristike i kvalitet cjelokupnog bankarskog sektora, kao i ekonomski ciklus u kojem banke posluju već se oslanja na ocjenu ekonomskih stručnjaka. Često se tako utvrđen ciljan iznos fonda za osiguranja depozita uspostavlja na regulatornom nivou (zakonska rješenja) i sistemima za osiguranje depozita se nalaže da se isti postigne u određenom vremenskom periodu. Ovakav pristup ima nedostatke, a jedan od osnovnih je da zakonski definisan ciljan iznos fonda za osiguranje depozita nije odgovarajući za različite ekonomske cikluse.

Uspostavljanje zakonskog ograničenja u pogledu ciljanog iznosa fonda osiguranja depozita bez mogućnosti određivanja i većeg ciljanog iznosa, ukoliko se ocjeni da za tim postoji potreba, može da ugrozi osnovnu funkciju sistema osiguranja depozita. Iskustva pokazuju da u ovakvim slučajevima može da jača tzv. problem „free rider“ gdje banke koje tek ulaze na tržište ili brzo rastuće banke nemaju nikakve troškove po osnovu osiguranja depozita, a pri tome ga jako

koriste. Problem koji se u ovim situacijama otvara je i element procikličnosti u pogledu naplata premija (FDIC, 2013).

Zbog gore navedenog, pojedini sistemi osiguranja depozita koji koriste ekspertsku procjenu definišu minimalan ciljan iznos fonda za osiguranje depozita zakonskom regulativom, te ostavljaju mogućnost da se u skladu sa određenim procjenama navedeni iznos može i povećati.

Postoje dva pristupa u određivanju ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita i to: pristup raspodjele gubitka (eng. Loss Distribution Approach) i pristup kreditnog portfolia (eng. Credit Portfolio Approach) (O’Keefe & Ufieri, 2017).

Kod određivanja gubitaka bankarske propasti za potrebe definisanja ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita većina država koristi istorijsko iskustvo tj. pristup raspodjele gubitka (IADI, 2009).

Pristup raspodjele gubitka za određivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita mogu da koriste oni sistemi osiguranja depozita koji imaju iskustva sa gubicima po fond za osiguranje depozita u slučaju propasti banaka. Takvi sistemi osiguranja depozita, koristeći prethodna iskustva, procjenjuju nivo gubitka sa kojim se fond za osiguranje depozita može susresti, te na takav način određuju njegov ciljan iznos. Dva su nedostatka ovog modela. Prvi nedostatak je da je navedeni pristup irelevantan za sisteme osiguranja depozita sa nedovoljno iskustva u pogledu gubitaka i da takvi sistemi moraju graditi određene pretpostavke gdje su rezultati veoma senzibilni na takve pretpostavke. Drugi nedostatak je što se ovim pristupom utvrđuje ciljan iznos fonda za osiguranje depozita na bazi „pogleda unazad“ i ne uzima se u obzir trenutni profil bankarske industrije, kao ni regulatorno okruženje. Nadalje, iskustva su pokazala da se bankarske krize dešavaju u sve kraćim vremenskim intervalima i da su često prouzrokovane i savremenim, novim, tehnologijama i inovacijama koje nisu bile u prošlosti, a koje je takođe potrebno uobziriti kod planiranja fonda za osiguranje depozita.

Pristup kreditnom portfoliju analizira uticaj trenutnih ekonomskih uslova na gubitke po fond za osiguranje depozita. Ovaj pristup dozvoljava i „pogled u budućnost“ u vezi sa rizicima u

bankarskom sektoru posmatranim kroz vjerovatnoću propasti pojedinih banaka, povezanosti u propadanju banaka, izloženosti sistemu osiguranja depozita i njegovom gubitku.

Modeliranje na bazi kreditnog rizika kod utvrđivanja ciljanog iznosa fonda osiguranja depozita se zasniva na modelu ocjenjivanja obveznica kojeg je razvio Merton i modelu kreditnog portfolia kojeg je uspostavio Vasicek (Nolte & Khan, 2017).

U okviru modeliranja na bazi rizika uzima se u obzir vjerovatnoća propasti banaka, nivo izloženosti fonda za osiguranje depozita u slučaju propasti banaka, struktura bankarskog sektora (broj banaka, veličina, poslovne linije banaka), trend kretanja depozita, kvalitet aktive i pasive kod osiguranih banaka, a posebno je važno u okviru modeliranja uzimanje u obzir promjene makroekonomskih pokazatelja kao što su: promjena bruto društvenog proizvoda, bruto domaće štednje, inflacije, promjene u kamatnim stopama i dr. (Doss, 2017).

Novija istraživanja pokazuju da sistemi osiguranja depozita kao najznačajnije faktore u determinisanju ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita koriste strukturu i karakteristike finansijskog sektora, pravni okvir u državi, karakteristike bankarske regulative, supervizije i procesa restrukturiranja, makroekonomske uslove, raspoloživost dodatnih izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita, te računovodstveni okvir i način izvještavanja banaka (IADI, 2018).

Uvažavajući činjenicu da se gore navedeni faktori značajno razlikuju između država otuda se ne može na isti način pristupiti optimizaciji iznosa fonda za osiguranje depozita kod različitih sistema osiguranja depozita.

Modeliranje na bazi kreditnog rizika je pristup koji koriste razvijene države i metod kojim se daje prednost za ocjenjivanje adekvatnosti fonda za osiguranje depozita zbog činjenice da ova metoda uzima u obzir veliki broj faktora.

4.3.1 Kratkoročni i dugoročni pristup u koncipiranju metoda za utvrđivanje odgovarajućeg nivoa fonda za osiguranje depozita

Pristup u koncipiranju metoda za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita značajno se razlikuje od namjere da li će se ocjenjivati adekvatnost fonda za osiguranje depozita u kratkoročnom ili dugoročnom periodu. Kratkoročni period, period do jedne godine, je period kada su scenariji izvjesniji i kada se ocjena rizika, kao i finansijsko planiranje može vršiti sa većim stepenom pouzdanosti. Kod finansijskog planiranja u okviru perioda do jedne godine sa većim stepenom izvjesnosti se mogu raditi izračuni očekivanih priliva i odliva sredstava u fond za osiguranje depozita i sa istim u vezi i nivo fonda za osiguranje depozita na kraju posmatranog perioda. Dugoročni pristup nosi sa sobom visok stepen grešaka u pogledu predviđenih scenarija zbog čega je pouzdanost u projekcijama manja.

Jedan od pristupa utvrđivanju ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita je kroz dinamički bilansni model fonda za osiguranje depozita. Formula se prikazuje kao (IADI, 2011):

$B_t = B_{t-1} - D_t + I_t + P_t + R_t$ gdje je:

B_t - stanje iznosa fonda za osiguranje depozita na kraju perioda t

D_t – iznos isplaćenih osiguranih depozita u t periodu

I_t – iznos prihoda fonda za osiguranje depozita po osnovu investiranja u t periodu

P_t – iznos naplaćene premije osiguranja od banaka

R_t – iznos naplaćenih finansijskih sredstva po osnovu isplate osiguranih depozita.

Iz gore prikazane formule uočava se da na utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita utiče nekoliko faktora koji su povezani sa budućim prilivima i odlivima sredstava iz fonda za osiguranje depozita.

Ključni prilivi sredstava u fond za osiguranje depozita se odnose na naplaćene premije osiguranja od banaka kao osnovni izvor njegovog finansiranja. Na iznos premija osiguranja depozita koje će se naplaćivati u budućem periodu utiču dva faktora i to premijska stopa i

depozitna osnovica za obračun premija osiguranja¹⁸. Premijsku stopu određuje institucija koja upravlja fondom za osiguranje depozita, dok u slučaju promjene nivoa depozita ključne su kako istorijske informacije tako i buduća očekivanja promjene nivoa depozitne osnove u bankama. Sprovedena istraživanja su pokazala značajnost projekcija nivoa osiguranih depozita u bankama za finansijsko planiranje fonda za osiguranje depozita (Krunić, 2023).

S obzirom da institucija koja upravlja fondom za osiguranje depozita donosi odluke o načinu investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita otuda i prihodi koji se ostvaruje po osnovu takvog investiranja su uslovljeni postojanjem odgovarajućih politika investiranja navedene institucije.

U slučaju kada se iz fonda za osiguranje depozita izvrši isplata osiguranih depozita deponentima banaka koje su ostale bez dozvole za rad fond za osiguranje depozita se nakon navedene isplate u procesu likvidacije ili stečaja banke pojavljuje kao njen povjerilac. Istraživanja koja su sprovedena na primjeru propasti banaka u Republici Srpskoj su pokazala koji faktori mogu da utiču na stepen naplate sredstava povjerilaca iz likvidacione ili stečajne mase banaka (Krunić, 2015).

Koliko će se i kada fond za osiguranje depozita naplatiti iz likvidacione ili stečajne mase banke zavisi od nekoliko faktora i to:

- Kakav je kvalitet bilansne imovine propale banke tj. koliko je očuvana vrijednost imovine banke. Ovdje je od ključnog značaja pravovremeno djelovanje dijela mreže finansijske sigurnosti koji ima zadatak rane intervencije i pravovremenog djelovanja u bankarskom sektoru (funkcija supervizije banaka).
- Koji je red prioriteta u naplati u procesu likvidacije ili stečaja banke, odnosno koji je status fonda za osiguranje depozita kao povjerioca banke u likvidaciji ili stečaju. Kroz regulativu

¹⁸ Osnovica za obračun premija osiguranja depozita u pravilu je nivo osiguranih depozita u bankama. U nekim sistemima osiguranja depozita osnovica za obračun premije osiguranja mogu biti i svi depoziti koji ulaze u grupu depozita koji se osiguravaju, ukupni depoziti, aktiva banke i sl. Ipak, Direktiva Evropske unije propisuje da sve institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita na nivou Evropske unije imaju obavezu da primjene nivo osiguranih depozita kao osnovicu za obračun premije (European Parliament, 2014).

koja se odnosi na postupak likvidacije ili stečaja banaka jasno se definišu prioriteti povjerilaca u naplati iz likvidacione ili stečajne mase.

- Koliko je prosječno trajanje procesa likvidacije ili stečaja banke, odnosno koliko se brzo i jednostavno ovi procesi mogu završiti. Ovdje je od suštinskog značaja koliko je regulatorni okvir vezan za likvidaciju ili stečaj banaka efikasan, te koliko traju sudski procesi. U ovim procesima moguće je od strane likvidacionih ili stečajnih upravnika nepriznavanje određenih potraživanja na način kako tumače povjerioci, te su često ovi postupci praćeni sudskim procesima koji mogu da traju jako dugo i odlažu naplatu potraživanja.

Ključni faktor u procesu planiranja ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita je odliv sredstava iz fonda za osiguranje depozita po osnovu isplate osiguranih depozita u bankama u slučaju kada se bankama oduzme dozvola za rad.¹⁹

S obzirom da se značajno smanjenje iznosa fonda za osiguranje depozita dešava kroz procese isplate osiguranih depozita ili finansiranja procesa restrukturiranja banaka otuda glavna zainteresovanost fonda za osiguranje depozita, bez obzira da li se planiranje vrši kratkoročno ili dugoročno, je da li će se neka banka naći u problemu, odnosno da li će se i kada banka susresti sa propašću.

Pokretanje procesa likvidacije ili stečaja banaka dovodi do odliva sredstva fonda za osiguranje depozita zbog isplate osiguranih depozita u takvim bankama. Ipak, treba praviti razliku između odliva sredstava koja fond za osiguranje depozita ima u slučaju propasti banke i stvarnih gubitaka koji će on ostvariti po navedenom osnovu. Fond za osiguranje depozita se nakon isplate osiguranih depozita u propalim bankama određuje kao povjerilac takve banke u likvidaciji ili stečaju i u takvoj ulozi ostvaruje prava na naplatu iz likvidacione ili stečajne mase banke do visine realnog odliva kojeg je imao po osnovu isplate osiguranih depozita. Ta razlika

¹⁹ U toku posljednje deкаде uočen je značajan trend proširenja mandata institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita u smislu finansiranja procesa restrukturiranja banaka („paybox plus“) zbog čega se odlivi sredstava iz fonda za osiguranje depozita, pored isplate osiguranih depozita u slučaju da banka propadne, dešavaju i u slučaju potrebe za finansiranjem procesa restrukturiranja banaka (kada se sa propašću susreću velike, sistemski značajne banke). Iznos finansiranja procesa restrukturiranja banaka zavisi od regulatornog okvira koji određuje ovaj oblik uključenja fonda za osiguranje depozita u procese rješavanja banaka koje su se susrele sa propašću. Prema Direktivi Evropske unije taj iznos je određen očekivanim gubitkom koji se procjenjuje da bi fond za osiguranje mogao imati u slučaju da takva banka ide u proces likvidacije ili stečaja (European Parliament, 2014).

između isplaćenih osiguranih depozita i naplaćenih sredstava iz likvidacione ili stečajne mase banke predstavlja stvarni gubitak fonda za osiguranje depozita, dio koji fond za osiguranje depozita neće nikada naplatiti.

Bilo da se koristi kratkoročan ili dugoročan pristup u procjeni adekvatnosti nivoa fonda za osiguranje depozita formula koja se primjenjuje za računanje očekivanih gubitaka po fond za osiguranje depozita je (Nolte & Khan, 2017):

$EL = PD_t \times LGD_t \times EAD_t$, pri čemu je:

EL – očekivani gubitak fonda za osiguranje depozita

PD - vjerovatnoća da banka neće moći isplatiti osigurane depozite deponentima tj. vjerovatnoća propasti banke

LGD – stopa isplaćenih osiguranih depozita koju fond za osiguranje depozita neće naplatiti od banke u likvidaciji ili stečaju

EAD - iznos osiguranih depozita u slučaju kada banka nije u mogućnosti da isplati osigurane depozite

Izračunom očekivanih gubitaka fonda za osiguranje depozita rješava se dio formule koja prikazuje dinamički bilansni model fonda (iznos isplaćenih osiguranih depozita u t periodu (D_t) i iznos naplaćenih sredstava od propalih banaka (R_t)).

4.3.2 Procjena propasti banaka

Međunarodne prakse i iskustva pokazuju da postoje tri različita pristupa modeliranju u pogledu vjerovatnoće propasti banaka i to (IADI, 2011):

- Standardni pristup gdje je modeliranje zasnovana na kreditnom rejtingu banaka
- Unaprijeđen pristup koji se oslanja na ekonometrijske modele
- Napredni pristup zasnovan na modelima tržišnih podataka.

Najjednostavniji pristup je standardni pristup koji pravi korelaciju između nezavisnog eksternog ili internog rangiranja banaka i vjerovatnoće propasti banaka bazirane na istorijskim podacima. Ovo je jednostavan pristup, ali postoje ograničenja u pogledu činjenice da li su banke u nekoj državi predmet rangiranja, kao i da li postoji dovoljno istorijskih podataka na osnovu kojih bi procjenjivali mogućnost propasti banaka. Prvi dio je moguće zamijeniti sa rangiranjem koje bi vršila neka od učesnica mreže finansijske sigurnosti. Jedna od mogućih varijanti je rangiranje koje vrše institucije koje upravljaju sistemom osiguranja depozita, a za svrhe implementiranja premije na bazi rizika. Problem koji ostaje je postojanje dovoljno istorijskih podataka koji bi mogli predvidjeti propast banaka koje se nalaze u određenim grupama banaka.

Unaprijeđen pristup u razradi metoda procjene propasti banaka se zasniva na ekonometrijskim modelima gdje se, analizirajući određene finansijske parametre banaka, vrši ocjena finansijskog stanja takvih banaka. Vrijednost tako utvrđenih ocjena finansijskog stanja banaka se modifikuje sa vjerovatnoćom propasti banaka utvrđenom na osnovu istorijskih podataka. Specifičnost ove metode je što ona ne procjenjuje vjerovatnoću propasti svake pojedinačne banke već banke koja je grupisana u određenu kategoriju na osnovu prethodno utvrđenih parametara. Statističke tehnike koje se mogu koristiti u ovom pristupu su diskriminantna i regresiona analiza.

Diskriminantna analiza podrazumijeva da se banke kategorišu u određenu grupu na osnovu jednog ili više pokazatelja, dok se regresiona analiza koristi za izvođenje uslovnog očekivanja propasti banaka uzimajući u obzir poznate vrijednosti parametara. Za ovaj pristup analizi primarno je postojanje odgovarajućih podataka za banke na osnovu kojih se mogu vršiti analize, kao i odgovarajućih istorijskih podataka u pogledu propasti banaka.

Napredni pristup ne vrši procjene na bazi istorijskih podataka vezanih za propast banaka već uzimajući u obzir stanje svake banke u trenutnim uslovima bankarskog sektora i privrede u cjelini. S obzirom da tržišne cijene akcija i obveznica banaka odražavaju očekivanja tržišnih učesnika o budućem ishodu banaka otuda ova metoda preferira korišćenje tržišnih podataka, pogotovu kada su banke velike i sistemski značajne.

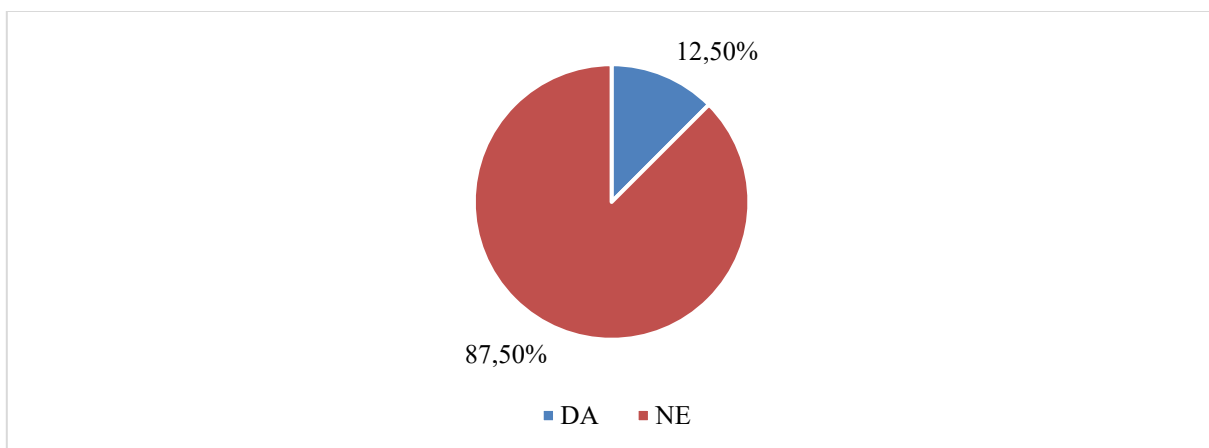
U okviru naprednog pristupa razlikuju se strukturalni metod i metod smanjenog oblika. U prvom slučaju procjena propasti banaka se vrši na osnovu trenutnih tržišnih vrijednosti akcija banaka i ovaj metod je zasnovan na teoriji cijene opcija (Black & Scholes, 1973). Koristeći ovu metodu propast banaka nastaje kada je tržišna vrijednost imovine manja od njenih obaveza. U slučaju primjene metode smanjenog oblika propast banaka se procjenjuje na osnovu tržišnih vrijednosti obveznica.

S obzirom da napredni pristup zahtijeva postojanje visoko razvijenih finansijskih tržišta sa značajnom likvidnošću i transparentnošću on nije primjenjiv za nerazvijene države i države u razvoju koje ne karakteriše ovaj oblik finansijskih tržišta.

4.3.3 Metoda za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita u evropskim državama

Sprovedeno istraživanje u drugoj polovini 2023. godine kod 24 evropske države je pokazalo da samo tri sistema osiguranja depozita, što predstavlja 12,5% ukupnih sistema osiguranja depozita koji su učestvovali u istraživanju, imaju razvijene metode za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita (Grafikon 13.).

Neki od sistema osiguranja depozita kao što je sistem osiguranja depozita u Islandu i u Norveškoj nemaju razvijene metode za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita već koriste ekspertsku procjenu potrebnog nivoa fonda za osiguranje depozita, te statističko modeliranje za izračun procenjenih obaveza. Faktore koje u Islandu uzimaju u obzir su dosadašnje iskustvo, specifičnost bankarskog sektora, postojanje odgovarajućih izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita, te postojanje „back-up“ finansiranja fonda za osiguranje depozita u javnim izvorima sredstava.

Grafikon 13. Metoda za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita (Prilog 8)

Izvor: Analiza autora

Sistemi osiguranja depozita koji imaju razvijene metode za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita su sistemi koji funkcionišu u Poljskoj, Albaniji i Bosni i Hercegovini.

U okviru tabele 15 prikazani su faktori koji se koriste za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita u državama koje imaju razvijene metode za njegov izračun. Sistemi osiguranja depozita koji posluju u Poljskoj i Bosni i Hercegovini koriste ekspertsku procjenu i statističko modeliranje kod izračuna ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita, dok sistem osiguranja depozita u Albaniji koristi ekspertsku procjenu i stres testiranje. Istraživanje je pokazalo da sistemi osiguranja depozita u Poljskoj i Bosni i Hercegovini u okviru metoda za izračun ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita podjednako daju važnost i kvalitativnim i kvantitativnim faktorima, dok sistem osiguranja depozita u Albaniji preferira kvantitativne faktore za određivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita.

Tabela 15. Metode za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita u Poljskoj, Albaniji i Bosni i Hercegovini

Naziv institucije/pitanja	Koji pristup se koristi u okviru metoda za računanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita?	Ako se koristi ekspertaska procjena u Okviru metoda za računanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita koji se faktori uzimaju u obzir?	Ako se koristi statističko modeliranje u Okviru metoda za računanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita koji se faktori uzimaju u obzir?	Koji se faktori preferiraju u okviru metoda za računanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita?
Bankarski garantni fond (Poljska)	- Ekspertska procjena - Statističko modeliranje	- Makroekonomski uslovi u državi - Makroekonomska situacija na globalnom nivou - Specifičnost bankarskog sektora - Supervizorska ocjena kvaliteta bankarskog sektora - Karakteristike uspostavljene mreže finansijske sigurnosti - Postojanje odgovarajućih izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita	- Iznos osiguranih depozita u bankama za koje se očekuje propast - Drugačiji pristup za banke za koje je predviđena strategija restrukturiranja u odnosu za banke za koje je predviđena strategija likvidacije - Nivo osiguranih depozita u bankama koje su u sistemu osiguranja depozita, koeficijenti kapitala, SREP ocjene	Podjednako su važni i kvalitativni i kvantitativni faktori

Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	- Ekspertska procjena - Stres test	- Specifičnost bankarskog sektora - Karakteristike uspostavljene mreže finansijske sigurnosti	Nije primjenjivo	Kvantitativne
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	- Ekspertska procjena - Statističko modeliranje	- Dosadašnje iskustvo - Makroekonomski uslovi u državi - Makroekonomska situacija na globalnom nivou - Specifičnost bankarskog sektora - Supervizorska ocjena kvaliteta bankarskog sektora - Karakteristike uspostavljene mreže finansijske sigurnosti - Postojanje odgovarajućih izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita - Postojanje „back-up“ finansiranja fonda za osiguranje depozita u javnim izvorima sredstava	- Neki od makroekonomskih indikatora - Vjerovatnoća propasti banaka - Iznos osiguranih depozita u bankama za koje se očekuje propast - Iznos koji se očekuje da će biti naplaćen od propale banke - Drugačiji pristup za banke za koje je predviđena strategija restrukturiranja u odnosu za banke za koje je predviđena strategija likvidacije	Podjednako su važni i kvalitativni i kvantitativni faktori

Izvor: Analiza autora

5 ANALIZE I REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Za utvrđivanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita i njegovo planiranje jako je bitno vršiti određene vrste projekcija faktora koji imaju na njega uticaj. Faktori koji se u okviru ovog istraživanja analiziraju se odnose na određene bankarske rizike kao što su rizici likvidnosti i solventnosti banaka uslovljeni ekonomskim razvojem države.

U situaciji negativnih makroekonomskih pokazatelja pitanje je da li će i u kojoj mjeri takvi pokazatelji imati uticaj na kvalitet bankarskog sektora, odnosno na njegovu likvidnost i solventnost. U zavisnosti od toga kakav uticaj takvi pokazatelji imaju na bankarski sektor zavisiće i koliki nivo fonda za osiguranje depozita je odgovarajući za adekvatnu zaštitu depozita i odgovarajući doprinos finansijskoj stabilnosti.

5.1 Faktori koji determinišu bankarsku nestabilnost

Bankarski sektor nije izuzet iz sveukupne ekonomije i makroekonomska kretanja imaju značajan uticaj na njegovu stabilnost. U ovom istraživanju vrši se analiza uticaja bruto domaćeg proizvoda na likvidnost bankarskog sektora mjenog preko kretanja ukupnih depozita i depozita stanovništva, te uticaja bruto domaćeg proizvoda na solventnost bankarskog sektora mjenog preko kapitala i finansijskog rezultata.

U istraživanju je primjenjena regresiona i korelaciona analiza, a veza između bruto domaćeg proizvoda koji predstavlja nezavisnu varijablu i depozita, depozita stanovništva, kapitala i finansijskog rezultata, koje su zavisne varijable, utvrđena je pomoću proste linearne regresione analize (Komić, 2000).

Dakle, u pitanju je funkcionalna povezanost između nezavisne i zavisne varijable i prikazuje se kao (Komić, 2000):

$$Y = f(def, X)$$

Prosti linearni regresioni model možemo zapisati kao:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + \varepsilon_i \quad i = 1, 2, \dots, N$$

Gdje su:

- Y_i : i-ta zavisna promjenjiva, u ovom istraživanju ukupni depoziti, depoziti stanovništva, kapital, finansijski rezultat;
- x_i : i-ta nezavisna promjenjiva, u ovom istraživanju bruto domaći proizvod;
- β_0 i β_1 su nepoznate konstante, odnosno regresioni parametri;
- ε_i je stohastički član ili poremećaj ili slučajna greška;
- N je veličina osnovnog skupa.

Ocjene parametara u jednačini regresije dobijene su na osnovu metoda najmanjih kvadrata i to (Lovrić, Komić & Stević, 2006):

$$b_1 = \frac{n \sum xy - \sum x \sum y}{n \sum x^2 - (\sum x)^2}$$

$$b_0 = \bar{y} - b_1 \bar{x}$$

Parametar b_0 pokazuje očekivanu vrijednost zavisne promjenjive Y ako nezavisna promjenjiva X ima vrijednost 0, dok parametar b_1 pokazuje prosječnu promjenu zavisne promjenjive, pri jediničnom porastu nezavisne promjenjive.

Za potrebe analize korišćen je ekonometrijski program Eviews. Izuzev odnosa bruto domaćeg proizvoda i finansijskog rezultata banaka svi ostali dobijeni koeficijenti determinacije su pokazali da je primjenjen model reprezentativan i da postoji čvrsta veza između posmatranih promjenjivih, kao i da je primjenjen model dobar u prognoziranju trendova.

Za predmetno empirijsko istraživanje korišćeni su podaci banaka i podaci o nivou bruto domaćeg proizvoda na godišnjem nivou u periodu od 2000. godine do 2021. godine za

istraživanje sprovedeno u Bosni i Hercegovini (odvojeno za Republiku Srpsku i Federaciju Bosne i Hercegovine zbog načina uređenja Bosne i Hercegovine²⁰) i Crnoj Gori, u periodu od 2000. godine do 2018. godine u Hrvatskoj, te od 2009. godine do 2019. godine za Srbiju.²¹

5.1.1 Promjene depozita banaka uslovljene kretanjima bruto domaćeg proizvoda

Banke su finansijske institucije koje funkcionišu kao finansijski posrednici između deponenata i korisnika kredita. One na takav način povezuju one koji imaju viškove sredstava sa onima kojima su ta sredstva potrebna.

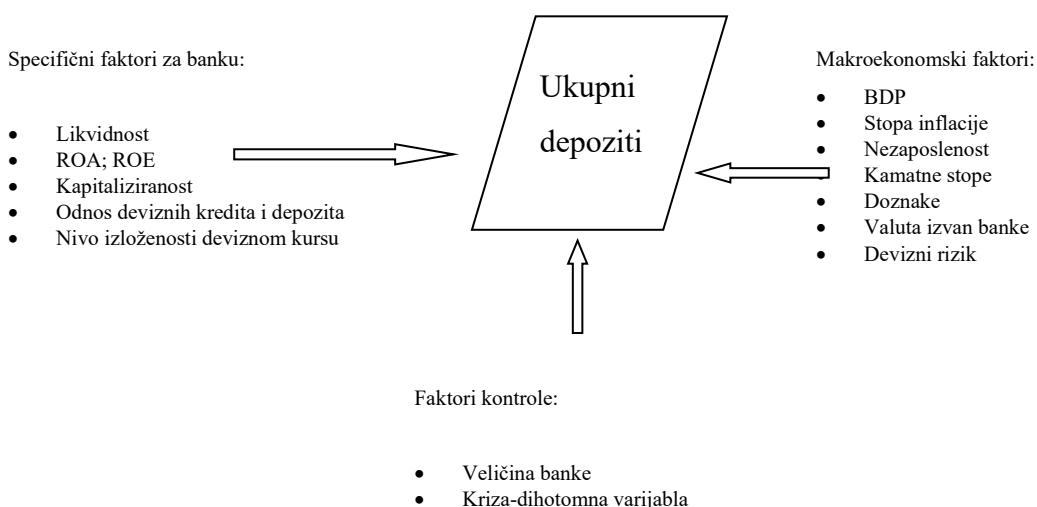
Osnovni izvori finansiranja bankarskih aktivnosti su depoziti i promjene u njihovom nivou značajno utiču na funkcionisanje banaka. Banke koje imaju trend rasta depozita i čija je depozitna osnova kvalitetna sa stanovišta ročnosti i kamatnih stopa koje plaćaju na takve depozite imaju više mogućnosti u pogledu plasiranja sredstava i zarada po osnovu takvih plasmana.

U slučaju smanjenja depozitne osnove u bankama koje može da bude prouzrokovano određenim negativnim makroekonomskim pokazateljima ili nekim vanrednim okolnostima banke mogu da dođu u problem finansiranja svojih kreditnih aktivnosti, ali i da se susretnu sa likvidnosnim problemima. Ovo je posebno bitno za tržišta u razvoju gdje su depoziti osnovna baza bankarskih aktivnosti (Unvan & Yakubu, 2020).

U narednom grafikonu su prikazani faktori koji mogu imati uticaj na ukupne depozite u bankama. Oni se mogu podijeliti na tri grupe i to faktori koji ulaze u grupu makroekonomskih faktora, faktori povezani sa specifičnošću banaka, kao i faktori kontrole.

²⁰Bosna i Hercegovina je država koja se sastoji od dva entiteta i to Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine. S obzirom da su za superviziju banaka i procese restrukturiranja banaka nadležne dvije institucije u Bosni i Hercegovini (Agencija za bankarstvo Republike Srpske za banke sa sjedištem u Republici Srpskoj i Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine za banke sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine) te da postoje dva entitetska zakona o bankama, otuda smo u ovom radu posmatrali odvojeno bankarske sektore na nivou entiteta.

²¹ Korišćenje različitih perioda je uslovljeno raspoloživošću podataka

Grafikon 14. Faktori koji utiču na ukupne depozite banaka

Izvor: Turhani & Hoda, 2016

U ovom istraživanju utvrđuje se povezanost između bruto domaćeg proizvoda i ukupnih depozita, te depozita stanovništva posmatranih bankarskih sektora.

Kada se uzmu u obzir dosadašnja istraživanja zavisnosti promjene depozita banaka u odnosu na bruto domaći proizvod rezultati istraživanja su različiti. Istraživanja zavisnosti promjene nivoa depozita u odnosu na bruto domaći proizvod gdje je posmatrani period bio između 2005-2017 godine za države Zapadanog Balkana su potvrdila da bruto domaći proizvod ima pozitivan uticaj na rast depozita (Morina & Osmani, 2019).

U skladu sa provedenim istraživanjima unutar bankarskog sektora Albanije (Turhani & Hoda, 2016) stopa rasta bruto domaćeg proizvoda je imala pozitivan i važan uticaj na bankarske depozite u periodu od 2005. do 2014. godine.

Rezultati istraživanja koji su provedeni u okviru bankarskog sektora u Turskoj u periodu od 2000. do 2016. godine pokazali su da je ekonomski rast značajna determinanta depozitnog rasta posmatrano u dugoročnom periodu (Yakubu & Abokor, 2020).

Prema sprovedenim istraživanjima za bankarske depozite na uzorku 40 banaka u periodu od 2006. do 2019. godine u Vijetnamu je utvrđeno da bruto domaći proizvod značajno utiče na bankarske depozite i taj uticaj je pozitivan (Thao & Thanh, 2021).

Sprovedeno istraživanje u periodu od 1974. do 2014. godine unutar bankarskog sektora Etiopije pokazalo je da, dugoročno gledano, veza između bankarskih depozita i ekonomskog rasta postoji i pozitivna je (Takele & Belay, 2022).

Takođe, istraživanje koje je sprovedeno u bankarskom sektoru Kenije u periodu od 1968. do 2006. godine je pokazalo pozitivan uticaj rasta bruto domaćeg proizvoda na mobilizaciju depozita (Lomuto, 2008).

Sa druge strane, sprovedeno istraživanje u periodu od 2009. do 2020. godine u komercijalnim bankama u Albaniji je pokazalo da je stopa rasta bruto domaćeg proizvoda imala negativan, ali ne statistički značajan uticaj na depozite komercijalnih banaka (Cekrezi, 2022).

Istraživanje koje je sprovedeno na uzorku 18 komercijalnih banaka u Nepal u periodu od 2008. do 2013. godine je pokazalo da postoji negativna korelacija i neznatan odnos između stope rasta bruto domaćeg proizvoda i štednih depozita (Pradhan & Paneru, 2017).

Sprovedeno istraživanje u okviru ovog rada je potvrdilo zavisnost rasta bruto domaćeg proizvoda i ukupnih depozita. Navedeno je prikazano u okviru tabele 16.

Tabela 16. Uticaj BDP na depozite u bankarskim sektorima posmatranih država

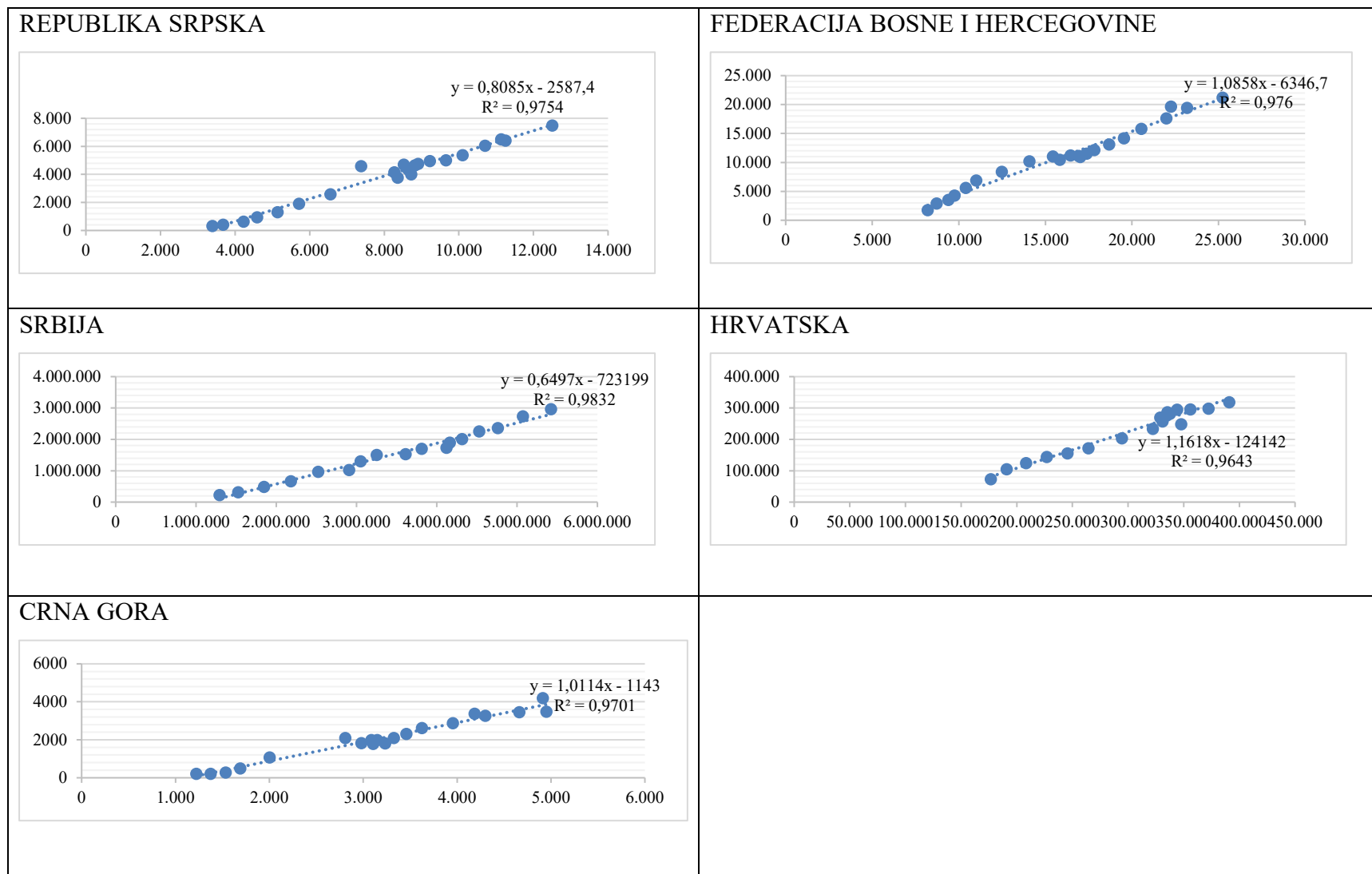
REPUBLIKA SRPSKA Zavisna varijabla: Depoziti Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 11:44 Uzorak: 2000-2021 Uključene opservacije: 22 <table><tr><th>Varijable</th><th>Koeficijent</th><th>Standardna greška</th><th>t-Statist.</th><th>Vjerovatnoća</th></tr><tr><td>C</td><td>-2587.351</td><td>240.3859</td><td>-10.76332</td><td>0.0000</td></tr><tr><td>BDP</td><td>0.808496</td><td>0.028724</td><td>28.14667</td><td>0.0000</td></tr></table> R-squared0.975377 Adjusted R-squared0.974145 S.E. of regression341.1627 Sum squared resid2327839. Log Likelihood-158.4801 F-statistic792.2352 Prob(F-Statistic)0.000000 Mean dependent var3861.545 S.D. dependent var2121.743 Akaike info criterion14.58910 Schwarz criterion14.68829 Hannan-Quinn criter.14.61247 Durbin-Watson stat1.402716	Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	C	-2587.351	240.3859	-10.76332	0.0000	BDP	0.808496	0.028724	28.14667	0.0000	FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE Zavisna varijabla: Depoziti Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 11:49 Uzorak: 2000-2021 Uključene opservacije: 22 <table><tr><th>Varijable</th><th>Koeficijent</th><th>Standardna greška</th><th>t-Statist.</th><th>Vjerovatnoća</th></tr><tr><td>C</td><td>-6346.656</td><td>637.5330</td><td>-9.955022</td><td>0.0000</td></tr><tr><td>BDP</td><td>1.085842</td><td>0.038065</td><td>28.52569</td><td>0.0000</td></tr></table> R-squared0.976011 Adjusted R-squared0.974812 S.E. of regression874.9363 Sum squared resid15310271 Log Likelihood-179.1996 F-statistic813.7151 Prob(F-Statistic)0.000000 Mean dependent var11043.55 S.D. dependent var5512.843 Akaike info criterion16.47269 Schwarz criterion16.57187 Hannan-Quinn criter.16.49605 Durbin-Watson stat0.743573	Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	C	-6346.656	637.5330	-9.955022	0.0000	BDP	1.085842	0.038065	28.52569	0.0000	SRBIJA Zavisna varijabla: Depoziti Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 12:53 Uzorak: 2003-2019 Uključene opservacije: 17 <table><tr><th>Varijable</th><th>Koeficijent</th><th>Standardna greška</th><th>t-Statist.</th><th>Vjerovatnoća</th></tr><tr><td>C</td><td>-723199.0</td><td>79872.59</td><td>-9.054408</td><td>0.0000</td></tr><tr><td>BDP</td><td>0.649697</td><td>0.021923</td><td>29.63580</td><td>0.0000</td></tr></table> R-squared0.983208 Adjusted R-squared0.982088 S.E. of regression109908.3 Sum squared resid1.81E+11 Log Likelihood-220.3839 F-statistic878.2806 Prob(F-Statistic)0.000000 Mean dependent var1508172. S.D. dependent var821229.3 Akaike info criterion26.16281 Schwarz criterion26.26084 Hannan-Quinn criter.26.17256 Durbin-Watson stat1.232042	Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	C	-723199.0	79872.59	-9.054408	0.0000	BDP	0.649697	0.021923	29.63580	0.0000
Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća																																											
C	-2587.351	240.3859	-10.76332	0.0000																																											
BDP	0.808496	0.028724	28.14667	0.0000																																											
Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća																																											
C	-6346.656	637.5330	-9.955022	0.0000																																											
BDP	1.085842	0.038065	28.52569	0.0000																																											
Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća																																											
C	-723199.0	79872.59	-9.054408	0.0000																																											
BDP	0.649697	0.021923	29.63580	0.0000																																											
HRVATSKA Zavisna varijabla: Depoziti Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 13:20 Uzorak: 2000-2018 Uključene opservacije: 19 <table><tr><th>Varijable</th><th>Koeficijent</th><th>Standardna greška</th><th>t-Statist.</th><th>Vjerovatnoća</th></tr><tr><td>C</td><td>-124142.2</td><td>16728.83</td><td>-7.420856</td><td>0.0000</td></tr><tr><td>BDP</td><td>1.161793</td><td>0.054207</td><td>21.43256</td><td>0.0000</td></tr></table> R-squared0.964312 Adjusted R-squared0.962213 S.E. of regression14677.88 Sum squared resid3.66E+09 Log Likelihood-208.1910 F-statistic459.3548 Prob(F-Statistic)0.000000 Mean dependent var227060.8 S.D. dependent var75507.92 Akaike info criterion22.12537 Schwarz criterion22.22479 Hannan-Quinn criter.22.14220 Durbin-Watson stat0.583580	Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	C	-124142.2	16728.83	-7.420856	0.0000	BDP	1.161793	0.054207	21.43256	0.0000	CRNA GORA Zavisna varijabla: Depoziti Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/05/23 Vrijeme: 15:28 Uzorak: 2002-2021 Uključene opservacije: 20 <table><tr><th>Varijable</th><th>Koeficijent</th><th>Standardna greška</th><th>t-Statist.</th><th>Vjerovatnoća</th></tr><tr><td>C</td><td>-1142.974</td><td>141.0941</td><td>-8.100793</td><td>0.0000</td></tr><tr><td>BDP</td><td>1.011351</td><td>0.041871</td><td>24.15404</td><td>0.0000</td></tr></table> R-squared0.970071 Adjusted R-squared0.968408 S.E. of regression209.7600 Sum squared resid791986.3 Log Likelihood-134.2444 F-statistic583.4176 Prob(F-Statistic)0.000000 Mean dependent var2071.200 S.D. dependent var1180.141 Akaike info criterion13.62444 Schwarz criterion13.72402 Hannan-Quinn criter.13.64388 Durbin-Watson stat1.266885	Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	C	-1142.974	141.0941	-8.100793	0.0000	BDP	1.011351	0.041871	24.15404	0.0000																
Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća																																											
C	-124142.2	16728.83	-7.420856	0.0000																																											
BDP	1.161793	0.054207	21.43256	0.0000																																											
Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća																																											
C	-1142.974	141.0941	-8.100793	0.0000																																											
BDP	1.011351	0.041871	24.15404	0.0000																																											

Izvor: Analiza autora (Prilog 9)

Koeficijenti determinacije (r^2) za svih pet bankarskih sektora pokazuju da se značajan procenat promjena kod ukupnih depozita u posmatranim državama objašnjava promjenama u nivou bruto domaćeg proizvoda i može se utvrditi da je rast ukupnih depozita u bankama značajno prouzrokovan rastom bruto domaćeg proizvoda.

Najmanji koeficijent za nezavisnu promjenjivu koji iznosi 0,65 u Srbiji pokazuje da povećanje/smanjenje iznosa bruto domaćeg proizvoda za jednu posmatranu jedinicu dovodi do povećanja/smanjenja iznosa ukupnih depozita za 0,65 jedinica. Najveći koeficijent za nezavisnu promjenjivu se uočava u Hrvatskoj i on pokazuje da povećanje/smanjenje iznosa bruto domaćeg proizvoda za jednu posmatranu jedinicu dovodi do povećanja/smanjenja iznosa ukupnih depozita za 1,16 jedinica. U Bosni i Hercegovini promjene u nivou bruto domaćeg proizvoda intenzivnije djeluju na ukupne depozite u bankarskom sektoru Federaciji Bosne i Hercegovine (koeficijent 1,09) nego u bankarskom sektoru Republike Srpske (koeficijent 0,81). U Crnoj Gori navedeni koeficijent je 1,01.

Regresiona analiza bruto domaćeg proizvoda i depozita u bankarskim sektorima posmatranih država je prikazana u okviru grafikona 15.

Grafikon 15. Regresiona analiza BDP-a i depozita bankarskog sektora posmatranih država

Izvor: Analiza autora

U okviru tabele 17 prikazani su rezultati regresione analize BDP-a i depozita stanovništva za posmatrane bankarske sektore.

Koeficijenti determinacije (r^2) pokazuju da se značajan procenat promjena kod depozita stanovništva u posmatranim državama objašnjava promjenama u nivou bruto domaćeg proizvoda. Najmanji koeficijent determinacije je u Crnoj Gori gdje su promjene nivoa depozita stanovništva manje određene kretanjima nivoa bruto domaćeg proizvoda ($r^2 = 0,84$), dok u slučaju Srbije taj procenat je najznačajniji ($r^2 = 0,99$).

Najmanji koeficijent za nezavisnu promjenjivu koji iznosi 0,36 u Srbiji pokazuje da povećanje/smanjenje iznosa bruto domaćeg proizvoda za jednu posmatranu jedinicu dovodi do povećanja/smanjenja iznosa depozita stanovništva za 0,36 jedinica. U Bosni i Hercegovini promjene u nivou bruto domaćeg proizvoda intenzivnije djeluju na depozite stanovništva u bankarskom sektoru u Federaciji Bosne i Hercegovine (koeficijent 0,62) nego u bankarskom sektoru u Republici Srpskoj (koeficijent 0,49). U Crnoj Gori taj koeficijent je 0,4.

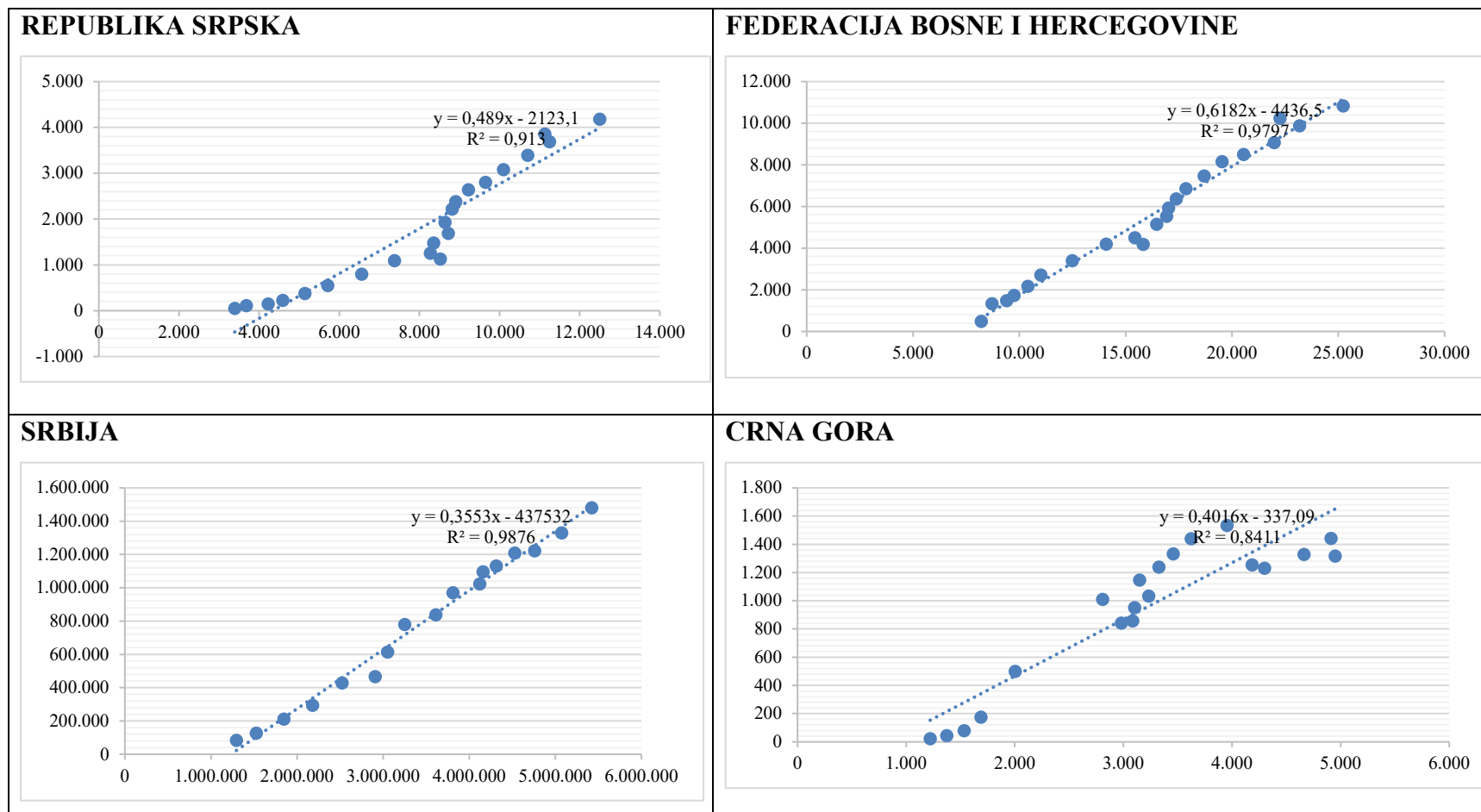
Regresiona analiza BDP i depozita stanovništva u bankarskim sektorima posmatranih država je prikazana u okviru grafikona 16.

Tabela 17. Uticaj BDP na depozite stanovništva u bankarskim sektorima posmatranih država

REPUBLIKA SRPSKA					FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE				
Zavisna varijabla: Depoziti stanovništva Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 11:46 Uzorak: 2000-2021 Uključene opservacije: 22					Zavisna varijabla: Depoziti stanovništva Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 11:51 Uzorak: 2000-2021 Uključene opservacije: 22				
Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća
C	-2123.072	282.5186	-7.514803	0.0000	C	-4436.548	333.2055	-13.31475	0.0000
BDP	0.488957	0.033759	14.48376	0.0000	BDP	0.618155	0.019895	31.07116	0.0000
R-squared	0.912960	Mean dependent var		1777.045	R-squared	0.979704	Mean dependent var		5463.455
Adjusted R-squared	0.908608	S.D. dependent var		1326.311	Adjusted R-squared	0.978689	S.D. dependent var		3132.465
S.E. of regression	400.9586	Akaike info criterion		14.91210	S.E. of regression	457.2839	Akaike info criterion		15.17499
Sum squared resid	3215356.	Schwarz criterion		15.01129	Sum squared resid	4182171.	Schwarz criterion		15.27418
Log Likelihood	-162.0331	Hannan-Quinn criter.		14.93547	Log Likelihood	-164.9249	Hannan-Quinn criter.		15.19836
F-statistic	209.7792	Durbin-Watson stat		0.258415	F-statistic	965.4167	Durbin-Watson stat		1.162454
Prob(F-Statistic)	0.000000				Prob(F-Statistic)	0.000000			

SRBIJA					CRNA GORA				
Zavisna varijabla: Depoziti stanovništva Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 12:54 Uzorak: 2003-2019 Uključene opservacije: 17					Zavisna varijabla: Depoziti stanovništva Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/05/23 Vrijeme: 15:30 Uzorak: 2002-2021 Uključene opservacije: 20				
Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća
C	-437532.1	37390.65	-11.70164	0.0000	C	-337.0902	138.6021	-2.432072	0.0257
BDP	0.355318	0.010263	34.62246	0.0000	BDP	0.401558	0.041131	9.762810	0.0000
R-squared	0.987641	Mean dependent var		782801.2	R-squared	0.841147	Mean dependent var		939.1000
Adjusted R-squared	0.986817	S.D. dependent var		448119.8	Adjusted R-squared	0.832322	S.D. dependent var		503.2057
S.E. of regression	51451.23	Akaike info criterion		24.64479	S.E. of regression	206.0552	Akaike info criterion		13.58880
Sum squared resid	3.97E+10	Schwarz criterion		24.74281	Sum squared resid	764257.3	Schwarz criterion		13.68838
Log Likelihood	-207.4807	Hannan-Quinn criter.		24.65453	Log Likelihood	-133.8880	Hannan-Quinn criter.		13.60824
F-statistic	1198.715	Durbin-Watson stat		1.339280	F-statistic	95.31245	Durbin-Watson stat		0.605442
Prob(F-Statistic)	0.000000				Prob(F-Statistic)	0.000000			

Izvor: Analiza autora (prilog 10)

Grafikon 16. Regresiona analiza BDP-a i depozita stanovništva u bankarskim sektorima posmatranih država

Izvor: Analiza autora

Izvršena istraživanja su pokazala da je veza između bruto domaćeg proizvoda i ukupnih depozita u bankama u posmatranim državama pozitivna, da bruto domaći proizvod ima značajan uticaj na depozite, te da primjenjen model može biti uspješan u predviđanjima. Intenzitet uticaja nije u svim bankarskim sektorima isti, a razlike se mogu tražiti u specifičnostima pojedinih država (privatizacioni ciklusi u posmatranom periodu, strane direktne investicije, inostrane doznake i sl.).

S obzirom da je jedan od faktora koji se koristi za utvrđivanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita nivo depozitne osnove u bankarskom sektoru, te da istraživanje pokazuje povezanost između bruto domaćeg proizvoda i ukupnih depozita i depozita stanovništva, zaključujemo da se u procesu planiranja fonda za osiguranje depozita mogu koristiti rezultati sprovedenog istraživanja.

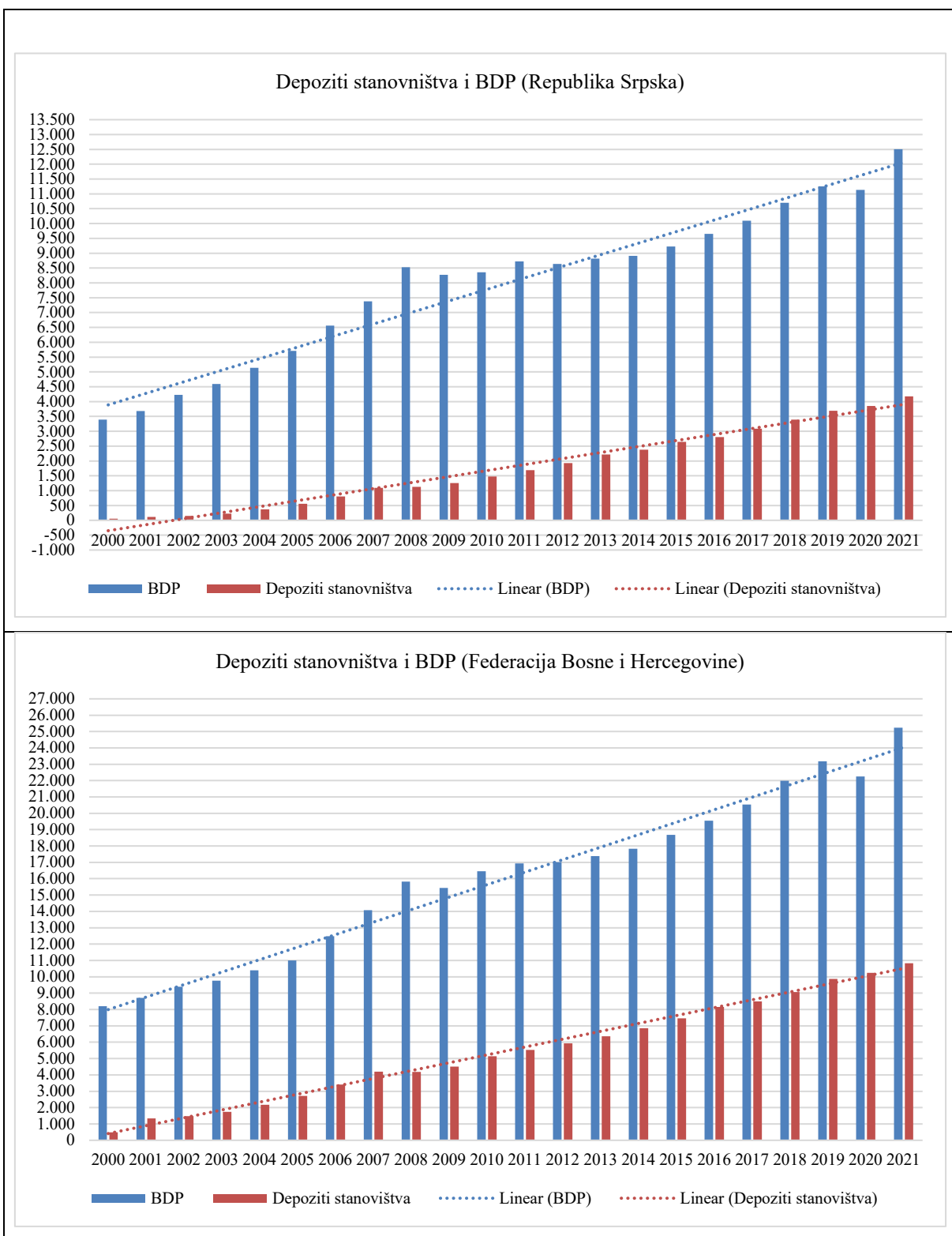
Ipak, treba imati u vidu da su ovi rezultati vezani za dugoročni period i da na kratkoročnom nivou mogu da se dese određene situacije koje prouzrokuju promjenu nivoa depozita nezavisno od kretanja bruto domaćeg proizvoda. Sa stanovišta ovog istraživanja interesantno je analizirati depozite stanovništva s obzirom da najvećim dijelom ovi depoziti predstavljaju predmet osiguranja i njihove zaštite od strane fonda za osiguranje depozita.

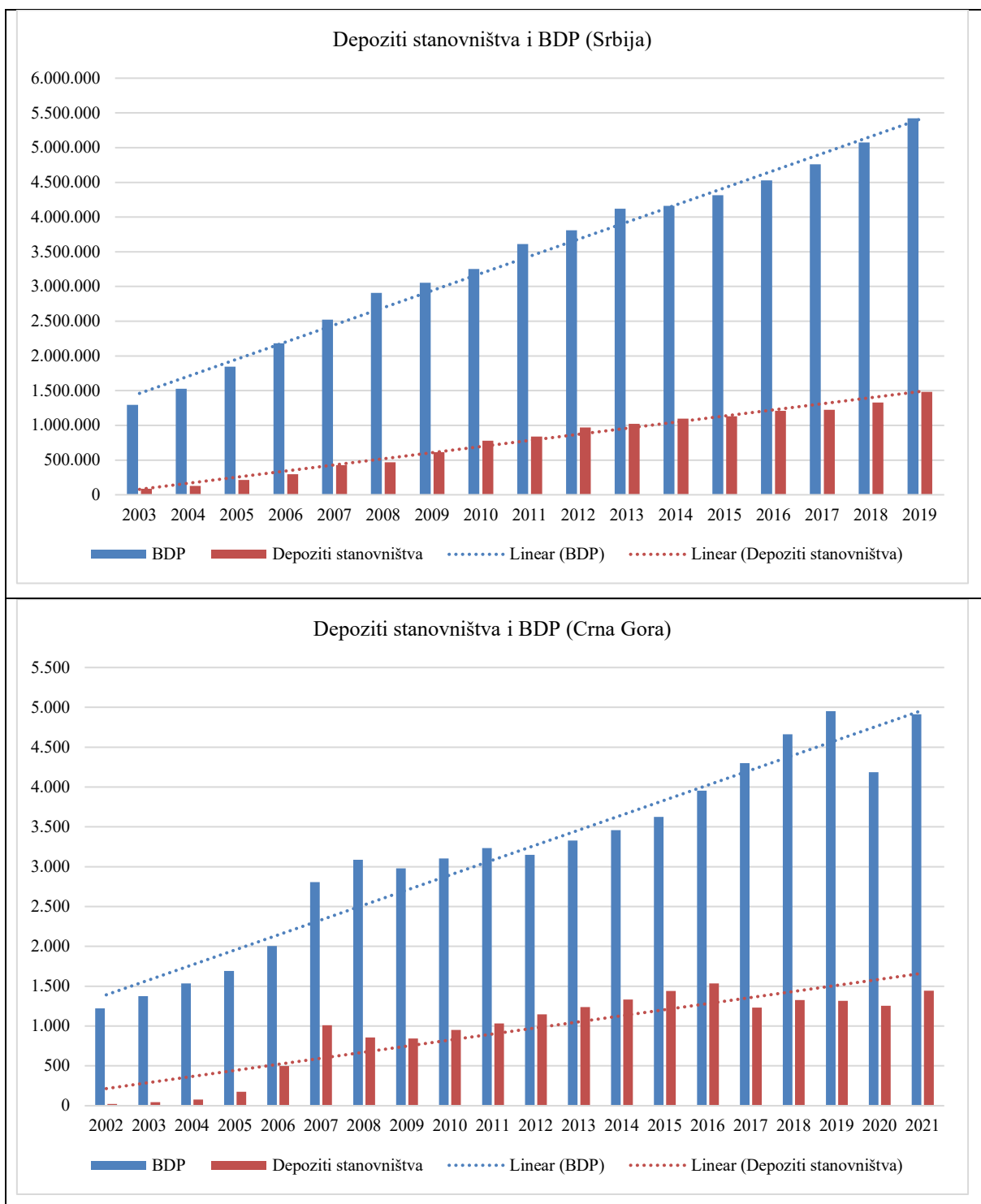
Istraživanje se sprovodi nad depozitima stanovništva i zbog činjenice da su oni generalno najznačajnija komponenta bankarskog finansiranja (Agnese & Vento, 2020).

Depoziti stanovništva su manje promjenjivi nego „veliki“ izvori sredstava. Razloga je nekoliko, uključujući transakcione troškove i troškove prebacivanja sredstava, te veće predvidljivosti zasnovane na zakonu velikih brojeva. Dodatno, depoziti stanovništva su „tromi“, nisu osjetljivi na rizike i više „ljepljivi“ od velikih izvora sredstava banke. Oni su manje podložni povlačenju iz banaka u uslovima neizvjesnosti zbog činjenice da su predmet osiguranja do nivoa osiguranog depozita u bankama. Nasuprot njima, veliki izvori sredstava banke su relativno sofisticirani zato što su njihovi vlasnici obično više zainteresovani za bankarsku stabilnost (Agnese & Vento, 2020).

Depoziti stanovništva su posebno značajni za bankarske sektore država Zapadnog Balkana jer oni u ovim sektorima predstavljaju jedan od osnovnih izvora kreditnih aktivnosti u bankama. Istraživanja su potvrdila postojanje značajne povezanosti između depozita stanovništva i ukupnih kredita u navedenim bankarskim sektorima. Ta zavisnost je više prisutna u bankarskom sektoru Srbije i Federacije Bosne i Hercegovine, a manje u bankarskom sektoru Republike Srpske i Crne Gore. Manja zavisnost između depozita stanovništva i kredita u bankarskom sektoru Republike Srpske objašnjena je činjenicom da se dio kredita u ovom bankarskom sektoru finansira iz sredstava Investiciono razvojne banke Republike Srpske (Krunić, 2024).

Grafikon 17 prikazuju promjene nivo depozita stanovništva i bruto domaćeg proizvoda u bankama u Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine, Srbiji i Crnoj Gori.

Grafikon 17. Promjene nivoa depozita stanovništva i BDP-a

Izvor: Analiza autora (prilog 10)

Iz grafikona 17 se uočava da je u Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine i Crnoj Gori zabilježeno značajnije smanjenje bruto domaćeg proizvoda u 2009-oj i 2020-oj godini.

Kada se posmatra trend depozita stanovništva u bankarskim sektorima u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine može se uočiti da, izuzimajući 2008. godinu, ovi depoziti nisu se smanjivali, ali nisu rasli linearno u godinama neposredno nakon pada bruto domaćeg proizvoda.

U slučaju bankarskog sektora u Crnoj Gori smanjenje bruto domaćeg proizvoda nije povlačilo sa sobom smanjenje depozita stanovništva (izuzev 2020. kada je smanjen bruto domaći proizvod, ali i depoziti stanovništva) već su isti čak i rasli iznad linearnog trenda. Ovo potvrđuje rezultate regresione analize za bankarski sektor u Crnoj Gori gdje su depoziti stanovništva manje određeni promjenama u nivou bruto domaćeg proizvoda.

U slučaju bankarskog sektora u Srbiji u posmatranim periodima nije se smanjivao ni bruto domaći proizvod niti depoziti stanovništva, a što, takođe, potvrđuje rezultate regresione analize za bankarski sektor Srbije prema kojima su depoziti stanovništva u bankama u Srbiji, posmatrano u odnosu na ostale bankarske sektore, najviše određeni promjenama bruto domaćeg proizvoda.

5.1.2 Depoziti stanovništva u bankarskom sektoru Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine

U teoriji se navode tri razloga zbog kojih dolazi do povlačenja depozita iz banaka i to: povlačenje depozita zbog likvidnosnih potreba, zbog problema sa kojima se banka susreće u pogledu solventnosti ili zbog valutnog rizika (fundamentalni razlozi), te zbog očekivanja da bi drugi deponenti mogli da povuku svoja sredstva iz banaka. Istraživanja koja su sprovedena koristeći dnevne podatke velike grčke banke pokazala su da se dvije trećine povlačenja sredstava iz banke dešava usljed fundamentalnih razloga, a jedna trećina se odnosi na povlačenje sredstava zbog očekivanja da bi to mogli da urade i drugi deponenti (Artavanis, Paravisini, Robles-Garcia, Seru & Tsoutsoura, 2020).

Istraživanje koje je sprovedeno u okviru bankarskog sektora Švajcarske u periodu od 2007. do 2009. godine je pokazalo da se sklonost klijenata ka podizanju novca iz banaka povećava ozbiljnošću problema u bankarskom sektoru, ali istovremeno se rizik povlačenja depozita iz banaka smanjuje u slučaju postojanja ekskluzivnog (posebno ugovorenog) odnosa u pred kriznom periodu između deponenta i banke. Ipak, ovo istraživanje je sprovedeno na dvije najveće i sistemski značajne banke iz Švajcarske koje su poslovale na međunarodnom nivou i koje su se našle u problemima u toku 2007. i 2008. godine („UBS“ i „Credit Suisse“). Dalje istraživanje bi se moglo sprovesti i za banke koje nisu tako velike i koje su primarno fokusirane na domaće tržište (Brown, Guin & Markoetter, 2020).

Sprovedeno istraživanje u periodu velike finansijske krize, koristeći regresioni model za 95 država, je pokazalo da povećanje od 10% učešća deponentata koji imaju pristup svojim sredstvima može ublažiti stopu povlačenja depozita za oko tri do osam procentnih poena. Jačanjem otpornosti bankarskog finansiranja pozitivno se utiče na ukupnu finansijsku stabilnost. Ovaj efekat je mnogo jači u srednje razvijenim državama koje bi se mogle suočiti sa većim šokovima u pogledu povjerenja deponentata usljed činjenice da je povjerenje u bankarski sektor u ovim državama u fazi razvoja i zbog visokog stepena integrisanosti u globalne finansije (Han & Malecky, 2013).

Kako bi istražili kako depoziti stanovništva u bankama u Bosni i Hercegovini reaguju na pojedine događaje ili vanredne okolnosti u ovom istraživanju korišćeni su podaci o navedenim depozitima na kvartalnom nivou za banke koje posluju u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine.

Bankarski sektori u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine u dvadesetogodišnjem periodu (2002-2022) suočili su se sa pet slučajeva koji su za posljedicu imali povlačenje depozita stanovništva iz banaka, a što je uticalo na smanjenje depozitne osnove unutar bankarskog sektora. Tri slučaja su vezana za eksterne događaje i to:

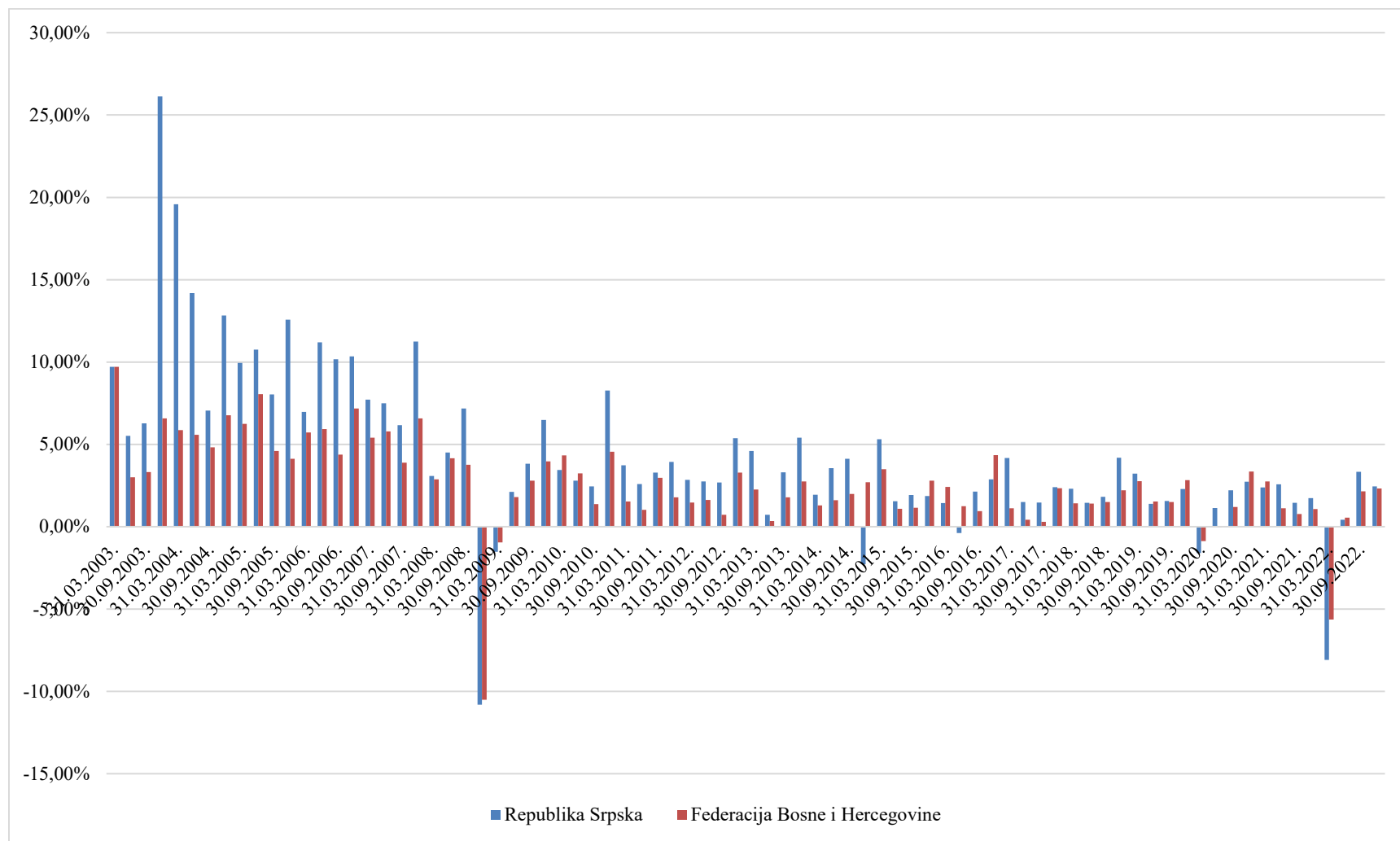
- Smanjenje nivoa depozita stanovništva u toku globalne finansijske krize u 2007-oj i 2008-oj godini

- Smanjenje nivoa depozita stanovništva pojavom pandemije COVID-19 2020. godine
- Smanjenje nivoa depozita stanovništva prestankom rada „Sberbank Europe AG“.

Dva slučaja su povezana sa internim događajima tj. sa propašću dvije banke sa sjedištem u Republici Srpskoj i isključenjem njihovih depozita iz bankarskog sektora Republike Srpske nakon pokretanja postupka njihove likvidacije.²²

U okviru grafikona 18 su prikazane promjene u nivou depozita stanovništva u dvadesetogodišnjem periodu (na kvartalnom nivou) u svim bankama u Bosni i Hercegovini.

²² Propast Bobar banke a.d. Bijeljina u četvrtom kvartalu 2014. godine i Banke Srpske a.d. Banja Luka u drugom kvartalu 2016. godine

Grafikon 18. Promjene u nivou depozita stanovništva u bankama u Bosni i Hercegovini

Izvor: Analiza autora (Prilog 11)

5.1.2.1 Smanjenje depozita stanovništva u toku globalne finansijske krize u 2008-oj godini

Velika finansijska kriza iz 2007. i 2008. godine je pokazala da povlačenje depozita iz banaka može značajno da ugrozi njihovu likvidnost i solventnost.

U Bosni i Hercegovini najznačajniji likvidnosni pritisak na banke u posmatranom dvadesetogodišnjem periodu se desio upravo u toku velike finansijske krize. U posljednjem kvartalu 2008. godine depoziti stanovništva u bankama sa sjedištem u Republici Srpskoj su se smanjili za 10,8%, dok je za banke sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine taj procenat bio 10,5%. Smanjenje depozitne osnove stanovništva se nastavilo i u prvom kvartalu 2019. godine, ali sa znatno manjim intenzitetom i to 1,5% i 1%, respektivno. Nakon navedenih promjena depozitna osnova u bankama se stabilizovala i nastavila sa daljim stopama rasta (Grafikon 18).

Dakle, depoziti stanovništva unutar bankarskog sektora Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine su bilježili značajno smanjenje izbijanjem finansijske krize i bila su potrebna dva kvartala da se ovi depoziti stabilizuju, odnosno da nastave sa trendom rasta.

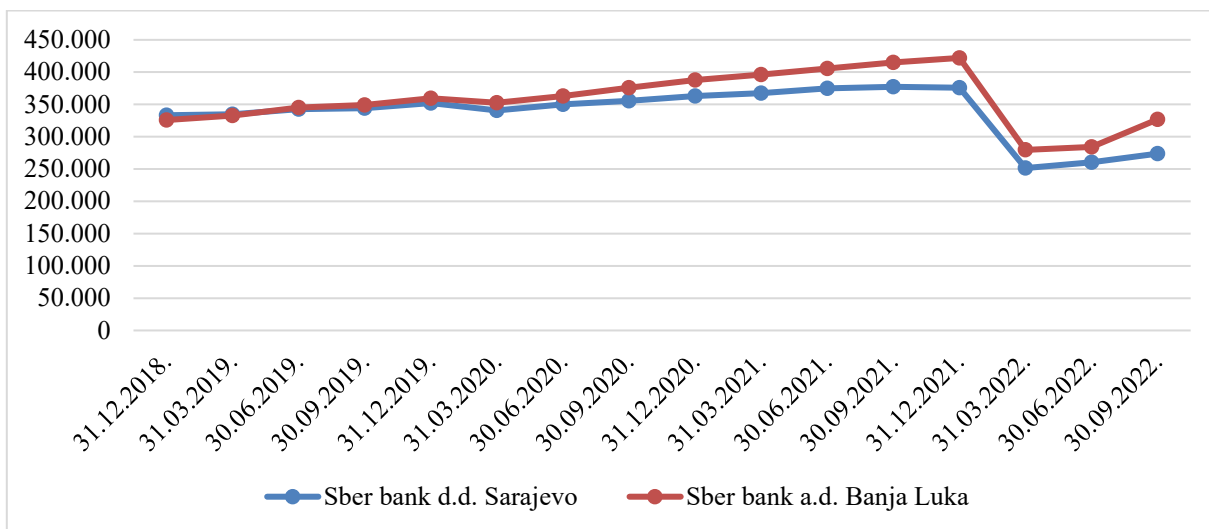
5.1.2.2 Smanjenje depozita stanovništva usljed prestanka poslovanja „Sberbank Europe AG“

„Sberbank Europe AG“ je bila bankarska grupacija sa sjedištem u Beču u vlasništvu „Sberbank“, najveće ruske državne banke. Poslovala je u okviru osam tržišta centralne i istočne Evrope gdje je imala svoje supsidijare i to u Sloveniji, Hrvatskoj, Češkoj Republici, Mađarskoj, Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine, Srbiji, te filijalu u Njemačkoj. Kao posljedica ratnih sukoba između Ukrajine i Rusije koji su počeli 24.2.2022. godine i mjera koje su donesene (uvedene sankcije protiv Rusije, Centralna banka Rusije donijela odluku o zabrani prenosa sredstava supsidijarima „Sberbank“ u državama koje su uvele sankcije Rusiji) u „Sberbank Europe AG“ došlo je do narušavanja pozicije likvidnosti i to kroz značajan talas povlačenja depozita iz banaka. „Sberbank Europe AG“ se suočila sa značajnim odlivima

sredstava, očekivanjima da će se taj trend odliva sredstava nastaviti, nepostojanjem odgovarajuće likvidnosne podrške. Ocijenjeno je da „Sberbank Europe AG“ neće biti u mogućnosti otplaćivati svoje obaveze i Evropska centralna banka je dana 27.2.2022. godine ocijenila da banka propada ili će vjerovatno propasti, te da je neophodno preduzeti odgovarajuće mjere. Iako je za „Sberbank Europe AG“ bila predviđena strategija restrukturiranja u odluci evropskog odbora za restrukturiranje se navodi da su se okolnosti promijenile i da se nad „Sberbank Europe AG“ neće pokrenuti proces restrukturiranja (Single Resolution Board, 2022).

U Bosni i Hercegovini su postojale dvije banke koje su bile u sastavu „Sberbank Europe AG“ i to „Sberbank“ a.d. Banja Luka i „Sberbank“ d.d. Sarajevo. Sudbinu svih banaka koje su bile u sastavu „Sberbank Europe AG“ su dijelile i ove dvije banke tako da je došlo do naglog povlačenja depozita iz navedenih banaka u Bosni i Hercegovini, kako neosiguranih tako i osiguranih.

Iz grafikona 19 je vidljivo da je u prvom kvartalu 2022. godine nivo osiguranih depozita u „Sberbank“ d.d. Sarajevo smanjen za 125 miliona KM ili 33%, odnosno u „Sberbank“ a.d. Banja Luka za 142 miliona KM ili 34%.

Grafikon 19. Osigurani depoziti u „Sberbank“ d.d. Sarajevo i „Sberbank“ a.d. Banja Luka

Izvor: Analiza autora (Prilog 12)

Ova kriza je prouzrokovala povlačenje depozita ne samo iz banaka članica „Sberbank Europe AG“ bankarske grupacije koje su poslovale na teritoriji Bosne i Hercegovine već i ostalih banaka iz bankarskih sektora Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine. Tako je u prvom kvartalu 2022. godine nivo depozita stanovništva u bankama sa sjedištem u Republici Srpskoj smanjen za 8,1%, odnosno u bankama sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine za 5,6%. Već u narednom kvartalu 2022. godine depozitna osnova stanovništva se stabilizovala i nastavila sa daljim rastom (Grafikon 18).

Pravovremenim djelovanjem svih zainteresovanih strana u procesu restrukturiranja navedenih banaka postignuti su najvažniji ciljevi, a to su očuvanje stabilnosti finansijskog sistema i zaštita sredstava klijenata i deponenata (ABRS, 2022).

5.1.2.3 Smanjenje depozita stanovništva u početnom periodu pandemije COVID-19

Podaci pokazuju da je u početnoj fazi pandemije COVID-19, posmatrano na nivou banaka Evropske unije, čak došlo i do povećanja depozita stanovništva i nefinansijskih preduzeća. Razlog ovakvim trendovima se može tražiti u strahu stanovništva i preduzeća u pogledu potrošnje i investicija, promjeni ekonomskih i finansijskih uslova, kao i nedostatku povjerenja u ekonomski oporavak u kratkoročnom i srednjoročnom periodu (Agnese & Vento, 2020).

Nakon izlaska iz gore navedenog perioda rast depozita stanovništva se vratio na pred pandemijski period što je bilo u skladu sa očekivanjima (European Banking Authority, 2021).

U toku pandemije COVID-19 akumulacija depozita u Sjedinjenim Američkim Državama je bila čak i snažnija nego što je to bio slučaj u euro području. U okruženju niskih kamatnih stopa, monetarne ekspanzije i prisilne štednje prekonoćni depoziti snažno su se tada povećali. Kasnije, s pooštavanjem monetarne politike došlo je do povećanja prinosa na druge instrumente štednje i do smanjivanja priliva sredstava u najlikvidnije depozite (European Central Bank, 2024).

Istraživanje koje je sprovedeno na uzorku od 1.575 banaka iz 85 država za period od prvog kvartala 2020. godine do četvrtog kvartala 2021. godine je pokazalo da je pandemija COVID-

19 imala značajan uticaj na pogoršanje bankarskih performansi pri čemu intenzitet tog uticaja je zavisio od specifičnosti banaka i država. Lošiji uticaj je zabilježen kod manjih, nedovoljno kapitaliziranih i manje diverzifikovanih banaka. U isto vrijeme veću snagu i otpornost imale su one banke koje su poslovale u državama sa boljim institucionalnim okruženjem i finansijski razvijenije (Xiazi & Shabir, 2022).

U bankama u Bosni i Hercegovini u početnom periodu COVID-19 je došlo do smanjenja depozitne osnove stanovništva u bankama, ali sa daleko manjim intenzitetom nego što je to bilo u slučaju finansijske krize iz 2008. godine i kasnije, 2022. godine, u slučaju problema sa bankama koje su bile u sastavu „Sberbank Europe AG“, a koje su poslovale u Bosni i Hercegovini. U prvom kvartalu 2020. godine nivo depozitne osnove u bankama sa sjedištem u Republici Srpskoj je zabilježio pad od 1,6%, dok je taj procenat u bankama sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine iznosio 0,9%. Već u narednom kvartalu 2020. godine došlo je do stabilizacije depozitne osnove i nastavka trenda rasta depozita stanovništva (Grafikon 18).

5.1.2.4 Smanjenje depozita stanovništva prouzrokovano propašću banaka

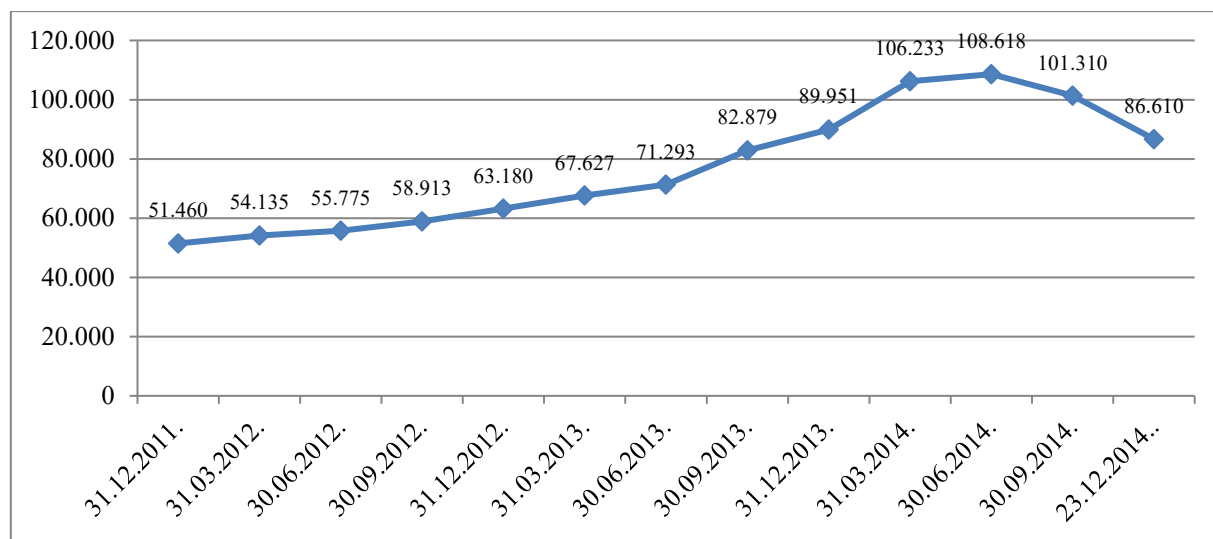
U ovom dijelu se istražuju promjene u nivou osiguranih depozita i depozita stanovništva unutar bankarskih sektora Bosne i Hercegovine prouzrokovane propadanjem dvije banke i to Bobar banke a.d. Bijeljina 2014. godine i Banke Srpske a.d. Banja Luka u toku 2016. godine.

Uzroci propadanja navedenih banaka se nalaze u prisustvo moralnog hazarda i brojnih kriminalnih aktivnosti, kao i lošem sistemu korporativnog upravljanja. Identifikovani su i nedostaci odgovarajuće mreže finansijske sigurnosti u pogledu nezavisnosti bankarske supervizije, kao i neodgovarajuće koordinacije unutar mreže finansijske sigurnosti (Plakalović & Krunić, 2016).

5.1.2.4.1 Likvidacija Bobar banke a.d. Bijeljina

U Bobar banci a.d. Bijeljina privremena uprava je uvedena 27.11.2014. godine, a mjesec dana kasnije tj. 23.12.2014. godine Banci je oduzeta dozvola za rad i pokrenut je postupak likvidacije. Propasti banke prethodile su zvanične informacije koje su nagovještavale da bi se Banka mogla suočiti sa određenim problemima. Tako je npr. u toku 2014. godine javno objavljen izvještaj eksternog revizora za Banku za 2013. godinu gdje nije izraženo revizorsko mišljenje, a među navedenim razlozima je i sumnjivo poslovanje sa povezanim licima sa bankom. Dodatan problem za Banku je bila i činjenica da je u trećem kvartalu 2014. godine vlasnik Banke preminuo, a što je sve ubrzalo proces nepovjerenja prema Banci i povlačenja depozita iz Banke prije nego što joj je oduzeta dozvola za rad (Krunić, 2015).

Iz grafikona 20 je vidljivo da je u periodu od 30.6.2014. godine do 23.12.2014. godine (dan oduzimanja dozvole za rad Banci i pokretanja postupka njene likvidacije) nivo osiguranih depozita u Banci smanjen za 22 miliona KM ili 20%.

Grafikon 20. Osigurani depoziti u Bobar banci a.d. Bijeljina

Izvor: Analiza autora (Prilog 13)

S obzirom da je u decembru 2014. godine pokrenut postupak likvidacije Banke, da su depoziti u Banci postali nedostupni i da su isključeni iz bankarskog sektora Republike Srpske isto je uslovalo smanjenje ukupnih depozita stanovništva u bankarskom sektoru u Republici Srpskoj u navedenom periodu.

Smanjenje depozita stanovništva na nivou bankarskog sektora Republike Srpske u posljednjem kvartalu 2014. godine je iznosilo 2,3%. U bankama sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine u navedenom periodu depoziti stanovništva su imali trend rasta od 2,7% (Grafikon 18). Navedene promjene u nivou depozita stanovništva u bankama u Republici Srpskoj i u Federaciji Bosne i Hercegovine navode na zaključak da je slučaj sa Bobar bankom a.d. Bijeljina zadržan na lokalnom nivou.

Značajan doprinos očuvanju finansijske stabilnosti koja je dijelom bila ugrožena propašću Banke dao je sistem osiguranja depozita u Bosni i Hercegovini koji je u kratkom vremenskom periodu stavio na raspolaganje osigurane depozite deponentima Bobar banke a.d. Bijeljina.²³

5.1.2.4.2 Likvidacija Banke Srpske a.d. Banja Luka

U Banci Srpske a.d. Banja Luka privremena uprava je uvedena 16.11.2015. godine, a nekoliko mjeseci kasnije tj. 11.5.2016. godine Banci je oduzeta dozvola za rad i pokrenut je postupak likvidacije. Banka je nastala nacionalizacijom „Balkan Investment Bank“ a.d. Banja Luka (BIB) koja je bila u većinskom vlasništvu privatnih preduzeća iz Litvanije. Nacionalizacija se desila u toku 2013. godine na način da je BIB preuzela Investiciono razvojna banka Republike Srpske i Garantni fond Republike Srpske. BIB je nastavila da posluje pod novim nazivom Banka Srpske a.d. Banja Luka.

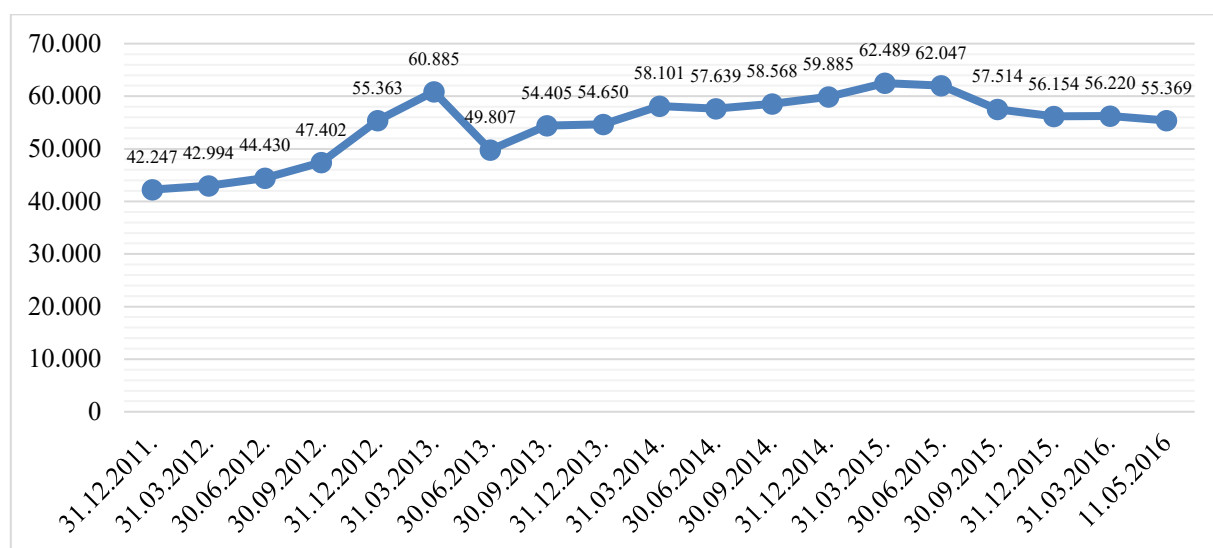
Prvi značajniji pad depozita u BIB se desio u drugom kvartalu 2013. godine. Deponenti su reagovali na informacije sa tržišta. Objavljivanje Izvještaja eksternog revizora za BIB za 2012.

²³Isplata osiguranih depozita u Banci je počela petnaestog radnog dana od dana oduzimanja dozvole za rad Banci i proglašenja depozita nedostupnim tj. isplata osiguranih depozita je počela 19.1.2015. godine. U periodu od 10 radnih dana isplaćeno je 85% ukupne vrijednosti i 52% broja osiguranih deponentata (izvor: Agencija za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine).

godinu u kome eksterni revizor nije izrazio svoje mišljenje za Banku, između ostalog, zbog pitanja adekvatnosti ispravke vrijednosti i rezervisanja za kreditne gubitke, uz već određene informacije koje su se u javnosti pojavile o lošoj finansijskoj situaciji u BIB, uzrokovalo je da su deponenti počeli povlačiti svoje depozite iz BIB. Izvještaj eksternog revizora je publikovan u drugom kvartalu 2013. godine, a od 1.7.2013. godine rukovođenje BIB preuzeo je privremeni upravnik (Krunic, 2015).

Nivo osiguranih depozita se u posmatranom, drugom, kvartalu 2013. godine u BIB smanjio za 11 miliona KM ili 18% (Grafikon 21).

Banka Srpske a.d. Banja Luka je nastavila sa poslovanjem i nivo osiguranih depozita je počeo ponovo da raste. Taj rast se uočavao sve do 30.6.2015. godine nakon čega je ponovo došlo do smanjenja osiguranih depozita u Banci. Navedeno smanjenje je bilo manjeg intenziteta u odnosu na drugi kvartal 2013. godine. U drugoj polovini 2015. godine pa sve do dana oduzimanja dozvole za rad i pokretanja postupka likvidacije Banke smanjeni su osigurani depoziti za 6,7 miliona KM ili 11% (Grafikon 21).

Grafikon 21. Osigurani depoziti u „Balkan Investment bank“ a.d. Banja Luka/Banci Srpske a.d. Banja Luka

Izvor: Analiza autora (Prilog 14)

S obzirom da je u maju 2016. godine pokrenut postupak likvidacije Banke depoziti u Banci su postali nedostupni za njihove vlasnike i isti su bili isključeni iz bankarskog sektora. Navedeno je imalo uticaja i na evidentno smanjenje ukupnih depozita stanovništva u bankarskom sektoru u Republici Srpskoj u posmatranom periodu. Smanjenje depozita stanovništva na bankarskom nivou Republike Srpske u drugom kvartalu 2016. godine je iznosilo 0,4%. U bankama sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine u navedenom periodu depoziti stanovništva su porasli za 1,25% (Grafikon 18). Kao i u slučaju Bobar banke a.d. Bijeljina i ovdje se zaključuje da je slučaj Banke Srpske zadržan na lokalnom nivou, očuvana je finansijska stabilnost, a doprinos je dao i sistem osiguranja depozita u Bosni i Hercegovini koji je osigurane depozite u potpunosti zaštitio.²⁴

5.1.3 Promjene kapitala banaka uslovljene kretanjima bruto domaćeg proizvoda

Banke su specifične institucije koje se u svom poslovanju susreću sa mnogobrojnim rizicima. Povjerenje klijenata je glavno za banku jer kada se ono izgubi može da dođe do „navale“ deponenata na banke što u vrlo kratkom roku banku može da dovede do problema sa likvidnošću, a naknadno i solventnošću. Nesolventnost banke se manifestuje kroz nedovoljnost ili neadekvatnost kapitala u banci.

Problemi nelikvidnosti i/ili nesolventnosti neke banke često se ne zadržavaju samo na toj banci već dolazi do „prelivanja“ problema na ostatak bankarskog sektora. U takvim okolnostima veći rizik imaju banke sa lošijom likvidnosnom snagom, kao i lošijom kapitalnom osnovom.

U ovom dijelu istražujemo kako promjene društvenog bruto proizvoda utiču na kapital banaka. Dakle, u radu je nezavisna varijabla bruto domaći proizvod, a zavisna varijabla kapital banaka iz bilansa stanja bankarskog sektora.

²⁴Isplata osiguranih depozita u Banci je počela osmog radnog dana od dana oduzimanja dozvole za rad Banci i proglašenja depozita nedostupnim tj. 23.5.2016. godine. U periodu od 10 radnih dana isplaćeno je 80% ukupne vrijednosti i 51% broja osiguranih deponenata (izvor: Agencija za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine).

Uobičajeno je da se razdvaja istraživanje kapitalne snage banaka u odnosu na kapitalnu snagu nefinansijskih preduzeća. Razlog ovome je činjenica da su banke jedinstvene u smislu da se njihove aktivnosti značajno razlikuju od nefinansijskih preduzeća i gdje postoje regulacijski i supervizorski zahtjevi u pogledu minimalnog kapitalnog koeficijenta koje određuju vlade ili centralne banke (Harun, Kamil, Haron & Ramly, 2020).

Ipak, istraživanja pokazuju da faktori koji utiču na koeficijent kapitalne adekvatnosti (eng. Capital Adequacy Ratio) u nefinansijskim preduzećima takođe imaju značajan uticaj u objašnjavanju koeficijenta kapitalne adekvatnosti banaka. Prema podacima iz izvještaja kod 71 banke koje posluju na teritoriji 10 država jugoistočne Evrope, a za period od 2007. do 2012. godine, utvrđeno je da statistički značajan uticaj na koeficijent kapitalne adekvatnosti imaju kako unutrašnji faktori (veličina banke, povrat na aktivu, finansijska poluga, likvidnost, neto kamatna marža i rizik) tako i vanjski (stopa ekonomskog rasta, indeks stabilnosti berze evro zone, pokrivenost sistemom osiguranja depozita, upravljanje) (Aktas, Acikalin, Bakin & Celik, 2015).

Istraživanje koje je vršeno na uzorku od 18 banaka u periodu od 2000. do 2013. godine u Tunisu je utvrdilo da povrat na aktivu, neto kamatna marža, likvidnost, stopa inflacije, privatno vlasništvo, inostrano vlasništvo imaju značajan uticaj na kapital banke (Moussa, 2018).

Bankarski sektor je jedan od najregulisanijih sektora i na međunarodnom nivou se definišu obavezujući standardi za kapitalnu adekvatnost banaka koji se inkorporiraju unutar domaćeg zakonodavstva. Posebna regulacija se odnosi na kapital banaka (Bank for International Settlements, 2017). Navedeni standardi su vrlo često predmet revizije i izmjena shodno zahtjevima koji proizilaze iz okruženja (Sanjin, 2017). Otuda, za sprovođenje regresione analize i korišćenje istorijskih podataka je prihvatljivo koristiti kapital banaka koji se prikazuje u bilansu stanja kao računovodstvena stavka.

U okviru tabele 18 prikazani su rezultati regresione analize bruto domaćeg proizvoda i kapitala banaka za posmatrane bankarske sektore.

Tabela 18. Uticaj BDP-a na kapital u bankarskim sektorima posmatranih država

REPUBLIKA SRPSKA					FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE					SRBIJA				
Zavisna varijabla: Kapital Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 11:33 Uzorak: 2000-2021 Uključene opservacije: 22					Zavisna varijabla: Kapital Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 11:37 Uzorak: 2000-2021 Uključene opservacije: 22					Zavisna varijabla: Kapital Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 12:46 Uzorak: 2003-2019 Uključene opservacije: 17				
Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća
C	-341.4431	62.27240	-5.483056	0.0000	C	-994.5265	124.5944	-7.982112	0.0000	C	-40817.79	35549.63	-1.148192	0.2689
BDP	0.12487	0.007441	16.32654	0.0000	BDP	0.179082	0.007439	24.07275	0.0000	BDP	0.150096	0.009757	15.38291	0.0000
R-squared	0.930206	Mean dependent var		627.5909	R-squared	0.966639	Mean dependent var		1873.545	R-squared	0.940390	Mean dependent var		474685.2
Adjusted R-squared	0.926716	S.D. dependent var		326.4698	Adjusted R-squared	0.964971	S.D. dependent var		913.6005	Adjusted R-squared	0.936416	S.D. dependent var		193995.9
S.E. of regression	88.37879	Akaike info criterion		11.88765	S.E. of regression	170.9906	Akaike info criterion		13.20760	S.E. of regression	48917.91	Akaike info criterion		24.54381
Sum squared resid	156216.2	Schwarz criterion		11.98683	Sum squared resid	584755.9	Schwarz criterion		13.30679	Sum squared resid	3.59E+10	Schwarz criterion		24.64183
Log Likelihood	-128.7641	Hannan-Quinn criter.		11.91101	Log Likelihood	-143.2836	Hannan-Quinn criter.		13.23097	Log Likelihood	-206.6223	Hannan-Quinn criter.		24.55355
F-statistic	266.5558	Durbin-Watson stat		0.466963	F-statistic	579.4974	Durbin-Watson stat		0.871075	F-statistic	236.6340	Durbin-Watson stat		0.860636
Prob(F-Statistic)	0.000000				Prob(F-Statistic)	0.000000				Prob(F-Statistic)	0.000000			
HRVATSKA					CRNA GORA									
Zavisna varijabla: Kapital Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 13:15 Uzorak: 2000-2018 Uključene opservacije: 19					Zavisna varijabla: Kapital Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/05/23 Vrijeme: 15:23 Uzorak: 2002-2021 Uključene opservacije: 20									
Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	Varijable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća					
C	-38898.45	6110.727	-6.365602	0.0000	C	-140.4309	28.35896	-4.951906	0.0001					
BDP	0.264537	0.019801	13.35993	0.0000	BDP	0.152491	0.008416	18.11966	0.0000					
R-squared	0.913038	Mean dependent var		41069.42	R-squared	0.948025	Mean dependent var		344.2000					
Adjusted R-squared	0.907923	S.D. dependent var		17669.09	Adjusted R-squared	0.945138	S.D. dependent var		179.9978					
S.E. of regression	5361.555	Akaike info criterion		20.11120	S.E. of regression	42.16033	Akaike info criterion		10.41548					
Sum squared resid	4.89E+08	Schwarz criterion		20.21061	Sum squared resid	31994.88	Schwarz criterion		10.51505					
Log Likelihood	-189.0564	Hannan-Quinn criter.		20.12802	Log Likelihood	-102.1548	Hannan-Quinn criter.		10.43491					
F-statistic	178.4877	Durbin-Watson stat		0.465220	F-statistic	328.3221	Durbin-Watson stat		1.333471					
Prob(F-Statistic)	0.000000				Prob(F-Statistic)	0.000000								

Izvor: Analiza autora (Prilog 15)

Koeficijenti determinacije (r^2) pokazuju da se značajan procenat promjena kod kapitala banaka u svim posmatranim državama objašnjava promjenama u nivou bruto domaćeg proizvoda i može se utvrditi da je rast kapitala u bankama značajno uslovljen rastom bruto domaćeg proizvoda.

Najmanji koeficijent za nezavisnu promjenjivu koji iznosi 0,12 u Republici Srpskoj pokazuje da povećanje/smanjenje iznosa bruto domaćeg proizvoda za jednu posmatranu jedinicu dovodi do povećanja/smanjenja kapitala za 0,12 jedinica. Najveći koeficijent za nezavisnu promjenjivu se uočava u Hrvatskoj i on pokazuje da povećanje/smanjenje iznosa bruto domaćeg proizvoda za jednu posmatranu jedinicu dovodi do povećanja/smanjenja iznosa ukupnih depozita za 0,26 jedinica.

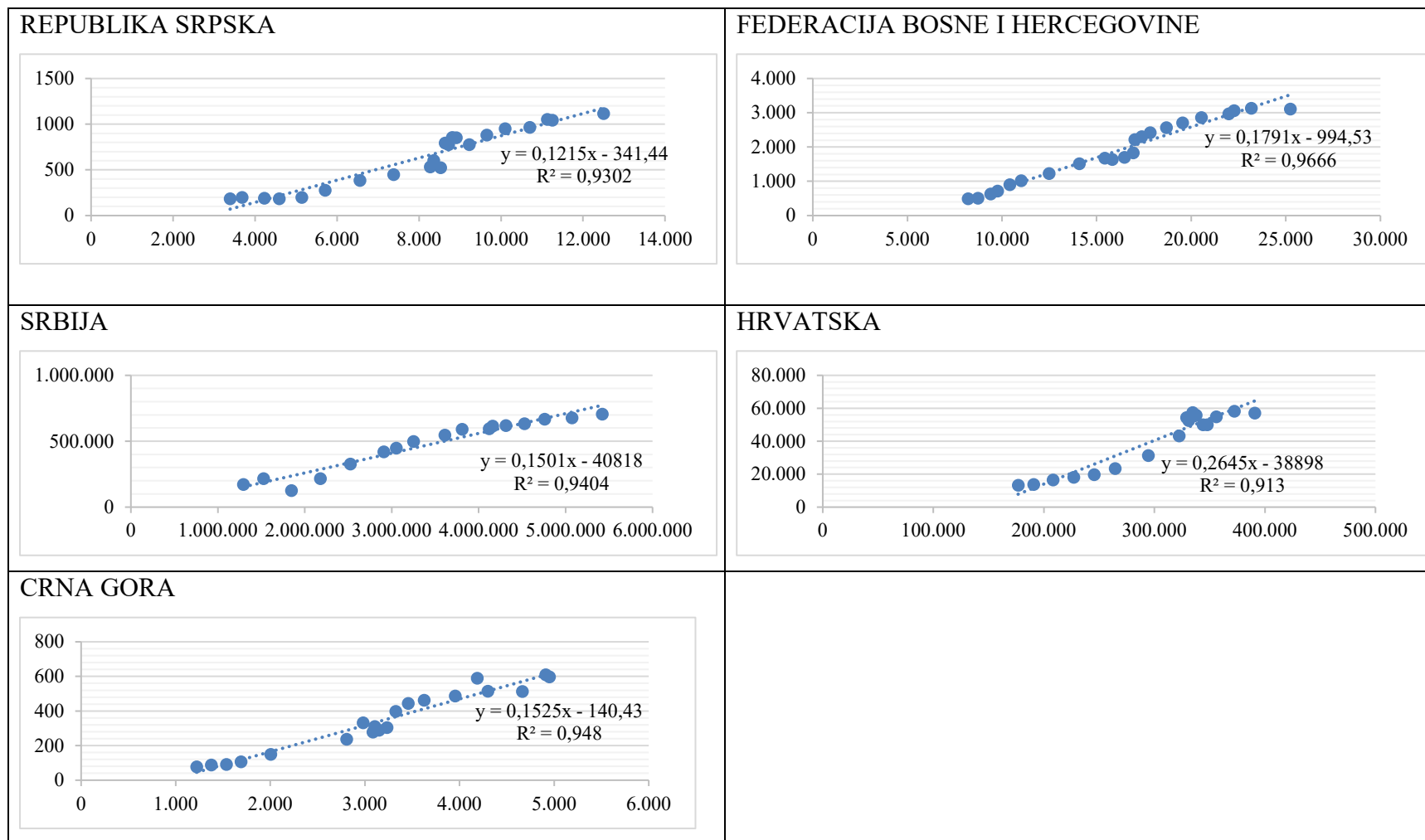
Regresiona analiza bruto domaćeg proizvoda i kapitala u bankarskim sektorima posmatranih država je prikazana u okviru grafikona 22.

Sprovedeno istraživanje je pokazalo da je kapital banke uslovljen promjene bruto domaćeg proizvodu, te da rast bruto domaćeg proizvoda vodi ka rastu kapitala banaka. Ipak, iskustva pokazuju da i u slučaju privrednog i ekonomskog rasta može da se desi da se banke suoče sa problemom nesolventnosti. Ulazak banke u zonu nesolventnosti podrazumjeva da su njene obaveze veće od imovine i takva banka ne može da opstane na tržištu. U uslovima visokog stepena regulacije kapitala i generalno bankarskog sektora, pogotovu nakon velike finansijske krize iz 2008. godine, moglo bi se zaključiti da banke teško mogu da se nađu u problemu nesolventnosti.

Ipak, propast banaka iz 2023. godine ne podržava gore navedeni zaključak. Tako su npr. istraživanja pokazala da je u slučaju Silicon Valley Bank i Credit Suisse postojalo neadekvatno upravljanje rizicima u bankama, neadekvatna bankarska regulacija i supervizija, ali i da je dodatan problem bila panika deponenata. Panika deponenata u vrlo kratkom roku, ne samo da uvodi banku u problem nelikvidnosti već vrlo vjerovatno i nesolventnost. U nedostatku likvidnih sredstava za isplatu velikog broja štediša koje žele svoj novac da podignu iz banke ona je prinuđena da imovinu rasprodaje u vrlo kratkom roku. U takvim uslovima vrijednost te

imovine je vjerovatno manja nego što ju je banka prikazivala u svojim knjigama, dok obaveze banke ostaju iste. Problem se dodatno usložnjava ako se u sistemu proširi panika deponenata na više ili na sve banke i kada se u jednom trenutku na strani ponude pojavi značajna imovina banaka.

Kako bi uticale na sprječavanje panike deponenata države u okviru mreže finansijske sigurnosti uspostavljaju funkciju „posljednjeg utočišta“ namjenjenu za solventne, ali nelikvidne banke, mada u uslovima panike deponenata i brzini u kojoj se ona razvija teško je ocijeniti koliko zaista u tom trenutku vrijedi imovina banke, odnosno kakvo je stvarno stanje solventnosti takve banke.

Grafikon 22. Regresiona analiza BDP-a i kapitala

Izvor: Analiza autora

5.1.4 Promjene finansijskog rezultata banaka uslovljene kretanjima bruto domaćeg proizvoda

Koeficijenti determinacije (r^2) pokazuju da u slučaju uticaja bruto domaćeg proizvoda na finansijski rezultat banaka ne postoji značajnija povezanost, a u određenim slučajevima nije niti primjenjiva metoda (Hrvatska, Crna Gora²⁵). Navedeno pokazuje da predviđanje finansijskog rezultata banaka na bazi kretanja bruto domaćeg proizvoda nije pouzdano.

U tabeli 19 i grafikonu 23 su prikazani rezultati regresione analize bruto domaćeg proizvoda i finansijskog rezultata banaka za posmatrane države.

Ovi rezultati se potvrđuju i nekim ranijim istraživanjima. Prema istraživanju koje je vršeno na podacima kreditnih institucija država Jugoistočne Evrope za period od 1998. do 2002. godine utvrđeno je da na profitabilnost banaka nema značajan uticaj bruto domaći proizvod. Determinante profitabilnosti banaka se pronalaze u koncentraciji bankarskog sektora koja ima značajan i pozitivan uticaj na profitabilnost banaka, a u pogledu makroekonomskih varijabli inflacija ima značajan uticaj na profitabilnost (Athanasoglou, Delis & Staikouras, 2009).

Istraživanje koje je sprovedeno u periodu od 1985. do 2001. je pokazalo da je profitabilnost grčkih banaka određena faktorima specifičnim za svaku banku (na koje utiče upravljanje na nivou banke) i makroekonomskim faktorima koji nisu direktno vezani za upravljačke odluke banke. Efekat poslovnog ciklusa je asimetričan pošto je u pozitivnoj korelaciji sa profitabilnošću samo kada je iznad svog trenda (Athanasoglou, Brissimis & Delis, 2008).

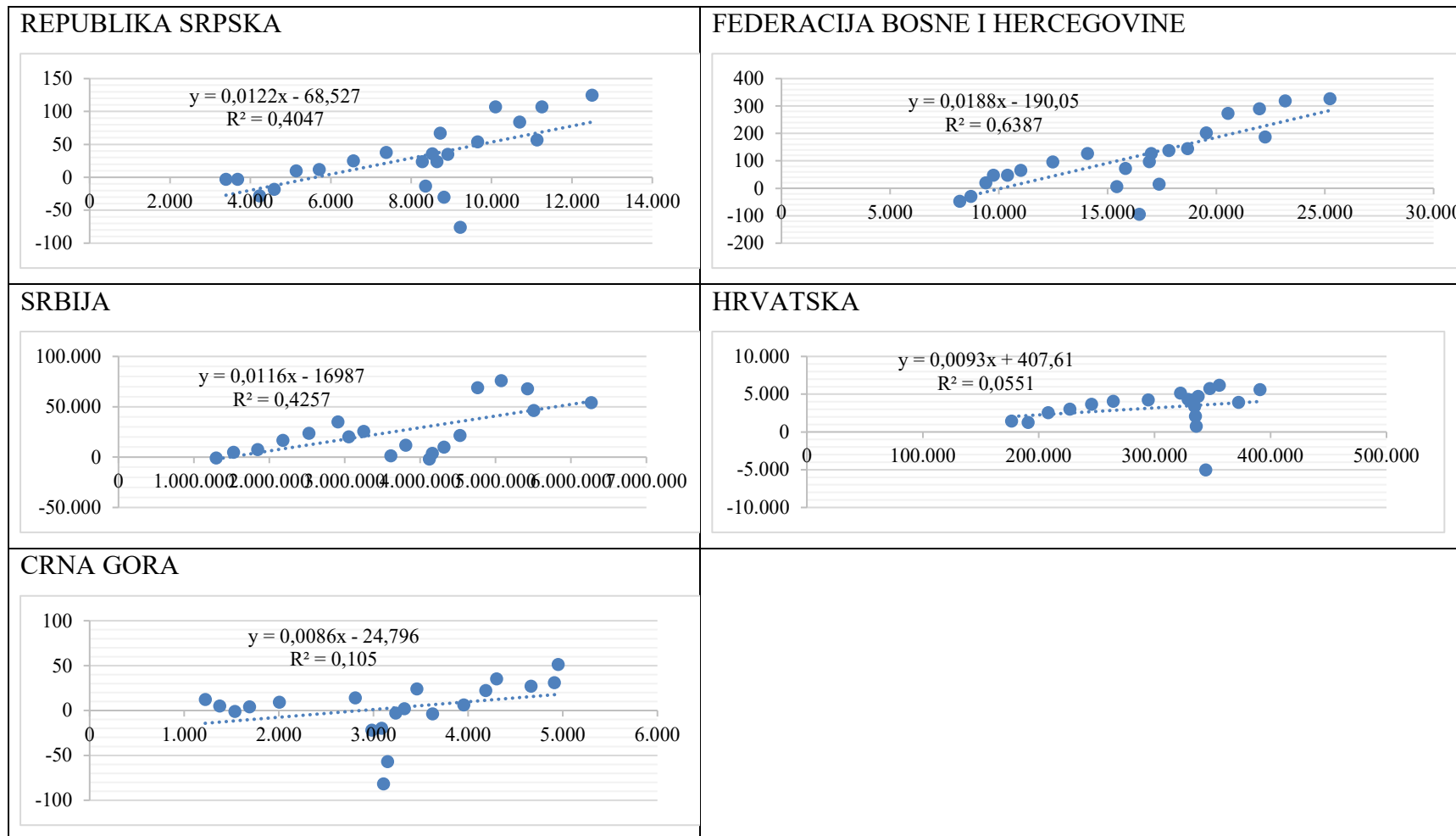
Istraživanje koje je sprovedeno za 27 bankarska sektora Evropske unije je pokazalo da kreditni i rizik likvidnosti, efikasnost upravljanja u bankama, diverzifikacija poslova, tržišna koncentracija/konkurencija i ekonomski rast imaju uticaj na profitabilnost banaka (Petria, Capraru & Ihntov, 2015).

²⁵ Faktor (F-statistic) ukazuje na navedenu neprimjenjivost

Tabela 19. Uticaj BDP-a na finansijski rezultat u bankarskim sektorima posmatranih država

REPUBLIKA SRPSKA					FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE					SRBIJA				
Zavisna varijabla: Rezultat Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 11:35 Uzorak: 2000-2021 Uključene opservacije: 22					Zavisna varijabla: Rezultat Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 11:39 Uzorak: 2000-2021 Uključene opservacije: 22					Zavisna varijabla: Rezultat Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 12:49 Uzorak: 2003-2021 Uključene opservacije: 19				
Variable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	Variable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	Variable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća
C	-68.52705	27.69961	-2.473935	0.0224	C	-190.0516	52.88846	-3.593442	0.0018	C	-16986.93	12841.68	-1.322797	0.2034
BDP	0.012204	0.003310	3.687157	0.0015	BDP	0.018775	0.003158	5.945514	0.0000	BDP	0.011564	0.003258	3.549900	0.0025
R-squared	0.404676	Mean dependent var		28.81818	R-squared	0.638657	Mean dependent var		110.6364	R-squared	0.425710	Mean dependent var		25714.53
Adjusted R-squared	0.374909	S.D. dependent var		49.72269	Adjusted R-squared	0.620590	S.D. dependent var		117.8367	Adjusted R-squared	0.391929	S.D. dependent var		25131.84
S.E. of regression	39.31209	Akaike info criterion		10.26745	S.E. of regression	72.58296	Akaike info criterion		11.49385	S.E. of regression	19597.54	Akaike info criterion		22.70350
Sum squared resid	30908.81	Schwarz criterion		10.36663	Sum squared resid	105365.7	Schwarz criterion		11.59303	Sum squared resid	6.53E+09	Schwarz criterion		22.80291
Log Likelihood	-110.9419	Hannan-Quinn criter.		10.29081	Log Likelihood	-124.4323	Hannan-Quinn criter.		11.51721	Log Likelihood	-213.6832	Hannan-Quinn criter.		22.72032
F-statistic	13.59513	Durbin-Watson stat		1.786383	F-statistic	35.34913	Durbin-Watson stat		1.077094	F-statistic	13.60179	Durbin-Watson stat		0.665598
Prob(F-Statistic)	0.001460				Prob(F-Statistic)	0.000008				Prob(F-Statistic)	0.002463			
HRVATSKA					CRNA GORA									
Zavisna varijabla: Rezultat Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/06/23 Vrijeme: 13:17 Uzorak: 2000-2018 Uključene opservacije: 19					Zavisna varijabla: Rezultat Metod: Metod najmanjih kvadrata Datum: 07/05/23 Vrijeme: 15:27 Uzorak: 2002-2021 Uključene opservacije: 20									
Variable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća	Variable	Koeficijent	Standardna greška	t-Statist.	Vjerovatnoća					
C	407.6135	2871.816	0.141936	0.8888	C	-24.79600	20.02231	-1.238418	0.2315					
BDP	0.009266	0.009306	0.995709	0.3334	BDP	0.008636	0.005942	1.453429	0.1633					
R-squared	0.055106	Mean dependent var		3208.579	R-squared	0.105032	Mean dependent var		2.650000					
Adjusted R-squared	-0.000476	S.D. dependent var		2519.133	Adjusted R-squared	0.055312	S.D. dependent var		30.62554					
S.E. of regression	2519.733	Akaike info criterion		18.60099	S.E. of regression	29.76651	Akaike info criterion		9.719285					
Sum squared resid	1.08E+08	Schwarz criterion		18.70041	Sum squared resid	15948.82	Schwarz criterion		9.818858					
Log Likelihood	-174.7094	Hannan-Quinn criter.		18.61782	Log Likelihood	-95.19285	Hannan-Quinn criter.		9.738722					
F-statistic	0.991437	Durbin-Watson stat		1.830357	F-statistic	2.112457	Durbin-Watson stat		1.287355					
Prob(F-Statistic)	0.333354				Prob(F-Statistic)	0.163318								

Izvor: Analiza autora (Prilog 16)

Grafikon 23. Regresiona analiza BDP-a i finansijskog rezultata bankarskog sektora posmatranih država

Izvor: Analiza autora

6 DISKUSIJA

Kako bi efikasno zaštitio deponente u bankama i na takav način doprinio finansijskoj stabilnosti sistem osiguranja treba da bude uspostavljen tako da sve njegove prednosti dođu do izražaja, a da istovremeno nedostaci budu ublaženi. Istraživanja su identifikovala osnovne nedostatke sistema osiguranja depozita koji se manifestuju kroz narušavanje djelovanja tržišne discipline, te definisala mehanizme za njihovo otklanjanje.

Dosadašnja istraživanja su potvrdila značaj postojanja osiguranja depozita i njegov doprinos finansijskoj stabilnosti, ali i njegove negativne strane koje mogu da doprinesu jačanju moralnog hazarda u ponašanju svih učesnika u sistemu, te pojavi negativne selekcije. Istraživanja su definisala načine kako da se utiče na ublažavanje djelovanja moralnog hazarda kojeg sistem osiguranja depozita prouzrokuje ukoliko je neadekvatno uspostavljen, te kako da se eliminiše negativna selekcija. Obaveznost osiguranja depozita, implementiranje eksplicitnog osiguranja, ograničavanje iznosa osiguranih depozita, definisanje deponenata koji su predmet osiguranja, osnaživanje svjesnosti javnosti o sistemima osiguranja depozita, uvođenje premije na bazi rizika poslovanja banaka su identifikovani kao značajni faktori kod ublažavanja negativnih strana postojanja sistema osiguranja depozita.

Rezultati dosadašnjih istraživanja koja se tiču doprinosa osiguranja depozita finansijskoj stabilnosti podstakli su regulatore da okvire za funkcionisanje sistema osiguranja depozita i cjelokupne mreže finansijske sigurnosti unaprijede kroz ugrađivanje mehanizama za ublažavanje djelovanja moralnog hazarda. Istorijski gledano ovim je kredibilitet sistema osiguranja depozita povećan, te je njegova uloga u okviru cjelokupne mreže finansijske sigurnosti dodatno osnažena.

Regulacija sistema osiguranja depozita na evropskom nivou koja je uspostavljena kroz obavezujuće direktive, pa čak i na međunarodnom nivou kroz uspostavljanje osnovnih principa za efikasne sisteme osiguranja depozita uticala je da su mnoge države, primjenjujući odredbe navedenih direktiva i koristeći najbolje međunarodne prakse, značajno ujednačile načine funkcionisanja sistema osiguranja depozita.

Ono što je kroz ovo istraživanje utvrđeno je da između sistema osiguranja depozita postoje značajne razlike u pogledu njegovog finansijskog aspekta, posmatrano kroz adekvatnost fonda za osiguranje depozita kao sastavnog dijela sistema. U pogledu fonda za osiguranje depozita ključna je potreba utvrđivanja njegovog optimalnog iznosa koji je dovoljan za efikasnu zaštitu depozita, te načina na koji će se obezbijediti njegovo finansiranje kako bi on dosegao svoj optimalan iznos.

Naučni doprinos ovog istraživanja je u pronalaženju najboljeg modela za određivanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita ili u praksi prihvaćenog termina ciljanog iznosa, kao i identifikovanja načina njegovog pravovremenog dostizanja.

Pragmatičan doprinos istraživanja treba da olakša kreatorima politika definisanje najboljeg načina određivanja optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita i njegovog finansiranja. Snažan pragmatičan doprinos se uočava i u pogledu jačanja svjesnosti javnosti o značaju sistema osiguranja depozita, te fonda za osiguranje depozita kao njegovog sastavnog dijela.

Kod potvrđivanja glavne postavljene hipoteze određeno je da je bruto domaći proizvod jedan od faktora koji može da prouzrokuje aktiviranje fonda za osiguranje depozita i to na način da u slučaju njegovog smanjenja može da dođe do narušavanja likvidnosti i solventnosti u bankama, do propasti banaka i potrebe da se osigurani depoziti zaštite. Osiguranjem depozita u bankama koje propadaju, ne samo da se štite njihovi osigurani depoziti, već se šalje poruka javnosti da vlasnici osiguranih depozita ne treba da imaju strah od gubitka svog novca u slučaju da dođe do problema i u drugim bankama. Na ovaj način se želi spriječiti panika deponenata koja može da prouzrokuje finansijsku nestabilnost.

Likvidnost u bankama u ovom istraživanju se prati kroz promjene depozitne osnove banaka sa akcentom na depozite stanovništva koji predstavljaju najveći dio osiguranih depozita, a solventnost banaka kroz kapital i finansijski rezultat kao element koji doprinosi jačanju kapitalne osnove. S obzirom da je istraživanje potvrdilo značajnu zavisnost između promjena u nivou bruto domaćeg proizvoda i depozita u bankama, posebno depozita stanovništva, otuda se kod utvrđivanja optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita promjene u nivou bruto

domaćeg proizvoda mogu koristiti u predviđanju nivoa depozita za potrebe planiranja fonda za osiguranje depozita. Za fond za osiguranje depozita depoziti u bankama su značajni po dva osnova. Prvo, u slučaju kada banka prestaje sa radom iz sredstava fonda za osiguranje depozita se isplaćuju osigurana sredstva deponentima, a drugo, jačanje fonda za osiguranje depozita se najvećim dijelom vrši kroz premije osiguranja koje se naplaćuju primjenjujući premijsku stopu na nivo depozita u bankama.

Projekcije budućih promjena bruto domaćeg proizvoda koje imaju uticaj na depozitnu osnovu u bankama mogu se efikasno koristiti za planiranje budućih priliva sredstava po osnovu iznosa premija koje se obračunavaju i koriste za jačanje fonda za osiguranje depozita. Za planiranje odliva sredstava iz fonda za osiguranje depozita, pored nivoa depozita u bankama, bitno je da li neka banka prestaje se radom jer se fond za osiguranje depozita aktivira onda kada banka nije u mogućnosti da nastavi svoje poslovanje. Za ovaj dio su bitni rezultati istraživanja koji pokazuju da promjene bruto domaćeg proizvoda imaju uticaj i na kapital banaka. Smanjenje bruto domaćeg proizvoda utiče na smanjenje depozita, kao i kapitala u bankama, a što može da dovede do nelikvidnosti i/ili nesolventnosti banaka, prestanka njihovog poslovanja i aktiviranja fonda za osiguranje depozita.

Istraživanje je potvrdilo da promjene u nivou bruto domaćeg proizvoda nemaju uticaja na finansijski rezultat banaka. U periodima usporavanja ekonomskog rasta banke ne odustaju od ostvarivanja postavljenih ciljeva u pogledu prinosa na uložena vlastita sredstva. One i tada traže način da ostvare što veći profit uz što manji rizik. Usporavanje ekonomskog ciklusa često je praćeno i smanjenim kreditnim aktivnostima banaka upravo zbog veće rizičnosti korisnika bankarski kredita u takvim uslovima poslovanja. Tada banke nemaju puno prostora za zarade u dijelu kamatnih prihoda, ali taj prostor se otvara u dijelu naknada za usluge koje one pružaju. U takvim okolnostima, ukoliko se žele zaštititi korisnici bankarskih usluga, potrebno je da kreatori politika zahtijevaju viši stepen transparentnosti u pogledu oblika i visine bankarskih naknada, ali i da se omogući olakšan transfer usluga klijenata iz jedne u drugu banku. Olakšan prelazak korisnika platnih usluga iz jedne u drugu banku doprinosi tržišnom disciplinovanju banaka u pogledu cijena bankarskih platnih usluga. Pritisak na smanjenje cijena platnih usluga u bankama

obezbjeduje se i kroz stvaranje uslova za nove učesnike u platnom prometu, kao što su institucije elektronskog novca.

Iako istraživanje potvrđuje visok stepen zavisnosti između bruto domaćeg proizvoda i likvidnosti i solventnosti banaka to ne znači nužno da će u svakom slučaju doći do propasti banaka kada se smanjuje vrijednost bruto domaćeg proizvoda. Banke koje imaju stabilnu likvidnosnu i solventnu poziciju imaju veći kapacitet da izdrže pad ekonomske aktivnosti posmatran kroz smanjenje bruto domaćeg proizvoda. Takođe, banke koje imaju snažnije vlasnike, kao i one banke koje posluju u transparentnom okruženju razvijenih finansijskih tržišta koja im omogućavaju lakši pristup likvidnim sredstvima će lakše podnijeti negativne posljedice pada ekonomskih aktivnosti. Još jedan bitan element okruženja u kojem banke posluju je adekvatna mreža finansijske sigurnosti koja se ogleda u postojanju funkcije „posljednjeg utočišta“ gdje solventne banke koje na raspolaganju imaju ovu funkciju u slučaju iznenadnih šokova imaju na raspolaganju odgovarajući nivo likvidnih sredstava. Postojanje funkcije „posljednjeg utočišta“ u okviru mreže finansijske sigurnosti ima i svoje nedostatke, a osnovni je jačanje moralnog hazarda unutar sistema. Banke mogu lošije upravljati svojim rizicima kada su svjesne da u slučaju nedostatnosti izvora finansiranja imaju krajnju instancu u mreži finansijske sigurnosti koja im neće dozvoliti takav likvidnosni pritisak koji bi mogao dovesti do njihove propasti. I bankarski regulatori u takvim okolnostima mogu biti opušteniji i možda će takav pristup uticati da se ne djeluje pravovremeno. Zbog toga treba da postoji veliki oprez kod uspostavljanja „posljednjeg utočišta“ unutar mreže finansijske sigurnosti u smislu koje banke mogu ostvarivati pravo korišćenja takvih izvora sredstava. Nesolventne banke to pravo ne bi trebalo da koriste, dok banke koje su se suočile sa problemom likvidnosti, pri čemu su značajno solventne, bi bile predmet razmatranja mogućnosti korišćenja ovog oblika privremene finansijske podrške.

Za fond za osiguranje depozita je od ključnog značaja i postojanje snažne, kredibilne i nezavisne supervizije banaka koja nadgleda poslovanje banaka i koja je u mogućnosti da kroz sistem rane detekcije pravovremeno utvrdi probleme u bankama i djeluje u pravcu da se oni otklone. Adekvatno djelovanje supervizije banaka po fond za osiguranje depozita ne podrazumijeva samo pravovremeno djelovanje prema bankama u smislu da se poboljša poslovanje banaka, već

i pravovremeno informisanje institucije koja upravlja fondom za osiguranje depozita ukoliko je poslovanje banaka toliko ugroženo da će biti neophodno njegovo aktiviranje. Ukoliko sistem osiguranja depozita ne dobije pravovremene informacije o mogućem prekidu poslovanja banke adekvatno finansijsko planiranje fonda za osiguranje depozita je otežano i ugrožena je njegova osnovna uloga. Ovdje je jako bitno istaknuti značaj odgovarajućeg funkcionisanja bankarskog supervizorskog regulatora iz razloga što su mnoga dosadašnja istraživanja potvrdila da je upravo neadekvatno djelovanje bankarskog regulatora prouzrokovalo bankarske krize širih razmjera. Najčešći problem je obezbijediti nezavisnost poslovanja bankarske supervizije koja je često pod pritiscima onih koji imaju najveći uticaj na njih, a to nisu poreski obveznici već političari. Nisu rijetke situacije i da supervizija banaka ne djeluje pravovremeno zbog namjere da se „sakrije“ problem u očekivanju da će se isti na neki način riješiti. Ukoliko u okviru mreže finansijske sigurnosti ne postoji snažan i nezavisan bankarski regulator koji će ranom intervencijom i pravovremenim djelovanjem spriječiti velike bankarske krize ili bar ublažiti gubitke takvih kriza efikasno optimiziranje fonda za osiguranje depozita će biti otežano.

Ono što je posebno izazovno u procesu planiranja fonda za osiguranje depozita i određivanja njegovog optimalnog iznosa su iznenadne okolnosti koje ne moraju nužno zavisiti od ekonomskog ciklusa niti od djelovanja supervizorskih autoriteta. Iznenadne okolnosti najčešće se vezuju za one događaje koji prouzrokuju naglo povlačenje depozita iz banaka i koji mogu značajno da ugroze kako likvidnost tako i solventnost banaka, pa i da dovedu do njihove propasti. Ovo je dodatno osnaženo u savremenim uslovima poslovanja obilježenim razvijenošću društvenih mreža koje doprinose brzom širenju kako provjerenih tako i neprovjerenih informacija, kao i tehnološkom razvijenošću u bankama koja olakšava prenos depozitnih sredstava iz jedne u drugu banku.

Provjerom glavne, kao i pomoćnih hipoteza utvrđena je značajnost razvijanja modela za utvrđivanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita i načina njegovog dostizanja.

Kroz provjeru postavljene glavne hipoteze utvrđeno je da je za očuvanje stabilnosti bankarskog sektora ključno određivanje adekvatnog optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita koji bi

u situaciji kada dođe do propasti banaka na adekvatan način zaštitio osigurane deponente i time doprinio očuvanju stabilnosti bankarskog sektora.

Rezultati istraživanja nastali provjerom glavne hipoteze upućuju da institucija koja upravlja fondom za osiguranje depozita može da koristi buduće projekcije bruto domaćeg proizvoda za planiranje depozitne osnove u bankama koji su sa stanovišta fonda za osiguranje depozita bitni zbog visine njegove potencijalne obaveze u slučaju da banka prestane sa radom, kao i zbog visine premija koje jačaju fond za osiguranje depozita.

Provjerom glavne i prve pomoćne hipoteze je utvrđeno da promjene u bruto domaćem proizvodu imaju uticaja na likvidnost i solventnost banaka. Ipak, koliko će snažan taj uticaj biti zavisi od likvidnosne i solventne pozicije banaka u situaciji kada dolazi do pada ekonomskih aktivnosti. S obzirom da su supervizorski autoriteti oni koji detaljno nadgledaju poslovanje banaka otuda je u okvir modela za utvrđivanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita bitno ugraditi i informacije dobijene od supervizorskih autoriteta o finansijskoj poziciji svake pojedinačne banke.

Kod potvrđivanja druge postavljene hipoteze koja se odnosi na uticaj načina finansiranja fonda za osiguranje depozita na njegov optimalan iznos istraživanje je potvrdilo da je kredibilitet fonda za osiguranje depozita veći ukoliko sistem osiguranja depozita ima na raspolaganju više različitih oblika finansiranja. Takođe, potvrđeno je da su najpouzdaniji alternativni izvori finansiranja kreditne linije sa centralnom bankom, kao i mogućnost zaduženja kod budžeta ili drugih javnih sredstava. Ovaj dio istraživanja ukazuje da u procesu modeliranja optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita veoma je značajna informacija da li sistemi za osiguranje depozita imaju na raspolaganju gore navedene alternativne izvore finansiranja. Ukoliko to nije slučaj postoji potreba za zahtijevanjem većeg optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita kako bi isti mogao na adekvatan način da zaštiti osigurane deponente. Kao alternativni oblici finansiranja fonda za osiguranje depozita zaduženja kod centralnih banaka ili budžeta predstavljaju određene oblike „back up“ finansiranja fonda za osiguranje depozita tj. obavljaju funkciju „posljednjeg utočišta“ za fond za osiguranje depozita. Ovi oblici „back up“ finansiranja su posebno značajni kada se dešavaju bankarske krize sistemskog karaktera i kada je potrebno

da se za očuvanje bankarske i finansijske stabilnosti uključi i mreža finansijske sigurnosti u širem smislu.

Iako je istraživanje potvrdilo značajnost postojanja „back up“ finansiranja fondova za osiguranje depozita kod centralnih banaka ili drugih oblika podrške javnim sredstvima pitanje koje se ovdje otvara je moralni hazard unutar samih institucija koje upravljaju fondovima za osiguranje depozita, odnosno njihovim optimiziranjem. Menadžeri u institucijama koje upravljaju fondovima za osiguranje depozita koji imaju „posljednje utočište“ u javnim izvorima sredstava možda neće biti toliko zainteresovani za njegovu adekvatnu optimizaciju jer u slučaju njihovih loših odluka rizik preuzima druga strana, a to su javni budžeti, odnosno u konačnici poreski obveznici. Sa druge strane, menadžeri institucija koje upravljaju fondovima za osiguranje depozita koji nemaju navedeno „posljednje utočište“ će biti oprezniji u procesima njihovog optimiziranja zbog odgovornosti koju preuzimaju u slučaju da optimiziran nivo fonda za osiguranje depozita nije dovoljan za odgovarajuću zaštitu osiguranih depozita. Uzimajući navedeno u obzir dalje istraživanje bi moglo da ide u pravcu uslovljenosti planiranja fonda za osiguranje depozita postojanjem „posljednjeg utočišta“ u javnim izvorima sredstava.

U provjeri treće postavljene hipoteze utvrđeno je da je finansijsko planiranje od suštinskog značaja za utvrđivanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita. Jedan dio planiranja se odnosi na definisanje potrebnog iznosa fonda za osiguranje depozita koji se želi postići u određenom budućem periodu, te načina kako će se navedeni iznos dostići. Prvi dio se rješava kroz uspostavljanje odgovarajućeg modela za definisanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita, a drugi dio kroz definisanje mogućih izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita kako bi se optimalan iznos fonda za osiguranje depozita dostigao u predviđenom periodu.

U provjeri četvrte postavljene pomoćne hipoteze potvrđeno je da određivanje zakonski maksimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita bez mogućnosti njegove revizije ne doprinosi finansijskoj stabilnosti. Velika većina institucija koje upravljaju fondovima za osiguranje depozita smatra da je neophodno da one imaju mogućnost promjene zakonski maksimalno definisanog iznosa fonda za osiguranje depozita, kao i roka za njegovo dostizanje. Ovo je bitno

jer model na osnovu kojeg se utvrđuje potreban nivo optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita može da pokaže da je taj nivo veći nego što je zakonom definisan maksimalan iznos. U takvim slučajevima postoji potreba da institucija koja upravlja fondom za osiguranje depozita postavi zahtjeve za većim iznosom fonda nego što je to definisano zakonom, te da u procesu njegovog planiranja aktivira i odgovarajuće dodatne izvore njegovog finansiranja. U ovom dijelu institucije koje upravljaju fondovima za osiguranje depozita mogu da imaju snažne pritiske bankarskog sektora koji ne želi da bude opterećen dodatnim premijama osiguranja jer one za njih predstavljaju dodatni trošak. Ipak, navedene institucije bi trebale da vode računa o tome da su banke te koje neadekvatnim upravljanjem rizicima prourokuju gubitke u svojim bankama i mogu da dovedu i do njihove propasti. Jako je bitno da sistemi osiguranja depozita implementiraju premije na bazi rizika koje treba da ublaže djelovanje moralnog hazarda u bankama. U situacijama kada se banke susreću sa nedostatkom izvora finansiranja one se često opredjeljuju za ponude visokih pasivnih kamatnih stopa koje im omogućavaju brži rast izvora finansiranja, ali i otvaraju problem rizičnosti klijenata koje one finansiraju. Takve banke su prinuđene da finansiraju po višim kamatnim stopama koje su spremni da plate samo više rizični korisnici bankarskih sredstava. Doprinos osiguranja depozita promjenama politika ovih banaka može da bude kroz uvođenje premija na bazi rizika gdje će visina premija koje banke plaćaju zavisiti od rizičnosti banaka, te stepena oslanjanja banaka na osigurane depozite kao izvore finansiranja. Kao i kod bankarskih supervizorskih autoriteta tako i kod institucija koje upravljaju fondovima za osiguranje depozita treba da bude akcenat stavljen na nezavisnost u donošenju odluka kako bi se optimiziranje fonda za osiguranje depozita moglo vršiti na adekvatan način. Ta nezavisnost svakako treba da bude praćena postojanjem transparentnosti rada u procesima upravljanja takvim institucijama.

U procesu utvrđivanja optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita bitno je raditi ocjenu kvaliteta bankarskog sektora tj. procjenu da li bi se u budućnosti moglo desiti da banka prestane sa radom što bi aktiviralo fond za osiguranje depozita. Imajući u vidu da bruto domaći proizvod utiče na poziciju likvidnosti i solventnosti banaka otuda se kod planiranja potrebnog nivoa fonda za osiguranje depozita promjene u bruto domaćem proizvodu mogu koristiti za ocjene stabilnosti bankarskog sektora.

Pored bruto domaćeg proizvoda na stabilnost bankarskog sektora mogu uticati i drugi makroekonomski indikatori i rezultati istraživanja uticaja takvih indikatora se mogu koristiti za proces optimiziranja iznosa fonda za osiguranje depozita.

Takođe, određeni ekstremni događaji, kako unutar države u kojoj funkcioniše bankarski sektor tako i van nje, mogu značajno uticati na kvalitet bankarskog sektora, a što može biti predmet istraživanja u narednom periodu.

Ovo istraživanje je pokazalo kako su pojedini eksterni događaji uticali na banke u Bosni i Hercegovini u smislu promjena u njihovoj depozitnoj osnovi bitnoj za proces planiranja fonda za osiguranje depozita. Dalje istraživanje uticaja eksternih događaja na promjene depozita u bankama bi se moglo proširiti i na ostale države Zapadnog Balkana i Evrope.

Istraživanje je vršeno na kompletnom bankarskom sektoru u državama Zapadnog Balkana. Za planiranje fonda za osiguranje depozita bilo bi korisno raditi analize uticaja bruto domaćeg proizvoda i drugih makroekonomskih indikatora na pojedinačne banke ili banke kategorisane u određene grupe. Posebno značajno bi moglo biti razdvajanje istraživanja uticaja makroekonomskih indikatora na grupe malih, srednjih i velikih banaka iz razloga što se za banke za koje se ne planira likvidacija ili stečaj ne planira ni isplata osiguranih depozita iz fonda za osiguranje depozita već podrška u vidu finansiranja procesa njihovog restrukturiranja.

Za fond za osiguranje depozita poseban izazov predstavlja nastanak panike deponenata. U takvim uslovima je bitno praćenje promjena depozitne osnove banaka na dnevnom nivou, te pogoršanja aktive banaka u navedenom periodu. Značaj praćenja ovih trendova i njihovog istraživanja proizilazi iz zainteresovanosti fonda za osiguranje depozita za promjene u depozitnoj osnovi zbog procjene odliva sredstava iz fonda za osiguranje depozita, te kvaliteta aktive banaka zbog procjene stvarnog gubitka koji bi u okolnostima njihovog prestanka poslovanja fond za osiguranje depozita ostvario.

Stvarni gubitak koji će fond za osiguranje depozita ostvariti u slučaju likvidacije ili stečaja banaka zavisi i od efikasnosti naplate iz likvidacione ili stečajne mase banaka nakon što fond

isplati osigurana sredstva i dobije ulogu povjerioca banaka u likvidaciji ili stečaju. Otuda je fond za osiguranje depozita jako zainteresovan i za način kako je uspostavljen pravni okvir procesa likvidacije ili stečaja banaka, te koliko je on efikasan. Ukoliko je pravni okvir na osnovu kojeg se provode postupci likvidacije ili stečaja trom i neefikasan, gubitak po fond za osiguranje depozita može da bude veći. Fond za osiguranje depozita je jako zainteresovan za poziciju u redu prioriteta u naplati iz likvidacione ili stečajne mase jer mu bolji red prioriteta omogućava veći stepen naplate za isplaćene osigurane depozite. Ovakav pristup je podržan potrebom da fond za osiguranje depozita i nakon isplate osiguranih depozita ostane dovoljno kapitalizovan za dalju efikasnu zaštitu osiguranih depozita u drugim bankama. Problem se javlja u situacijama kada se sa propašću susretnu banke koje su velike, sistemski značajne i čije propadanje bi moglo da dovede do sistemskih kriza. U takvim okolnostima fondovi za osiguranje depozita ne bi trebalo da imaju samo mandat isplate osiguranih depozita i što veće naplate, već da se uključe i u finansijsku podršku procesa restrukturiranja takvih banaka koje provode nadležne institucije za restrukturiranje, a sa ciljem dugoročnog rješenja problematične banke. Naglasak se stavlja na dugoročno rješenje jer restrukturiranje velikih banaka treba da ima za cilj očuvanje finansijske stabilnosti koja bi bila narušena propašću takvih banaka, ali i stvaranje banaka koje se restrukturiraju dugoročno održivim, što je preduslov finansijske stabilnosti u budućem periodu. Dodatna uloga fonda za osiguranje depozita u pogledu finansijske podrške procesa restrukturiranja banaka može da bude predmet daljeg istraživanja.

Banke posluju u određenom makroekonomskom okruženju koje se u vrijeme snažne globalizacije i internacionalizacije jako proširilo. One ne ostaju izolovane od takvog okruženja. Otuda je značajna kako analiza uticaja makroekonomskih indikatora u državi tako i trendova na globalnom nivou na kvalitet poslovanja banaka. Ipak, kakva je pozicija banke na tržištu značajnim dijelom zavisi od specifičnih faktora svake pojedinačne banke, pri čemu je za fond za osiguranje depozita najznačajnija informacija kako banke upravljaju rizicima. Sa tom informacijom raspolažu institucije članice mreže finansijske sigurnosti koje nadgledaju poslovanje banaka.

U vezi sa navedenim u procesu ovog istraživanja uočen je značaj potrebe visokog stepena saradnje između institucija koje nadgledaju poslovanje banaka i aktivno učestvuju u rješavanju

problematičnih banaka i institucija koje upravljaju fondovima za osiguranje depozita. Značaj saradnje proizilazi iz činjenice da institucije koje nadgledaju poslovanje banaka imaju direktan uvid u finansijsku poziciju svake pojedinačne banke, te mogu raditi procjene kako pojedini makroekonomski indikatori ili kako određeni iznenadni šokovi mogu uticati na svaku pojedinačnu banku. Dalje istraživanje bi moglo da ide u pravcu utvrđivanja značaja uspostavljanja bliske saradnje između gore navedenih institucija.

Institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita sredstva iz fondova za osiguranje depozita investiraju do trenutka kada se ona koriste za isplatu osiguranih depozita ili finansiranje procesa restrukturiranja banaka. Ovo podrazumjeva da kroz proces investiranja sredstava fondovi za osiguranje depozita mogu ostvarivati određene prinose koji će ih dodatno osnažiti, te istovremeno kroz odgovarajuće investiranje mogu biti podrška i finansiranju državno značajnih projekata. Ovakav pristup ne bi trebao da bude upitan kada se investiraju sredstva fondova za osiguranje depozita preko razvijenih finansijskih tržišta koja karakteriše visok stepen likvidnosti i gdje u slučaju potrebe aktiviranja sredstava za potrebe zaštite osiguranih depozita investicije fondova za osiguranje depozita mogu biti lako likvidirane. Problem može da nastane u državama sa manjim stepenom razvoja i nerazvijenim finansijskim tržištima gdje likvidnost, pa i sigurnost istih može biti upitna. Ipak, treba imati u vidu da u uslovima finansijskih kriza i razvijena finansijska tržišta doživljavaju svoje lomove. Kako bi efikasno zaštitile osigurane depozite u bankama institucije koje upravljaju fondovima za osiguranje depozita su jako zainteresovane za načine i vrste investiranja sredstava navedenih fondova.

ZAKLJUČAK

Sistem osiguranja depozita, zajedno sa bankarskom regulativom, supervizijom, funkcijom restrukturiranja banaka, te centralnim bankarstvom čini mrežu finansijske sigurnosti. Zajednički cilj svih učesnika mreže finansijske sigurnosti je očuvanje finansijske stabilnosti. Učesnici mreže finansijske sigurnosti u okviru svojih ovlašćenja treba da doprinesu smanjenju mogućnosti pojave finansijskih kriza, odnosno, ako se krize pojave, da djeluju u pravcu smanjenje negativnih posljedica koje takve krize prouzrokuju. Ispunjavanje navedenih ciljeva je uslovljeno efikasnošću cjelokupne mreže finansijske sigurnosti.

Učesnici mreže finansijske sigurnosti, u okviru provođenja svojih nadležnosti, mogu na različite načine pristupiti problemu solventnosti i likvidnosti banaka. Centralne banke posmatraju solventnost i likvidnost banaka u smislu uticaja na monetarnu politiku i ekonomsku stabilnost, supervizorske institucije su zainteresovane za kvalitet pojedinačnih banaka i sektora u cjelini, dok se sistemi osiguranja depozita fokusiraju na zaštitu depozita i očuvanje povjerenja u bankarski sektor.

Jedan od najvećih rizika sa kojim se banka susreće je opasnost da deponenti masovno pokrenu povlačenje depozita (panika deponenata). U savremenim uslovima ovaj problem je dodatno osnažen činjenicom da nove tehnologije omogućavaju deponentima da na jednostavan način izvrše prenos sredstava iz jedne u drugu banku i dovedu je u ozbiljne likvidnosne probleme. Panika deponenata može da prouzrokuje da se čak i solventne banke suoče sa problemom likvidnosti i da moraju biti isključene iz bankarskog sektora.

Sistem osiguranja depozita sa svojom osnovnom ulogom treba da doprinese sprečavanju panike deponenata i na taj način doprinese finansijskoj stabilnosti. To je i osnovni razlog zbog čega se sistemi osiguranja depozita uspostavljaju i zbog čega su doživjeli ekspanziju na međunarodnom nivou.

Dva osnovna oblika sistema osiguranja depozita su implicitno i eksplicitno osiguranje depozita. Implicitno osiguranje depozita se pojavljuje kada javnost očekuje neki oblik zaštite u situaciji

propasti banke, kada osiguranje nije formalizovano, kada je zasnovano na ponašanju vlasti u državi iz ranijih perioda, te na izjavama državnih zvaničnika. Kod implicitnog osiguranja nema zakonskih odredbi u vezi sa kvalifikovanošću bankarskih depozita za osiguranje, nivoom osiguranih depozita, niti načinom na koji će se isplata osiguranih depozita u situaciji propasti banke provoditi. Sistem eksplicitnog osiguranja depozita je sistem koji zahtijeva zakonsko regulisanje kvalifikovanosti bankarskih depozita za osiguranje, nivoa osiguranog iznosa depozita, načina finansiranja sistema osiguranja depozita, načina na koji će se vršiti proces isplate osiguranih depozita, kao i uspostavljanja i funkcionisanja institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita.

Na međunarodnom nivou eksplicitan sistem osiguranja depozita je široko prihvaćen pri čemu države određuju stepen ovlašćenja koji će institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita imati. Prema širini ovlašćenja takve institucije se mogu klasifikovati u četiri grupe i to: „isplatna kutija“, „isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima, „minimizator gubitka“, „minimizator rizika“. Sprovedeno istraživanje u drugoj polovini 2023. godine kod 24 evropske države je pokazalo da se najznačajniji procenat sistema osiguranja depozita odnosi na „isplatne kutije“ sa određenim dodatnim ovlašćenjima kao što su funkcije rješavanja problematičnih banaka (66,7% ili 16 sistema osiguranja depozita).

Osnovne „zamke“ koje se pojavljuju prilikom uspostavljanja sistema osiguranja depozita, a koje su ujedno i njegovi osnovni nedostaci su pojava moralnog hazarda, negativne selekcije i agencijskih problema. Moralni hazard uslovljen postojanjem sistema osiguranja depozita je vrlo često bio i jedan od uzroka finansijskih kriza. Istraživanja su pokazala da ukoliko unutar sistema osiguranja depozita, kao i cjelokupne mreže finansijske sigurnosti nisu ugrađeni odgovarajući mehanizmi za ublažavanje djelovanja moralnog hazarda isti može doprinijeti pojavi finansijskih kriza.

Strategija izlaska iz bankarskih i finansijskih kriza je određena finansijskim sredstvima koja se mogu obezbijediti da bi se ona sprovela. Kao izvor sredstava za rješavanje banaka koje su se našle u problemu može da bude fond za osiguranje depozita, bilo kroz proces isplate osiguranih depozita ukoliko je nad bankom pokrenut postupak likvidacije ili stečaja ili kroz proces finansiranja restrukturiranja banaka. U prvom slučaju banke su se susrele sa propašću, pokreće

se nad njima postupak likvidacije ili stečaja, depoziti se proglašavaju nedostupnim i iz fonda za osiguranje depozita isplaćuju se sredstva vlasnicima tih depozita. U drugom slučaju banke koje su se susrele sa propašću, a isuviše su velike da bi se nad njima pokrenuo postupak likvidacije ili stečaja, ulaze u procese restrukturiranja i takve procese fond za osiguranje depozita može da podrži kroz postupak finansiranja.

Dakle, sistem osiguranja depozita daje svoj doprinos finansijskoj stabilnosti u kriznim vremenskim periodima (kada banke propadaju), ali istovremeno i u „mirnodopskim“ periodima informišući deponente da su njihovi depoziti sigurni.

Bez obzira na način kako sistem osiguranja depozita štiti osigurane deponente suštinski element kod njegovog uspostavljanja i kod održavanja njegove pouzdanosti je finansijski aspekt. Ukoliko finansiranje sistema osiguranja depozita nije odgovarajuće njegova finansijska snaga je loša i on ne može dati dovoljan doprinos u ispunjavanju predviđenog mandata.

Kapitalna snaga sistema osiguranja depozita se ogleda u postojanju odgovarajućeg fonda za osiguranje depozita koji bi trebao da se uspostavi na adekvatnom, optimalnom nivou pri čemu je optimalan nivo fonda za osiguranje depozita onaj koji je dovoljan da na odgovarajući način zaštiti osigurane depozite. Da bi on to mogao bitno je, sa jedne strane, utvrditi koji je to optimalan (ciljan) iznos fonda za osiguranje depozita koji se smatra dovoljnim za ispunjenje njegove osnovne uloge, te sa druge strane utvrditi da li sistemi osiguranja depozita imaju na raspolaganju odgovarajuće načine finansiranja.

Raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita se posmatra kao odnos dostupnih finansijskih sredstava fonda za osiguranje depozita koja najznačajnijim dijelom proističu iz premija osiguranja naplaćenih od banaka i ukupno osiguranih depozita u bankama koji predstavljaju potencijalnu obavezu za fond za osiguranje depozita u slučaju propasti banaka. Sprovedena istraživanja su pokazala da na nivou Evropske unije, a prema podacima sa 31.12.2022. godine, najveći raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita ima Rumunija i isti iznosi 2,68%, dok je taj procenat u Češkoj 0,42%.

U odnosu na sisteme osiguranja depozita koji posluju u državama članicama Evropske unije, sistemi osiguranja depozita u državama Zapadnog Balkana imaju znatno veće iznose raspoloživog iznosa fonda za osiguranje depozita. U navedenim državama najveći raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita od 8,92% ima sistem osiguranja depozita u Sjevernoj Makedoniji, zatim u Crnoj Gori 7,32%, Albaniji 7%, Bosni i Hercegovini 5,44%, te Srbiji 4,90%.

Ukoliko je raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita veći kod jednog sistema osiguranja depozita ne znači nužno da je taj sistem sigurniji i stabilniji u odnosu na drugi čiji je koeficijent manji. Ocjena adekvatnosti raspoloživog iznosa fonda za osiguranje depozita se može vršiti samo ukoliko se u obzir uzme koji je to optimalan ili ciljan iznos fonda za osiguranje depozita koji institucija koja upravlja tim fondom u određenom vremenskom periodu teži postići. Taj ciljan iznos fonda za osiguranje depozita predstavlja njegovu optimalnu vrijednost koja omogućava adekvatno preuzimanje rizika kojim se fond za osiguranje depozita izlaže. Nadalje, za ocjenu adekvatnosti fonda za osiguranje depozita bitno je uzeti u obzir i način kako je cjelokupan sistem osiguranja depozita uspostavljen u nekoj državi, kao i kompletna mreža finansijske sigurnosti.

Kada se posmatra odnos između raspoloživog i ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita na nivou Evropske unije primjetno je da, prema podacima sa 31.12.2022. godine, 37% ispitanih (10 sistema osiguranja depozita) imaju raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita veći od definisanog ciljanog iznosa, dok 63% ispitanih (17 sistema osiguranja depozita) nisu na posmatrani datum dosegli ciljan iznos fonda.

U okviru država Zapadnog Balkana sistem osiguranja depozita u Sjevernoj Makedoniji ima značajno veći raspoloživ u odnosu na ciljan iznos fonda osiguranja depozita, u Albaniji su iznosi isti, dok u preostale tri posmatrane države (Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora) raspoloživ iznos fonda za osiguranje depozita je ispod ciljanog utvrđenog nivoa.

Određivanje ciljanog, odnosno optimalnog iznosa fonda osiguranja depozita predstavlja jednu od glavnih aktivnosti institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita. Pitanje koje se

postavlja je koliki iznos fonda za osiguranje depozita se može smatrati odgovarajućim, odnosno koji je to optimalan iznos fonda za osiguranje depozita kojem teži institucija koja njime upravlja.

Sprovedeno istraživanje je pokazalo da za sisteme osiguranja depozita koji posluju u državama Evropske unije Direktivom Evropske unije o sistemima osiguranja depozita definisan je ciljan iznos fonda za osiguranje depozita na nivou od 0,8% pri čemu se sistemima osiguranja depozita ne zabranjuje postavljanje i većeg iznosa. Najveći ciljan iznos fonda za osiguranje depozita ima Rumunija (2,71%), dok je većina drugih država članica Evropske unije prihvatila iznos definisan pomenutom direktivom.

U odnosu na sisteme osiguranja depozita koji posluju u državama članicama Evropske unije sistemi osiguranja depozita u državama Zapadnog Balkana imaju znatno veće definisane ciljane iznose fonda za osiguranje depozita. Ciljan iznos fonda za osiguranje depozita od 10% ima sistem osiguranja depozita u Crnoj Gori, u Bosni i Hercegovini je 7,7%, Srbiji 7,5%, Albaniji 7%, te u Sjevernoj Makedoniji 4%.

Kod većine sistema osiguranja depozita (88% ili 21 sistem osiguranja depozita) ciljan iznos fonda za osiguranje depozita je definisan zakonskom regulativom. To podrazumijeva da eventualne izmjene ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita u tim državama zahtijevaju određenu proceduru u pogledu izmjena zakona, a što može predstavljati problem u efikasnosti procesa izmjena. Istraživanje je pokazalo da većina sistema osiguranja depozita (67% ispitanika ili 16 sistema osiguranja depozita) ne može mijenjati ciljan iznos fonda za osiguranje depozita definisan u okviru regulative pri čemu većina (63% ispitanika ili 15 sistema osiguranja depozita) smatra da bi bilo korisno da im se omogući periodično vršenje revizije ciljanog iznosa fonda. Činjenica da većina institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita smatra da bi trebala imati mogućnost revizije ciljanog iznosa fonda osiguranja depozita ukazuje na prepoznavanje uslovljenosti optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita određenim faktorima koji mogu da utiču i na proces njegove optimizacije. Stoga, zakonsko ograničavanje maksimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita može da ugrozi kredibilitet fonda za osiguranje depozita, a nedovoljnost istog da ugrozi stabilnost bankarskog sektora.

Kod većine sistema osiguranja depozita (79% ispitanika ili 19 sistema osiguranja depozita) rok za dostizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita je, takođe, definisan zakonskom regulativom. Kao i u slučaju određivanja ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita tako i u ovom slučaju problem može predstavljati procedura izmjene zakonske regulative u smislu brzine sprovođenja procesa. Nadalje, preko 58% ispitanika (14 sistema osiguranja depozita) je potvrdilo da nije u mogućnosti da mijenja jednom definisan rok za dostizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita.

Ključno pitanje je na koji način sistemi osiguranja depozita određuju ciljan iznos fonda za osiguranje depozita. Sprovedeno istraživanje u drugoj polovini 2023. godine kod 24 evropske države je pokazalo da samo tri sistema osiguranja depozita, što predstavlja 12,5% ukupnih sistema osiguranja depozita koji su učestvovali u istraživanju, imaju razvijen neki oblik metoda za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita i to u Poljskoj, Albaniji i Bosni i Hercegovini. Neki od sistema osiguranja depozita kao što je sistem osiguranja depozita u Islandu i u Norveškoj nemaju razvijene metode za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita već koriste ekspertsku procjenu potrebnog nivoa fonda za osiguranje depozita, te statističko modeliranje za izračun procijenjenih obaveza. Interesantno je uočiti da navedeni sistemi osiguranja depozita ne koriste u potpunosti istu metodu za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita. To proizilazi iz činjenice da različitost uređenja mreže finansijske sigurnosti, stepen razvijenosti država, karakteristike bankarskog sektora utiču da faktori koji se koriste kod određivanja ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita nisu isti.

Pristup u određivanju metoda za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita može se značajno razlikovati od namjere da li će se ocjenjivati adekvatnost fonda za osiguranje depozita u kratkoročnom ili dugoročnom periodu. Kratkoročni period, period do jedne godine, je period kada su scenariji izvjesniji i kada se ocjena rizika, kao i finansijsko planiranje može vršiti sa većim stepenom pouzdanosti. Kod finansijskog planiranja u okviru perioda do jedne godine sa većim stepenom izvjesnosti se mogu vršiti procjene očekivanih priliva i odliva sredstava u fond za osiguranje depozita i sa istim u vezi i nivo fonda za osiguranje depozita na kraju posmatranog perioda. Dugoročni pristup nosi sa sobom visok stepen grešaka u pogledu predviđenih scenarija zbog čega je pouzdanost u projekcijama manja.

Jedan od pristupa utvrđivanju ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita je kroz dinamički bilansni model. Faktore koji se navode u okviru dinamičkog bilansnog modela možemo posmatrati kroz prilive i odlive sredstava u fond za osiguranje depozita. Prilivi u fond za osiguranje depozita se najvećim dijelom ostvaruju po osnovu naplate premije osiguranja depozita od banaka. Nadalje, institucija koja upravlja sredstvima fonda za osiguranje depozita ista može investirati na finansijska tržišta i po tom osnovu ostvarivati određene prilive koji, takođe, dodatno osnažuju fond za osiguranje depozita. Nakon što se sredstva iz fonda za osiguranje depozita isplate osiguranim deponentima u slučaju prestanka rada banke fond za osiguranje depozita, odnosno institucija koja njime upravlja se pojavljuje kao povjerilac banke u likvidaciji ili stečaju. Na taj način ona ostvaruje pravo naplate iz likvidacione ili stečajne mase banke i ta naplata predstavlja realan priliv sredstava u fond za osiguranje depozita.

Kada se posmatraju navedeni faktori vidljivo je da od visine nivoa depozita jako zavisi ocjena adekvatnosti fonda za osiguranje depozita. Prvo, u slučaju propasti banaka iz fonda za osiguranje depozita se vrši isplata osiguranih depozita njihovim vlasnicima, odnosno u slučaju da se banka restrukturira iz fonda za osiguranje depozita se može vršiti finansiranje procesa restrukturiranja koje je, takođe, usko povezano sa nivoom depozita u bankama. Drugo, osnovni izvor finansiranja fonda za osiguranje depozita je iz premija osiguranja depozita koje se naplaćuju u zavisnosti od nivoa depozita kojim banke raspolažu, najčešće nivoa osiguranih depozita.

Stoga je predmet ovog istraživanja kako se mijenja nivo depozita u bankama (zavisna varijabla) u odnosu na makroekonomski indikator, u ovom slučaju u odnosu na visinu bruto domaćeg proizvoda (nezavisna varijabla). Istraživanje koje je sprovedeno kod pet bankarskih sektora (Republika Srpska, Federacija Bosne i Hercegovine, Srbija, Hrvatska, Crna Gora) je pokazalo da se značajan procenat promjena kod ukupnih depozita u posmatranim državama objašnjava promjenama u nivou bruto domaćeg proizvoda i može se utvrditi da je rast ukupnih depozita u bankama značajno prouzrokovao rastom bruto domaćeg proizvoda, i obrnuto.

Najmanji koeficijent za nezavisnu promjenjivu koji iznosi 0,65 u Srbiji pokazuje da povećanje/smanjenje iznosa bruto domaćeg proizvoda za jednu posmatranu jedinicu dovodi do

povećanja/smanjenja iznosa ukupnih depozita za 0,65 jedinica. Najveći koeficijent za nezavisnu promjenjivu se uočava u Hrvatskoj i on pokazuje da povećanje/smanjenje iznosa bruto domaćeg proizvoda za jednu posmatranu jedinicu dovodi do povećanja/smanjenja iznosa ukupnih depozita za 1,16 jedinica. U Bosni i Hercegovini promjene u nivou bruto domaćeg proizvoda intenzivnije djeluju na ukupne depozite u Federaciji Bosne i Hercegovine (koeficijent 1,09) nego u Republici Srpskoj (koeficijent 0,81). U Crnoj Gori navedeni koeficijent je 1,01.

U slučaju depozita stanovništva koji prema broju deponenata ulaze gotovo u cjelokupnom iznosu u osigurane depozite promjene su nešto drugačije. Istraživanje je pokazalo da se značajan procenat promjena kod depozita stanovništva u posmatranim državama objašnjava promjenama u nivou bruto domaćeg proizvoda. Najmanji koeficijent determinacije je u Crnoj Gori gdje su promjene nivoa depozita stanovništva manje određene kretanjima nivoa bruto domaćeg proizvoda ($r^2 = 0,84$), dok u slučaju Srbije taj procenat je najznačajniji ($r^2 = 0,99$). Najmanji koeficijent za nezavisnu promjenjivu koji iznosi 0,36 u Srbiji pokazuje da povećanje/smanjenje iznosa bruto domaćeg proizvoda za jednu posmatranu jedinicu dovodi do povećanja/smanjenja iznosa depozita stanovništva za 0,36 jedinica. U Bosni i Hercegovini promjene u nivou bruto domaćeg proizvoda intenzivnije djeluju na depozite stanovništva u Federaciji Bosne i Hercegovine (koeficijent 0,62) nego u Republici Srpskoj (koeficijent 0,49). U Crnoj Gori taj koeficijent je 0,4.

Izvršena istraživanja su pokazala da je veza između bruto domaćeg proizvoda i ukupnih depozita u bankama u posmatranim državama pozitivna, da bruto domaći proizvod ima značajan uticaj na depozite, te da primjenjen model može biti uspješan u predviđanjima. Intenzitet uticaja nije u svim država isti, a razlike se mogu tražiti u specifičnostima pojedinih država (privatizacioni ciklusi u posmatranom periodu, strane direktne investicije, inostrane doznake i sl.).

S obzirom da je jedan od faktora koji se koristi za utvrđivanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita nivo depozitne osnove u bankarskom sektoru, te da istraživanje pokazuje povezanost između bruto domaćeg proizvoda i ukupnih depozita i depozita stanovništva,

zaključujemo da se u procesu planiranja fonda za osiguranje depozita mogu koristiti rezultati sprovedenog istraživanja.

Ipak, treba imati u vidu da su ovi rezultati vezani za dugoročni period i da na kratkoročnom nivou mogu da se dese određene situacije koje prouzrokuju promjenu nivoa depozita nezavisno od kretanja bruto domaćeg proizvoda. U vezi sa navedenim bitno je bilo pristupiti daljem istraživanju promjene depozita stanovništva u kratkoročnom periodu s obzirom da najvećim dijelom ovi depoziti predstavljaju predmet osiguranja i predmet zaštite od strane fonda za osiguranje depozita.

U cilju utvrđivanja kako depoziti stanovništva u bankama u Bosni i Hercegovini reaguju na pojedine događaje ili vanredne okolnosti u ovom istraživanju korišćeni su podaci o navedenim depozitima na kvartalnom nivou za banke koje posluju u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine. Bankarski sektori u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine u dvadesetogodišnjem periodu (2002-2022) su se suočili sa pet slučajeva koji su za posljedicu imali povlačenje depozita stanovništva iz banaka, a što je uticalo na smanjenje depozitne osnove unutar bankarskog sektora. Tri slučaja su vezana za eksterne događaje i to: smanjenje nivoa depozita stanovništva u toku globalne finansijske krize, smanjenje nivoa depozita stanovništva pojavom pandemije COVID-19 2020. godine, te smanjenje nivoa depozita stanovništva prestankom rada „Sberbank Europe AG“ 2022. godine, dok su dva slučaja povezana sa internim događajima tj. sa propašću dvije banke sa sjedištem u Republici Srpskoj i isključenjem njihovih depozita iz sistema nakon pokretanja postupka likvidacije tih banaka.

U toku dvadesetogodišnjeg perioda najznačajniji likvidnosni pritisak na banke se dogodio u slučaju finansijske krize iz 2007 i 2008 godine. Tako su se u posljednjem kvartalu 2008. godine depoziti stanovništva u bankama sa sjedištem u Republici Srpskoj smanjili za 10,8%, a u bankama sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine za 10,5%. U kriznoj situaciji prouzrokovanoj korona virusom u prvom kvartalu 2020. godine smanjenje depozita stanovništva nije bilo tako značajno i ono je u bankama sa sjedištem u Republici Srpskoj iznosilo 1,6%, a u bankama sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine 0,9%. Situacija prouzrokovana prestankom poslovanja „Sberbank Europe AG“ je uticala na značajnije

smanjenje depozita građana u bankama u Bosni i Hercegovini. Tako je u prvom kvartalu 2022. godine nivo depozita stanovništva u bankama sa sjedištem u Republici Srpskoj smanjen za 8,1%, a u bankama sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine za 5,6%.

U slučaju propasti Bobar banke a.d. Bijeljina i Banke Srpske a.d. Banja Luka uočeno je da su deponenti reagovali na određene informacije koje su se pojavile u vezi sa mogućom propašću banaka i to na način da su povlačili svoje depozite iz navedenih banaka. Ipak, to smanjenje nije bilo značajno u odnosu na cjelokupan bankarski sektor Republike Srpske, banke su ulazile u grupe manjih banaka, te dodatno imajući u vidu da je u bankama sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine nivo depozita nastavio da raste, zaključujemo da je u oba slučaja problem zadržan na lokalnom nivou.

Navedene kratkoročne promjene nivoa depozita uslovljene određenim iznenadnim okolnostima, prije svega uslovljenih povlačenjem depozita iz banaka, ukazuju da se u procesu finansijskog planiranja fonda za osiguranje depozita moraju i takve okolnosti uzeti u obzir. Upravo su one izazovne kako za sisteme osiguranja depozita, tako i za kompletnu mrežu finansijske sigurnosti.

Fond za osiguranje depozita se aktivira u slučaju kada dođe do propasti banaka zbog čega je najveća zainteresovanost institucije koja njime upravlja u pogledu mogućeg predviđanja propasti banaka. S obzirom da je, pored likvidnosti, značajna komponenta analize banaka, sa stanovišta stalnosti poslovanja, bankarska solventnost mjerena preko kapitala banaka, otuda se kroz ovo istraživanje analizirao i odnos promjena bruto domaćeg proizvoda (nezavisna varijabla) i kapitala banaka, kao i finansijskog rezultata (zavisne varijable). Istraživanje je pokazalo da se značajan procenat promjena kod kapitala banaka u svim posmatranim državama objašnjava promjenama u nivou bruto domaćeg proizvoda i može se utvrditi da je rast kapitala u bankama značajno uslovljen rastom bruto domaćeg proizvoda. Najmanji koeficijent za nezavisnu promjenjivu koji iznosi 0,12 u Republici Srpskoj pokazuje da povećanje/smanjenje iznosa bruto domaćeg proizvoda za jednu posmatranu jedinicu dovodi do povećanja/smanjenja kapitala za 0,12 jedinica. Najveći koeficijent za nezavisnu promjenjivu se uočava u Hrvatskoj i on pokazuje da povećanje/smanjenje iznosa bruto domaćeg proizvoda za jednu posmatranu jedinicu dovodi do povećanja/smanjenja iznosa kapitala za 0,26 jedinica.

U slučaju uticaja bruto domaćeg proizvoda na finansijski rezultat banaka nije utvrđena značajnija povezanost, a u određenim slučajevima primjenjena metoda nije pouzdana (Hrvatska, Crna Gora) zbog čega predviđanje finansijskog rezultata banaka na bazi kretanja bruto domaćeg proizvoda nije relevantno.

Rezultati istraživanja su pokazali da je finansijsko planiranje od suštinskog značaja za optimizaciju fonda za osiguranje depozita. Za finansijsko planiranje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita mogu se koristiti projekcije bruto domaćeg proizvoda u pogledu uticaja istog na promjene depozita u bankarskom sektoru kao faktora koji utiče na određivanje optimalnog iznosa fonda za osiguranje depozita, kao i da se stabilnost pojedinih banaka mjerena preko likvidnosti i solventnosti može analizirati na bazi promjene bruto domaćeg proizvoda. Ipak, ono što je potrebno imati u vidu je da postoje vanredne okolnosti koje se u planiranju ne mogu ili teško mogu predvidjeti u bankarskom sektoru, a koje mogu da uvedu banke u likvidnosne probleme. U pravilu takvi vanredni događaji se vezuju za paniku deponenata koja stvara pritisak na više banaka i tada se kompletan sektor susreće sa problemom povlačenja depozita iz bankarskog sektora. Povlačenje depozita može da uzrokuje probleme i kod solventnih banaka jer ne postoje banke koje mogu da podnesu neograničeno povlačenje depozita i kojima u takvim slučajevima prijeti propast. U takvim okolnostima kod planiranja fonda za osiguranje depozita potrebno je imati razrađenu opciju djelovanja tj. jasno definisane oblike alternativnih izvora finansiranja, posebno opcije „posljednjeg utočišta“.

Jedna od podjela načina finansiranja sistema osiguranja depozita i fonda za osiguranje depozita, kao njegovog sastavnog dijela, je podjela na osnovne i alternativne izvore finansiranja.

Osnovni izvori finansiranja sistema osiguranja depozita proizilaze iz usluga koje sistem osiguranja pruža svojim bankama članicama, a koje se odnose na osiguranje njihovih depozita. Taj osnovni izvor finansiranja su premije osiguranja koje banke plaćaju institucijama koje upravljaju sistemima osiguranja depozita za uslugu osiguranja njihovih depozita. Istraživanje koje je sprovedeno kod 24 sistema osiguranja depozita u evropskim državama je pokazalo da svi sistemi osiguranja depozita imaju tzv. „ex ante“ premiju osiguranja koju institucije koje upravljaju fondom za osiguranje depozita naplaćuju od banaka. U zavisnosti od karakteristika

sistema osiguranja depozita i kompletne mreže finansijske sigurnosti kao osnovni izvori finansiranja fonda za osiguranje depozita se mogu javiti i početne/inicijalne premije osiguranja (42% ispitanika ili 10 sistema osiguranja depozita), prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita (92% ispitanika ili 22 sistema osiguranja depozita), obeštećenje u postupku likvidacije ili stečaja banaka (88% ispitanika ili 21 sistem osiguranja depozita), obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka (58% ispitanika ili 14 sistema osiguranja depozita), donacije (13% ili 3 sistema osiguranja depozita) i ostalo (8% ispitanika ili 2 sistema osiguranja depozita).

U slučaju da sistem osiguranja depozita ne raspolaže odgovarajućim iznosom novčanih sredstava obezbjeđenih kroz osnovne izvore finansiranja za pravovremenu i efikasnu isplatu osiguranih depozita u bankama on na raspolaganju ima i alternativne izvore finansiranja. Vrste alternativnih izvora finansiranja i načini korišćenja tih izvora definišu se unutar regulatornog okvira na osnovu kojeg sistem osiguranja depozita funkcioniše. Ti izvori mogu biti vanredne ili „ex post“ premije, kreditne linije i emisije hartija od vrijednosti koje se ugovaraju sa tržišnim učesnicima, kreditne linije sa centralnom bankom ili nekim drugim javnim izvorima sredstava, zaduživanja kod međunarodnih finansijskih institucija, kao i mogućnost pozajmljivanja sredstava između institucija za osiguranje depozita.

Sprovedenim istraživanjem je utvrđeno da 67% ili 16 institucija koje upravljaju sistemima za osiguranje depozita na evropskom nivou imaju mogućnost uvođenja „ex post“ premije osiguranja tj. premije osiguranja koja se naplaćuje nakon što se desi slučaj osiguranja ili nakon što se finansira proces restrukturiranja banaka. Od ukupno ispitanih institucija koje upravljaju sistemima za osiguranje depozita njih 15 ili 63% ima mogućnost uvođenja vanredne premije osiguranja depozita, dakle premije osiguranja koja se može uvesti u svakom trenutku ako se procijeni da je potrebno dodatno ojačati fond za osiguranje depozita. Sve institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita i koje posluju na području Zapadnog Balkana, a koje su bile predmet istraživanja, imaju mogućnost uvođenja vanredne premije kao alternativnog izvora finansiranja, a razlike postoje u pogledu zakonskog ograničenja mogućeg iznosa vanredne premije osiguranja. Ovaj oblik alternativnog izvora finansiranja je najprihvatljiviji jer se ne opterećuju direktno poreski obveznici preko finansiranja iz javnog sektora, ali značajan

nedostatak je u činjenici postojanja ograničenja u pogledu sposobnosti banaka da se optereće dodatnim troškovima.

Sprovedeno istraživanje je utvrdilo da 58% ili 14 institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita u slučaju nedostatka sredstava za isplatu osiguranih depozita ili finansiranje procesa restrukturiranja banaka ima mogućnost zaduženja na tržištu bez garancije države, a 54% ili 13 institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita mogućnost zaduženja uz garanciju države. Sve institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita i koje posluju na području Zapadnog Balkana, a koje su bile predmet istraživanja, imaju mogućnost zaduživanja na tržištu, sa ili bez garancije države. Osnovni nedostatak kod ovog oblika alternativnog izvora finansiranja je brzina procesa jer svako zaduženje zahtijeva sprovođenje određenih postupaka koji mogu biti isuviše dugi i koji mogu onemogućiti instituciji koja upravlja sistemom osiguranja depozita efikasno provođenje mandata.

Značajan dio ispitanika (50% ili 12 institucija koje upravljaju sistemom osiguranja depozita) je potvrdio da ima mogućnost zaduženja kod međunarodnih finansijskih institucija. Na primjeru sistema osiguranja depozita u Bosni i Hercegovini je vidljivo da su se u različitim vremenskim periodima i u različitim oblicima finansijske podrške i/ili kreditnog zaduženja pojavljivale američka agencija za međunarodni razvoj (USAID), razvojna banka njemačke (KfW), Evropska Komisija, Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD). Prednost ovog oblika kreditnog zaduženja je činjenica da se radi o respektabilnim kreditorima koji imaju značajne resurse da podrže sisteme osiguranja depozita, čak i u određenim sistemskim krizama. Često postoji spremnost navedenih kreditora da obezbijede finansijsku podršku i u vidu različitih donacija za sisteme osiguranja depozita i generalno za države koje su spremne da se reformišu u skladu sa relevantnim direktivama Evropske unije, kao i u skladu sa najboljim međunarodnim praksama, a što je posebno bitno za države Zapadnog Balkana.

U pogledu postojanja kreditne linije sa centralnom bankom ili drugim javnim izvorima sredstava samo 33% ili 8 institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita na evropskom nivou je potvrdilo da imaju kreditnu liniju sa centralnim bankama ili drugim javnim izvorima sredstava kao „posljednje utočište“. Izostanak ove vrste alternativnog izvora

finansiranja ima određene prednosti, ali i nedostatke. Prednost se ogleda u činjenici da nepostojanje zakonske mogućnosti oslanjanja na državu znači veću opreznost u upravljanju i planiranju sredstvima fondova za osiguranje depozita od strane institucija koje njima upravljaju tj. ublažava se djelovanje moralnog hazarda u poslovanju takvih institucija. Ipak, u slučaju ozbiljnijih poremećaja na tržištu otežan je pristup javnim sredstvima koja u nekim sistemskim krizama mogu biti jedina opcija za adekvatan oblik alternativnog finansiranja.

U pogledu pozajmljivanja od drugih fondova osiguranja depozita izvršeno istraživanje je pokazalo da 38% ili 9 institucija za osiguranje depozita ima zakonsku mogućnost ovog oblika pozajmljivanja. Ova mogućnost je inkorporirana u sisteme osiguranja depozita država članica Evropske unije.

Nadalje, istraživanje je utvrdilo da se 71% ili 17 institucija koje upravljaju sistemima osiguranja depozita može zadužiti nakon što se desi propast banke, 42% ili njih 10 ima mogućnost zaduženja nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti, a da su sredstva nedovoljna, a 17% ili 4 institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita se mogu zaduživati i u uslovima kada se propast banaka ne dešava niti ima najava za isto (npr. želi se ranije dostići ciljan iznos fonda za osiguranje depozita).

Sprovedeno istraživanje je potvrdilo da je kredibilitet fonda za osiguranje depozita veći ukoliko institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita ima na raspolaganju više izvora finansiranja. Od ukupno ispitanih 92% ili 22 institucije su navedeno potvrdile. Više izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita omogućava lakše dostizanje njegovog optimalnog iznosa. Istraživanje je, takođe, utvrdilo da je kredibilitet fonda za osiguranje depozita veći ukoliko on kao „posljednje utočište“ na raspolaganju ima kreditnu liniju sa centralnom bankom ili neki drugi oblik zaduženja iz javnih izvora sredstava. Naime, prema izvršenom istraživanju ove dvije mogućnosti su ocijenjene kao najstabilniji/najpouzdaniji alternativni izvor finansiranja. Sa druge strane, najmanje pouzdan alternativni izvor finansiranja je mogućnost zaduženja fonda za osiguranje depozita bez garancije države, kao i mogućnost pozajmljivanja od drugih sistema osiguranja depozita.

Na osnovu sprovedenog istraživanja, izvršenih analiza i diskusije moguće je dati određene preporuke koje su značajne za efikasno upravljanje fondom za osiguranje depozita, kao i cjelokupnim sistemom osiguranja depozita. Preporuke mogu biti korisne kako za sistem osiguranja depozita u Bosni i Hercegovini tako i za sisteme u drugim državama.

Zbog činjenice da se odluke vezane za fond za osiguranje donose u ovom, a provode u budućem trenutku potrebno je da institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita vrši strateško planiranje fonda za osiguranje depozita. Kod strateškog planiranja suštinski je prepoznati prijetnje koje se mogu pojaviti u budućem periodu, a one se najvećim dijelom odnose na propast banaka, te, sa druge strane, prilike koje omogućavaju da fond za osiguranje djeluje na način koji ispunjava njegovu osnovnu misiju. Kod određivanja misije sistema osiguranja depozita potrebno je poći od toga šta su očekivanja stejkholdera od sistema osiguranja depozita. Osigurani deponenti, kao jedni od stejkholdera, očekuju da budu zaštićeni kroz proces osiguranja depozita. Istovremeno, učesnici mreže finansijske sigurnosti, kao i kompletno društvo očekuje i doprinos sistema osiguranja depozita očuvanju finansijske stabilnosti. Ovako definisana misija je razlog zbog čega se sistemi osiguranja depozita i uspostavljaju.

Kako bi ostvarila svoju misiju institucija koja upravlja fondom za osiguranje depozita u procesu strateškog planiranja treba da formuliše ciljeve koje je potrebno da ispuni u pogledu obezbjeđenja adekvatnog iznosa fonda za osiguranje depozita. Dva se ključna cilja odnose na jasno definisanje iznosa fonda za osiguranje depozita kojeg je potrebno postići u određenom vremenskom periodu, te načina kako će se taj iznos dostići.

Prvi cilj je ključan jer potcjenjivanje potrebnog iznosa fonda za osiguranje depozita može da dovede do neadekvatne zaštite depozita u bankama i finansijske nestabilnosti, dok njegovo precjenjivanje do bespotrebnog opterećenja bankarskog sektora dodatnim troškovima koji se na kraju prevladavaju na klijente banaka.

Zbog navedenog je bitno da institucija koja upravlja fondom za osiguranje depozita kreira model kojeg će na redovnoj osnovi pregledati, eventualno mijenjati ili dopunjavati, te isti koristiti za utvrđivanje adekvatnosti iznosa fonda za osiguranje depozita. Takav model treba da

simulira događaje koji dovode do aktiviranja fonda za osiguranje depozita, a to su propasti banaka. To predstavlja u navedenim procesima najteži zadatak jer propadanje banaka nije jednostavno za predvidjeti, pogotovu u dugoročnom periodu.

Zbog toga je sistem osiguranja depozita zainteresovan za rezultate testiranja otpornosti banaka na stres koji pokazuju koliko se banke uspješno mogu nositi sa određenim ekonomskim i finansijskim šokovima. Te procese provodi bankarski supervizorski autoritet koji je, na osnovu rezultata sprovedenih stres testiranja nad bankama, u mogućnosti da bolje ocijeni položaj pojedinačne banke u sistemu i da ranim detektovanjem problema u bankama i pravovremenim reagovanjem spriječi propast banke ili je isključi iz sistema na način da gubitke, prije svih, snose akcionari banaka. Dobijanjem pravovremene informacije da je banka u problemu instituciji koja upravlja fondom za osiguranje depozita olakšano je planiranje eventualnog aktiviranja fonda za osiguranje depozita. Nadalje, ukoliko je bankarski supervizorski autoritet pravovremeno isključio banku iz sistema fond za osiguranje depozita, ali i neosigurani povjerioci, očekuju veću naplatu u procesima likvidacije ili stečaja banaka. Zbog navedenog je ključna veoma bliska saradnja između institucije koja vrši superviziju i restrukturiranje banaka i institucije koja upravlja sistemom osiguranja depozita, te je veoma značajno da ona bude zasnovana i na formalnim osnovama. Ove izazove nemaju sistemi osiguranja depozita kojima upravljaju institucije koje istovremeno imaju mandat bankarske supervizije i restrukturiranja banaka.

Jako je izazovna situacija kada se uslijed određenih iznenadnih događaja dešavaju značajni odlivi depozita iz banaka koji mogu da prerastu u paniku deponenata. Institucija koja upravlja fondom za osiguranje depozita bi trebalo da razvije kapacitete koji joj omogućavaju da na dnevnoj osnovi prati promjene depozita u bankama kako bi imala pravovremene i tačne informacije o potencijalnoj obavezi fonda za osiguranje depozita. Ovo je posebno značajno u uslovima razvijenih tehnologija koje omogućavaju brze transfere depozita iz jedne u drugu banku, ali i u uslovima razvijenosti društvenih mreža i veoma brzih širenja informacija.

Za identifikovanje „uskih grla“ u sistemu osiguranja depozita jako je bitno sprovođenje stres testiranja sistema. Ukoliko institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita na redovnoj osnovi sprovodi ove aktivnosti ona će biti u mogućnosti da pravovremeno otkrije nedostatke u

sistemu i otvori prostor za otklanjanje takvih nedostataka. Poseban značaj ove aktivnosti imaju u savremenim uslovima poslovanja koji se karakterišu kao veoma dinamični i neizvjesni.

Ključni zadatak sistema osiguranja depozita je isplata osiguranih depozita u bankama kada dođe do njihove likvidacije ili stečaja. Na takav način sistem osiguranja depozita ispunjava svoju misiju zaštite osiguranih depozita. Međutim, problemi se mogu pojaviti u uslovima propadanja sistemski važnih banaka za koje se ne donose odluke o likvidaciji ili stečaju već se pronalaze načini kako da se one spase kako bi se umanjio negativan uticaj po privredni, ekonomski i finansijski razvoj države. Za takve procese spašavanja banaka potrebna su finansijska sredstva gdje fond za osiguranje depozita može dati svoj doprinos zbog čega je potrebno stvaranje formalnih pretpostavki za takve aktivnosti. Na ovaj način sistem osiguranja depozita ispunjava svoju misiju koja se odnosi na doprinos očuvanju finansijske stabilnosti.

U cilju jačanja fonda za osiguranje depozita institucija koja njime upravlja je jako zainteresovana za pronalazke pouzdanih alternativnih izvora finansiranja fonda i to posebno onih koji se mogu aktivirati u okolnostima kada je fond za osiguranje depozita nedovoljan da na adekvatan način ispuni svoju misiju tj. zaštititi osigurane depozite i doprinese finansijskoj stabilnosti. Ugovaranje dodatnih oblika finansiranja kao što su određene vrste kreditnih aranžmana ili garancija koje se mogu aktivirati u uslovima nedostatnosti fonda za osiguranje depozita institucija koja njime upravlja treba da vrši u periodima prije nego sredstva budu potrebna. Ovo iz razloga što adekvatna zaštita deponenata i očuvanje finansijske stabilnosti zahtjeva promptno djelovanje svih učesnika mreže finansijske sigurnosti pa samim tim i sistema osiguranja depozita.

Doprinos očuvanju finansijske stabilnosti sistem osiguranja depozita može da obezbijedi i kroz aktivnosti koje doprinose ublažavanju djelovanja moralnog hazarda od strane banaka, a one se odnose na implementiranje premije na bazi rizika. To podrazumijeva da banke koje su ocijenjene kao rizičnije i pri tome se značajno u svom poslovanju oslanjaju na osigurane depozite treba da plaćaju veće premije za jačanje fonda za osiguranje depozita. Premiranje na bazi rizika banaka doprinosi poštovanju principa pravednosti u smislu da se vrši pravedna raspodjela troškova osiguranja na način da banke koje su izložene većem riziku i koje izlažu

većem riziku fond za osiguranje depozita plaćaju i veće premije. Banke se u ovim procesima podstiču na sigurnije i stabilnije poslovanje čime sistem osiguranja depozita doprinosi finansijskoj stabilnosti. Dodatno, kroz postojanje ovlašćenja institucije koja upravlja fondom osiguranja depozita da vrši izračune premija na bazi rizika banaka omogućava joj se i uvid u kvalitet bankarskog sektora i pojedinačnih banaka, a što je značajno za procese planiranja potrebnog iznosa fonda za osiguranje depozita. Kako bi se pristupilo implementaciji premiranja na bazi rizika banaka potrebno je da proces bude formalizovan.

Izazov za instituciju koja upravlja fondom za osiguranje depozita su i načini i oblici investiranja sredstava fonda. Uobičajeno je da se sredstva fondova za osiguranje depozita investiraju u državne hartije od vrijednosti koje se ocjenjuju kao sigurne i likvidne. U nerazvijenim ili manje razvijenim državama može da se desi da to i nije slučaj i da u situaciji potrebe korišćenja likvidnih sredstava fonda u veoma kratkom roku nije lako investirana sredstva unovčiti. To su razlozi zbog čega se institucije koje upravljaju sistemima osiguranja depozita u takvim državama odlučuju za investiranje sredstava fonda u hartije od vrijednosti razvijenih država. Ipak, kada fond za osiguranje depozita postigne značajnu kapitalizovanost može se razmatrati i mogućnost investiranja u domaće državne hartije od vrijednosti. Ovo pogotovu ukoliko institucija koja upravlja fondom za osiguranje depozita obezbijedi raspoloživost određenih aranžmana sa državom koji joj omogućavaju alternativne izvore finansiranja. U takvim okolnostima država predstavlja određen vid „posljednjeg utočišta“ fondu za osiguranje depozita i onda je opravdan njen zahtjev za razmatranjem mogućnosti da se sredstva fonda za osiguranje depozita ili barem dio tih sredstava investira u domaće državne hartije od vrijednosti.

Za veći doprinos sistema osiguranja depozita finansijskoj stabilnosti značajno je i jačanje svjesnosti javnosti o karakteristikama sistema kroz finansijsko opismenjavanje. Ukoliko je deponent informisan da njegov depozit u banci nije osiguran, te da u slučaju propasti banke neće biti zaštićen kao onaj koji jeste, od njega se može očekivati da kroz proces tržišne discipline utiče na smanjenje moralnog hazarda u bankama i na takav način doprinese i on finansijskoj stabilnosti. Zbog toga je potrebno da institucija koja upravlja sistemom osiguranja depozita u okviru svoje strategije razvije i načine finansijskog opismenjavanja i iste sprovodi na redovnoj osnovi. Posebno značajna komunikacija sa javnošću je u slučaju kada se dešavaju

propasti banaka i kada institucija za osiguranje depozita treba da koristi širok spektar komunikacionih kanala informisanja kako bi se spriječila panika deponenata. Kroz navedeno se dodatno podstiče i transparentnost njenog poslovanja.

LITERATURA

1. Acharya, V.V., Santos, J.A.C. & Yorulmazer, T. (2009). Systemic risk and deposit insurance premiums. *Economic Policy Review*, Forthcoming. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1678160>
2. Agencija za bankarstvo Republike Srpske. (n.d.). www.abrs.ba
3. Agencija za bankarstvo Republike Srpske. (2022). Agencija za bankarstvo Republike Srpske okončala postupak restrukturiranja „Sberbank“ a.d. Banja Luka. Preuzeto decembar 2022 sa: https://abrs.ba/agencija-za-bankarstvo-republike-srpske-okoncala-postupak-restrukturiranja-sberbank-a-d-banja-luka/?doing_wp_cron=1735309971.7839760780334472656250
4. Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (n.d.). www.fba.ba
5. Agencija za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine (n.d.). www.aod.ba
6. Agnese, P., & Vento, G. A. (2020). The stability of banks' retail deposits at the early stages of the Covid-19 Pandemic: A preliminary evidence from Euro area. *Journal of Applied Finance & Banking*, 10(6), 241-247. <https://doi.org/10.47260/jafb/10612>
7. Akerlof, G.A. (1978). The Marker for „Lemons“ : Quality Uncertainty and the Market Mechanism. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-214850-7.50022-X>
8. Aktas, R., Acikalin, S., Bakin, B., & Celik, G. (2015). The determinants of banks' capital adequacy ratio: Some evidence from South Eastern European countries. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 7(1 (J)), 79-88. [https://doi.org/10.22610/jebbs.v7i1\(J\).565](https://doi.org/10.22610/jebbs.v7i1(J).565)

9. Anginer, D., & Demirgüç-Kunt, A. (2018). Bank runs and moral hazard: A review of deposit insurance. World Bank Policy Research Working Paper, (8589). Preuzeto juni 2020. sa: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3252233
10. Anginer, D., Demirguc-Kunt, A., & Zhu, M. (2014). How does deposit insurance affect bank risk? Evidence from the recent crisis. Journal of Banking & finance, 48, 312-321. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2013.09.013>
11. Artavanis, N., Paravisini, D., Robles-Garcia, C., Seru, A., & Tsoutsoura, M. (2019). Deposit withdrawals. Unpublished working paper. Preuzeto juni 2021. sa: <https://www2.aueb.gr/conferences/Crete2021/Papers/Artavanis.pdf>
12. Athanasoglou, P. P., Brissimis, S. N., & Delis, M. D. (2008). Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability. Journal of international financial Markets, Institutions and Money, 18(2), 121-136. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2006.07.001>
13. Athanasoglou, P. P., Delis, M., & Staikouras, C. (2006). Determinants of bank profitability in the South Eastern European region. Preuzeto decembar 2022. sa: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4163741
14. Bagus, P. & Howden, D. (2011). Deep Freeze. Iceland's Economic Collapse. Ludwig von Mises Institute. Auburn, Alabama.
15. Bank for International Settlements. (2017). Basel III: international regulatory framework for banks. Preuzeto decembar 2018. sa: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.htm>
16. Bašić, D. (2012). Savremeno bankarstvo. Banja Luka: Ekonomski fakultet Banja Luka

17. Bašić, D. (2010). Uloga osiguranja depozita u prevazilaženju bankarske krize. *Acta economica*, 8(12), 293-323. Preuzeto decembar 2014. sa <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1112955>
18. Black, F., & Scholes, M. (1973). The pricing of options and corporate liabilities. *Journal of political economy*, 81(3), 637-654. <https://doi.org/10.1086/260062>
19. Bordo, M. D., & Landon-Lane, J. S. (2010). The global financial crisis of 2007-08: Is it unprecedented? (No. w16589). National Bureau of Economic Research. DOI 10.3386/w16589
20. Bofinger, P. (2023). The Failure of Credit Suisse. Preuzeto mart 2024. sa: <https://www.ips-journal.eu/topics/economy-and-ecology/the-failure-of-credit-suisse-6635/>
21. Brown, M., Guin, B., & Morkoetter, S. (2020). Deposit withdrawals from distressed banks: Client relationships matter. *Journal of Financial Stability*, 46, 100707. <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2019.100707>
22. Calomiris, C. W., & Jaremski, M. (2016). Deposit insurance: theories and facts. *Annual review of financial economics*, 8(1), 97-120. <https://doi.org/10.1146/annurev-financial-111914-041923>
23. Calomiris, C. W. (2010). Banking crises yesterday and today1. *Financial History Review*, 17(1), 3-12. <https://doi.org/10.1017/S0968565010000028>
24. Calomiris, C. W. (2009). *Banking Crises and the Rules of the Game* (Vol. 15403). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. Preuzeto decembar 2022. sa https://www.nber.org/system/files/working_papers/w15403/w15403.pdf
25. Calomiris, C. W. (2007). Bank failures in theory and history: the Great Depression and other "contagious" events. DOI 10.3386/w13597

26. Calomiris, C. W., & Mason, J. (1994). Contagion and bank failures during the Great Depression: The June 1932 Chicago banking panic. DOI 10.3386/w4934
27. Calomiris, C. W., & Gorton, G. (1991). The origins of banking panics: models, facts, and bank regulation. In Financial markets and financial crises (pp. 109-174). University of Chicago Press. Preuzeto decembar 2011. sa: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c11484/c11484.pdf>
28. Calomiris, C. W. (1990). Is deposit insurance necessary? A historical perspective. The Journal of Economic History, 50(2), 283-295. <https://doi.org/10.1017/S0022050700036433>
29. Centonze, Arthur. L. (2011). Case Study: Iceland's Financial Meltdown. Journal of Financial Education. Vol. 37, No. 1/2, pp. 131-166. <https://www.jstor.org/stable/41948662>
30. Cull, R., Senbet, L. & Sorge, M. (2005). Deposit insurance and financial development, Journal of Money, Credit and Banking, 37 (1), 44-82. <https://doi.org/10.1353/mcb.2005.0004>
31. Ćirović, M. (2007). Bankarstvo. Beograd: Naučno društvo Srbije
32. Demirgüç-Kunt, A., Kane, E. J., & Laeven, L. (2014). Deposit insurance database (No. w20278). National Bureau of Economic Research. DOI 10.3386/w20278
33. Demirgüç, A., & Kane, E. J. (2002). Deposit insurance around the globe: where does it work?. Journal of Economic Perspectives, 16(2), 175-195. DOI: 10.1257/0895330027319
34. Demirgüç-Kunt, A., & Detragiache, E. (2002). Does deposit insurance increase banking system stability? An empirical investigation. Journal of monetary economics, 49(7), 1373-1406. [https://doi.org/10.1016/S0304-3932\(02\)00171-X](https://doi.org/10.1016/S0304-3932(02)00171-X)

35. Diamond, D. W., & Dybvig, P. H. (1983). Bank runs, deposit insurance, and liquidity. *Journal of political economy*, 91(3), 401-419. <https://doi.org/10.1086/261155>
36. EFDI. (2018). Non-Binding Guidance Paper: Deposit Guarantee Schemes Alternative Funding Policy. Preuzeto mart 2020 sa: <https://www.efdi.eu/page/efdi-papers-positions-2021>
37. Eisenring, C. (2023). Das Ende der CS: Ein Zombie ist weg, doch eine Monster-Bank entsteht. Preuzeto juni 2023 sa: <https://www.nzz.ch/meinung/ubs-uebernimmt-cs-ein-zombie-ist-weg-doch-ein-monster-entsteht-ld.1731220>
38. European Banking Authority. (2021). Funding Plans Report. Preuzeto mart 2022 sa: https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/document_library/Publications/Reports/2021/1018944/2021%20Report%20on%20Funding%20Plans_corrigendum.pdf.
39. European Banking Authority. (2022). Deposit Guarantee Schemes data. Preuzeto juni 2023 sa: <https://www.eba.europa.eu/activities/single-rulebook/regulatory-activities/depositor-protection/deposit-guarantee-schemes-data>
40. European Central Bank. (2024). Economic bulletin. No.6/2024. Preuzeto decembar 2024 sa: <https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/html/index.en.html>
41. European Parliament. (2014). Directive 2014/49/EU of the European Parliament and of the Council on deposit guarantee schemes. Preuzeto mart 2015 sa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0049>
42. European Parliament. (2014). Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms. Preuzeto mart 2015 sa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0059>

43. Federal Deposit Insurance Corporation. (2023). Bank Failures in Brief – Summary. Preuzeto april 2024 sa: <https://www.fdic.gov/resources/resolutions/bank-failures/in-brief/bfb2023.html>
44. Federal Deposit Insurance Corporation. (2023). FDIC Quarterly Banking Profile. Preuzeto juni 2023 sa: <https://www.fdic.gov/quarterly-banking-profile>
45. Federal Deposit Insurance Corporation. (2023). DIC Acts to Protect All Depositors of the former Silicon Valley Bank, Santa Clara, California. Preuzeto juni 2023 sa: <https://www.fdic.gov/news/press-releases/2023/pr23019.html>
46. Financial Stability Board. (2012). Thematic Review on Deposit Insurance System: Peer Review Report. Basel, Switzerland. Preuzeto juni 2020 sa: https://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_120208.pdf?page_moved=1.
47. Garcia, G. (2000). Deposit insurance and crisis management. Washington: International Monetary Fund. <https://ssrn.com/abstract=879531>
48. Garcia, G. G. (2000). Deposit insurance: Actual and good practices. In Deposit Insurance. International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781557759481.084>
49. Gorton, G.B. (2010). Questions and Answers about the Financial Crises. Working paper 15787. National Bureau of Economic Research. DOI 10.3386/w15787
50. Gylfason, T. (2014). Iceland: How Could This Happen? CESifo Working Paper No. 4605. Center for Economic Studies and ifo Institute (CESifo), Munich. <https://hdl.handle.net/10419/93403>
51. Han, R., & Melecky, M. (2013). Financial inclusion for financial stability: Access to bank deposits and the growth of deposits in the global financial crisis. World bank policy research working paper, (6577). <https://ssrn.com/abstract=2312982>

52. Harun, T. W. R., Kamil, N. K. M., Haron, R., & Ramly, Z. (2020). Determinants of banks' capital structure: a review of theoretical and selected empirical research. *International Journal of Business and social science*, 11(12), 131-141. doi:10.30845/ijbss.v11n12p17
53. Hoelscher, D. S. (2016). *Bank restructuring and resolution*. Springer. <https://link.springer.com/book/10.1057/9780230289147>
54. IADI. (2023). The 2023 banking turmoil and deposit insurance systems: Potential implications and emerging policy issues. Preuzeto mart 2024 sa: https://www.iadi.org/en/assets/File/Papers/IADI_2023_Potential_implications_and_emerging_policy_issues_for_DI_.pdf.
55. IADI. (2022). Results of annual survey on deposit insurance and financial safety net framework. Preuzeto mart 2023 sa: <https://www.iadi.org/en/research/data-warehouse/deposit-insurance-surveys/>
56. IADI. (2018). Deposit Insurance Fund Target Ratio. Preuzeto april 2020 sa: https://www.iadi.org/en/assets/File/IADI_Research_Paper_Deposit_Insurance_Fund_Target_Ratio_July2018.pdf.
57. IADI. (2015). Enhanced Guidance for Effective deposit Insurance Systems: Ex Ante Funding. Preuzeto mart 2020 sa: https://www.iadi.org/en/assets/File/Papers/Approved%20Guidance%20Papers/IADI_Enhanced_Guidance_on_Ex-Ante_Funding_June_2015.pdf.
58. IADI. (2014). Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems. Preuzeto mart 2018 sa: <https://www.iadi.org/what-we-do/policy/core-principles/>
59. IADI. (2013). Enhanced Guidance for Effective Deposit Insurance Systems: Mitigating Moral Hazard. Preuzeto mart 2020 sa:

https://www.iadi.org/en/assets/File/Papers/Approved%20Guidance%20Papers/IADI_Mitigating_Moral_Hazard_Enhanced_Guidance_2013-05.pdf.

60. IADI. (2011). Evaluation of Deposit Insurance Fund Sufficiency on the Basis of Risk Analysis. Preuzeto juni 2019 sa: https://www.iadi.org/uploads/IADI_DIF_Sufficiency_Paper-official_issuance.pdf.
61. IADI. (2009). Core Principles for Effective Deposit Insurance systems. Preuzeto mart 2020 sa: <https://www.iadi.org/en/assets/File/Core%20Principles/cprevised2014nov.pdf>.
62. IADI. (2009). Funding of Deposit Insurance System. Preuzeto mart 2020 sa: https://www.iadi.org/en/assets/File/Papers/Approved%20Guidance%20Papers/Funding%20Final%20Guidance%20Paper%206_May_2009.pdf.
63. International Monetary Fund. (2008). Iceland: Request for Stand-by Arrangement. IMF Country Report No. 08/362. Washington. Preuzeto januar 2024 sa: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2008/cr08362.pdf>
64. Jović, D. (2010). Analiza performansi i transformacija bankarskog sistema Republike Srpske. Grafomark doo. Laktaši
65. Kandžija, V. & Živko, I. (2014). Upravljanje bankama. Mostar-Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci-Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru
66. Kester, G.V. & Radivojac, G. (2013). Savremena paradigma zaduživanja kao lekcija naučena tokom globalne finansijske krize. Acta Economica (Vol. 11 No. 18) Pregledni članak: DOI: 10.7251/ACE1318239K
67. Komić, J. (2000). Metodi statističke analize kroz primjere: zbirka zadataka. Bosna i Hercegovina: Ekonomski fakultet.

68. Krstić, B., & Radojičić, J. (2012). Osiguranje depozita kao ex ante i ex post antikrizni mehanizam u bankarstvu. *Ekonomске teme*, 535. UDK 368:336.781.2, pregledni rad
69. Krunić, G. (2024). The impact of household deposits on bank credit activities: Evidence from selected Western Balkan countries. *Acta Economica* (Vol. 22 No. 41) Pregledni članak: DOI: 10.7251/ACE2441175KUDK
70. Krunić, G. (2024). Conditionality of bank liquid assets on the liquidity determinants in the banking sectors of the Western Balkan countries. *Financing – scientific magazine for economy*. Originalni naučni rad. DOI: 10.7251/FIN2403015K
71. Krunić, G. (2023). Functional correlation between bank assets and insured deposits in Bosnia and Herzegovina – The perspective of the Deposit Insurance Fund. *Acta Economica* (Vol. 21 No. 38) Pregledni članak: <https://doi.org/10.7251/ACE2338151K>
72. Krunić, G. (2018). Novi Zakon o osiguranju depozita u funkciji očuvanja stabilnosti finansijskog sektora. Mjesečni naučno-stručni časopis Saveza računovođa i revizora Republike Srpske „Finrar“, broj 5. Pregledni članak: UDK 336.712.22:336
73. Krunić, G. (2016). Moralni hazard u bankarskom sektoru Republike Srpske. *Acta Economica* (Vol. 14 No. 25) Pregledni članak. <https://doi.org/10.7251/ACE1625089K>
74. Krunić, G. (2015). Uzrok propasti Balkan Investment banke i Bobar banke. *Časopis Banke u BiH*, broj 163. Sarajevo
75. Krunić, G. (2015). Ko će trajno izgubiti sredstva u propalim bankama u Republici Srpskoj: javne i državne institucije najveći gubitnici. *Časopis Banke u BiH*. Sarajevo
76. Krunić, G. (2014). Moralni hazard i mehanizmi zaštite u bankarstvu Bosne i Hercegovine. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci Ekonomski fakultet Banja Luka.

77. Kusaya, C., O'Keefe, J., & Ufier, A. (2022). Bridging the Gap between the Deposit Insurance Fund Target Level and the Current Fund Level. Available at SSRN 3605487.
78. Laeven, L., & Valencia, F. (2020). Systemic banking crises database: A timely update in covid-19 times. <https://doi.org/10.1057/imfer.2013.12>
79. Laeven, M. L., & Valencia, M. F. (2018). Systemic banking crises revisited. International Monetary Fund. Preuzeto mart 2020 sa: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/09/14/Systemic-Banking-Crises-Revisited-46232>
80. Loftsdóttir, K. (2014). Building on Iceland's 'Good Reputation': Icesave, Crisis and Affective National Identities. Ethnos: Journal of Anthropology. DOI: 10.1080/00141844.2014.931327
81. Lomuto, J. K. (2008). Determinants of Kenyan commercial banks deposits growth (Doctoral dissertation). <http://erepository.uonbi.ac.ke:8080/xmlui/handle/123456789/17109>
82. Lovrić, M. & Komić, J. & Stević, S. & Zečević, T. & Žižić, M. & Kočović, J. (2006). Statistička analiza: metodi i primjena. Bosna i Hercegovina: Ekonomski fakultet
83. Metrick, A. (2024). The Failure of Silicon Valley Bank and the Panic of 2023. Journal of Economic Perspectives, Volume 38, Number 1. DOI: 10.1257/jep.38.1.133
84. Mishkin, F.S. (2010). Ekonomija novca, bankarstva i finansijskih tržišta. Zagreb: Mate d.o.o.
85. Moretti, M. M., Dobler, M. M. C., & Chavarri, M. A. P. (2020). Managing systemic banking crises: New lessons and lessons relearned. Preuzeto mart 2022 sa: International Monetary Fund. <https://elischolar.library.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=11940&context=ypfs-documents>

86. Morina, F., & Osmani, R. (2019). The impact of macroeconomic factors on the level of deposits in the banking sector, an empirical analysis in the Western Balkan countries. <https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/44839>
87. Moussa, M. A. B. (2018). Determinants of bank capital: Case of Tunisia. *Journal of Applied Finance and Banking*, 8(2), 1-15. Preuzeto mart 2022 sa: http://www.scienpress.com/Upload/JAFB/Vol%208_2_1.pdf
88. Nikolaj, S.S., Draženović, B.O. & Drezgić, S. (2019). Učinci sustava osiguranje depozita na bankovni rizik. *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*, Vol 7(2019), 69-82. <https://doi.org/10.31784/zvr.7.1.13>
89. Nikolaj, S.S., Draženović, B.O. & Buterin, V. (2019). European deposit insurance systems in the time of crisis. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 352-361. Preuzeto mart 2022 sa: https://www.researchgate.net/publication/337759189_EUROPEAN_DEPOSIT_INSURANCE_SYSTEMS_IN_THE_TIME_OF_CRISIS
90. Nikolaj, S.S., Draženović, B.O. & Buterin, V. (2022). Deposit insurance, banking stability and banking indicators. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 35(1), 5632-5649. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2022.2033130>
91. Nolte, J.P. & Khan, I.Z. (2017). *Deposit Insurance Systems: Addressing Emerging Challenges in Funding, Investment, Risk-Based Contributions & Stress Testing*. Preuzeto januar 2019. sa: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/824821511878338917/deposit-insurance-systems-addressing-emerging-challenges-in-funding-investment-risk-based-contributions-and-stress-testing>
92. Ognjenovic, D. (2017). *Deposit Insurance Schemes: Funding, Policy and Operational Challenges*. Bangor: Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions.

93. O'Keefe, J., & Ufier, A. (2017). Determining the target deposit insurance fund: practical approaches for data-poor deposit insurers. FDIC Center for Financial Research Paper, (2017-04). <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2997495>
94. Petria, N., Capraru, B., & Ihnatov, I. (2015). Determinants of banks' profitability: evidence from EU 27 banking systems. *Procedia economics and finance*, 20, 518-524. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00104-5](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00104-5)
95. Plakalović, N. & Krunić, G. (2016). Bank supervision in the Republic of Srpska and its context. V Redete Conference, Beograd. Preuzeto januar 2019. sa: <http://www.redete.org/assets/content/conf-prog/conf-proceedings-2016.pdf>
96. Plakalović, N. (2004). Monetarna ekonomija, teorija, institucije i politika. Srpsko Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva.
97. Pradhan, P., Shyam, R., & Paneru, D. (2017). Macroeconomic determinants of bank deposit of Nepalese commercial banks. Radhe Shyam and Pradhan, Prof. Dr. Radhe Shyam and Paneru, Dipika, Macroeconomic Determinants of Bank Deposit of Nepalese Commercial Banks (September 27, 2017). <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3044098>
98. Protić, M. (2002). Osiguranje depozita i problem moralnog hazarda – primer nemačke šeme privatnog osiguranja depozita. Beograd: Ekonomski institut, 23-32. Preuzeto januar 2009. sa: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0350-03730201023P>
99. Restoy, F., Vrbaski, R., & Walters, R. (2021). Bank failure management in the European Banking Union: What's wrong and how to fix it1. Preuzeto januar 2023. sa: https://www.dirittodelrisparmio.it/wp-content/uploads/2021/05/n-24_The_crisis_management_framework_for_banks_in_the_EU.pdf#page=30

100. Rossi, S. (2023). The Banking Crises of Credit Suisse: Origins, Consequences and Reform Proposals. *Investigacion economica*. Vol. 82. <https://doi.org/10.22201/fe.01851667p.2023.325.86135>
101. Sanjin, B. (2017). Three decades of Basel standards: from the Basel I to the Basel IV. *Financing – scientific magazine for economy*. DOI: 10.7251/FIN1701011B
102. Schich, S. (2009). Financial crisis: Deposit insurance and related financial safety net aspects. *OECD Journal: Financial Market Trends*, 2008(2), 1-39. <http://dx.doi.org/10.1787/fmt-v2008-art12-en>
103. Shiller, R.J. (2008). Derivatives Markets for Home Prices. Working Paper 13962. National Bureau of Economic Research. DOI 10.3386/w13962
104. Single Resolution Board. (2022). Decision of the Single Resolution Board. Preuzeto mart 2023 sa: https://www.srb.europa.eu/system/files/media/document/2023-12-21_SRB-Non-confidential-version-of-the-resolution-decision-in-respect-of-Sberbank-d.d.pdf.
105. Spruk, R. (2010). Iceland's Economic and Financial Crisis: Causes, Consequences and Implications. Munich Personal RePEc Archive. URI: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/29972>
106. Stiglitz, J. & Arnott, R. (1990). The Welfare Economics of Moral Hazard. National Bureau of Economic Research. Working Paper No. 3316. Preuzeto: mart 2020 sa: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w3316/w3316.pdf
107. Takele, Y., & Belay, H. (2021). Determinants of Commercial Bank Deposit Growth in Ethiopia. *Ethiopian Journal of Economics*, 30(2), 129-159. Preuzeto mart 2023 sa: <https://www.ajol.info/index.php/eje/article/view/265785>
108. Thao, V. & Thanh, L. (2021). An Empirical Analysis of macroeconomic and Bank-Specific Factors Affecting Bank Deposits in Vietnam. DOI: 10.5430/ijfr.v12n2p172

109. Tomaš, R. (2013). Negativna selekcija i moralni hazard kao uzročnici neefikasne tranzicije i sklonosti ka krizi u Bosni i Hercegovini. *Acta Economica* (Vol. 11 No. 25) Izvorni naučni članak. DOI: 10.7251/ACE1318009T
110. Turhani, A., & Hoda, H. (2016). The Determinative Factors of Deposits Behavior in Banking System in Albania (Jan 2005 – Dec 2014). *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 5 DOI: 10.5901/ajis.2016.v5n2p246
111. Ünvan, Y. A., & Yakubu, I. N. (2020). Do bank-specific factors drive bank deposits in Ghana?. *Journal of Computational and Applied Mathematics*, 376, 112827. <https://doi.org/10.1016/j.cam.2020.112827>
112. Varijan, H. (2003). *Mikroekonomija, moderan pristup*. Beograd: Ekonomski fakultet Beograd
113. Vo, L.V. & Le, H.T.T. (2023). From Hero to Zero: The Case of Silicon Valley Bank. *Journal of Economics and Business*. Volume 127. <https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2023.106138>
114. Wallison, P.J. (2009). Cause and Effect: Government Policies and the Financial Crises. *Critical Review. A Journal of Politics and Society*. Volume 21. <https://doi.org/10.1080/08913810902934158>
115. Xiazhi, X., & Shabir, M. (2022). Coronavirus pandemic impact on bank performance. *Frontiers in Psychology*, 13, 1014009. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1014009>
116. Yakubu, I. N., & Abokor, A. H. (2020). Factors determining bank deposit growth in Turkey: an empirical analysis. *Rajagiri management journal*, 14(2), 121-132. <https://doi.org/10.1108/RAMJ-05-2020-0017>

POPIS TABELA

Tabela 1. Raspoloživi iznosi fondova za osiguranje depozita u državama Evropske unije	42
Tabela 2. Raspoloživi iznosi fondova za osiguranje depozita u državama Zapadnog Balkana	43
Tabela 3. Raspoloživi aranžmani izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita.....	50
Tabela 4. Početna premija osiguranja depozita	52
Tabela 5. Redovna premija osiguranja depozita.....	54
Tabela 6. Maksimalan iznos vanredne premije osiguranja depozita	59
Tabela 7. Projekcija novčanog toka.....	65
Tabela 8. Stanje fonda za osiguranje depozita	67
Tabela 9. Ciljani iznosi fondova za osiguranje depozita u zemljama Evropske unije	71
Tabela 10. Ciljani iznosi fondova za osiguranje depozita u državama Zapadnog Balkana	72
Tabela 11. Period u kojem se vrši revizija ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita.....	74
Tabela 12. Rokovi za postizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita.....	75
Tabela 13. Odnos raspoloživog i ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita	77
Tabela 14. Odnos raspoloživog i ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita u državama Zapadnog Balkana	78
Tabela 15. Metode za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita u Poljskoj, Albaniji i Bosni i Hercegovini.....	89
Tabela 16. Uticaj BDP na depozite u bankarskim sektorima posmatranih država.....	96
Tabela 17. Uticaj BDP na depozite stanovništva u bankarskim sektorima posmatranih država	100
Tabela 18. Uticaj BDP-a na kapital u bankarskim sektorima posmatranih država	119
Tabela 19. Uticaj BDP-a na finansijski rezultat u bankarskim sektorima posmatranih država	124

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Forme sistema osiguranja depozita	13
Grafikon 2. Propast banaka 2001-2023	25
Grafikon 3. Raspoloživi aranžmani izvora finansiranja fonda za osiguranje depozita	50
Grafikon 4. Način obračuna premije osiguranja depozita	53
Grafikon 5. Nezavisnost u uvođenju vanrednih i/ili „ex post“ premija osiguranja depozita ...	58
Grafikon 6. Vremenski period zaduženja fonda za osiguranje depozita	62
Grafikon 7. Najstabilniji/najpouzdaniji alternativni izvor finansiranja fonda za osiguranje depozita.....	63
Grafikon 8. Mogućnost promjene ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita.....	73
Grafikon 9. Mogućnost revizije ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita.....	73
Grafikon 10. Način definisanja ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita.....	74
Grafikon 11. Rok za dostizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita	76
Grafikon 12. Mogućnost promjene roka za dostizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita.....	76
Grafikon 13. Metoda za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita (Prilog 8)	88
Grafikon 14. Faktori koji utiču na ukupne depozite banaka.....	94
Grafikon 15. Regresiona analiza BDP-a i depozita bankarskog sektora posmatranih država .	98
Grafikon 16. Regresiona analiza BDP-a i depozita stanovništva u bankarskim sektorima posmatranih država.....	101
Grafikon 17. Promjene nivoa depozita stanovništva i BDP-a	105
Grafikon 18. Promjene u nivou depozita stanovništva u bankama u Bosni i Hercegovini	109
Grafikon 19. Osigurani depoziti u „Sberbank“ d.d. Sarajevo i „Sberbank“ a.d. Banja Luka	111
Grafikon 20. Osigurani depoziti u Bobar banci a.d. Bijeljina	114
Grafikon 21. Osigurani depoziti u „Balkan Investment bank“ a.d. Banja Luka/Banci Srpske a.d. Banja Luka.....	116
Grafikon 22. Regresiona analiza BDP-a i kapitala.....	122
Grafikon 23. Regresiona analiza BDP-a i finansijskog rezultata bankarskog sektora posmatranih država.....	125

PRILOZI

PRILOG 1 Forme sistema osiguranja depozita²⁶

Šema osiguranja depozita (Malta)	„Isplatna kutija“
Fond za osiguranje depozita (Sjeverna Makedonija)	„Isplatna kutija“
Esisuisse (Švajcarska)	„Isplatna kutija“
Osiguranje depozita (Austrija)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Kancelarija za državni dug (Švedska)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Fondacija za osiguranje depozita i obeštećenje investitora (Linhenshtajn)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Osiguranje depozita i investicija (Litvanija)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Šema osiguranja depozita njemačkih banaka (Njemačka)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Fond za zaštitu depozita i investitora (Island)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Šema za osiguranje depozita (Gibraltar)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Fond za osiguranje depozita (Bugarska)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Fond za zaštitu depozita (Crna Gora)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Agencija za osiguranje depozita (Srbija)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Fond za osiguranje depozita kreditnih institucija (Španija)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Grčki fond za osiguranje depozita i investicija (Grčka)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Fond za osiguranje depozita (Luksemburg)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Državni fond za osiguranje depozita (Mađarska)	„Isplatna kutija“ sa dodatnim ovlašćenjima (doprinos u spašavanju banaka)
Fond za zaštitu depozita i restrukturiranje banaka (Francuska)	„Minimizator gubitka“
Fond za osiguranje štednih uloga (Turska)	„Minimizator gubitka“
Bankarski garantni fond (Poljska)	„Minimizator gubitka“
Hrvatska agencija za osiguranje depozita (Hrvatska)	„Minimizator gubitka“
Norveški bankarski garantni fond (Norveška)	„Minimizator gubitka“

²⁶ Izvor: Istraživanje autora

PRILOG 2 Raspoloživi aranžmani izvori finansiranja fonda za osiguranje depozita²⁷

Fond za zaštitu depozita i restrukturiranje banaka (Francuska)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, „ex post“ premija, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, pozajmljivanje sredstava od drugih sistema osiguranja depozita
Osiguranje depozita (Austrija)	Inicijalna premija (jednokratna naknada) koju banka plaća prilikom uključanja u članstvo programa osiguranja depozita, „ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, „ex post“ premija, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garancije države
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	Inicijalna premija (jednokratna naknada) koju banka plaća prilikom uključanja u članstvo programa osiguranja depozita, „ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, „ex post“ premija, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija, donacije
Kancelarija za državni dug (Švedska)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, „ex post“ premija, vanredna premija, postojanje kreditne linije sa Centralnom bankom, budžetom ili nekim drugim javnim izvorima sredstava („posljednje utočište“)
Šema osiguranja depozita (Malta)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, „ex post“ premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države
Fond za osiguranje depozita (Sjeverna Makedonija)	Inicijalna premija (jednokratna naknada) koju banka plaća prilikom uključanja u članstvo programa osiguranja depozita, „ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, „ex post“ premija, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	Inicijalna premija (jednokratna naknada) koju banka plaća prilikom uključanja u članstvo programa osiguranja depozita, „ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija, postojanje kreditne linije sa Centralnom bankom, budžetom ili nekim drugim javnim izvorima sredstava („posljednje utočište“)
Fond za osiguranje štednih uloga (Turska)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, postojanje kreditne linije sa Centralnom bankom, budžetom ili nekim drugim javnim izvorima sredstava („posljednje utočište“), ostalo
Fondacija za osiguranje depozita i obeštećenje investitora (Linhenštajn)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, „ex post“ premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija, pozajmljivanje sredstava od drugih sistema osiguranja depozita
Osiguranje depozita i investicija (Litvanija)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, „ex post“ premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija, pozajmljivanje sredstava od drugih sistema osiguranja depozita, postojanje kreditne linije sa Centralnom bankom, budžetom ili nekim drugim javnim izvorima sredstava („posljednje utočište“),
Šema osiguranja depozita njemačkih banaka (Njemačka)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija
Fond za zaštitu depozita i investitora (Island)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, „ex post“ premija
Bankarski garantni fond (Poljska)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, „ex post“ premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija, pozajmljivanje sredstava od drugih sistema osiguranja depozita, postojanje kreditne linije sa Centralnom bankom, budžetom ili nekim drugim javnim izvorima sredstava („posljednje utočište“)

²⁷ Izvor: Istraživanje autora

Šema za osiguranje depozita (Gibraltar)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, „ex post“ premija
Fond za osiguranje depozita (Bugarska)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija
Hrvatska agencija za osiguranje depozita (Hrvatska)	Inicijalna premija (jednokratna naknada) koju banka plaća prilikom uključanja u članstvo programa osiguranja depozita, „ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, „ex post“ premija, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija, pozajmljivanje sredstava od drugih sistema osiguranja depozita
Fond za zaštitu depozita (Crna Gora)	Inicijalna premija (jednokratna naknada) koju banka plaća prilikom uključanja u članstvo programa osiguranja depozita, „ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija, pozajmljivanje sredstava od drugih sistema osiguranja depozita
Agencija za osiguranje depozita (Srbija)	Inicijalna premija (jednokratna naknada) koju banka plaća prilikom uključanja u članstvo programa osiguranja depozita, „ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija, postojanje kreditne linije sa Centralnom bankom, budžetom ili nekim drugim javnim izvorima sredstava („posljednje utočište“), donacije
Norveški bankarski garantni fond (Norveška)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, postojanje kreditne linije sa Centralnom bankom, budžetom ili nekim drugim javnim izvorima sredstava („posljednje utočište“)
Fond za osiguranje depozita kreditnih institucija (Španija)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, pozajmljivanje sredstava od drugih sistema osiguranja depozita
Grčki Fond za osiguranje depozita i investicija (Grčka)	Inicijalna premija (jednokratna naknada) koju banka plaća prilikom uključanja u članstvo programa osiguranja depozita, „ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, obeštećenje u postupku restrukturiranja banaka, „ex post“ premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države, donacije
Esisuisse (Švajcarska)	Inicijalna premija (jednokratna naknada) koju banka plaća prilikom uključanja u članstvo programa osiguranja depozita, „ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, „ex post“ premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita kod međunarodnih finansijskih institucija
Fond za osiguranje depozita (Luksemburg)	„ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, „ex post“ premija, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države
Državni fond za osiguranje depozita (Mađarska)	Inicijalna premija (jednokratna naknada) koju banka plaća prilikom uključanja u članstvo programa osiguranja depozita, „ex ante“ redovno prikupljanje premija od banaka, Prihodi od investiranja sredstava fonda za osiguranje depozita, Obeštećenje u postupku likvidacije/stečaja banaka, „ex post“ premija, vanredna premija, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu bez garancije države, zaduženje fonda za osiguranje depozita na tržištu uz garanciju države, postojanje kreditne linije sa Centralnom bankom, budžetom ili nekim drugim javnim izvorima sredstava („posljednje utočište“)

PRILOG 3 Način obračuna premije osiguranja depozita²⁸

Fond za zaštitu depozita i restrukturiranje banaka (Francuska)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Osiguranje depozita (Austrija)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Kancelarija za državni dug (Švedska)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Šema osiguranja depozita (Malta)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Fond za osiguranje štednih uloga (Turska)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Fondacija za osiguranje depozita i obeštećenje investitora (Linhenštajn)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Osiguranje depozita i investicija (Litvanija)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Šema osiguranja depozita njemačkih banaka (Njemačka)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Fond za zaštitu depozita i investitora (Island)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Bankarski garantni fond (Poljska)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Hrvatska agencija za osiguranje depozita (Hrvatska)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Fond za zaštitu depozita (Crna Gora)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Norveški bankarski garantni fond (Norveška)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Fond za osiguranje depozita kreditnih institucija (Španija)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Grčki fond za osiguranje depozita i investicija (Grčka)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Fond za osiguranje depozita (Luksemburg)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Državni fond za osiguranje depozita (Mađarska)	U zavisnosti od rizičnosti banke
Šema za osiguranje depozita (Gibraltar)	Ostalo
Fond za osiguranje depozita (Bugarska)	Ostalo
Esisuisse (Švajcarska)	Ostalo
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	Linearno za sve banke
Fond za osiguranje depozita (Sjeverna Makedonija)	Linearno za sve banke
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	Linearno za sve banke
Agencija za osiguranje depozita (Srbija)	Linearno za sve banke

²⁸ Izvor: Istraživanje autora

PRILOG 4 Nezavisnost u uvođenju vanrednih i/ili „ex post“ premija osiguranja depozita²⁹

Fond za zaštitu depozita i restrukturiranje banaka (Francuska)	Mora postojati saglasnost ostalih učesnika mreže finansijske sigurnosti
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	Mora postojati saglasnost ostalih učesnika mreže finansijske sigurnosti
Osiguranje depozita i investicija (Litvanija)	Mora postojati saglasnost ostalih učesnika mreže finansijske sigurnosti
Norveški bankarski garantni fond (Norveška)	Mora postojati saglasnost ostalih učesnika mreže finansijske sigurnosti
Fond za osiguranje depozita (Luksemburg)	Mora postojati saglasnost ostalih učesnika mreže finansijske sigurnosti
Državni Fond za osiguranje depozita (Mađarska)	Mora postojati saglasnost ostalih učesnika mreže finansijske sigurnosti
Osiguranje depozita (Austrija)	Nezavisni smo
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	Nezavisni smo
Kancelarija za državni dug (Švedska)	Nezavisni smo
Šema osiguranja depozita (Malta)	Nezavisni smo
Fond za osiguranje depozita (Sjeverna Makedonija)	Nezavisni smo
Fondacija za osiguranje depozita i obeštećenje investitora (Linhenshtajn)	Nezavisni smo
Šema osiguranja depozita njemačkih banaka (Njemačka)	Nezavisni smo
Bankarski garantni fond (Poljska)	Nezavisni smo
Šema za osiguranje depozita (Gibraltar)	Nezavisni smo
Fond za osiguranje depozita (Bugarska)	Nezavisni smo
Hrvatska agencija za osiguranje depozita (Hrvatska)	Nezavisni smo
Fond za zaštitu depozita (Crna Gora)	Nezavisni smo
Agencija za osiguranje depozita (Srbija)	Nezavisni smo
Fond za osiguranje depozita kreditnih institucija (Španija)	Nezavisni smo
Fond za osiguranje štednih uloga (Turska)	Nije primjenjivo (nema mogućnosti uvođenja vanrednih i/ili „ex post“ premija)
Fond za zaštitu depozita i investitora (Island)	Nije primjenjivo (nije ispitanik popunio)
Esisuisse (Švajcarska)	Nije primjenjivo (nije ispitanik popunio)
Grčki fond za osiguranje depozita i investicija (Grčka)	Traži se mišljenje učesnika mreže finansijske sigurnosti, ali je naša odluka

²⁹ Izvor: Istraživanje autora

PRILOG 5 Vremenski period zaduženja fonda za osiguranje depozita³⁰

Osiguranje depozita (Austrija)	Nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti
Grčki fond za osiguranje depozita i investicija (Grčka)	Nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	Nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti, nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Fond za osiguranje depozita (Bugarska)	Nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti, nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Fond za zaštitu depozita (Cma Gora)	Nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti, nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Državni fond za osiguranje depozita (Mađarska)	Nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti, nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Šema osiguranja depozita (Malta)	Nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	Nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Fond za osiguranje štednih uloga (Turska)	Nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Fondacija za osiguranje depozita i obeštećenje investitora (Linhensštajn)	Nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Osiguranje depozita i investicija (Litvanija)	Nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Fond za zaštitu depozita i investitora (Island)	Nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Agencija za osiguranje depozita (Srbija)	Nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Fond za osiguranje depozita kreditnih institucija (Španija)	Nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Fond za osiguranje depozita (Luksemburg)	Nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Šema za osiguranje depozita (Gibraltar)	Nema mogućnosti zaduženja
Kancelarija za državni dug (Švedska)	Ostalo
Fond za osiguranje depozita (Sjeverna Makedonija)	Ostalo
Hrvatska agencija za osiguranje depozita (Hrvatska)	Ostalo
Esuisse (Švicarska)	Ostalo
Fond za zaštitu depozita i restrukturiranje banaka (Francuska)	Prije slučaja isplate ili restrukturiranja banaka ("mimodopski uslovi"), nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti, nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Šema osiguranja depozita njemačkih banaka (Njemačka)	Prije slučaja isplate ili restrukturiranja banaka ("mimodopski uslovi"), nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti, nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Bankarski garantni fond (Poljska)	Prije slučaja isplate ili restrukturiranja banaka ("mimodopski uslovi"), nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti, nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca
Noveški bankarski garantni fond (Norveška)	Prije slučaja isplate ili restrukturiranja banaka ("mimodopski uslovi"), nakon što dođe do prvih saznanja da bi banka mogla propasti, nakon što se desi slučaj osiguranja ili pokrene proces restrukturiranja, a nedovoljno je novca

³⁰ Izvor: Istraživanje autora

PRILOG 6 Prioriteti alternativnih izvora finansiranja sa stanovišta kredibiliteta fonda za osiguranje depozita³¹

Kredibilitet Fonda osiguranja depozita određen vrstom alternativnih izvora finansiranja	Najstabilniji/najpouzdaniji alternativni izvor finansiranja	Srednje stabilan/pouzdan alternativni izvor finansiranja	Manje stabilan/pouzdan alternativni izvor finansiranja	Najstabilniji/najpouzdaniji alternativni izvor finansiranja (u %)	Srednje stabilan/pouzdan alternativni izvor finansiranja (u %)	Manje stabilan/pouzdan alternativni izvor finansiranja (u %)
Mogućnost zaduženja na tržištu bez garancije države	1	12	8	4.2%	50.0%	33.3%
Mogućnost pozajmljivanja od drugih sistema osiguranja depozita	2	4	15	8.3%	16.7%	62.5%
Mogućnost uvođenja ex post premija	4	8	7	16.7%	33.3%	29.2%
Mogućnost uvođenja vanrednih premija	7	9	6	29.2%	37.5%	25.0%
Mogućnost zaduženja na tržištu uz garanciju države	9	10	1	37.5%	41.7%	4.2%
Mogućnost zaduženja kod budžeta ili nekih drugih javnih izvora sredstava	13	6	3	54.2%	25.0%	12.5%
Mogućnost uspostavljanja kreditne linije sa Centralnom bankom	16	1	3	66.7%	4.2%	12.5%

³¹ Izvor: Istraživanje autora

PRILOG 7 Način definisanja i rokovi za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita³²

Naziv institucije	Kako je definisan ciljan iznos fonda za osiguranje depozita	Kako je definisan rok za dostizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita	Može li institucija mijenjati rok za dostizanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita	Može li institucija mijenjati ciljan iznos fonda za osiguranje depozita	Da li smatrate korisnim da institucija može vršiti revizija ciljanog iznos fonda za osiguranje depozita
Fond za zaštitu depozita i restrukturiranje banaka (Francuska)	Zakonom	Zakonom	NE	NE	NE
Osiguranje depozita (Austrija)	Zakonom	Zakonom	DA	DA	DA
Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	Interna procedura	Nije definisan rok	DA	DA	DA
Kancelarija za državni dug (Švedska)	Zakonom	Zakonom	Ostalo (bez roka)	NE	Ostalo-bez odgov.
Šema osiguranja depozita (Malta)	Zakonom	Zakonom	NE	NE	DA
Fond za osiguranje depozita (Sjeverna Makedonija)	Zakonom	Nije definisan rok	NE	NE	DA
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	Interna procedura	Nije definisan rok	Ostalo (bez roka)	DA	DA
Fond za osiguranje štednih uloga (Turska)	Zakonom	Nije definisan rok	Ostalo (bez roka)	DA	DA
Fondacija za osiguranje depozita i obeštećenje investitora (Linhenštajn)	Zakonom	Zakonom	NE	NE	NE
Osiguranje depozita i investicija (Litvanija)	Zakonom	Zakonom	NE	NE	NE
Šema osiguranja depozita njemačkih banaka (Njemačka)	Zakonom	Zakonom	DA	NE	NE
Fond za zaštitu depozita i investitora (Island)	Interna procedura	Zakonom	DA	DA	DA
Bankarski garantni fond (Poljska)	Zakonom	Zakonom	DA	DA	DA
Šema za osiguranje depozita (Gibraltar)	Zakonom	Zakonom	DA	NE	Ostalo-bez odgov.
Fond za osiguranje depozita (Bugarska)	Zakonom	Zakonom	NE	NE	DA
Hrvatska agencija za osiguranje depozita (Hrvatska)	Zakonom	Zakonom	NE	DA	Ostalo-bez odgov.
Fond za zaštitu depozita (Crna Gora)	Zakonom	Podzakonskim aktom	DA	NE	DA
Agencija za osiguranje depozita (Srbija)	Zakonom	Zakonom	NE	NE	DA
Norveški bankarski garantni fond (Norveška)	Zakonom	Zakonom	NE	NE	Ostalo-bez odgov.
Fond za osiguranje depozita kreditnih institucija (Španija)	Zakonom	Zakonom	NE	NE	DA
Grčki fond za osiguranje depozita i investicija (Grčka)	Zakonom	Zakonom	NE	NE	NE
Esisuisse (Švajcarska)	Zakonom	Zakonom	NE	NE	DA
Fond za osiguranje depozita (Luksemburg)	Zakonom	Zakonom	NE	NE	DA
Državni fond za osiguranje depozita (Mađarska)	Zakonom	Zakonom	NE	DA	DA

³² Izvor: Istraživanje autora

PRILOG 8 Postojanje Metodologije za utvrđivanje ciljanog iznosa fonda za osiguranje depozita³³

Agencija za osiguranje depozita (Bosna i Hercegovina)	DA
Agencija za osiguranje depozita (Albanija)	DA
Bankarski garantni fond (Poljska)	DA
Fond za zaštitu depozita i restrukturiranje banaka (Francuska)	NE
Osiguranje depozita (Austrija)	NE
Kancelarija za državni dug (Švedska)	NE
Šema osiguranja depozita (Malta)	NE
Fond za osiguranje depozita (Sjeverna Makedonija)	NE
Fond za osiguranje štednih uloga (Turska)	NE
Fondacija za osiguranje depozita i obeštećenje investitora (Linhenshtajn)	NE
Osiguranje depozita i investicija (Litvanija)	NE
Šema osiguranja depozita njemačkih banaka (Njemačka)	NE
Fond za zaštitu depozita i investitora (Island)	NE
Šema za osiguranje depozita (Gibraltar)	NE
Fond za osiguranje depozita (Bugarska)	NE
Hrvatska agencija za osiguranje depozita (Hrvatska)	NE
Fond za zaštitu depozita (Crna Gora)	NE
Agencija za osiguranje depozita (Srbija)	NE
Norveški bankarski garantni fond (Norveška)	NE
Fond za osiguranje depozita kreditnih institucija (Španija)	NE
Grčki fond za osiguranje depozita i investicija (Grčka)	NE
Esisuisse (Švajcarska)	NE
Fond za osiguranje depozita (Luksemburg)	NE
Državni fond za osiguranje depozita (Mađarska)	NE

³³ Izvor: Istraživanje autora

Prilog 9. BDP i depoziti banaka

BDP i depoziti banaka u Republici Srpskoj (u mil. KM) ³⁴			BDP i depoziti banaka u Federaciji Bosne i Hercegovine (u mil. KM) ³⁵			BDP i depoziti banaka u Srbiji (u mil. dinara) ³⁶		
	BDP	Depoziti		BDP	Depoziti		BDP	Depoziti
2000	3,390	331	2000	8,208	1,763	2003	1,294,656	223,226
2001	3,683	423	2001	8,719	2,901	2004	1,526,205	312,867
2002	4,226	630	2002	9,397	3,528	2005	1,846,853	484,683
2003	4,592	950	2003	9,755	4,293	2006	2,181,035	666,290
2004	5,141	1,310	2004	10,403	5,602	2007	2,523,496	960,161
2005	5,713	1,911	2005	11,007	6,864	2008	2,908,445	1,024,708
2006	6,560	2,583	2006	12,489	8,379	2009	3,052,136	1,301,200
2007	7,378	4,587	2007	14,082	10,191	2010	3,250,581	1,504,800
2008	8,525	4,703	2008	15,827	10,462	2011	3,612,267	1,526,100
2009	8,273	4,161	2009	15,429	11,046	2012	3,810,058	1,698,500
2010	8,357	3,778	2010	16,460	11,233	2013	4,121,200	1,727,400
2011	8,720	4,009	2011	16,927	11,125	2014	4,160,549	1,891,469
2012	8,638	4,359	2012	17,013	10,961	2015	4,315,020	2,009,643
2013	8,815	4,637	2013	17,379	11,524	2016	4,528,192	2,252,387
2014	8,910	4,763	2014	17,828	12,131	2017	4,760,686	2,360,435
2015	9,224	4,957	2015	18,688	13,099	2018	5,072,932	2,732,044
2016	9,651	5,011	2016	19,540	14,176	2019	5,421,851	2,963,018
2017	10,099	5,381	2017	20,540	15,815			
2018	10,701	6,050	2018	21,984	17,605			
2019	11,251	6,406	2019	23,179	19,414			
2020	11,132	6,515	2020	22,255	19,661			
2021	12,502	7,499	2021	25,230	21,185			

³⁴ Izvor podataka: Republički zavod za statistiku Republike Srpske (www.rzs.rs.ba) i Agencija za bankarstvo Republike Srpske (www.abrs.ba/lat/category/c2)³⁵ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku (www.fzs.ba/) i Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (www.fba.ba/bs/publikacije)³⁶ Izvor podataka: Republički zavod za statistiku (www.stat.gov.rs/sr-Latn/) i Narodna banka Srbije (<https://nbs.rs/sr/finansijske-institucije/banke/izvestaji-i-analize/>)

BDP i depoziti banaka u Crnoj Gori (u mil. evra) ³⁷			BDP i depoziti banaka u Hrvatskoj (u mil. kuna) ³⁸		
	BDP	Depoziti		BDP	Depoziti
2002	1,221	206	2000	176,690	72,683
2003	1,375	211	2001	190,796	104,697
2004	1,535	273	2002	208,223	124,472
2005	1,690	488	2003	227,012	143,693
2006	2,004	1,072	2004	245,550	155,278
2007	2,808	2,091	2005	264,367	171,742
2008	3,086	1,991	2006	294,437	202,951
2009	2,981	1,825	2007	322,310	233,108
2010	3,104	1,790	2008	347,685	247,814
2011	3,234	1,817	2009	330,966	256,810
2012	3,149	1,981	2010	328,973	269,183
2013	3,327	2,098	2011	337,572	281,287
2014	3,458	2,308	2012	334,592	275,844
2015	3,625	2,625	2013	335,955	282,806
2016	3,954	2,872	2014	335,292	286,075
2017	4,299	3,267	2015	344,034	294,215
2018	4,663	3,459	2016	355,920	295,303
2019	4,951	3,476	2017	372,355	297,746
2020	4,186	3,373	2018	390,856	318,448
2021	4,912	4,201			

³⁷ Izvor podataka: Centralna banka Crne Gore (www.cbcbg.me/me/publikacije/redovne-publikacije/makroekonomski-izvjestaj-cbcbg)

³⁸ Izvor podataka: www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten

Prilog 10. BDP i depoziti stanovništva banaka

BDP i depoziti stanovništva banaka u Republici Srpskoj (u mil. KM) ³⁹			BDP i depoziti stanovništva banaka u Federaciji Bosne i Hercegovine (u mil. KM) ⁴⁰			BDP i depoziti stanovništva banaka u Srbiji (u mil. dinara) ⁴¹			BDP i depoziti stanovništva banaka u Crnoj Gori (u mil. evra) ⁴²		
	BDP	Depoziti stanovništva		BDP	Depoziti stanovništva		BDP	Depoziti stanovništva		BDP	Depoziti stanovništva
2000	3,390	54	2000	8,208	482	2003	1,294,656	84,795	2002	1,221	22
2001	3,683	112	2001	8,719	1,334	2004	1,526,205	126,687	2003	1,375	45
2002	4,226	146	2002	9,397	1,482	2005	1,846,853	212,293	2004	1,535	79
2003	4,592	227	2003	9,755	1,737	2006	2,181,035	294,269	2005	1,690	176
2004	5,141	374	2004	10,403	2,173	2007	2,523,496	428,220	2006	2,004	499
2005	5,713	554	2005	11,007	2,717	2008	2,908,445	466,956	2007	2,808	1,010
2006	6,560	801	2006	12,489	3,403	2009	3,052,136	614,700	2008	3,086	857
2007	7,378	1,095	2007	14,082	4,202	2010	3,250,581	779,100	2009	2,981	843
2008	8,525	1,128	2008	15,827	4,182	2011	3,612,267	837,600	2010	3,104	952
2009	8,273	1,254	2009	15,429	4,507	2012	3,810,058	969,900	2011	3,234	1,034
2010	8,357	1,479	2010	16,460	5,145	2013	4,121,200	1,023,000	2012	3,149	1,147
2011	8,720	1,690	2011	16,927	5,531	2014	4,160,549	1,095,500	2013	3,327	1,238
2012	8,638	1,932	2012	17,013	5,933	2015	4,315,020	1,131,500	2014	3,458	1,332
2013	8,815	2,217	2013	17,379	6,366	2016	4,528,192	1,209,800	2015	3,625	1,440
2014	8,910	2,381	2014	17,828	6,863	2017	4,760,686	1,223,000	2016	3,954	1,534
2015	9,224	2,643	2015	18,688	7,465	2018	5,072,932	1,329,100	2017	4,299	1,232
2016	9,651	2,806	2016	19,540	8,155	2019	5,421,851	1,481,200	2018	4,663	1,328
2017	10,099	3,083	2017	20,540	8,501				2019	4,951	1,317
2018	10,701	3,393	2018	21,984	9,071				2020	4,186	1,254
2019	11,251	3,690	2019	23,179	9,877				2021	4,912	1,443
2020	11,132	3,856	2020	22,255	10,237						
2021	12,502	4,180	2021	25,230	10,833						

³⁹ Izvor podataka: Republički zavod za statistiku Republike Srpske (www.rzs.rs.ba) i Agencija za bankarstvo Republike Srpske (www.abrs.ba/lat/category/c2)⁴⁰ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku (www.fzs.ba/) i Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (www.fba.ba/bs/publikacije)⁴¹ Izvor podataka: Republički zavod za statistiku (www.stat.gov.rs/sr-Latn/) i Narodna banka Srbije (<https://nbs.rs/sr/finansijske-institucije/banke/izvestaji-i-analize/>)⁴² Izvor podataka: Centralna banka Crne Gore (www.cbeg.me/me/publikacije/redovne-publikacije/makroekonomski-izvjestaj-cbcg)

Prilog 11. Promjene u nivou depozita stanovništva u bankama u Bosni i Hercegovini⁴³

	Republika Srpska	Federacija Bosne i Hercegovine
31.03.2003.	9.71%	9.71%
30.06.2003.	5.52%	3.00%
30.09.2003.	6.28%	3.31%
31.12.2003.	26.14%	6.57%
31.03.2004.	19.57%	5.86%
30.06.2004.	14.18%	5.59%
30.09.2004.	7.05%	4.82%
31.12.2004.	12.82%	6.77%
31.03.2005.	9.94%	6.24%
30.06.2005.	10.76%	8.05%
30.09.2005.	8.03%	4.60%
31.12.2005.	12.57%	4.13%
31.03.2006.	6.98%	5.72%
30.06.2006.	11.19%	5.93%
30.09.2006.	10.17%	4.37%
31.12.2006.	10.35%	7.17%
31.03.2007.	7.71%	5.41%
30.06.2007.	7.50%	5.79%
30.09.2007.	6.17%	3.88%
31.12.2007.	11.24%	6.58%
31.03.2008.	3.08%	2.88%
30.06.2008.	4.50%	4.16%
30.09.2008.	7.18%	3.77%
31.12.2008.	-10.82%	-10.51%
31.03.2009.	-1.53%	-0.95%
30.06.2009.	2.12%	1.80%
30.09.2009.	3.83%	2.79%
31.12.2009.	6.48%	3.97%
31.03.2010.	3.45%	4.33%
30.06.2010.	2.80%	3.24%
30.09.2010.	2.46%	1.37%
31.12.2010.	8.27%	4.55%
31.03.2011.	3.72%	1.53%
30.06.2011.	2.59%	1.03%
30.09.2011.	3.29%	2.97%
31.12.2011.	3.94%	1.79%
31.03.2012.	2.85%	1.47%
30.06.2012.	2.74%	1.62%
30.09.2012.	2.69%	0.73%
31.12.2012.	5.38%	3.29%
31.03.2013.	4.60%	2.26%
30.06.2013.	0.73%	0.34%
30.09.2013.	3.31%	1.78%
31.12.2013.	5.41%	2.74%
31.03.2014.	1.94%	1.30%
30.06.2014.	3.55%	1.60%

⁴³ Izvor podataka: Agencija za bankarstvo Republike Srpske (www.abrs.ba/lat/category/c2) i Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (www.fba.ba/bs/publikacije)

30.09.2014.	4.13%	1.99%
31.12.2014.	-2.28%	2.70%
31.03.2015.	5.31%	3.49%
30.06.2015.	1.55%	1.09%
30.09.2015.	1.92%	1.15%
31.12.2015.	1.86%	2.79%
31.03.2016.	1.44%	2.42%
30.06.2016.	-0.39%	1.25%
30.09.2016.	2.13%	0.94%
31.12.2016.	2.87%	4.35%
31.03.2017.	4.17%	1.13%
30.06.2017.	1.50%	0.43%
30.09.2017.	1.46%	0.29%
31.12.2017.	2.40%	2.34%
31.03.2018.	2.31%	1.42%
30.06.2018.	1.45%	1.41%
30.09.2018.	1.81%	1.51%
31.12.2018.	4.18%	2.21%
31.03.2019.	3.22%	2.77%
30.06.2019.	1.40%	1.53%
30.09.2019.	1.57%	1.49%
31.12.2019.	2.29%	2.83%
31.03.2020.	-1.60%	-0.87%
30.06.2020.	1.13%	-0.04%
30.09.2020.	2.22%	1.19%
31.12.2020.	2.73%	3.36%
31.03.2021.	2.38%	2.75%
30.06.2021.	2.58%	1.11%
30.09.2021.	1.46%	0.77%
31.12.2021.	1.74%	1.07%
31.03.2022.	-8.08%	-5.63%
30.06.2022.	0.43%	0.55%
30.09.2022.	3.33%	2.14%

Prilog 12. Nivo osiguranih depozita u „Sberbank“ a.d. Banja Luka i „Sberbank“ d.d. Sarajevo (u 000 KM)

Banka/datum	31.12.2018.	31.03.2019.	30.06.2019.	30.09.2019.	31.12.2019.	31.03.2020.	30.06.2020.	30.09.2020.	31.12.2020.	31.03.2021.	30.06.2021.	30.09.2021.	31.12.2021.	31.03.2022.	30.06.2022.	30.09.2022.
Sber bank d.d. Sarajevo	333,284	334,561	342,573	343,966	351,919	340,933	349,859	355,448	363,002	367,383	374,798	377,267	376,120	251,444	260,534	273,671
Sber bank a.d. Banja Luka	325,885	332,724	344,931	349,337	359,698	352,418	363,177	375,628	387,894	396,372	405,418	415,079	421,997	279,570	284,277	326,640

Izvor: Agencija za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine

Prilog 13. Osigurani depoziti u Bobar banci a.d. Bijeljina (u 000 KM)

31.12.2011.	31.03.2012.	30.06.2012.	30.09.2012.	31.12.2012.	31.03.2013.	30.06.2013.	30.09.2013.	31.12.2013.	31.03.2014.	30.06.2014.	30.09.2014.	23.12.2014..
51,460	54,135	55,775	58,913	63,180	67,627	71,293	82,879	89,951	106,233	108,618	101,310	86,610

Izvor: Agencija za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine

Prilog 14. Osigurani depoziti u Balkan Investment Banci a.d. Banja Luka/Banci Srpske a.d. Banja Luka (u 000 KM)

31.12.2011.	31.03.2012.	30.06.2012.	30.09.2012.	31.12.2012.	31.03.2013.	30.06.2013.	30.09.2013.	31.12.2013.	31.03.2014.	30.06.2014.	30.09.2014.	31.12.2014.	31.03.2015.	30.06.2015.	30.09.2015.	31.12.2015.	31.03.2016.	11.05.2016.
42,247	42,994	44,430	47,402	55,363	60,885	49,807	54,405	54,650	58,101	57,639	58,568	59,885	62,489	62,047	57,514	56,154	56,220	55,369

Izvor: Agencija za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine

Prilog 15. BDP i kapital banaka

BDP i kapital banaka u Republici Srpskoj (u mil. KM) ⁴⁴			BDP i kapital banaka u Federaciji Bosne i Hercegovine (u mil. KM) ⁴⁵			BDP i kapital banaka u Srbiji (u mil. dinara) ⁴⁶		
	BDP	Kapital		BDP	Kapital		BDP	Kapital
2000	3,390	186	2000	8,208	495	2003	1,294,656	172,604
2001	3,683	199	2001	8,719	505	2004	1,526,205	215,422
2002	4,226	191	2002	9,397	629	2005	1,846,853	125,813
2003	4,592	185	2003	9,755	714	2006	2,181,035	216,288
2004	5,141	198	2004	10,403	905	2007	2,523,496	328,000
2005	5,713	279	2005	11,007	1,017	2008	2,908,445	419,887
2006	6,560	385	2006	12,489	1,227	2009	3,052,136	447,000
2007	7,378	449	2007	14,082	1,518	2010	3,250,581	498,000
2008	8,525	524	2008	15,827	1,637	2011	3,612,267	545,900
2009	8,273	532	2009	15,429	1,674	2012	3,810,058	591,100
2010	8,357	604	2010	16,460	1,697	2013	4,121,200	594,500
2011	8,720	778	2011	16,927	1,830	2014	4,160,549	614,000
2012	8,638	794	2012	17,013	2,217	2015	4,315,020	619,083
2013	8,815	856	2013	17,379	2,308	2016	4,528,192	632,486
2014	8,910	854	2014	17,828	2,420	2017	4,760,686	667,116
2015	9,224	777	2015	18,688	2,570	2018	5,072,932	676,706
2016	9,651	883	2016	19,540	2,708	2019	5,421,851	705,743
2017	10,099	952	2017	20,540	2,865			
2018	10,701	966	2018	21,984	2,971			
2019	11,251	1,044	2019	23,179	3,137			
2020	11,132	1,054	2020	22,255	3,066			
2021	12,502	1,117	2021	25,230	3,108			

⁴⁴ Izvor podataka: Republički zavod za statistiku Republike Srpske (www.rzs.rs.ba) i Agencija za bankarstvo Republike Srpske (www.abrs.ba/lat/category/c2)⁴⁵ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku (www.fzs.ba/) i Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (www.fba.ba/bs/publikacije)⁴⁶ Izvor podataka: Republički zavod za statistiku (www.stat.gov.rs/sr-Latn/) i Narodna banka Srbije (<https://nbs.rs/sr/finansijske-institucije/banke/izvestaji-i-analize/>)

BDP i kapital banaka u Crnoj Gori ⁴⁷ (u mil. evra)			BDP i kapital banaka u Hrvatskoj (u mil. kuna) ⁴⁸		
	BDP	Kapital		BDP	Kapital
2002	1,221	78	2000	176,690	13,319
2003	1,375	89	2001	190,796	13,696
2004	1,535	91	2002	208,223	16,509
2005	1,690	107	2003	227,012	18,157
2006	2,004	150	2004	245,550	19,682
2007	2,808	237	2005	264,367	23,456
2008	3,086	279	2006	294,437	31,260
2009	2,981	332	2007	322,310	43,174
2010	3,104	311	2008	347,685	49,927
2011	3,234	305	2009	330,966	52,574
2012	3,149	289	2010	328,973	54,328
2013	3,327	398	2011	337,572	55,740
2014	3,458	444	2012	334,592	57,372
2015	3,625	462	2013	335,955	55,492
2016	3,954	487	2014	335,292	55,520
2017	4,299	514	2015	344,034	49,975
2018	4,663	513	2016	355,920	54,852
2019	4,951	598	2017	372,355	58,183
2020	4,186	590	2018	390,856	57,103
2021	4,912	610			

⁴⁷ Izvor podataka: Centralna banka Crne Gore (www.cbcbg.me/me/publikacije/redovne-publikacije/makroekonomski-izvjestaj-cbcbg)

⁴⁸ Izvor podataka: www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten

Prilog 16. BDP i finansijski rezultat banaka

BDP i finansijski rezultat banaka u Republici Srpskoj (u mil. KM) ⁴⁹			BDP i finansijski rezultat banaka u Federaciji Bosne i Hercegovine (u mil. KM) ⁵⁰			BDP i finansijski rezultat banaka u Srbiji (u mil. dinara) ⁵¹		
	BDP	Fin. rezultat		BDP	Fin. rezultat		BDP	Fin. rezultat
2000	3,390	-3	2000	8,208	-47	2003	1,294,656	-1,055
2001	3,683	-3	2001	8,719	-29	2004	1,526,205	4,558
2002	4,226	-28	2002	9,397	20	2005	1,846,853	7,272
2003	4,592	-18	2003	9,755	48	2006	2,181,035	16,530
2004	5,141	10	2004	10,403	48	2007	2,523,496	23,473
2005	5,713	12	2005	11,007	66	2008	2,908,445	34,956
2006	6,560	25	2006	12,489	96	2009	3,052,136	20,030
2007	7,378	38	2007	14,082	127	2010	3,250,581	25,400
2008	8,525	36	2008	15,827	73	2011	3,612,267	1,250
2009	8,273	24	2009	15,429	6	2012	3,810,058	11,650
2010	8,357	-13	2010	16,460	-94	2013	4,121,200	-2,120
2011	8,720	67	2011	16,927	97	2014	4,160,549	3,520
2012	8,638	24	2012	17,013	127	2015	4,315,020	9,720
2013	8,815	-30	2013	17,379	15	2016	4,528,192	21,302
2014	8,910	35	2014	17,828	138	2017	4,760,686	68,690
2015	9,224	-76	2015	18,688	145	2018	5,072,932	75,716
2016	9,651	54	2016	19,540	202	2019	5,421,851	67,684
2017	10,099	107	2017	20,540	273	2020	5,504,431	46,100
2018	10,701	84	2018	21,984	290	2021	6,270,097	53,900
2019	11,251	107	2019	23,179	319			
2020	11,132	57	2020	22,255	187			
2021	12,502	125	2021	25,230	327			

⁴⁹ Izvor podataka: Republički zavod za statistiku Republike Srpske (www.rzs.rs.ba) i Agencija za bankarstvo Republike Srpske (www.abrs.ba/lat/category/c2)⁵⁰ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku (www.fzs.ba/) i Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (www.fba.ba/bs/publikacije)⁵¹ Izvor podataka: Republički zavod za statistiku (www.stat.gov.rs/sr-Latn/) i Narodna banka Srbije (<https://nbs.rs/sr/finansijske-institucije/banke/izvestaji-i-analize/>)

BDP i finansijski rezultat banaka u Crnoj Gori (u mil. evra) ⁵²			BDP i finansijski rezultat banaka u Hrvatskoj (u mil. kuna) ⁵³		
	BDP	Fin.rezultat		BDP	Fin.rezultat
2002	1,221	12	2000	176,690	1,429
2003	1,375	5	2001	190,796	1,229
2004	1,535	-1	2002	208,223	2,545
2005	1,690	4	2003	227,012	3,011
2006	2,004	9	2004	245,550	3,634
2007	2,808	14	2005	264,367	4,042
2008	3,086	-20	2006	294,437	4,236
2009	2,981	-22	2007	322,310	5,106
2010	3,104	-82	2008	347,685	5,737
2011	3,234	-3	2009	330,966	4,216
2012	3,149	-57	2010	328,973	4,304
2013	3,327	2	2011	337,572	4,680
2014	3,458	24	2012	334,592	3,359
2015	3,625	-4	2013	335,955	726
2016	3,954	6	2014	335,292	2,068
2017	4,299	35	2015	344,034	-5,032
2018	4,663	27	2016	355,920	6,171
2019	4,951	51	2017	372,355	3,905
2020	4,186	22	2018	390,856	5,597
2021	4,912	31			

⁵² Izvor podataka: Centralna banka Crne Gore (www.cbcbg.me/me/publikacije/redovne-publikacije/makroekonomski-izvjestaj-cbcbg)

⁵³ Izvor podataka: www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/bilten

BIOGRAFIJA AUTORA

Mr Gorana (Zdravko) Krunić rođena je 03.10.1975. godine u Sanskom Mostu. Osnovno i srednje obrazovanje je stekla u Sanskom Mostu, a fakultetsko na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci 1999. godine. Na istom fakultetu 2014. godine odbranila je i magistarski rad na temu „Moralni hazard i mehanizmi zaštite u bankarstvu Bosne i Hercegovine, te stekla zvanje magistra ekonomskih nauka.

Trenutno je stalno zaposlena u Agenciji za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine (Agencija) na poslovima savjetnika za razvoj. Prethodno je u Agenciji radila kao analitičar banaka, stručni saradnik za analizu i praćenje rada banaka, te koordinator za procjenu nivoa osiguranog depozita i restrukturiranje banaka. Prije zaposlenja u Agenciji radila je na mjestu „on-site“ supervizora banaka u Agenciji za bankarstvo Republike Srpske. Trenutno obavlja i funkciju predsjednika Nadzornog odbora u preduzeću Toplana doo Banja Luka.

Kao predstavnik Agencije aktivno je uključena u koordinacioni rad sa ostalim učesnicima mreže finansijske sigurnosti preko Koordinacije bankarske supervizije i Stalnog odbora za finansijsku stabilnost.

Aktivno je uključena u rad sa međunarodnim finansijskim institucijama na realizaciji projekata značajnim za unapređenje mreže finansijske sigurnosti, sa akcentom na sistem osiguranja depozita i njegovo usklađivanje sa standardima relevantnih direktiva Evropske unije. U sklopu ovih aktivnosti bila je aktivan učesnik u izradi regulatornog okvira za mrežu finansijske sigurnosti u Bosni i Hercegovini, a koje su bile podržane od međunarodnih finansijskih institucija.

Trenutno je član Delegacije Bosne i Hercegovine za razgovore sa Evropskom komisijom u pogledu ostvarenog napretka na usklađivanju sa standardima Evropske unije koji se odnose na sisteme osiguranja depozita.

Do sada je objavila nekoliko naučnih, preglednih i stručnih radova i to:

Krunić, G. (2024). The impact of household deposits on bank credit activities: Evidence from selected Western Balkan countries. *Acta Economica* (Vol. 22 No. 41) Pregledni članak: DOI: 10.7251/ACE2441175KUDK

Krunić, G. (2024). Conditionality of bank liquid assets on the liquidity determinants in the banking sectors of the Western Balkan countries. *Financing – scientific magazine for economy*. Originalni naučni rad. DOI: 10.7251/FIN2403015K

Krunić, G. (2023). Functional correlation between bank assets and insured deposits in Bosnia and Herzegovina – The perspective of the Deposit Insurance Fund. *Acta Economica* (Vol. 21 No. 38) Pregledni članak: <https://doi.org/10.7251/ACE2338151K>

Krunić, G. (2020). Izvještaj o tokovima gotovine u funkciji ranog otkrivanja problema u bankama. Mjesečni naučno-stručni časopis Saveza računovođa i revizora Republike Srpske „Finrar“, broj 5. Banja Luka. Stručni rad. UDK 336.71:658.15

Krunić, G. (2019). Fond za osiguranje depozita u ulozi finansijera procesa restrukturiranja banaka. Naučni časopis za ekonomiju „Financing“, broj 4. Originalni naučni rad. Banja Luka. UDK 368:336.71 10.7251/FIN1904033K

Krunić, G. (2018). Stanje fondova kojima upravlja Investiciono-razvojna banka Republike Srpske. Mjesečni naučno-stručni časopis Saveza računovođa i revizora Republike Srpske „Finrar“, broj 2., Banja Luka. Pregledni rad. UDK 347.7:336.7 (497.6 RS)

Krunić, G. (2018). Novi Zakon o osiguranju depozita u funkciji očuvanja stabilnosti finansijskog sektora. Mjesečni naučno-stručni časopis Saveza računovođa i revizora Republike Srpske „Finrar“, broj 5. Banja Luka. Pregledni rad. UDK 336.712.22:336

Krunić, G. (2018). Analiza poslovanja bankarskog sektora Republike Srpske za period 01.01.2018 – 30.06.2018. godine. Mjesečni naučno-stručni časopis Saveza računovođa i

revizora Republike Srpske „Finrar“, broj 11. Banja Luka. Pregledni rad. UDK 336.71:336.763 (497.6 RS)

Krunić, G. (2017). Uloga bankarskog sektora u privrednom i ekonomskom razvoju Republike Srpske. Mjesečni naučno-stručni časopis Saveza računovođa i revizora Republike Srpske „Finrar“, broj 11. Pregledni rad. Banja Luka. UDK 336.71:339.9 (497.6 RS)

Krunić, G. (2016). Moralni hazard u bankarskom sektoru Republike Srpske. Acta Economica (Vol. 14 No. 25) Pregledni članak. <https://doi.org/10.7251/ACE1625089K>

Plakalović, N. & Krunić, G. (2016). Bank supervision in the Republic of Srpska and its context. V Redete Conference, Beograd. <http://www.redete.org/assets/content/conf-prog/conf-proceedings-2016.pdf>

Krunić, G. (2015). Uzrok propasti Balkan Investment banke i Bobar banke. Časopis Banke u BiH, broj 163. Sarajevo. Stručni rad

Krunić, G. (2015). Ko će trajno izgubiti sredstva u propalim bankama u Republici Srpskoj: javne i državne institucije najveći gubitnici. Časopis Banke u BiH. Sarajevo. Stručni rad

Krunić, G. (2012). Osiguranje depozita i moralni hazard. Svarog, broj 4, Nezavisni univerzitet Banja Luka. Stručni rad. DOI 10.7215/SVR1204204K

Krunić, G. (2011). Finansiranje sistema osiguranja depozita u BiH. Časopis Banke u BiH. Sarajevo. Stručni rad

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Име и презиме аутора дисертације
Горана Крунић

Датум, мјесто и држава рођења аутора
03.10.1975. Сански Мост, Босна и Херцеговина

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања
Економски факултет Универзитет у Бањој Луци

Датум одбране мастер / магистарског рада аутора
Децембар, 2014. година

Наслов мастер / магистарског рада аутора
Морални хазард и механизми заштите у банкарству Босне и Херцеговине

Академска титула коју је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада
Магистар економских наука

Академска титула коју је аутор стекао одбраном докторске дисертације
Доктор економских наука

Назив факултета/Академије на коме је докторска дисертација одбрањена
Економски факултет Универзитет у Бањој Луци

Назив докторске дисертације и датум одбране
Оптимизација износа фонда за осигурање депозита у функцији стабилности банкарског сектора

Научна област дисертације према CERIF шифрарнику
S 180

Имена ментора и чланова комисије за одбрану докторске дисертације

Ментор: проф. др Драгана Башић

Чланови Комисије за одбрану докторске дисертације:

проф. др Жељана Јовичић, Предсједник Комисије

проф. др Горан Радивојац, члан Комисије

проф. др Радомир Божић, члан Комисије

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

**Изјављујем
да је докторска дисертација**

Наслов рада "Оптимизација износа фонда за осигурање депозита у функцији стабилности банкарског сектора"

Наслов рада на енглеском језику Deposit Insurance Fund optimization as a function of the banking sector stability

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☒ да докторска дисертација, у цјелини или у дијеловима, није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☒ да су резултати коректно наведени и
- ☒ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци, дана 17.04.2025. године

Потпис докторанта

Изјава 2

Изјава којом се овлашћује Универзитет у Бањој Луци да докторску дисертацију учини јавно доступном

Овлашћујем Универзитет у Бањој Луци да моју докторску дисертацију под насловом „Оптимизација износа Фонда за осигурање депозита у функцији стабилности банкарског сектора“, које је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Докторску дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодним за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам одлучила и то:

- Ауторство - некомерцијално - без прераде.

У Бањој Луци, дана 17.06.2025. године

Потпис докторанта

Изјава 3

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије докторске дисертације

Име и презиме аутора Горана Крунић

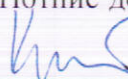
Наслов рада Оптимизација износа фонда за осигурање депозита у функцији
стабилности банкарског сектора

Ментор проф. др Драгана Башић

Изјављујем да је штампана верзија моје докторске дисертације идентична електронској
верзији коју сам предала за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци, дана 17.06.2025. године

Потпис докторанта

ИЗВЈЕШТАЈ

за оцјену урађене докторске дисертације / докторског умјетничког рада¹

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ Универзитета у Бањој Луци			
ПРИМЉЕНО: 20.6.2025.			
БРОЈ	ПРИЛОГ	ВРИЈЕДНОСТ	
13/3.444-VII-4/25	764	125	

1. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ	
Орган који је именовао комисију: НАУЧНО-НАСТАВНО ВИЈЕЋЕ ЕКОНОМСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ	
Датум именовања комисије: 11.04.2025. године	
Број одлуке: 13/3.444-VII-4/25	
Чланови комисије:	
1. Др Жељана Јовичић	Ванредни професор
Презиме и име	Звање
Пословне финансије	
Научно поље и ужа научна/умјетничка област	
Економски факултет Универзитета у Бањој Луци	Предсједник
Установа у којој је запослен/а	Функција у комисији
2. Др Горан Радивојац	Редовни професор
Презиме и име	Звање
Пословне финансије и Рачуноводство и ревизија	
Научно поље и ужа научна/умјетничка област	
Економски факултет Универзитета у Бањој Луци	члан
Установа у којој је запослен/а	Функција у комисији
3. Др Радомир Божић	Редовни професор
Презиме и име	Звање
Пословне финансије и Рачуноводство и ревизија	
Научно поље и ужа научна/умјетничка област	
Економски факултет Универзитета у Источном Сарајеву	ч
Установа у којој је запослен/а	Функција у комисији
4.	
Презиме и име	Звање
Научно поље и ужа научна/умјетничка област	
Установа у којој је запослен/а	Функција у комисији

¹ У даљем тексту „дисертација / умјетнички рад”.

5.	Презиме и име	Звање
Научно поље и ужа научна/умјетничка област		
Установа у којој је запослен/а		Функција у комисији

2. ПОДАЦИ О СТУДЕНТУ

Име, име једног родитеља, презиме: ГОРАНА (ЗДРАВКО) КРУНИЋ

Датум рођења: 03.10.1975.

Мјесто и држава рођења: Сански Мост, Босна и Херцеговина

2.1. Студије првог циклуса или основне студије или интегрисане студије

Година уписа:	1994.	Година завршетка:	1999.	Просјечна оцјена током студија:	8,30
---------------	-------	-------------------	-------	---------------------------------	------

Универзитет: УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

Факултет/Академија: ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

Студијски програм: ПОСЛОВНА ЕКОНОМИЈА

Стечено звање: ДИПЛОМИРАНИ ЕКОНОМИСТА

2.2. Студије другог циклуса или мастер студије

Година уписа:	2000.	Година завршетка:	2014.	Просјечна оцјена током студија:	9.00
---------------	-------	-------------------	-------	---------------------------------	------

Универзитет: УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

Факултет/Академија: ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

Студијски програм: ФИНАНСИЈСКИ МЕНАџМЕНТ

Назив завршног рада другог циклуса или мастер тезе, датум одбране:

МОРАЛНИ ХАЗАРД И МЕХАНИЗМИ ЗАШТИТЕ У БАНКАРСТВУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Ужа научна/умјетничка област завршног рада другог циклуса или мастер тезе:

Пословне финансије

Стечено звање: МАГИСТАР ЕКОНОМСКИХ НАУКА

2.3. Студије трећег циклуса

Година уписа:	2019.	Број ECTS бодова остварених до сада:	300	Просјечна оцјена током студија:	10.00
---------------	-------	--------------------------------------	-----	---------------------------------	-------

Факултет/Академија: ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

Студијски програм: ПОСЛОВНЕ ФИНАНСИЈЕ, БАНКАРСТВО, ОСИГУРАЊЕ

2.4. Приказ научних и стручних односно умјетничких радова студента ²		
Навести појединачне радове, са навођењем DOI бројева, односно концерте / снимљена дјела. Додати потребан број редова. Користити исти стил за навођење свих референци у 2.4.		
Р. б.	Основни подаци о научном раду	Цитатна база
1.	Крунић, Г. (2024). The impact of household deposits on bank credit activities: Evidence from selected Western Balkan countries. <i>Acta Economica</i>, број. 22. стр. 175-198. Прегледни чланак: DOI: 10.7251/ACE2441175KUDK Кратак опис садржине: Кредитне активности банака су значајно условљене нивоом банкарских депозита као основног извора финансирања банака, поготову код банака које послују у недовољно развијеним финансијским тржиштима. Посебно значајан дио депозитне основе банака чине депозити становништва који у банкарским секторима држава Западног Балкана имају значајан удио у укупним депозитима. У оквиру овог рада се истражује зависност кредитних активности банака у односу на укупне депозите становништва у банкарским секторима држава Западног Балкана. Истраживање је потврдило значајну повезаност између депозита становништва и укупних кредита у наведеним банкарским секторима. Та зависност је више присутна у банкарским секторима Србије и Федерације Босне и Херцеговине, а мање у банкарским секторима Републике Српске и Црне Горе. Мања зависност између депозита становништва и кредита у банкарском сектору Републике Српске објашњава се чињеницом да се дио кредита у банкарском сектору Републике Српске финансира из средстава Инвестиционо Развојне банке Републике Српске. У Раду се наглашава да повезаност између депозита становништва и кредита у банкарским секторима је посебно битна за истраживање због чињенице да посљедњу деценију управо карактерише значајан удио депозита становништва у укупним депозитима банкарских сектора држава Западног Балкана. У Раду се указује да, дугорочно посматрано, депозити становништва чине стабилан извор финансирања банкарских активности због чега је значајно оснаживати факторе који доводе до раста ових депозита.	DOAJ
Припадност рада ужој научној/умјетничкој области којој припада предмет истраживања докторске дисертације		☒ ДА ☐ НЕ
2.	Крунић, Г. (2024). Conditionality of bank liquid assets on the liquidity determinants in the banking sectors of the Western Balkan countries. <i>Financing – scientific magazine for economy</i>, број. 3. стр. 15-35. Оригинални научни рад: DOI: 10.7251/FIN2403015K Кратак опис садржине: Један од најзначајнијих ризика са којим се банке сусрећу се односи на ризик ликвидности. Адекватно управљање ликвидношћу у банкама подразумева успостављање одговарајућег односа између пласмана и обавеза банака, те посједовање одговарајућих ликвидносних резерви. У наведеном раду се истражује однос и повезаност ликвидне aktive и одређених билансних ставки банака као интерних детерминанти ликвидности. Ниво ликвидносних	ERIH PLUS

² У складу са чланом 34 Правила студирања на трећем циклусу студија, септембра 2022. године.

	резерви се посматра као ликвидна актива банака која представља зависну промјењиву, док су независне промјењиве укупни депозити, депозити становништва, капитал и кредити банака. Независне промјењиве су дефинисане као детерминанте ликвидносне позиције. Сprovedено истраживање је показало да постоји висок степен корелације између ликвидне aktive и укупних депозита банака у свим посматраним банкарским секторима. Степен корелације између ликвидне aktive и депозита становништва значајан је код банкарских сектора Федерације Босне и Херцеговине и Србије, али не толико у банкарским секторима Републике Српске и Црне Горе. У оквиру Рада се наводи да резултати овог истраживања указују да банкарски сектор у Републици Српској перципира депозите становништва као сигурније, стабилније, дугорочније изворе финансирања што може бити разлог да је условљеност ликвидне aktive овим депозитима мања него што је то случај унутар банкарског сектора Федерације Босне и Херцеговине. У оквиру Рада се указује и да код свих банкарских сектора постоји мањи степен корелације између ликвидне aktive и капитала банака, а што указује да солвентност банака и њихова ликвидност не морају бити нужно условљени једни другима, те да су могуће ситуације да солвентне банке уђу у проблем са ликвидношћу и обрнуто. Снажнији интензитет повезаности између ликвидне aktive и кредита постоји само у банкарском сектору Федерације Босне и Херцеговине.		
	Припадност рада ужој научној/умјетничкој области којој припада предмет истраживања докторске дисертације	☒ ДА	☐ НЕ
3.	Крунић, Г. (2023). Functional correlation between bank assets and insured deposits in Bosnia and Herzegovina – The perspective of the Deposit Insurance Fund. <i>Acta Economica</i>, број. 21. стр. 151-168. Прегледни чланак: https://doi.org/10.7251/ACE2338151K Кратак опис садржине: За финансијско планирање Фонда за осигурање депозита битне су пројекције нивоа осигураних депозита у банкама с обзиром да осигурани депозити представљају његову потенцијалну обавезу. У оквиру Раду се истражује зависност између осигураних депозита у банкама и aktive банака. Истраживање је спроведено у Босни и Херцеговине и то у оквиру банкарског сектора Републике Српске и банкарског сектора Федерације Босне и Херцеговине. Истраживање је потврдило значајну везу између aktive банака и нивоа осигураних депозита у банкама у Босни и Херцеговини при чему је утврђена разлика у степену промјене унутар наведених банкарских сектора. Значајно мања јединична промјена је присутна код банака са сједиштем у Федерацији Босне и Херцеговине у односу на банке са сједиштем у Републици Српској што указује да банке са сједиштем у Републици Српској као изворе финансирања више користе осигуране депозите него што је то случај са банкама које имају сједиште у Федерацији Босне и Херцеговине.	DOAJ	
	Припадност рада ужој научној/умјетничкој области којој припада предмет истраживања докторске дисертације	☒ ДА	☐ НЕ
4.	Крунић, Г. (2020). Извјештај о токовима готовине у функцији раног откривања проблема у банкама. <i>Мјесечни научно-стручни часопис Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске „Финрар“</i>, број 5. стр. 51-63. Стручни рад	Изабери ...	

	УДК 336.71:658.15 <i>Кратак опис садржине:</i> Токови стварања готовине и готовинских еквивалената банака приказују се у оквиру извјештаја о токовима готовине који представља саставни дио редовног финансијског извјештавања банака. Истраживања показују да извјештаји о токовима готовине могу да наговјесте финансијске неприлике у предузећима, као и да укажу на примјену „креативног рачуноводства“ у приказивању пословног резултата предузећа. С обзиром да банке, једнако као и друга предузећа, имају потребу за готовином отуда се у овом раду, на примјеру банака из Републике Српске, истражује да ли извјештаји о токовима готовине банака имају исти значај као и у случају других предузећа. Утврђено је да извјештај о токовима готовине банака може да наговјести примјену „креативног рачуноводства“ у погледу пословног резултата банака, једнако као и код других предузећа. У погледу предвиђања финансијских неприлика у банкама закључено је да без додатне анализе биланса стања и успјеха банака није могуће донијети коначну оцјену стања у коме се банка налази.	
5.	Крунић, Г. (2019). Фонд за осигурање депозита у улози финансијера процеса реструктурирања банака. <i>Научни часопис за економију „Financing“</i>, број 4, стр. 33-45. Оригинални научни рад UDK 368:336.71 10.7251/FIN1904033K <i>Кратак опис садржине:</i> Основни задатак Фонда за осигурање депозита (ФОД) је заштита осигураних депозита у банкама и на тај начин допринос очувању финансијске стабилности. ФОД свој задатак може да изврши кроз улогу исплатиоца осигураних депозита у случају ликвидације или стечаја банака и то је његова основна улога, али и кроз финансирање процеса реструктурирања банака коју можемо сматрати његовом допунском улогом. Имајући у виду да се потреба за реструктурирањем банака више односи на велике, системски значајне банке, а да по својој природи ФОД није намјењен за рјешавање системских криза отуда улогу финансијера процеса реструктурирања банака називамо допунском улогом ФОД. Како би се очувала основна улога ФОД у процесима финансирања реструктурирања банака јако је битно да се успоставе заштитни механизми за ФОД у наведеним процесима. Наведени механизми се у раду идентификују, а њихова адекватна примјена омогућава да ФОД, кроз финансирање процеса реструктурирања банака, додатно допринесе финансијској стабилности уз истовремено очување његове основне улоге.	ERIH PLUS
Припадност рада ужој научној/умјетничкој области којој припада предмет истраживања докторске дисертације		☒ ДА ☐ НЕ
6.	Крунић, Г. (2018). Стање фондова којима управља Инвестиционо-развојна банка Републике Српске. <i>Мјесечни научно-стручни часопис Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске „Финрар“</i>, број 2, стр. 71-76. Прегледни рад УДК 347.7:336.7 (497.6 РС) <i>Кратак опис садржине:</i> Комерцијалне банке са сједиштем у Републици Српској у посматраном периоду нису имале интерес за значајније инвестирање средстава у привреду, те је раст банкарских пласмана највећим дијелом био повезан са растом пласмана владином сектору и грађанима који, с обзиром на структуру, не могу бити подршка дугорочном развоју РС. Пооштрени услови кредитирања привредног сектора од стране банака доводе до смањења доступности кредита овом сектору, посљедично до смањења потрошње и инвестиција и онемогућавања значајнијег привредног и економског развоја Републике	

	Српске. Имајући у виду да Република Српска има успостављену Инвестиционо развојну банку (ИРБРС) отворено је питање колико Република Српска преко ИРБРС, на принципу комплементарности са приватним капиталом финансијског сектора, може подстакнути раст инвестиција и свеукупни економски развој. Да би се могло одговорити на ово питање потребно је знати у каквом се финансијском стању налази ИРБРС, односно фондови којима она управља, те који су узроци таквог стања.	
7.	Крунић, Г. (2018). Нови Закон о осигурању депозита у функцији очувања стабилности финансијског сектора. <i>Мјесечни научно-стручни часопис Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске „Финрар“</i>, број 5. стр. 71-76. Прегледни рад УДК 336.712.22:336 <i>Кратак опис садржине:</i> Основни задатак система осигурања депозита је да обезбиди одговарајућу заштиту осигураних депонената и тако допринесе очувању стабилности финансијског сектора. Колико је значајно осигурање депозита у Босни и Херцеговини показала су два „случаја осигурања“ када је Агенција за осигурање депозита Босне и Херцеговине правовременом исплатом осигураних депозита у потпуности заштитила осигуране депоненте и спријечила „панику“ депонената, односно одлив депозита из банака. Ипак, искуство у досадашњем функционисању осигурања депозита у Босни и Херцеговини, али и посљедња свјетска финансијска криза су показали неопходност реформи и у дијелу система осигурања депозита. Отворена су питања заштите осигураних депозита код системски важних банака, потребе за додатним јачањем свјесности јавности о систему осигурања депозита, потребе за снажном координацијом свих релеватних регулаторних банкарских институција у циљу ране интервенције у банкама и правовременог дјеловања, а све у складу директивама Европске Уније и најбољим међународним праксама и искуствима. У Раду се указује на новине које доноси нови Закон о осигурању депозита	
8.	Крунић, Г. (2018). Анализа пословања банкарског сектора Републике Српске за период 01.01.2018 – 30.06.2018. године. <i>Мјесечни научно-стручни часопис Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске „Финрар“</i>, број 11. стр. 91-99. Прегледни рад УДК 336.71:336.763 (497.6 РС) <i>Кратак опис садржине:</i> На бази извјештаја банака закључно са 30.6.2018. године анализира се стање банкарског сектора у Републици Српској. Анализирају се трендови како у дијелу инвестирања средстава банака тако и извора њиховог финансирања.	
9.	Крунић, Г. (2017). Улога банкарског сектора у привредном и економском развоју Републике Српске. <i>Мјесечни научно-стручни часопис Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске „Финрар“</i>, број 11. стр. 85-92. Прегледни рад УДК 336.71:339.9 (497.6 РС) <i>Кратак опис садржине:</i> Утврђивање стварног стања у коме се налази банкарски сектор Републике Српске је основни предуслов за дефинисање активности и мјера које треба да осигурају да он буде много више у функцији свеукупног друштвеног развоја него што је то тренутни случај. У овом раду указује се на основне карактеристике банкарског сектора Републике Српске, а ради поређења, у дијелу у ком су подаци упоредиви, приказује се стање и у банкама са сједиштем у Федерацији Босне и Херцеговине.	

10.	Крунић, Г. (2016). Морални хазард у банкарском сектору РС. <i>Acta Económica</i>, број 25. стр. 89-110. Прегледни чланак DOI 10.7251/ACE1625089K <i>Кратак опис садржине:</i> Многе досадашње кризе банкарског сектора су показале да је морални хазард врло често био један од главних узрока појаве таквих криза. Пропаст двије банке у Републици Српској у врло кратком временском периоду је подстакао ово истраживање како би се утврдило да ли у банкарском сектору Републике Српске постоји дјеловање моралног хазарда и у којим облицима. Потврђено је дјеловање моралног хазарда од стране осигураних депонената банака и од стране лошије ранжираних банака у банкарском сектору, те негативан утицај дјеловања моралног хазарда на ниво каматних стопа.	
11.	Плакаловић, Н., & Крунић, Г. (2016). <i>Bank supervision in the Republic of Srpska and its context</i>. V Redete Conference, Београд, стр. 90-103. (https://www.redete.org/assets/content/conf-prog/conf-proceedings-2016.pdf) <i>Кратак опис садржине:</i> У раду се траже разлози пропасти банака у Републици Српској. Они се налазе како у присуству дјеловања моралног хазарда, тако и у дјеловању бројних криминалних активности, те лошег система корпоративног управљања. Код мреже финансијске сигурности се уочавају многобројни недостаци и то од недостатка независности банкарске супервизије до лошег оквира за координацију између учесника мреже финансисјке сигурности.	
12.	Крунић, Г. (2015). Узрок пропасти Балкан Инвестмент банке и Бобар банке. <i>Часопис Банке у БиХ</i>, број 163. стр. 13-15. Стручни рад <i>Кратак опис садржине:</i> Пропаст Балкан Инвестмент банке и Бобар банке био је подстакнут недовољном тржишном и регулаторном дисциплином унутар банкарског сектора Босне и Херцеговине. Велики (неосигурани депоненти) и кредитори банака нису тржишно дисциплиновали банке и допустили су им да се оне, користећи њиховим средствима, изложе значајним ризицима. Са друге стране, није постојала нити адекватна регулаторна дисциплина, прије свега у дијелу раног откривања проблема у банкама, правовременог дјеловања и коначног рјешавања пропалих банака. Недовољна тржишна и регулаторна дисциплина ојачала је хазардско понашање власника и менаџера Балкан Инвестмент банке и Бобар банке што је у коначници довело до пропасти банака уз трошкове пореских обвезника. Све наведено се истражује у наведеном раду.	
13.	Крунић, Г. (2015). Ко ће трајно изгубити средства у пропалим банкама у Републици Српској: јавне и државне институције највећи губитници. <i>Часопис Банке у БиХ</i>, стр. 24-28. Стручни рад <i>Кратак опис садржине:</i> Рад открива колике губитке ће поједини повјериоци и акционари Бобар банке и Банке Српске претрпјети у поступку ликвидације банака, односно њиховог стечаја. Анализа ће показати да ће највеће губитке у оба случаја пропасти банака претрпјети јавне и државне институције Републике Српске, а поготово Инвестиционо развојна банка Републике Српске.	
14.	Крунић, Г. (2012). Осигурање депозита и морални хазард. <i>Сварог</i>, број 4, Независни универзитет Бања Лука, стр. 204-218. Стручни рад DOI 10.7215/SVR1204204K <i>Кратак опис садржине:</i> Ефикасно успостављен систем осигурања депозита треба да обезбиди заштиту депозита, да спречи „бјежање“	

	депозита из банака, те да допринесе одржању финансијске стабилности у једној економији. Међутим, постојање осигурања депозита може да проузрокује и негативне посљедице које се односе на смањење интензитета дјеловања тржишне дисциплине, те на јачање моралног хазарда. Циљ овог рада је да се покаже на који начин успоставити и развијати систем осигурања депозита како би се морални хазард, као једна од основних замки у функционисању система, ублажио, те како би осигурање депозита било у могућности да оствари постављене циљеве јавне политике (у контексту осигурања депозита испуњавање основних циљева јавне политике подразумева заштиту депозита и допринос одржању финансијске стабилности). Резултат рада ће показати да систем осигурања депозита може да да значајан допринос финансијској стабилности у једној економији само ако је правилно успостављен и ако је ефикасно окружење у којем исти функционише.	
15.	Крунић, Г. (2011). Финансирање система осигурања депозита у БиХ. <i>Часопис Банке у БиХ</i>, стр. 22-25. Стручни рад <i>Кратак опис садржине:</i> Ефикасно успостављен систем финансирања програма осигурања депозита је од суштинског значаја за остваривање основних циљева осигурања депозита, а која се односе на заштиту депонената и допринос стабилности финансијског система. Неадекватно финансирање може да проузрокује одлагање процеса исплате осигураних депозита и губитка повјерења у систем осигурања депозита. Из поменутог разлога систем осигурања депозита би требао да има на располагању све неопходне механизме потребне за осигурање промтне исплате осигураних депонената код институција чланица програма осигурања депозита (могућност увођења нових премија, узимања кредита, гаранција, итд.). У оквиру рада се идентификују и анализирају облици финансирања система осигурања депозита.	
Припадност рада ужој научној/умјетничкој области којој припада предмет истраживања докторске дисертације		☒ ДА ☐ НЕ

3. УВОДНИ ДИО ОЦЕНЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ / УМЈЕТНИЧКОГ РАДА

Тема докторске дисертације под називом „Оптимизација износа фонда за осигурање депозита у функцији стабилности банкарског сектора“ кандидаткиње мр Горане Крунић прихваћена је од стране Наставно-научног вијећа Економског факултета Универзитета у Бањој Луци Одлуком број: 13/3.1204-I-7.1/21 од 14.10.2021. године.

Сенат Универзитета у Бањој Луци је Одлуком број 02/04-3.2453-47/21 од 28.10.2021. године дао сагласност на Извјештај о оцјени услова и подобности теме и кандидата за израду докторске дисертације кандидата мр Горане Крунић на Економском факултету, Универзитета у Бањој Луци.

Тема докторске дисертације под називом „Оптимизација износа фонда за осигурање депозита у функцији стабилности банкарског сектора“ кандидаткиње мр Горане Крунић припада научном пољу Економија, ужа научна област Пословне финансије.

Садржај докторске дисертације је изложен кроз:

УВОД (стр. 1-7)

1. Осигурање депозита као дио мреже финансијске сигурности (стр. 8-22)
2. Осигурање депозита и стабилност банкарског сектора (стр. 23-39)
3. Фонд за осигурање депозита (стр. 40-68)

4. Оптимизирање фонда за осигурање депозита (стр. 69-90)

5. Анализе и резултати истраживања (стр. 91-125)

6. Дискусија (стр. 126-136)

Закључак (стр. 137-155)

Литература (стр. 156-170)

Попис табела (стр. 171-171)

Попис графикана (стр. 172-192)

Рад је поред Увода и Закључка конципиран кроз шест засебних поглавља. Свако од наведених поглавља подјељено је у неколико потпоглавља који су такође нумерички обиљежени.

Докторска дисертација је написана латиничним писмом, фонт Times New Roman, величина 12, на укупно 195 страница компјутерски сложеног и форматираног текста формата А4, прореда 1,5.

Докторска дисертација садржи 19 табела, 23 графикана и 16 прилога. У изради тезе кориштено је 116 извора литературе.

У складу са чланом 3. Правилника о поступку провјере оригиналности завршних радова студената на II и III циклусу студија Универзитета у Бањој Луци, докторска дисертација кандидаткиње мр Горане Крунић је прошла провјеру оригиналности докторске дисертације.

Свако поглавље у оквиру рада је подијељено на неколико посебних логичних цјелина, потпоглавља, која су на одговарајући начин нумерички обиљежена. У уводном дијелу се дефинише проблем, предмет и циљеви истраживања, те наводи главна хипотеза истраживања, као и четири помоћне. Дефинишу се зависне и независне промјене, те научне методе које су коришћене за доказивање главне и помоћних хипотеза. У уводном дијелу дефинишу се и очекивани резултати и допринос истраживања.

У оквиру поглавља 1. указује се на значај система осигурања депозита унутар мреже финансијске сигурности који је истраживањима потврђен, наводе се облици система осигурања депозита и заступљеност на међународном нивоу појединих облика, као и његове предности и недостаци. Додатан акценат се ставља на проблеме које може да проузрокује неадекватно успостављен систем осигурања депозита, али и цјелокупна мрежа финансијске сигурности. Посебно се истиче морални хазард који се може јавити у различитим облицима унутар банкарског сектора и који у ситуацији непостојања одговарајућих заштитних механизма може да буде узрочник финансијских криза, што су досадашња истраживања и потврдила.

У оквиру поглавља 2. дефинише се повезаност између осигурања депозита и стабилности банкарског сектора. На почетку се указује на факторе који могу да доведу до банкарских криза. У овом дијелу наводе се резултати истраживања који су показали узроке финансијских криза на међународном нивоу. Посебно се издваја велика финансијска криза из 2007. и 2008. године, и указује се на проблеме који су били присутни у финансијском сектору Сједињених Америчких Држава у периоду прије кризе, те се наводи примјер финансијске кризе у Исланду 2008. године. У овом поглављу елаборирају се и два највећа банкарска банкрутства из 2023. Године, и то пропаст Silicon Valley Bank у Сједињеним Америчким Државама и Credit Suisse у Швајцарској. Посебан акценат се ставља на повезаност осигурања депозита са кризама, те на његов значај у ублажавању или спречавању банкарских криза, првенствено кроз спречавање панике депонената. У последњем дијелу овог поглавља наводе се финансијски аспекти система осигурања депозита.

Поглавље 3. се односи на појмовно одређење фонда за осигурање депозита, финансијски интегритет система осигурања депозита и начин његовог финансирања, те финансијско

планирање у институцијама које управљају системима осигурања депозита. У оквиру појмовног одређења дефинише се појам расположивог износа фонда за осигурање депозита, те се наводе његови износи у системима осигурања депозита у европским државама. У овом поглављу се наводе и облици финансирања фондова за осигурање депозита у европским државама, са посебним акцентом на државе Западног Балкана. На хипотетичком примјеру приказан је значај финансијског планирања новчаних токова тј. прилива и одлива новчаних средстава који се могу појавити у оквиру институције која управља системом осигурања депозита, а самим тим и фондом за осигурање депозита.

У оквиру поглавља 4 које се односи на оптимизирање износа фонда за осигурање депозита дефинише се појам циљаног износа фонда за осигурање депозита, анализира однос између расположивог и циљаног износа фонда за осигурање депозита, те се дефинишу методолошки приступи код развијања модела за утврђивање циљаног износа фонда за осигурање депозита. У овом поглављу анализира се значај утврђивања циљаног износа фонда за осигурање депозита који одговара оптималном износу потребном за покриће губитака које фонд за осигурање депозита може да има. Кроз процес анкетног истраживања утврђени су циљани износи фондова за осигурање депозита у земљама Европске уније као и у државама Западног Балкана гдје је уочено да су на европском нивоу захтјеви за циљаним износима фондова осигурања депозита мањи него у државама Западног Балкана. У овом дијелу се приказују и резултати истраживања на европском нивоу у погледу могућности промјене циљаног износа фонда за осигурање депозита, оцјене да ли је корисно вршити ревизију утврђеног циљаног износа фонда за осигурање депозита, у којим периодима се та ревизија врши, те који су рокови за постизање циљаног износа фонда за осигурање депозита. Наведени су и резултати истраживања у погледу односа расположивих и циљаних износа фондова за осигурање депозита из којих се може уочити које државе су досегле постављене циљане износ фондова за осигурање депозита. У оквиру овог поглавља наводе се и различити методолошки приступи за развоје модела за утврђивање циљаног износа фонда за осигурање депозита, а који су кроз досадашња истраживања идентификовани. Приказане су и методе за утврђивање циљаног износа фонда за осигурање депозита у државама које имају такве методе развијене.

Поглавље 5. се односи на анализе и резултате истраживања. У првом дијелу се наводе фактори који детерминишу банкарску нестабилност гдје се примјењује регресиона и корелациона анализа у доказивању постављене главне хипотезе. Анализира се утицај бруто домаће производа (БДП) као макроекономског показатеља, који може да доведе до активирања фонда за осигурање депозита, на солвентност и ликвидност банака, мјерених преко нивоа укупних депозита и депозита становништва као једних од детерминанти ликвидности, те преко капитала и пословног резултата као показатеља солвентности банака. Сprovedена су истраживања на финансијским подацима пет банкарских сектора држава Западног Балкана и то банкарски сектори у Републици Српској, Федерацији Босне и Херцеговине, Хрватској, Србији и Црној Гори. Утврђено је да су промјене у нивоу укупних депозита и депозита становништва значајно условљене промјенама у нивоу БДП-а у свим посматраним банкарским секторима са разликом у интензитету дјеловања. Наведени резултати су показали да се у процесу планирања фонда за осигурање депозита пројекције промјена БДП-а могу користити за предвиђане промјене у нивоу депозита као једних од фактора код утврђивања оптималног износа фонда за осигурање депозита. Овдје се указује да ови резултати се могу узети у обзир када се раде дугорочне процјене, али истовремено се наглашава да у краткорочном периоду могу да се десе одређени шокови који снажно могу утицати на промјене у нивоу депозитне основе у банкама, посебно депозитне основе становништва. То су ситуације повлачења депозита из банака које често могу да буду условљене паником депонената. Како би се на искуственом примјеру показало како реагују депоненти у кризним ситуацијама у овом поглављу је наведено пет случајева у Босни и Херцеговини који су имали за посљедицу повлачење депозита становништва из банака. Ти случајеви се везују за глобалну финансијску кризу из 2007. и 2008. године, појаву пандемије COVID-19 2020. године, престанак рада „Sberbank Europe AG“ што се везује за екстерне

догађаје, као и пропаст двије банке у Босни и Херцеговини што се може посматрати као интерни догађаји. Регресиона и корелациона анализа је показала постојање корелације између кретања БДП-а и капитала банака, али не и финансијског резултата гдје предвиђање истог није могуће на бази промјене БДП-а.

У оквиру поглавља 6. које се односи на дискусију даје се критички осврт на резултате истраживања. Код главне постављене и прве помоћне хипотезе потврђено је да постоји значајна повезаност између кретања БДП-а и депозита, посебно депозита становништва, те да су пројекције кретања депозита на бази промјене БДП-а значајне за оптимизацију фонда за осигурање депозита. Прво, из разлога што се у случају пропасти банака из фонда за осигурање депозита исплаћују осигурани депозити, а друго што они представљају основицу за обрачун премија банака које се користе за финансирање фонда за осигурање депозита. Надаље, активирање фонда за осигурање депозита настаје када банке нису у могућности наставити пословање, а то може да се деси како због проблема ликвидности тако и због проблема несолвентности, односно недовољности капитала за редовно пословање због чега се и резултати у погледу утицаја БДП-а на капитал банака могу примјењивати. Није успостављена веза између кретања БДП-а и финансијског резултата банака, те банке и у ситуацији успоравања економског раста не одустају од својих циљева у погледу остваривања што већег приноса на уложена средства. Успоравање економских активности може да доведе до смањених кредитних активности и тада банке простор за додатну зараду могу тражити у накнадама за банкарске услуге. Овдје се истиче значај високог степена транспарентности у погледу облика и висине банкарских накнада, те олакшање преноса банкарских услуга депонентима из једне у другу банку чиме би банкарски регулатори подстакли конкуренцију између банака и могуће смањење банкарских накнада. У овом дијелу се наводи да, иако је утврђен висок степен зависности између БДП-а и ликвидности и солвентности банака мјерених према дефинисаним индикаторима, не значи нужно да сваки пад економских активности ће значити прекид пословања банака, већ да ће то зависити и од тога колико банке имају стабилну ликвидносну и солвентну позицију, колико су им снажни власници, као и да ли послују у оквиру развијених финансијских тржишта која би им омогућила лакши притуп ликвидним средствима у случају потребе за истим. Као битан елемент окружења се наводи и постојање функције „последњег уточишта“, као дио мреже финансијске сигурности, која у одређеним кризним ситуацијама може бити ликвидносна подршка банкама. Значајан елемент окружења је и постојање снажне, кредибилне и независне супервизије банака која кроз систем раног детектовања проблема у банкама и правовремене интервенције може да утиче или на спречавање пропасти банака или смањење губитака уколико се та пропаст деси. Указује се и да је код одређивања оптималног износа фонда за осигурање депозита битно користити информације добијене од супервизорских банкарских ауторитета с обзиром да они имају детаљне информације о банкама. У оквиру овог поглавља акценат се ставља и на изненадне околности које се везују за нагло повлачење депозита из банака, а што представља у савременим условима значајан проблем због развијености друштвених мрежа које доприносе бржем ширењу како провјерених тако и непровјерених информација, али и због технолошке развијености која олакшава пренос депозитних средстава из једне у другу банку. Код потврђивања друге помоћне хипотезе истраживањем је утврђено да је кредибилитет фонда за осигурање депозита и достизање његовог оптималног нивоа лакше уколико систем осигурања депозита има на располагању више облика финансирања, укључујући и „последње уточиште“ у јавним изворима средстава. Ипак, овдје се критички осврт прави на начин да системи осигурања депозита који имају „последње уточиште“ у јавним изворима средстава могу бити мање опрезни у планирању фонда за осигурање депозита тј. могло би се подстаћи присуство моралног хазарда и у самој институцији која њиме управља. Ипак, у системским кризама присуство „последњег уточишта“ је јако битно. Код четврте помоћне хипотезе потврђено је да је за институције које управљају фондовима за осигурање депозита битно да самостално одређују потребан износ фонда за осигурање депозита, као и рокове у којим се оптималан ниво истог намјерава постићи. У овом дијелу се наглашава могућност притисака банака које не желе

додатне трошкове због чега је значајна независност институција које управљају наведеним фондовима. Такође, у овом дијелу се наглашава и значајност финансирања фонда за осигурање депозита из премија које се банкама рачунају на основу њихове ризичности пословања. У оквиру овог поглавља се наводи простор за даља истраживања у погледу утицаја других макроекономских индикатора на перформансе банака, како на цјелокупан сектор тако и на групе банака па и на појединачне банке. Утицај одређених изненадних догађаја на банкарски сектор може да буде веома значајан и исти може да доведе до активирања фондова за осигурање депозита што захтјева даља истраживања. Такође, за фондове за осигурање депозита који се након исплате осигураних депозита појављују као ликвидациони или стечајни повјериоци у банкама значајан је одговарајући правни оквир процеса ликвидације или стечаја банака, као и оквир за реструктурирање банака због чега је битно истраживати и ову област. Постојања одговарајуће сарадње између супервизорских ауторитета и институција које управљају фондовима за осигурање депозита може да буде веома значајно за даља истраживања. Простор за даља истраживања може да буде и у погледу инвестирања средстава фондова за осигурање депозита.

У оквиру поглавља 7 који се односи на закључак, а на основу спроведеног истраживања, извршених анализа и дискусије, дате су и одређене препоруке које су значајне за ефикасно управљање фондом за осигурање депозита, као и цјелокупним системом осигурања депозита. Указано је на значајност стратешког планирања фонда за осигурање депозита, те дефинисање два кључна циља која се желе постићи у смислу одређивања износа фонда за осигурање депозита који се жели постићи у одређеном временском периоду, као и начина како се то планира. Провођење првог циља подразумијева успостављање одговарајућег модела који је потребно на редовној основи прегледати, евентуално мијењати или допуњавати. За ове активности је потребно вршити стрес тестирање банака које треба да покаже колико би банке биле отпорне на одређене стресне сценарије. Уколико та стрес тестирања проводе друге институције кључно је са њима успоставити одговарајућу сарадњу. Праћење промјене депозитне основе банака на дневном нивоу у ситуацијама када се дешавају одливи депозита из банака је веома значајно за институције које управљају фондовима за осигурање депозита због правовремених и тачних информација у погледу обавеза које фондови имају. Утврђивање „уских грла“ унутар система се може одређивати и кроз процесе стрес тестирања система осигурања депозита. Различити облици партиципирања фонда за осигурање депозита у процесима финансирања реструктурирања банака могу бити предмет разматрања у наредном периоду, обезбјеђење додатних извора финансирања фонда за осигурање депозита, као и начини његовог инвестирања. Имплементирање премија на бази ризика банака је значајно због ублажавања могућег дјеловања моралног хазарда од стране власника и менаџера банака. Као препорука се наводи и потреба јачања свјесности јавности о системима осигурања депозита.

1. Наслов дисертације / умјетничког рада.
2. Научно поље и ужа научна/умјетничка област.
3. Датум прихватања теме дисертације / умјетничког рада и бројеви одлука одговарајућих органа чланица и Универзитета.
4. Датум прихватања извјештаја комисије за оцјену подобности студента, теме и ментора за израду дисертације / умјетничког рада и бројеви одлука одговарајућих органа чланица и Универзитета.
5. Садржај дисертације / умјетничког рада уз навођење броја страна.
6. Истаћи основне податке о дисертацији / умјетничком раду: обавезно укључујући обим, број и називе поглавља, број табела, слика, шема, графикана и број литературних навода.

4. УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Кључни разлог због којег су истраживања у предметној докторској дисертацији предузета је стицање нових сазнања о значају осигурања депозита и доказивање да неадекватно планирање оптималног износа фонда за осигурање депозита може угрозити стабилност банкарског сектора.

Предмет истраживања ове докторске дисертације представља тражење адекватног одговора на постављени истраживачки проблем. Критерији који су се узели у обзир приликом избора предмета истраживања су да предмет истраживања представља прво такво истраживање на изабрану тему у Босни и Херцеговини, важност изабране теме произилази из чињенице да резултати истраживања могу да помогну унапређењу система осигурања депозита и комплетне мреже финансијске сигурности (енг. Financial Safety Net)³ при чему је предмет истраживања конкретан проблем који отвара простор за даља истраживања.

Циљеви истраживања проистекли из постављеног проблема и предмета истраживања подијељени су на научне и друштвене циљеве истраживања.

Научне циљеве истраживања представљају:

- Научни опис. Објашњен је значај система осигурања депозита као дијела мреже финансијске сигурности, те његов допринос у очувању банкарске стабилности. Дефинисане су основне карактеристике система осигурања депозита, те указано на значај финансирања система за осигурање депозита као кључне компоненте у остваривању главних циљева који се постављају пред осигурање депозита.
- Класификација. Класификовани су начин и облик финансирања система осигурања депозита и описати карактеристике сваког облика финансирања појединачно.
- Откриће. Дефинисан је модел који на најбољи начин може да утврди оптималан износ фонда за осигурање депозита у оквиру система осигурања депозита.
- Објашњење. На бази претходних категорија истраживања објашњена је узрочно-посљедичну веза појединих фактора на оптималан ниво фонда за осигурање депозита.
- Предвиђање. На основу резултата тестирања модела дефинисани су фактори који опредељују оптимизацију фонда за осигурање депозита.

Друштвени циљеви истраживања су следећи:

- Истраживањем значаја оптимизације фонда за осигурање депозита омогућено је јачање комплетне мреже финансијске сигурности, а тиме и допринос јачању банкарске стабилности.
- Дефинисањем фактора који утичу на оптимизирање фонда за осигурање депозита олакшано је креаторима политика у изради најбољих регулаторних рјешења.
- Академској заједници је приближен концепт система осигурања депозита и значаја утврђивања оптималног износа фонда за осигурање депозита. Кроз рад је дата основа за даља истраживања повезана са значајем система осигурања депозита у оквиру мреже финансијске сигурности.

Цјелокупној јавности приближен је значај система осигурања депозита што је веома значајно са становишта јачања свјесности јавности о овом дијелу мреже финансијске сигурности.

³ Мрежу финансијске сигурности у најужем смислу чини институција која управља системом осигурања депозита, централна банка са улогом „зајмодавца у посљедњем тренутку“ (енг. lender of last resort), институција која успоставља банкарску регулативу и проводи супервизију, те институција која врши реструктурирање банака (енг. resolution of the banks). Свака од наведених институција има задатак да у свом раду, и у складу са властитим мандатима, доприноси стабилности банкарског сектора.

Резултати истраживања треба да допринесу унапређењу система осигурања депозита, али и комплетне мреже финансијске сигурности како у Босни и Херцеговини, тако и шире. Истовремено, резултати истраживања отварају простор за даљи научно истраживачки рад.

На основу предмета, проблема и циљева истраживања ове дисертације постављена је *главна и помоћне хипотезе*.

Главна хипотеза истраживања је:

Оптимизација износа фонда за осигурање депозита доприноси очувању стабилности банкарског сектора.

Зависна промјенива представља стабилност банкарског сектора мјерена преко солвентности и ликвидности банака. У овом истраживању ликвидност банака се мјери преко нивоа укупних депозита и депозита становништва као једних од детерминанти ликвидности, а солвентност банака преко њиховог капитала и пословног резултата.

Независна промјенива представља бруто домаћи производ као макроекономски показатељ који може да доведе до активирања фонда за осигурање депозита.

За ово истраживање проведена је корелациона и регресиона анализа која је дала одговоре на степен зависности посматраних варијабли. За потребе анализе коришћен је економетријски програм Eviews.

За предметно емпиријско истраживање коришћени су подаци банака и подаци о нивоу бруто домаћег производа на годишњем нивоу у периоду од 2000. до 2021. године за истраживање спроведено у Босни и Херцеговини и Црној Гори, у периоду од 2000. до 2018. године у Хрватској, те од 2009. до 2019. године у Србији. Распољивост јавно доступних података је условила да су за банкарске секторе у Хрватској и Србији периоди истраживања краћи, али су довољно дуге серије података за утврђивање корелације између дефинисаних варијабли.

Помоћне хипотезе су:

1. *Макроекономска кретања и ризичност банака утичу на пословни резултат банака, односно на стабилност банкарског сектора што условљава потребу за оптимизацијом фонда за осигурање депозита*
2. *Оптималан ниво фонда за осигурање депозита је лакше постићи уколико се дефинише више облика и начина његовог финансирања, укључујући и „back-up“ финансирање („последње уточните“)*
3. *Финансијско планирање је од суштинског значаја за оптимизацију износа фонда за осигурање депозита*
4. *Законско ограничење максималног износа фонда за осигурање депозита угрожава стабилност банкарског сектора.*

Резултати новијих истраживања и посљедња научна сазнања истичу значај осигурања депозита који произилази из специфичности пословања банака у односу на остала правна лица.

Како би се смањили ризици појаве великих финансијских криза неопходно је успоставити одговарајућу мрежу финансијске сигурности. У недостатку одговарајуће мреже финансијске сигурности чак и обичне гласине о проблемима солвентности или ликвидности неке финансијске институције могу да проузрокују додатне проблеме и доведу до финансијске

кризе. Одговарајућа мрежа финансијске сигурности јача повјерење у банкарски сектор и доприноси смањењу ризика настанка финансијске кризе (Sebastian, 2009).

Систем осигурања депозита представља дио мреже финансијске сигурности који се успоставља са основним циљем заштите осигураних депозита у банкама⁴ и доприноса очувању финансијске стабилности. Посебан значај систем осигурања депозита има у спречавању банкарских паника тј. у ситуацијама када се банкарски систем у цјелини сусреће са великим повлачењем депозита, а што може да доведе до банкарских криза (Calomiris, 2019).

Регулаторни оквир на европском нивоу налаже да се финансирање система осигурања депозита врши преко уплата кредитних институција, чланица система осигурања депозита, при чему се допушта финансирање и из других извора (Directive 2014/49/EU, члан 10).

Питање које се поставља је колики износ фонда за осигурање депозита се може сматрати одговарајућим односно који је то оптимални износ фонда за осигурање депозита којем тежи институција која њиме управља. У складу са међународним прихваћеним најбољим праксама мјера за оцјењивање адекватности фонда за осигурање депозита се одређује као однос између расположивог износа фонда за осигурање депозита и нивоа осигураних депозита (IADI, 2009, 2014).

Циљана величина фонда за осигурање депозита је жељени (циљани, оптимални) ниво „коефицијента покривености“, изражен као однос укупних „ex-ante“ потребних средстава (средстава која се планирају прикупити у фонд у предвиђеном временском периоду) и укупне изложености система осигурања депозита према банкама чланицама програма осигурања депозита (укупно осигураним депозитима у банкама). „Коефицијент покривености“ у оквиру система осигурања депозита је концепт сличан концепту адекватности капитала банака, а његова циљана величина представља жељени капацитет исплате система осигурања депозита у неком тренутку у будућности, а који се одређује у овом тренутку (Ognjenovic, 2017).

Циљани износ фонда за осигурање депозита би требао бити довољан да покрије све губитке осигураватеља које он може да има у нормалним околностима (O’Keffe, Ufier, 2017). Државе би требале изабрати циљани износ фонда за осигурање депозита који је довољан за исплате фонда у нормалним околностима, те који је довољан да „покрије“ осигуране депозите код одређеног броја малих банака, или нпр. код двије средње или једне велике банке (Garcia, 2000.). У литератури се могу пронаћи два приступа у одређивању циљаног износа фонда за осигурање депозита и то: приступ расподјеле губитка (Loss Distribution Approach) и приступ кредитног портфолија (Credit Portfolio Approach) (O’Keefe, Ufier, 2017).

Најновија истраживања показују да системи осигурања депозита као најзначајније факторе у детерминисању циљаног износа фонда за осигурање депозита користе структуру и карактеристике финансијског сектора, правни оквир у држави, карактеристике банкарске регулативе, супервизије и процеса реструктурирања, макроекономске услове, расположивост додатних извора финансирања фонда за осигурање депозита, те рачуноводствени оквир и начин извјештавања банака (IADI, 2018). Уважавајући чињеницу да се горе наведени фактори значајно разликују између држава отуда се не може на исти начин приступити оптимизацији износа фонда за осигурање депозита код различитих система осигурања депозита.

На европском нивоу успостављен је регулаторни проценат циљаног износа фонда за осигурање депозита при чему нија забрањено државама ЕУ да поставе и више проценте циљаног износа фонда за осигурање депозита, а под одређеним околностима постоји могућност и дефинисања нижег коефицијента и постављања дужих рокова за његово достизање (Directive 2014/49/EU). Истраживања показују да се циљани износ Фонда за осигурање депозита на државним нивоима може значајно разликовати у зависности од нивоа

⁴ Заштита осигураних депозита може постојати и код других облика штедних институција, али у овом раду ћемо ради једноставности наводити само банке.

финансијске развијености, концентрације у банкарском сектору, регулаторног окружења (O'Keefe, 2017).

Резултати истраживања указали су да је осигурање депозита понудило значајне стабилизационе ефекте у току банкарских криза. Ипак, свеобухватан утицај осигурања депозита на банкарске ризике у току цијелог периода узорка (2004-2006 прије кризног периода и 2007-2009 кризни период) остао је негативан, пошто стабилизациони ефекат у току кризног периода има тенденцију да буде мањи од дестабилизирајућег ефекта осигурања у периоду који води ка кризи. Аутори су такође утврдили да добра банкарска супервизија може ублажити штетне посљедице осигурања депозита на системске ризике у добрим временским периодима (Anginer, Demirguc-Kunt & Zhu, 2014). Истраживања су указала и на важност фундаменталног регулаторног и институционалног оквира у одржавању системске стабилности (Calomiris, 2007).

Кандидаткиња наводи да до 1960. године, не узимајући у обзир Сједињене Америчке Државе, нити једна држава није имала експлицитан систем осигурања депозита. У периоду од 1960. до 1980. године тај број је повећан на око 20 да би након 1980. године дошло до наглог повећања броја држава које су увеле експлицитне системе осигурања депозита, а што је било узроковано банкарским кризама из 80-их и 90-их година. Финансијска криза из 2007. и 2008. године је, такође, довела до пораста броја система осигурања депозита па је тако на крају 2013. године од посматраних 189 држава њих 112 (или 59%) имало експлицитно осигурање депозита (2003. године тај број је био 83) (Demirguc-Kunt, Kane & Laeven, 2014).

У раду презентује различите системе осигурања депозита успостављене у зависности од циљева које одређују државе у погледу начина успостављања мреже финансијске сигурности, констатујући да се у току посљедње декаде уочава јасан тренд проширења мандата институција које управљају системима осигурања депозита у смислу додатних функција у погледу подршке процесима реструктурирања банака тј. повећања броја система осигурања депозита са функцијом „paybox plus mandate“ позивајући се на извор: IADI, 2023.

Истраживање које је спроведено у оквиру овог рада у другој половини 2023. године код 24 европске државе је показало да се најзначајнији проценат система осигурања депозита управо односи на „исплатне кутије“ са одређеним додатним одговорностима као што су функције рјешавања проблематичних банака. Од укупног броја испитаних система осигурања депозита 66,7% или 16 система осигурања депозита су „исплатне кутије“ са додатним овлашћењима. Најзначајније учешће ових система осигурања депозита код укупно испитаних је резултат примјене директиве Европске уније о системима осигурања депозита 2014/49/EU (European Parliament, 2014), те директиве Европске уније о успостављању оквира за опоравак и реструктурирање кредитних институција, инвестиционих предузећа и инвестиционих фирми 2014/59/EU (European Parliament, 2014). Наведене директиве, између осталог, постављају захтјеве у погледу учешћа система осигурања депозита у финансирању процеса реструктурирања кредитних институција.

Свјетска финансијска криза је подстакла регулаторне реформе на међународном нивоу које би требало да унаприједи мрежу финансијске сигурности и осигурају њену широку примјену на међународном нивоу. Главни стуб овог одговора је био развој међународних стандарда у погледу реструктурирања финансијских институција и осигурања депозита (Moretti, Dobler & Chavarri, 2020).

Унутар Европске уније хармонизован је износ осигураног депозита, елиминисано је коосигурање, подржана бржа исплата осигураних депозита, подстакнуто јачање свјесности јавности о системима осигурања депозита, уведено обавезно „ех анте“ финансирање, прописане рестрикције у погледу финансирања рјешавања банака из фонда осигурања депозита, осим у процесу реструктурирања банака, те подржано јачање размјене информација и сарадње са осталим учесницима мреже финансијске сигурности (Moretti, Dobler & Chavarri, 2020).

Допринос ове тезе се првенствено огледа у стицању нових сазнања, изучавању теоретског и практичног значаја осигурања депозита и доказивању да неадекватно планирање оптималног износа фонда за осигурање депозита може угрозити стабилност банкарског сектора.

Научни допринос овог истраживања је у проналажењу најбољег модела за одређивање оптималног износа фонда за осигурање депозита или у пракси прихваћеног термина циљаног износа, као и идентификовања начина његовог правовременог достизања.

Прагматичан допринос истраживања треба да олакша креаторима политика дефинисање најбољег начина одређивања оптималног износа фонда за осигурање депозита и његовог финансирања. Такође, прагматичан допринос се уочава и у погледу јачања свијести јавности о значају система осигурања депозита, те фонда за осигурање депозита као његовог саставног дијела.

1. Укратко описати разлоге због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе⁵.
2. На основу прегледа литературе, сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан (водити рачуна о томе да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету).
3. Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања.
4. Навести очекивани научни и практични односно умјетнички допринос дисертације.

5. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

Да би се дошло до конкретних закључака о томе како неадекватно утврђен ниво фонда за осигурање депозита може угрозити стабилност банкарског сектора неопходан је био свеобухватан приступ анализи досадашњих истраживања. Стога се почетак истраживања односио на прикупљање, обраду и анализу одговарајућих података, те коришћења релевантних закључака до сада проведених истраживања. Кориштена је богата домаћа и страна научна литература те билтени и истраживања међународних финансијских институција и аутора релевантних за постављени предмет истраживања.

Литература која је кориштена уредно је референцирана, према важећим научним стандардима.

У сврху тестирања постављених теза, а на бази досадашњих и планираних истраживања, развијен је модел за чије креирање је извршено прикупљање и обрада неопходних релевантних података о банкама које послују на територији Босне и Херцеговине и изабраних држава западног Балкана. Такође, у складу са резултатима досадашњих истраживања извршено је прикупљање информација о основним макроекономским показатељима и њиховим пројекцијама како би се утврдио њихов утицај на банкарски сектор, а са тим у вези и утицај на утврђивање оптималног износа фонда осигурања депозита.

Кориштено је низ научно истраживачких метода. Историјском методом је дат опис и објашњење основних теоријских аспеката о изабраној теми. Индуктивном и дедуктивном методом се пошло од основних претпоставки истраживања и доношени су адекватни закључци. Метода анализе и синтезе је омогућила рашчлањивање сложених елемената на једноставније, односно спајање једноставнијих елемената у сложеније. Методом апстракције и конкретизације елаборирану су најважнији елементи који ће омогућити анализу одређених појава.

⁵ Хипотезе приказати само за научни докторат.

У истраживању су кориштене статистичке методе, као што су корелациона и регресиона анализа и анализа трендова. Помоћу корелационе анализе тестирана је повезаност зависних и независних варијабли истраживања. Како корелациона анализа не може утврдити узрочно-последичну везу између варијабли, већ само повезаност истих, неопходно је било приступити употреби регресионе анализе. Урађена је симулација пропасти банака изазвана промјеном појединих макроекономских индикатора зашто је, због специфичности ризика, кориштена „Monte Carlo“ симулација. Анализа повезаности зависних и независних варијабли истраживања омогућила је прихватање/одбацивање постављених хипотеза емпиријског истраживања. На основу статистичке значајности модела донешена је одлука о потврђивању/одбацивању истраживачких хипотеза.

Извршено је анкетно истраживање којим су испитани ставови домаћег банкарског сектора, али и комплетне мреже финансијске сигурности у БиХ у погледу облика и начина финансијског планирања са циљем оптимизације износа фонда за осигурање депозита, те у погледу ограничавања максималног износа фонда за осигурање депозита у контексту стабилности банкарског сектора.

Додатна провјера помоћних хипотеза је извршена и кроз анкетно истраживање код 24 европске државе које је спроведено у другој половини 2023. године.

У циљу провођења компаративне анализе извршено је истраживање код институција које осигуравају депозите, а које су чланице европског удружења осигураватеља депозита, како би се дошло до информација који модел за утврђивање оптималног износа фонда за осигурање депозита користе системи осигурања депозита који послују на територији Европског континента. Ово истраживање је имало за циљ и откривање основних фактора који се узимају у обзир у изради модела израчуна оптималног износа фонда за осигурање депозита у таквим системима. Извршено је и истраживање које облике и начине финансирања фондова за осигурање депозита поменуте институције имају на располагању. У оквиру упитника наведени су и основни циљеви истраживања како би испитаници били свјесни да резултати истраживања могу да буду у њима од користи.

Литература која је кориштена уредно је референцирана, према важећим научним стандардима.

За предметно емпиријско истраживање коришћени су подаци банака и подаци о нивоу бруто домаћег производа на годишњем нивоу у периоду од 2000. године до 2021. године за истраживање спроведено у Босни и Херцеговини и Црној Гори, у периоду од 2000. године до 2018. године у Хрватској, те од 2009. године до 2019. године у Србији. Распољивост јавно доступних података је условила да су за банкарске секторе у Хрватској и Србији периоди истраживања краћи, али су довољно дуге серије података за утврђивање корелације између дефинисаних варијабли.

1. Описати и дати основне карактеристике материјала који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала.
2. Дати кратак увид у примијењени метод истраживања, при чему је важно оцијенити сљедеће:
 - 2.1. Да ли су примијењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетском оквиру;
 - 2.2. Образложити евентуалне измјене првобитног плана истраживања;
 - 2.3. Да ли је обим истраживања довољан за доношење поузданих закључака или је потребно проширити постојеће или увести нове методе;
 - 2.4. Да ли је статистичка обрада података адекватна, ако је коришћена при обради резултата.

6. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ/УМЈЕТНИЧКИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Досадашња истраживања су указала на факторе који утичу на одређивање оптималног износа фонда за осигурање депозита. Међутим, оно што није довољно истражено је како, на

који начин и у ком обиму поједини фактори детерминишу одређивање оптималног износа фонда за осигурање депозита што је за кандидаткињу био значајан истраживачки изазов. Утврђивање оптималног износа фонда за осигурање депозита је битно због потребе дефинисања стратегије, начина и облика његовог финансирања. Прениско утврђен планирани износ фонда за осигурање депозита може да угрози повјерење јавности у систем осигурања депозита, да угрози финансијску стабилност, те створи додатне трошкове за пореске обвезнике. Планирање износа фонда за осигурање депозита изнад оптималног нивоа ствара додатно, непотребно, оптерећење за банкарски сектор, а што се на крају манифестује преко цијена банкарских услуга. Изазов за системе осигурања депозита је и у ком периоду је потребно достићи оптимално дефинисан износ фонда за осигурање депозита.

Научни резултат истраживања је утврђивање модела који на најбољи начин може да установи оптималан износ фонда за осигурање депозита (у пракси прихваћеног термина циљаног износа) у оквиру система осигурања депозита као и идентификовања начина његовог правовременог достизања. Тестирањем модела утврђени су фактори који одређују оптимизацију фонда осигурања депозита.

У погледу *друштвеног доприноса* резултати овог истраживања омогућено је додатно јачање система осигурања депозита, као и комплетне мреже финансијске сигурности, а што све заједно доприноси јачању банкарске стабилности. Користи од истраживања ће имати и шира друштвена заједница. Академској заједници ће се указати на значај оптимизирања фонда за осигурање депозита и омогућити основа за даља истраживања повезана са системом осигурања депозита. Цјелокупној јавности ће се кроз ово истраживање приближити концепт система осигурања депозита што је битно за јачање свјесности јавности о доприносу које осигурање депозита има у очувању банкарске стабилности.

Код потврђивања главне постављене хипотезе одређено је да је бруто домаћи производ један од фактора који може да проузрокује активирање фонда за осигурање депозита и то на начин да у случају његовог смањења може да дође до нарушавања ликвидности и солвентности у банкама, до пропасти банака и потребе да се осигурани депозити заштите.

С обзиром да је истраживање потврдило значајну зависност између промјена у нивоу бруто домаћег производа и депозита у банкама, посебно депозита становништва, отуда се код утврђивања оптималног износа фонда за осигурање депозита промјене у нивоу бруто домаћег производа могу користити у предвиђању нивоа депозита за потребе планирања фонда за осигурање депозита. За фонд за осигурање депозита депозити у банкама су значајни по два основа. Прво, у случају када банка престаје са радом из средстава фонда за осигурање депозита се исплаћују осигурана средства депонентима, а друго, јачање фонда за осигурање депозита се највећим дијелом врши кроз премије осигурања које се наплаћују примјењујући премијску стопу на ниво депозита у банкама.

Истраживање је потврдило да промјене у нивоу бруто домаћег производа немају утицаја на финансијски резултат банака.

Иако истраживање потврђује висок степен зависности између бруто домаћег производа и ликвидности и солвентности банака то не значи нужно да ће у сваком случају доћи до пропасти банака када се смањује вриједност бруто домаћег производа. Банке које имају стабилну ликвидносну и солвентну позицију имају већи капацитет да издрже пад економске активности посматран кроз смањење бруто домаћег производа.

Постојање функције „последњег уточишта“ у оквиру мреже финансијске сигурности има и своје недостатке, а основни је јачање моралног хазарда унутар система. Банке могу лошије управљати својим ризицима када су свјесне да у случају недостатности извора финансирања имају крајњу инстанцу у мрежи финансијске сигурности која им неће дозволити такав ликвидносни притисак који би могао довести до њихове пропасти.

За фонд за осигурање депозита је од кључног значаја и постојање снажне, кредибилне и независне супервизије банака која надгледа пословање банака и која је у могућности да кроз систем ране детекције правовремено утврди проблеме у банкама и дјелује у правцу да се они

отклоне. Адекватно дјеловање супервизије банака по фонд за осигурање депозита не подразумева само правовремено дјеловање према банкама у смислу да се побољша пословање банака, већ и правовремено информисање институције која управља фондом за осигурање депозита уколико је пословање банака толико угрожено да ће бити неопходно његово активирање.

Кроз провјеру постављене главне хипотезе утврђено је да је за очување стабилности банкарског сектора кључно одређивање адекватног оптималног износа фонда за осигурање депозита који би у ситуацији када дође до пропасти банака на адекватан начин заштитио осигуране депоненте и тиме допринио очувању стабилности банкарског сектора.

Резултати истраживања настали провјером главне хипотезе упућују да институција која управља фондом за осигурање депозита може да користи будуће пројекције бруто домаћег производа за планирање депозитне основе у банкама који су са становишта фонда за осигурање депозита битни због висине његове потенцијалне обавезе у случају да банка престане са радом, као и због висине премија које јачају фонд за осигурање депозита.

Провјером главне и прве помоћне хипотезе је утврђено да промјене у бруто домаћем производу имају утицај на ликвидност и солвентност банака.

Код потврђивања друге постављене хипотезе која се односи на утицај начина финансирања фонда за осигурање депозита на његов оптималан износ истраживање је потврдило да је кредибилитет фонда за осигурање депозита већи уколико систем осигурања депозита има на располагању више различитих облика финансирања.

Такође, потврђено је да су најпоузданији алтернативни извори финансирања кредитне линије са централном банком, као и могућност задужења код буџета или других јавних средстава. Овај дио истраживања указује да у процесу моделирања оптималног износа фонда за осигурање депозита веома је значајна информација да ли системи за осигурање депозита имају на располагању горе наведене алтернативне изворе финансирања.

Иако је истраживање потврдило значајност постојања „back up“ финансирања фондова за осигурање депозита код централних банака или других облика подршке јавним средствима питање које се овдје отвара је морални хазард унутар самих институција које управљају фондовима за осигурање депозита, односно њиховим оптимизирањем. Менаџери у институцијама које управљају фондовима за осигурање депозита који имају „последње уточиште“ у јавним изворима средстава можда неће бити толико заинтересовани за његову адекватну оптимизацију јер у случају њихових лоших одлука ризик преузима друга страна, а то су јавни буџети, односно у коначници порески обвезници. Са друге стране, менаџери институција које управљају фондовима за осигурање депозита који немају наведено „последње уточиште“ ће бити опрезнији у процесима њиховог оптимизирања због одговорности коју преузимају у случају да оптимизирани ниво фонда за осигурање депозита није довољан за одговарајућу заштиту осигураних депозита. Узимајући наведено у обзир даље истраживање би могло да иде у правцу условљености планирања фонда за осигурање депозита постојањем „последњег уточишта“ у јавним изворима средстава.

Провјером треће постављене хипотезе утврђено је да је финансијско планирање од суштинског значаја за утврђивање оптималног износа фонда за осигурање депозита.

Тестирање четврте постављене помоћне хипотезе потврдило је да одређивање законски максималног износа фонда за осигурање депозита без могућности његове ревизије не доприноси финансијској стабилности.

Истраживањем уочен је значај потребе високог степена сарадње између институција које надгледају пословање банака и активно учествују у рјешавању проблематичних банака и институција које управљају фондовима за осигурање депозита.

Значај сарадње произилази из чињенице да институције које надгледају пословање банака имају директан увид у финансијску позицију сваке појединачне банке, те могу радити

процјене како поједини макроекономски индикатори или како одређени изненадни шокови могу утицати на сваку појединачну банку. Даље истраживање би могло да иде у правцу утврђивања значаја успостављања блиске сарадње између горе наведених институција.

Резултати истраживања у предметној докторској дисертацији су јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени. Кроз дисертацију су, уз довољан ниво критичности, заузимани ставови према резултатима досадашњих истраживања предметне проблематике, али и према резултатима истраживања до којих се дошло у дисертацији, образлажући исте кроз аргументовану дискусију.

Резултати истраживања који су презентовани у предметној докторској дисертацији су несумњиво потврдили постављену главну хипотезу да *оптимизација износа фонда за осигурање депозита доприноси очувању стабилности банкарског сектора*.

1. Укратко навести резултате до којих је студент дошао.
2. Оцијенити да ли су добијени резултати јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући их са резултатима других аутора и да ли је студент при томе испољавао довољно критичности.
3. Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, те да ли указују на нове правце истраживања.

7. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Научна вриједност докторске дисертације под називом „*Оптимизација износа фонда за осигурање депозита у функцији стабилности банкарског сектора*“ кандидаткиње мр Горане Крунић је у томе што је креиран и тестиран модел утврђивања оптималног износа фонда за осигурање депозита у оквиру система осигурања депозита, као и идентификован начин његовог правовременог достизања.

Кандидаткиња је широко обрадила тематику осигурања депозита, почевши од третмана осигурања депозита у мрежи финансијске сигурности, улоге у стабилности банкарског сектора, неопходности оптимизације циљаног износа фонда за осигурање депозита, до конкретних предложених тактичких и оперативних активности у овим процесима.

Важно је напоменути да је, између осталог, истраживање засновано на емпиријским подацима из релевантних финансијских извјештаја егзистирајућих банака у Републици Српској, као и резултатима њиховог анкетирања о конкретним искуствима у погледу осигурања депозита, али и анкетирања и компаративној анализи релевантних података носилаца система осигурања депозита из 24 европске државе. Допринос у научном смислу је значајно појачан јер су репрезентативним узорком обухваћени и други значајни учесници мреже финансијске сигурности у Босни и Херцеговини чије утицај у систему осигурања депозита је несумњиво веома битан.

Комисија сматра да је кандидаткиња мр Горана Крунић успјешно извршила истраживање у складу са одобреном темом докторске дисертације.

Докторска дисертација кандидаткиње мр Горане Крунић је оригинално научно дјело које је кандидаткиња самостално урадила у складу са одговарајућим методама научног истраживања. Кандидаткиња је јасно, прецизно и логички досљедно анализирала наведену тему, извршила сва неопходна истраживања примјеном одговарајућих научних метода, довела добивене резултате у везу са постављеним хипотезама и извођењем доказа их потврдила.

Својим истраживањем одабране теме, кандидаткиња је дошла до одређених научних и прагматичних резултата истраживања и тиме учинила ову докторску дисертацију интересантном за будуће истраживаче и корисном за практичаре.

На основу анализе резултата емпиријског истраживања, креирања и тестирања модела утврђивања оптималног износа фонда за осигурање депозита, кандидаткиња је дала корисне смјернице банкама и другим учесницима мреже финансијске сигурности у Босни и Херцеговини, а све у функцији одржавања финансијске стабилности цијелокупног система.

Несумњиво, ова докторска дисертација представља и веома богату истраживачку подлогу за нова научна истраживања из предметне области.

С обзиром на наведено, Комисија даје позитивну оцјену докторске дисертације *мр Горане Крунић* под називом: „*Оптимизација износа фонда за осигурање депозита у функцији стабилности банкарског сектора*“ и сматра да овај рад задовољава све критерије успјешно урађене докторске дисертације, па из тог разлога

П р е д л а ж е

Наставно-научном вијећу Економског факултета Универзитета у Бањој Луци и Сенату Универзитета у Бањој Луци да прихвати позитивну оцјену докторске дисертације кандидаткиње *мр Горане Крунић* под називом: „*Оптимизација износа фонда за осигурање депозита у функцији стабилности банкарског сектора*“, одобри њену јавну одбрану и одреди комисију у вези са истом.

1. Навести најзначајније чињенице које указују на научни/умјетнички допринос дисертације.
2. На основу укупне оцјене дисертације, комисија предлаже:
 - да се дисертација / умјетнички рад прихвати, а студенту одобри одбрана,
 - да се дисертација / умјетнички рад враћа студенту на дораду (да се допуни или измијени) или
 - да се дисертација / умјетнички рад одбија.

Мјесто и датум: Бања Лука, 26.05.2025.

Др Жељана Јовчић, ванредни професор, с.р.

Предсједник комисије

Др Горан Радивојац, редовни професор, с.р.

Члан

Др Радомир Божић, редовни професор, с.р.

Члан

Име и презиме, титула и звање

Члан

Име и презиме, титула и звање

Члан

ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ: Члан комисије који не жели да потпише извјештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије дужан је да у извјештај унесе образложење, то јест разлоге због којих не жели да потпише извјештај.

У прилогу извјештаја доставити:

1. Одлуку Умјетничко-научно-наставног / научно-наставног вијећа чланице Универзитета о именовању комисије за оцјену урађене докторске дисертације / докторског умјетничког рада и јавну одбрану;
2. Одлуку Умјетничко-научно-наставног / научно-наставног вијећа чланице Универзитета о прихватању извјештаја комисије за оцјену урађене докторске дисертације / докторског умјетничког рада и јавну одбрану;
3. Извјештај комисије за оцјену урађене докторске дисертације / докторског умјетничког рада и јавну одбрану – Образац 3;
4. Докторска дисертација у ПДФ формату;
5. Увјерење продекана за научноистраживачки рад и развој о провјери оригиналности докторске дисертације путем званичног софтвера за откривање плагијаризма;
6. Изјава о ауторству;
7. Изјава којом се овлашћује Универзитет у Бањој Луци да докторску дисертацију / докторски умјетнички рад учини јавно доступним;
8. Изјава о идентичности штампане и електронске верзије докторске дисертације / докторског умјетничког рада.